

title which is only applied to the author of the *Shârirakabhâshya* who is believed to have been an incarnation of Shiva Himself. It is not stated, however, whether that colophon appears in the manuscript from which the Madras edition was prepared. In the three manuscripts on which this edition is based there is no such colophon. Whether, however, the work is rightly accredited is another question. It is common knowledge that in the history of all religions, works are attributed to great names to gain for them an authority which their real author could not perhaps have achieved. Doubtless some writings which pass under the great name of Shankara are not really his. I have pointed this out in connection with one of the hymns attributed to him and which I have published (1) in collaboration with my wife Ellen Avalon. So again we find the *Târâpajjhatika Stotra* (which is given in the Tantrik compendium the *Târâ rahasyavṛttikâ* above mentioned) attributed to *Shangkarâchâryya* though the same hymn is elsewhere in another manuscript ascribed to the *Atharvaniyo Upanishad* (2). In support of the accredited authorship I have been referred, in addition to the general style and authoritative tone of the work, to the 60th verse of the 20th *Paṭala* where in enumerating the different *Avatâras* the name of Buddha is omitted. Now Buddha has been recognised as one of the ten *Avatâras* from the days of the *Purânas* to those of Jayadeva. It has, therefore, been suggested that only an author of the authority of *Shangkarâchâryya* who in particular strongly combated the Buddhist doctrines would have presumed thus to run counter to such a recognised tradition. On the other hand, in one of the smaller hymns attributed to *Shangkarâchâryya* Buddha is recognised as one of the *Avatâras*. Further in support of the accredited authorship we have the fact that both *Râghava Bhatta* in his commentary on the *Shâradâtilaka* and *Kâlicharana* in his *Shatchkranirûpana* refer to the author of the *Prapanchâsâra* as *Shrîmadâchâryya* by which term the great *Shangkara* alone is meant. I leave however others, who may think that the contents of the work itself notwithstanding its authoritative tone and general style tell against the tradition as to its authorship, the developement of their thesis.

Whoever the author may be the Tantrik character of the text admits of no doubt. It is constantly cited as an

(1) Hymns to the Goddess, page 95

(2) The name of the *Upanishad* is given as it appears in the manuscript

authority in other Tantrik works, notably by Rāghava Bhatta, one of the greatest of Tantrik commentators, the author of the Bhāṣya on the celebrated Shāradātīlaka of Lakṣhmaṇ-āchāryya. It is also referred to by Kālichārana in his notes on the *Shat-chakranirūpana* and by Viśvanātha in the *Shat-chakravivṛiti* and by many others. The work is not only frequently quoted, but it has been the subject of general commentaries, namely the *Prapanchasārasambandhadīpikā*, the *Prapanchasāravivaraṇa*, and the *Prapanchasārasāraṅgraha*, the last two dealing chiefly with ritual and Mantra. Further than this the philosophical doctrine relating to sound-creation, the general terminology, Devatās of worship and the ritual character of its contents from the fifth chapter to the end of the work makes any further elaboration of this point unnecessary which will be obvious to any one who is conversant with the Tantras and the present text. For others I need only for example draw particular attention to the reference to the Tantrik Bhūtashuddhi rite, the detailed account in the ninth chapter of the worship of Tripurāvidyā and to the Japa, Vija, Yantra, Mudrā and so forth which as H. H. Wilson (1) long ago pointed out are distinguishing marks of Tantrik ritual.

Having, however, regard to the alleged authorship the question may be asked, whether the work should be described as a Tantra or Tantrik text, such as, for instance, the *Shāradātilaka Shāktānandītaranginī* and like works. If it be not an original Tantra then the authoritative style and form of the work would render it more akin to the *Shāradā* than to the *Shāktānandītaranginī*, *Tantrasāra*, and other similar works which do not profess to be anything but compendia. The Madras edition says—*Bhṛṅgat Shri Shṅkarāchāryya vāchita*, that is, “composed or compiled by Bhagavān Shṅkarāchāryya.” If it be the fact that it is the original composition of Shṅkarāchāryya then unless we can regard the work as the teaching of Śhiva in his Avatāra as the great philosopher it would not be a Tantra in the proper sense of the term. For such a view however there is the authority of the statement of the *Prapanchasāravivaraṇa* to which I have referred. Still less would the text be such a Tantra if the author was some other Shāṅkara. On the other hand the form in which the work appears is that of a discourse of the *Mūlāvishnu* in answer to questioning by

Brahma An old and learned Orissan Pandit to whom this question was referred stated to me his opinion to be that Shangkara was not the author of the work but its redactor or compiler thus occupying the same position in regard to it as the *Rishis* did to the Vaidik Shruti. The question has importance because amongst other reasons of the fact that the Mahasiddhasara Tantra includes a Tantra called the Prapanchasara amongst the group of 64 assigned to the Rathakrānta (1). Whether the Tantra there referred to is the text before us I cannot say. It may be another of the same name. Thus we find in the group of Tantras mentioned by the Mahasiddhasara the Panchadashi. All are aware that the Panchadashi is not a Tantra but a Vedantik treatise. It is possible however that a Tantra was also so called just as there is one which is entitled Matsyasukta. I have been informed though I have not yet seen any such manuscript that there was an ancient Tantra called Prapanchapanchaka and it has been suggested that the text before us is a summary of that work. The title is not inconsistent with such view. For sara may here refer either to the essence of the material world (prapancha) or to a summary of the Prapanchapanchaka though in that case the title would more properly be Prapanchapanchakasara in the sense of the word sara as used in the title of the well known treatise of Krishnananda the Tantrasara.

Whatever be the authorship the question last discussed seems to be concluded by the statement contained in the work itself. For at v 62 Chapter 33 Mahāvishnu says

Oh Lotus born! in this Tantra (Tantresmin) I have shown Thee the Prapancha in its five fold aspect (2)

The text is a very important one and service would be rendered by its complete translation. A summary of the work which deals with the worship of all the Devatas is as follows —

(1) See Introduction to my edition of the first part of Principles of Tantra

(2) It must however be noted that the word Tantra is sometimes used in a wider sense that is in a sense in which it not an original Tantra e.g. the Shāradā speaks of itself as a Tantra. See Introduction to my Principles of Tantra Vol I

CHAPTER I

At the close of the period of dissolution (Pralaya) Brahmâ, Vishnu and Rudra(1) who are respectively distinguished by the Gunas (Gunaprabhinna) Rajas, Sattva and Tamas appeared. Wondering how it was that They came into being and the object thereof they approached Nârâyana (here the Mahâvishnu) then resting in the Ocean of Nectar and began to sing His praises. Pleased thereat He displayed to Them His great and beauteous form, the sight whereof awed and astounded them.

Brahmâ then said " Oh Lord, be merciful and tell us who we are and whence we have sprung, what is our cause and what is that which we are to do (Kriyâ) "

Nârâyana replied " You have been brought forth by the Eternal Imperishable (Akshara). Your respective work is to create, to preserve and to destroy "

Brahmâ then asked " What is the Eternal Imperishable, what is Its nature, whence has It come ? "

Nârâyana replies with a discourse on the creation of the world and teaches Brahmâ, Vishnu, and Rudra the nature of Purusha and Prakṛiti(2) or Pradhâna(3) the two supreme Tattvas (4). Of the twenty-five Tattvas, Purusha and Prakṛiti are stated by the Mahâvishnu to be eternal (Nitya), Prakṛiti extending over and enveloping the whole universe " including Thee Oh Brahmâ and Myself Nârâyana ". Of Prakṛiti the latter says " She knows Herself. None know Her but I as Kâla only. Kâla it is (He says) who effects Vikṛiti or change in Prakṛiti with Her three gunas, Sattva, Rajas and Tamas(5) which exist throughout the whole universe and permeate all the Vikâras (6) ". The Mahâvishnu continues His discourse of which the following is a summary

(1) For they are the effect of the working of Prakṛiti and manifest Her gunas though in different proportions according to Their specific activities.

(2) See note at p. 29 post.

(3) See note at p. 29 post.

(4) Prakṛiti is the invisible ultimate source as noumenal matter of all manifestation through whose contact with Purusha the whole universe arises.

(5) With their characteristics of happiness, sorrow and delusion and functions of revealing, inciting to activity and veiling or suppressing respectively. Guna is that which works for another as they do for Purusha. See my Introduction to the Mahânurâga Tantra under the heading " Guna. "

(6) Or effects or transformations of Prakṛiti.

Prakṛiti by contact with the light (Jyotiḥ)(1) is Chinmātrā (2) In the desire to create She "solidifies" or "thickens" (Vichikīrṣhu ghanibhūtā) and appears as Vindu (3) Through the instrumentality of Kāla the Vindu divides itself into three, viz, Sthūla (gross) Sūkṣma (subtle) and Para (supreme) These are Vija, Nāda(4) and Vindu,(5) respectively. On this self division of (the supreme) Vindu there arises an inarticulate sound (Avyaktarava)(6) which is the Shabda Brahman or Sound Brahman (7) The latter is beyond speech (Avāchya) and is understandable to Itself alone (Svasangvedyasvarūpa) (8) The wise know "sound" to be the Shabda-brahman It permeates all substance and in the animal body exists as the five "elements" (Panchabhūtāt-makadeha)

From this sound originates Mahat(9) or Buddhi and from the latter Ahangkāra which is threefold Vaikārika,

(1) Puruṣa

(2) That is, She who is in the first place Ta-tva (mere thatness") quickens under the influence of Chit or consciousness which according to the Sāṅkhya system She reflects, then She longs to create (Vichikīrṣhu) and "solidifies" (Ghanibhūtā) and appears as Vindu See post and notes The verse is quoted variously and read, also Chinmātra referring to the Light

(3) That is the Kāraṇa or Causal Vindu which the Brahman becomes after passing from its state in Pralaya to that called Vichikīrṣhā when Karma ripens As to the meaning of this, see Arthur Avalon's Introduction to "The Six Centres and the Serpent Force"

(4) Sā tattvasangjñā chinmātrā jyotiḥśāṇḍ sannidheṣṭadā

Vichikīrṣhurghanibhūtā kvachidabhyeti vindutām

Kālena bhūdyamānastu sa vindurbhavadī tridhā

Sthūla sūkṣma paratvena tasya traividhyamūḥyate

Sa vindurnādavijatvabhēdena cha nigadyate

(5) That is the Kārya or effect Vindu as Nāda is the Kriyā Vindu

Another reading given by Kālīcharaṇa substitutes dvīdā for tridhā in the third line and the remaining lines differ According to this version the division is two fold into Haṅg and Saḥ (See Vol II Tantrik Texts p 66) the combination being Haṅgvaḥ

See Introduction to my Edition of Mahāmūrtava Tantra

(6) See as to this Rāghavabhaṭṭa's commentary on the Shāra lātilaka and p xxi of my Introduction to the Mahāmūrtava Tantra

(7) So also the Shāradātīlaka (ch 1) says — Bhūdyamānāt parādvindoravyaktātmā ravo bhavat

Shabdābrahmeti tam prābhuḥ

(8) Thus (to illustrate the meaning of this term) whereas others may see in me a man I alone really know what a man is and what I am One must be a thing to know what it is The existence of Prakṛiti is only inferrible from Her effects which exist in their cause

(9) It is said that this word does not as is generally supposed mean great but is derived from Maghas which means Light (Jyotiḥ)

Tajāsika, and Bhautika (1) From Ahangkāra issued the five Tanmātras, (2) from which were developed the five gross elements (Mahābhūta) (3) viz, "ether," "air," "fire," "water," "earth" (4) From Ahangkāra through Shakti with Guna and Dosha (5) urged by Kāla, sound is produced and from sound, ether (Ākāsha), from ether, air (Vāyu), from air, fire (Agni), from fire, water (Jala), and from water, earth (Pṛithivī) The Mandala of ether is circular and of air hexagonal (6), of fire triangular, that of water resembles a crescent moon and that of earth is a square Ether contains air, and air fire, fire contains water, and water earth and in earth is all that is moving and motionless in the universe (7) From Ahangkāra also issue the five organs of action (Karmendriya), namely the anus feet, genitals, mouth and hands the functions of which are excretion, walking, procreation speech and the power to hold, the five organs of knowledge (Jñānendriya), viz, eye, ear, nose, tongue and skin and the internal sense (Manas)

(From the combination of these elements the whole material world or Prapancha is produced) (8) (Mūlaprakṛiti is Prakṛiti only) but Mahat Ahangkāra and the five Tanmātras these seven are both Prakṛiti and Vikṛiti (9) The

(1) That is the pure passionate, and dark or elemental aspects of Ahangkāra in which the gunas Sattva Rajas and Tamas predominate respectively According to the Sāṅkhya the first produces the eleven senses, the last the Tanmātra or cause of the gross elements (bhūta) and the second produces both According to the Śhaiva school the first is said to produce Manas the second the ten senses, and the third as above See Bhaskararāja's Comm on Lalitasahasranama v 397

(2) The subtle imperceptible (to ordinary sense) * thing in itself of which there are five, viz, Shabda (sound) Sparsha (touch) Rupa (form and sight) Rasa (taste) Gandha (smell) that is sound as such touch as such etc

(3) Perceptible or the senses or those products which are made up of them

(4) So ether (Ākāsha) arises from the Shabda Tanmātra and its Guna is Shabda The word element is here retained for default of any better term though the 'ether' etc here spoken of is not to be confounded with the elements air fire, earth and water in an English sense

(5) See post p 11 et seq

(6) Not in the ordinary sense of a hexagon but of a figure with six points which is formed by two equilateral triangles (one reversed) superimposed

(7) That is all things may be resolved into ether the latter is sublimed into water and water into fire and so on until ether is reached which potentially contains them all

(8) The parentheses in English here and later on are added to the text in a form which gives continuity to the summary

(9) That is both cause and effect they are each the effect of the preceding cause and the cause of the succeeding effect Prakṛiti is cause The seven or Mahat

remaining sixteen Tattvas, viz, the ten Indriyas, Manas, and the five Mahābhūta are purely Vikṛiti. They are called the sixteen Vikāras. The eight Prakṛitis are Avyakta, (1) Mahat, Ahangkāra and the five Tanmātras the last seven being also Vikṛitis of Prakṛiti. The Karanas (2) are Buddhi, Ahangkāra, Chitta and the Indriyas both Jñāna and Karma (3)

(Nārāyaṇa then gives the divisions of time from the minutest, namely the Lava to the duration of Brahmā's life (or a period of 36,000 days and nights, each of 8,640,000 000 human years duration) as follows —

1 Lava = the time it takes to pierce a lotus leaf with a needle	1 human year = 1 day of the Devas
36 Lavas = 1 Truti	360 days of the Devas = 1 celestial year
30 Trutis = 1 Kalā	2 000 celestial years = 1 age (Yuga)
30 Kalās = 1 Kāshika	1 000 Yugas = 1 day of Brahmā
30 Kāshikās = 1 Nimesha	1 000 Yugas = 1 night of Brahmā
8 Nimeshas = 1 Mātrā which is equal to one breath (Shvāsa)	10 days and nights of = 1 month of Brahmā
360 Shvāsas = 1 Danda or Nādikā	12 months of Brahmā = 1 year of Brahmā
2 Nādikās = 1 Muhurta	1 000 years of Brahmā = the period of the life of Brahmā
30 Muhurtas = 1 day	The duration of Brahmā's life } that of the outgoing breath (nishvāsa) of Kāla
30 days = 1 month	
12 months = 1 human year	

The sun, moon, fire and all Devatās are in constant movement for the preservation of the world. (The close of the day of Brahmā or Kalpa is followed by a night of Brahmā and this is what is called the intermediate dissolution or Pralaya of which there are as many as there are nights in the life of Brahmā. At the close of Brahmā's life with the in drawn breath of Kāla there is the great dissolution or Mahā pralaya). At the time of dissolution says Nārāyaṇa all the universe re-enters Prakṛiti.

Nārāyaṇa then treats of the generation of bodies. In Prakṛiti which is moved by Kāla there are four kinds of bodies, namely, those which spring from the ground (Udbhija)

Ahankāra and the five Tanmātras are both cause and effect and the sixteen or the eleven senses (Indriya) including Manas and the five elements (bhūtas) are effects only. Puruṣa is neither cause nor effect. All effects exist in their causes. Prakṛiti and Puruṣa have themselves no cause.

(1) Mulaprakṛiti or unmanifested Prakṛiti whom the Pancharatra Agama calls the one Mother of the universe the Mother of the Scriptures, Sarasvatī who has no origin. Avyakta on the other hand is Mahat and the other categories for they are manifested.

(2) A Karana is that by which another thing is done, an instrument or agent.

(3) The inner agents (karana) are Buddhi, Ahankāra, Chitta and Manas which sums up in itself and presides over the ten outer agents or senses (Indriya) of knowledge and action.

from moisture (Svedaja), those which issue from eggs (Andottha) and lastly such as have their origin in the uterus. Motionless things (such as trees, etc.) are called Audbhida or Udbhija as they pierce through the ground. The Svedaja originate from the combination of the five elements. The Andaja or Andottha are produced by Shukra (semen) and Shonita (female ovum), and are formed into a ball. The Jarā-vuja sprung from the uterus is the result of sexual intercourse. It is born with a body which contains the twenty-four Tattvas. Vāyu ("air") or nerve force takes the discharged semen and there mingles it with the seed of the Shonita. The seed of the female is called Māyīya and that of the male is Kārmana. The uterine an nourishes the united seeds (Vīja) which are called Ānava (or Ālaya) and in which, in subtle forms, the twenty-four Tattvas exist. If there be a preponderance of Shonita the child becomes a female, if the proportions are even the child becomes hermaphrodite and when Shukra predominates then the child becomes a male. The combined seeds in the course of the day by the action of air, fire, and water solidify into a body the size of the mother's thumb. Next day the embryo becomes a frothy body (budbudakāra). In the course of fifteen days it becomes quadrangular in shape and draws nourishment from the food taken by the mother. In time by the action of Vayu (in the uterus) a straight long Nādi (nerve or artery) called Sushumnā is produced. The mouth of the Nādi is downwards (that is in the Mûlādhāra). There is a Nādi on each side of it. That on the left is Idā and that on the right is Pinggalā. With these seven other Nādis are connected. Idā, connected with the left scrotum encircles Sushumnā, passes by the right hip, goes to the heart—and thence passing by the left shoulder proceeds to the right nostril. Pinggalā originating from the right scrotum goes in a similar way to the left nostril.

The other Dhamanis (Nādi) above mentioned are Gāndhārī, Hastībhvā, Pushā, Alambushā, Yashasvinī, Shangkhinī, and Kuhu. These are ramified all over the body. The embryo continues to increase drawing its nourishment from the food taken by the mother through a Nādi which is attached to the wall of the uterus. As it goes on increasing it receives a part (Kalā) of the Supreme Light (Paramajyotiḥ) and this Kalā is consciousness (Kshetrajatā). The body which is thus possessed of consciousness is compounded of the elements (Bhautika) and has qualities of its own (Saguna). In the case of the male the testicles fully

INTRODUCTION

exist, but in the case of the hermaphrodite only slight. The female embryo has none

Besides the central Nāḍi Sushumnā there are various other Nāḍis with branches and sub-branches and altogether they are 300,000 in number. Vāyu (v post p 11) passes throughout the body by means of these Shīras (Nāḍi) Vāyu is spread all over the body from the Mūlādhāra upwards proceeding along Ida and Pinggalā towards the nostrils and thereafter stops at a distance of twelve fingers breadth therefrom. There is a constant upward and downward movement of Vāyu along the path of the Sun and Moon (1). Different views are held about this consciousness (Chetana). Some speak of it as the effect of Shukra and Shonita others as produced by the food taken by the Mother. Others again say that it is the product of the Rāsa (essence juice) of the food or lymph chyle. Some speak of it as the effect of Karma others as a manifestation (Vyāpti) of the Parama Dhāma (Supreme Light). Some again say that the body and the Ātma of the father repeatedly act and re-act the one upon the other with the result that the lustrous supreme Light is communicated by Maruta (Vāyu) to the Shukra as it were the light from one lamp to another. Others suppose that when the material body of elements (Bhautika) is born the Jīvātma issuing elsewhere comes and enters it.

Narāyaṇa then says that the great (Mahīyāsī) Prakṛiti is distinguished by the Guṇas (Guṇabhinnā) and is Tridoṣhā (v post). She pervades and possesses the qualities (Guṇa) of the five elements. The seven substances or fundamental principles (v post) are Her characteristics (She is Saptadhatubhinnā). She is in the Indriyas both in the five Karmendriyas and in the five Jñānendriyas (She is Panchabuddhiprabhāvinī). She issues from the unmanifested state when quickened by Her proximity to the Supreme Light. When She is well awakened by the Supreme Light then She is Manas and of great power and is in the state of uncertainty—certainty (Sangkalpavikalpakṛityā). When in the act of determining with certainty (nishchinute) then She is called Buddhi or determination. When She knows Herself as the knower She is Ahankṛiti (Ahankāra). When She withdraws into Herself (abhlivati) She is Herself alone.

(1) That is Ida and Pinggalā.

When She the Great One is moved to manifest Herself in Her different ways it is then that the sound which issues upon the bursting of the Vindu becomes clearly perceptible

CHAPTER II

Matured in this way the embryo goes on increasing at every moment of time. It is first composed of six parts, *viz*, head, two hands, two legs, and the middle portion. Consciousness then enters these six parts. If the *Doshas viz*, Vâta or Vâyû, Pitta, Kapha are favourable then eyes, nose, mouth, ears, cheeks, chin, chest, belly, breasts and so forth are formed.

[At this point it is necessary to make an explanatory digression. These three terms are generally translated air, bile, and phlegm. While, however, they have this significator they, however, mean a great deal more (1). Vâyû is not atmospheric air nor is it an effete material such as gas generated during the process of digestion. Sushruta defines it as a force which sets the whole organism in motion. It is the principal factor which determines the genesis, continuance and disintegration of the living body. Its vibration takes a course as the controller of the correlative functions of the system. Taking into consideration the various functions which the living body has to perform this Vâyû is classified into Prâna, Udâna, Samâna, Vyâna and Apana which are said to correspond with the divisions of functions performed by the cerebro spinal and sympathetic nerves of Western physiology. The Tantras abound in description of the *Nâdichakras* (nerve plexuses) and give detailed accounts of the motor, sensory, and mixed nerves according to differences in their functions and relations.

In Chapter XV of the *Sûtrasthânâ* of the Sushruta it is said that the imparting of motion to the body (*Prasṛpandanam*), the carrying of the sensations of the respective sense organs (*Udvahanam*), the passing down of food to its proper receptacles (*Purânam*), the separation of excretions from the assimilated food matter (*Viveka*), and the retention and evacuation of urine, semen, etc., (*Dharanam*) should be ascribed to the functions of the five kinds of Vâyû which support the body.

(1) For what follows on the medical side I am indebted and refer my reader to the Sushruta Saṅghitâ an English translation of which with a very useful introduction has been published at Calcutta by Javarâja Kunjalâla Bhishâgratna.

exist, but in the case of the hermaphrodite only slightly. The female embryo has none.

Besides the central Nâdi Sushumnâ there are various other Nâdis with branches and sub branches and altogether they are 300,000 in number. Vâyu (v post p 11) passes throughout the body by means of these Shirâs (Nâdi). Vâyu is spread all over the body from the Mûlâdhâra upwards proceeding along Idâ and Pinggalâ towards the nostrils and thereafter stops at a distance of twelve fingers breadth therefrom. There is a constant upward and downward movement of Vâyu along the path of the Sun and Moon (1). Vâyu goes to the north by the left to the south by the right. Different views are held about this consciousness (Chetana). Some speak of it as the effect of Shukra and Shonita others as produced by the food taken by the Mother. Others again say that it is the product of the Rasa (essence juice) of the food or lymph chyle. Some speak of it as the effect of Karma others as a manifestation (Vyâpti) of the Parama Dhâma (Supreme Light). Some again say that the body and the Âtmâ of the father repeatedly act and re act the one upon the other with the result that the lustrous supreme Light is communicated by Mâruta (Vayu) to the Shukra as it were the light from one lamp to another. Others suppose that when the material body of elements (Bhautika) is born the Jivâtma issuing elsewhere comes and enters it.

Narayana then says that the great (Mahiyasi) Prakriti is distinguished by the Gunas (Gunabhinnâ) and is Tridosha (v post). She pervades and possesses the qualities (Guna) of the five elements. The seven substances or fundamental principles (v post) are Her characteristics (She is Sapta dhâtubhinnâ). She is in the Indriyas both in the five Karmendriyas and in the five Jnanendriyas (She is Pancha buddhiprabhavinî). She issues from the unmanifested state when quickened by Her proximity to the Supreme Light. When She is well awakened by the Supreme Light then She is Vîanas and of great power and is in the state of uncertainty—certainty (Sangkalpavikalpakṛitya). When in the act of determining with certainty (nishchinute) then She is called Buddhi or determination. When She knows Herself as the knower She is Ahangkṛiti (Ahangkâra). When She withdraws into Herself (abhivāte) She is Herself alone.

When She the Great One is moved to manifest Herself in Her different ways it is then that the sound which issues upon the bursting of the Vindu becomes clearly perceptible

CHAPTER II

Matured in this way the embryo goes on increasing at every moment of time. It is first composed of six parts, viz., head, two hands, two legs, and the middle portion. Consciousness then enters these six parts. If the Doshas viz., Vata or Vāyu, Pitta, Kapha are favourable then eyes, nose, mouth, ears, cheeks, chin, chest, belly, breasts and so forth are formed.

[At this point it is necessary to make an explanatory digression. These three terms are generally translated air, bile, and phlegm. While, however, they have this significator they, however, mean a great deal more. (1) Vāyu is not atmospheric air nor is it an effete material such as gas generated during the process of digestion. Sushruta defines it as a force which sets the whole organism in motion. It is the principal factor which determines the genesis, continuance and disintegration of the living body. Its vibration takes a course as the controller of the correlative functions of the system. Taking into consideration the various functions which the living body has to perform this Vayu is classified into Prāṇa, Udāna, Samāna Vyāna and Apāna which are said to correspond with the divisions of functions performed by the cerebro-spinal and sympathetic nerves of Western physiology. The Tantras abound in description of the Nadīchakras (nerve plexuses) and give detailed accounts of the motor, sensory, and mixed nerves according to differences in their functions and relations.

In Chapter XV of the *Sūtrasthānam* of the *Sushruta* it is said that the imparting of motion to the body (Praspaṇḍanam), the carrying of the sensations of the respective sense organs (Udāhanam), the passing down of food to its proper receptacles (Puranam), the separation of excretions from the assimilated food matter (Viveka), and the retention and evacuation of urine, semen etc. (Dhīranam) should be ascribed to the functions of the five kinds of Vayu which support the body.

(1) For what follows on the next page the Sanskrit text is taken from my translation of the *Sushruta Samhita*, an English translation of which with a very useful introduction has been published by the Government of India.

In short the term Vayu not only means nerve force but is extended to include any kind of electro motor or molecular force (as when we speak of the Vayu of the soil) though the term is now loosely applied to signify gas or air

The functions of the Pitta consists in metamorphosing the chyle to protoplasmic substance and is thus said to correspond to the metabolism of Western physiology. It means both bile and metabolism of tissues as well as the bodily heat which is the product of the latter. All metabolic processes in the organism whether constructive or destructive are called Pitta which is said to be in the products of those processes whether serum bile blood albumen etc which are either essential to the substance of the body or to the proper performance of any organic function. It also has five subdivisions according to functions and locations viz — Pachaka Ranjaka Sadhaka Alochaka and Bhrajaka or digestive heat or bile pigment rhythmic cardiac contractions the Pitta of sight and in the skin. The Sushruta in the Chapter cited says that pigmentation (Ranjaka) digestion and metabolism of tissues (Pachaka) the vitalisation and nutrition of protoplasmic cells (Ojakrit) origination of the faculty of intellection (1) (Medhakrit) these last two coming under the common heading Sadhaka the origination and preservation of eyesight (Alochaka) and the germination of heat and maintenance of bodily temperature (Bhrajaka) are the functions of the five kinds of Pitta which contribute to the preservation of the body through its fiery or thermogenetic potency (Agni karma)

Kapha or Shleshma is also of five kinds the functions of which according to Sushruta are the lubrication of the interior of the joints contributing to the gloss of the body to the formation of healthy granules in sores to the size of the body building fresh tissues imparting a pleasant or soothing sensation to the body increasing its strength and giving firmness to the limbs and thereby contributing to the welfare of the body by supplying it with its watery element

(1) The Editor of the two latest editions after stating that the Sadhaka which is situated in the heart indirectly assists in the performance of cognitive functions by keeping up the rhythmic cardiac contractions says that it was perhaps this view of the heart construction which predisposed many ancient Indian physiologists to hold it to be the seat of cognition (Pudhusthanam)

At every moment the animal body dies. The etymological significance of the term *Sharīra* (body) which comes from the root *Shrī* "to wither up" testifies to ancient knowledge of the combustion which is taking place at every moment in the human system. The internal fires would unduly feed upon its constituent principles were it not for the cooling and watery principle of *Shleshāma* which surcharging it with its own essential humidity keeps intact the integration of its component molecules. The *Rasa* or lymph chyle which is formed out of the ingested food prevents the internal bodily fires from preying upon the vitals by coursing freely throughout the whole organism. The *Rasa* thus generated undergoes a kind of purification, the purified portions being called *Prasādabhūta* and the excreted portion *Malabhūta*. *Kapha* or *Shleshāma* is that portion of *Rasa* which fills all the intercellular spaces of the body thus holding them together in a kind of cooling embrace⁽¹⁾ and prevents the combustion which would otherwise have been caused by organic heat.

Thus "air" is the correlative, as "fire" and "water" are the sustentative functions which, with generation, constitute the threefold activities of living matter. The lymph chyle or *Rasa* produced by the digested food potentially contains the elements (*Dhātu*) which build up the human organism through physiological metamorphosis. *Vāyu*, *Pitta* and *Kapha* are thus fundamental principles of the human economy or the primary subtle dynamics of organic life, when in virtue of their correlative and sustentative functions they ensure an equipoise among the different vital and physiological processes, essential to its perfect health. But when the equilibrium is disturbed, pathological conditions arise which form the *esse* of disease and then they are said to be transformed into *Doshas* or morbid diathesis⁽²⁾. They are denominated as *Malas* when observed in grosser or superficial principles of the organism producing those excretions or organic lesions which are the sphere of morbid anatomy. Thus *Vāyu*, *Pitta*, and *Kapha* embrace both the biological

---

(1) The root *Shlūṣ* in Sanskrit means "to embrace". *Vāyu* comes from the root *Vā* (to move) and *Pitta* according to the author cited comes from "tap" (to burn) from which he says it should be inferred that motion, heat, and union and integration are the respective attributes of the vital *Vāyu*, *Pitta* and *Kapha* or *Shleshāma*. (Vol. I, p. 195.)

(2) Thus blood which is a fundamental substance (*dhātu*) of the organism may be designated a *doshā* when owing to congestion it produces a pathological condition.

and pathological principles of the organism. The same principles which sustain the organism are transformed into the dynamics of disease and the grosser excretory changes and organic lesions which form the subject of morbid anatomy and are sometimes confounded with the disease itself. It is, therefore, incorrect to translate Vāyu, Pitta and Kapha as "air", "bile" and "phlegm" except under those circumstances in which they are transformed into Malas but they are not "air", "bile" and "phlegm" in those planes of their functions which determine the genesis, growth, and continuance of the organism as well as its death, decay and disintegration. These principles thus embrace the whole sphere of organic existence (1)]

The text then continues as follows. The embryo is moved by Vāyu at the time of delivery. It issues with its head downwards causing great pain to its mother. At that time its eyes and nose are (in the uterus which is itself steeped) in the filth of the mother's intestines, and it repeatedly thinks of the thousands of sins committed by itself in previous births (which have caused it to be thus again re-born). It is tormented by the heat of the mother's body and is smeared with her secretions. Its body which is rolled up into a ball is agitated by Vāyus moving in all directions. It is at this time that it longs for liberation (Moksha).

Before this period Prāna and other Vāyus had lodged themselves in its body, Apāna and Prāna now pull against one another. When Samāna fans the fire of digestion then Vyāna goes with the extract produced thereby (Rasa) all over the body. Udāna accompanies Prāna. Nāga causes belching. Kūrmaka causes movement of the eyelids (1). Kṛika raka causes hunger. Devadatta yawning and Dhananjaya causes various sounds (Rava) meaning apparently motions in the body and does not leave it even after death. As there are ten airs so there are ten fires in the body. Of these seven fires are in the seven substances (Dhātu) and three in sweat (Sveda), phlegm (Kleda) and entrails (Antra). The Dhātus are skin (Tvak), blood (Asṛik), fat (Meda), bone (2) (Asthi), flesh ((Māngsa), marrow (Majjā) and semen (Shukra).

(1) *op cit* of Kavirāja Kunjalāla Bhīṣāgratna whose exposition I have above condensed and re-arranged.

(2) According to the Kāmikāgama cited by Bhāskaraśāya (Laṭā V 116) the first five Dhātus are derived from Devī and the last two together with breath and vitality (Jīva) from Shiva. The tenth substance is called Parāśakti.

dissolved Lasikâ working forward in the direction of the skin issues in the form of particles of perspiration. When Kapha is moved upward by Vâyu and Pitta then there is Praseka of the mouth and nose—that is apparently these organs function by salivation, dribbling, running at the nose and so forth.

Here follow some verses dealing with diseases and their causes. Thus from the taking of unwholesome food discharge from the penis (Prameha), strangury (Mûtrakrichhra), diarrhoea (Grahani) and other diseases arise.

It is next stated that after food of the six different tastes is introduced into the mouth it is made palatable by Kapha. The six kinds of taste of edible things are sweet, sour, salt, bitter, hot and astringent. Food first goes to the stomach (Āmāshaya) and then to the seat of bile (Pittāshaya) and through contact with it becomes pungent (Katuka). Entering the intestines it is matured by the bile. The essence (Rasa) which is produced by the process of digestion assumes the form of blood and so forth and is carried through the body by Vâyu. The refuse is collected by Anila (air). This is called the excretion. It passes into the small intestines (Grahani) and remains there for some time when it passes out by way of the anus. In a similar manner the watery part passes through the thin Nâdis which spread all over the body into the bladder (Vasti). Vasti is the recipient (Āshaya) of urine (Mûtra) and is bent in shape like a bow. The water which passes out of it is called urine.

The embryo (Jantu) covered by the caul (Jarâyu) is moved by the Vâyu into the uterine passage. It is the way of all sinful beings that they strive hard to come out of the womb. "Oh Lotus-born" (Brahmâ), says Nârâyana, "the ways (Vṛtti) of men are various and wonderful." It is then born and shakes with fear. It yawns and suffers from fever. It breathes heavily and cries through its terror.

The text then proceeds to deal with what is called the Bhâvas or states of sound (1). The Bhâva which first arises in the lowest Tâttvik centre the Mûlâdhâra is called

---

(1) The whole of this verse occurs in the Alangkāra Kaustubha as quoted in the Shabdakalpāpadrūpa with the difference that the word Tāra is substituted for Bhāva.

Patâ.(1) In its next state it is Pashyanti.(2) When it reaches the heart (Hridaya) and is united with Buddhi it is called Madhyamâ.(3) Then in the mouth and with the desire for utterance it is known as Vaikhari(4) or uttered speech. From this last arises by the action of air (Pavana) all the letters.(5)

The letters are not clearly manifested because the necessary apertures have not appeared such as the throat and the like. Until these come into existence and become the seats of pronunciation the letters remain in their place of origin (Varnavyaktisthânasangstha). When the embryo reaches the stage (Bhâva) in which the thought arises. "I am knower" or "It is I who know" (Jnâtâ'smi) it acquires Buddhi, Ahangkâra, and Manas. Consciousness thus increases by degrees and causes the child to become attached to its mother, father and kinsmen. Drinking abundantly of the mother's milk it cries out when it desires to suck the breasts again. The sight of father, brother and uncles makes the child happy. Through this arising attachment to the world (Sangâra) the child forgets its actions in previous births, the agony endured in the mother's womb, and the pain caused on its delivery therefrom. When troubled it calls to its mother in half-formed words. These words are indistinct like the confused murmur of Kundalini(6) in the Mûlâdhâra.(7)

The aspects of Kundalini are various. She is the imperceptible omnipresent Shakti who is Kâma, Agni, Nâda, Târa(8) and Ong. Some call Her Shakti, others the Paramâtmâ.(9)

Her threefold aspect is that of the three *Gunās*, the three *Doshas*, (1) three colours (2) *Trayī* (3) the three *Lokas*, (4) the three lines (*Trirekhā*) (5) She is *Tara* because She saves, (*Tāraṇa*) and *Shakti* because She is the support (*Dhṛiti*) of all

In Her fourfold aspect She manifests as the *Sūkṣma Karanās* (6) *Jāgrat* etc (7)

In Her fivefold aspect She is represented by all things which are classified by five, such as the five groups (*Vargas*) of letters, the five colours (8) and the five *Vāyus* (9)

In Her sixfold aspect She is the six *Kośhas*, (10) six *Ūrmis* (11) and six *Rasas* (12) She it is who forms the divisions of the six-chambered *Yantra* (*Shadgūṇa Yantra*)

In Her seven fold aspect She is the component parts of *Tāra*, (13) namely, *Aṁ* *Uṁ* *M̐*, *Vindu* *Nāda* *Shakti* and *Shānta* and the component parts of *Hṛillekhā* (14) or *H R Ī*, *Vindu*, *Nāda* *Shakti* and *Shānta* In Her seven aspect fold—she is the regions (*Loka*), Mountains (*Adri*), Islands (*Dvīpa*), *Pātāla* (Nether Regions), Oceans (*Sindhu*) (15) Planets (*Graha*) (16) the Sages (*Muni*), (17) the Tones (*Svara*) and Substances (*Dhātu*) (18) and all things which have a seven fold existence

(1) *V ante* p 11

(2) That is three colours of the three *Gunās*—white red black

(3) The three *Vedas*—*Rik* *Yajus* and *Sāman*

(4) *Bhūh* *Bhuvah* *Svah* or the upper terrestrial and nether worlds

(5) The three lines of the *Akathādi* triangle or *Vahni* *Indu* and *Arka* See Introduction *Mahānirvāṇa* and Six Centres *ante*

(6) *Buddhi* *Ahaṅkāra* *Manas* and *Chitta*

(7) *Jāgrat* *Svapna*, *Suśupti* and *Vīdrā* or *Turiya*

(8) The five elements are coloured transparency (ether) black (11) red (fire), white (water) yellow (earth)

(9) *Prāṇa* *Apāna* *Samāna*, *Uṇāna* *Vyāna*

(10) *V ante*, p 11

(11) *V ante* p 13

(12) Or tastes *v ante* p 16

(13) The Mantra *Oṃ*

(14) A name for the *Vija* *Hring*

(15) *V post* notes to p 36 As to *Shakti* and *Shānta* See p 16 n 1 *post*

(16) That is the seven planets which give the 7 names to the day of the week. Omitting out of the nine planets *Rāhu* and *Ketu* viz *Ravi* or *Sūryya* (Sun) *Śoma* or *Chandra* (Moon) *Mangala* (Mars), *Budha* (Mercury) *Vṛhaspati* (Jupiter), *Shukra* (Venus), *Shani* (Saturn)

(17) See *post* p 36

(18) *Id*

In Her eight fold aspect She is the eight Prakritis, (1) the eight Vasus, (2) the eight points of the compass (3) and the eight Mothers (*Aṣṭamâtarah*) (4) The text then continues with the ten fold aspect as manifested in the ten directions (5) and so forth, the twelve fold aspect as in the signs of Zodiac and the great twelve syllabled Mantra Finally Shakti manifests in the fifty-fold form as the fifty letters of the Sanskrit alphabet

CHAPTER III

This Chapter deals with the letters of the Alphabet, which are of a three fold character, lunar (Saumya) solar (Saura), and fiery (Āgneya) The vowels are lunar, the consonants (Sparśha) other than the Vîpaka (6) are solar and the latter are fiery

The letters A (अ) to Visarga ( ) are vowels (Svara) some of which are short and others long The short (Hrasva) vowels are, a (अ) i (इ) u (उ) ri (ऋ) lrī (ॠ) and vīdu (°) The long (Dirgha) vowels are ā (आ) ī (ई) ū (ऊ) rī (ऌ) lrī (ॡ) and Visarga ( ) The vowels e (ए) ai (ऐ) o (ओ) and au (औ) are not mentioned in the text probably because e (ए) is formed by long or short a with long or short i ai by long or short a with e, o by long or short a with u, and au by long or short a with o The short vowels a (अ) i (इ) u (उ) and vīdu (°) are masculine (Pung) the long vowels ā (आ) ī (ई) and ū (ऊ) and Visarga ( ) are feminine (Strī) and the vowels ri (ऋ) rī (ॠ) lrī (ॡ) and lrī (ॢ) are neuter (Napungsaka) The text mentions the last four and the Prapanchasarasambandhadīpikā the other vowels (7) These four exist in two states according as they are in the right or left nostril When Prāṇa is in the right nostril there is what is called Dakṣināyana and outgoing breath and when in the left nostril Uttarāyana and ingoing breath

(1) See ante p 8

(2) Viśva Varuṇa Aśvin Inira Uśas Rudra Vāyu and Kuberā

(3) S F W E (Ishāna) S W (Vāyu) S W (Nakṣatra) S I (Agn)

(4) See ante p 3, 41 and p 47

(5) See note (3) a line above and below

(6) That is the letters ā (अ) Ra (ए) Īa (उ) ū (अ) tālavā Sba (ॠ) marīdī ar va Ska (ॡ) ā (अ) ī (इ) lī (ॠ) lī (ॢ) and lī (ॣ)

(7) According to the D p lā these four appear (āyanasthiti) in sūsumudā when Prāṇāyāma in that lā and lī rī an lī there is outgoing breath (lākṣāyāna) and by ā an lī lī ingoing breath (uttarāyana)

The five short vowels manifest (1) when Prāṇa is in the right, and the five long vowels when it is in the left nostril (2) Vindu and Visarga whose manifestations are dealt with later are the sun and moon respectively

The Sparsha Varnas the last letter of which viz., Ma (म) is the sun and the Ātmā (3) are divided into five groups (Varga) of five letters each Twenty-four (4) are the twenty-four Tattvas The whole twenty-five letters are therefore both solar as governed by Ma the sun and elemental (Panchabhautika)

The Vyāpaka are divided into two groups of five letters each, (5) and are Fiery (Āgneya) and Panchabhautika. They are so called because in union with the vowels (Svara) they emanate from "moon" (Shashī) "sun" (Ina) and "fire" (Agni)

From the letters of the alphabet there arise thirty-eight Kalās, (6) Sixteen lunar (Saumya) Kalās come from the vowels twelve solar (Saura) Kalās come from the twenty-four conjoined Sparshas, and ten fiery (Vahnija) Kalās from the Vyāpaka From these Kalās the Sādhaka attains his

(1) In other words Prāṇa is in the south with the utterance of the five short vowels

(2) See Dipika which also says that the short vowels are bhautika (elemental) and the long ones are of the nature of the five Kalās Nivṛtti Pratiśā Vidyā, Shānti and Shāntyatitā See also Shāradā Tilaka Chapter 1 Pinggalāyāṅg sthūā hrasvā idāyang sanggatā pare Ib., Chapter 2

(3) For Ma is Vinu and the Sun or Ātmā among the letters The Dipika says that by the Ātmā is meant all the animate world as a whole (jīva samashti) and the Supreme Spirit dwelling therein (tadantaryāmi) Shruti says the Sun is the Soul of the universe 'surya ātma jagatastasthushāshcha'

(4) That is the Sparsha Varnas other than Ma

(5) That is ya (य) ra (र) la (ल) va (व) and sha (श) and śha (ष, ष, ष, ष) ha (ह) llā (ळ) kṣha (क्ष)

(6) Kalā means 'part' according to the Commentary on the Haṭhayogapradīpikā (Ch IV, v 1) Kalā is a part of Nāda (Kālānādaikādeśah) The Kalās are the various parts into which the Prakṛti substance is considered as being divided In every creation of the world it is said that Nīlaprakṛti assumes the different gradations of Angīharupini, Kālārūpini and Kālāṅgshar pini or manifests Herself in portions (such as Durgā Lakṣmī Sarasvatī) in parts (such as Pushh Tushh) and other secondary Devis and portions of parts and further sub-divisions such as all women kind who are all venerable as manifestations of the Mahāprakṛti See H H Wilson's Essays on the Religion of the Hindus, pp 245 246 Vol. I Here the connection between the various (letters) and the Kalās is shown and these Kalās are unfolding qualities of their cause

desired aim From the letters of the Târa(1) originate the all pervading fifty Kalâs which can be divided according to the five elements (Bhûta), From these(2) originate the Shaktis and Mâtris(3) and Mûrtis of Vishnu and Rudra respectively, as also the herbs and vegetable substances (Oshadhi) (4)

The lunar Kalâs arising from the vowels and which grant the fulfilment of desires (Kâmadâyinî) are Amritâ, Manadâ, Pushâ, Tushti, Pushti, Rati, Dhriti, Shashinî, Chandrikâ, Kânti, Jyotsnâ, Shri, Priti, Anggadâ, Pûrnâ, Pûrnâmrîtâ

The twelve solar Kalâs which give wealth (Vasudâ) connected with the letters commencing with Ka bha and ending with Tha-da(5) are Tapanî, Tâpanî, Dhûmrâ, Marîchi, Jvâlinî, Ruchi, Sushumnâ, Bhogadâ, Vishvâ, Bodhanî, Dhârinî, Kshamâ

The ten Kalâs issuing from "fire" which are connected with the Vyâpaka and which grant Dharma (Dharmapradâ) are Dhûmrâ, Archchi, Ushmâ, Jvâlinî, Jvâlinî Visphulinginî, Sushrî, Surûpâ, Kapilâ, Havyakavyahâ These make 38 Kalâs for the fifty letters

The text then proceeds to deal with the Kalâs of the Pranava The ten Kalâs which arise from Akâra(6) (Akâraprabhavâ) which are Brahmâ-born (Brahmajâtâ) and creative are Srishthi, Riddhi, Smriti, Medhâ, Kânti, Lakshmî Dhriti, Sthirâ, Sthiti, Siddhi

The ten Kalâs arising from Ukâra (Ukarôththa) which are Vishnu born (Vishnu jâtâ) and preservative are Jarâ, Pâlinî, Shânti, Aishvari, Rati, Kâmikâ, Varadâ, Hladinî, Priti, Dîrghâ The ten Kalâs issuing from Makâra are Rudra born (Rudrajâtâ) and destructive and are Tikshnâ, Raudrî, Bhayâ, Nîdrâ, Tandrâ, Kshut, Krodhinî, Kriyâ, Utkârî, Mrityu

(1) Ongkâra from which all the letters have originated

These kalâs of Târa according to the Dupakâ manifest in the workings of Prakriti (Sarvagâh prakrit kâryajayâpinayah)

(2) There are variant readings viz tebhya and tâbhya if the first then the letters are meant and if the second the kalâs

(3) The Shaktis and Mothers of the various manifestations of Vishnu and Rudra the Shaktis of the latter being called Mâtris

(4) V p st

(5) That is the first and last letter (other than Ma) the second and last but one and so on are taken together there being in all 24 letters Thus — Ka Bha (कब), Kha Ba (खब), Ga Pha (गप), Gha pa (घप), Nga na (ङन), Cha Dha (चध), Chha Da (छद), Ja Tha (जथ), Jha Ta (झत), Va na (वव), Ta Dha (तद), Tha Da (ठद)

(6) Which is in Ongkâra which represents Brahmâ just as Uktâ and Vâktra dealt with post stan^d or Vishnu and Rudra

Vindu has four Kalās, viz, Pītā, Shvetā, Arunā and Asītā.

The sixteen Kalās issuing from Nāda are Nivṛtti, Pratiśthā, Vidyā, Shānti, Indhikā, Dīpikā, Rechikā, Mochikā, Parā Parāparāyanā, Sūkshmā, Amṛitā, Āpyāyini, Vyāpini, Vyomarūpā, Anantā These make 50 in all.

The text then proceeds to deal with the Vishnu Mūrtis and Shaktis which have Vaishṇava names and the Rudra mūrtis and Mātris with Shaiva names. The Vaishṇava forms (Mūrti) of the Vyanjana Varna(1) are thirty-five in number, viz, Chakrī, Gadī, Shārnggi Khadgi, Shangkhī, Halī, Mushalī, Shūlī, Pāshī, Angkushī, Mukunda, Nandaja, Nandī, Nara, Narakajit, Hari, Krishna, Satya, Sātvata, Shauri, Shūra, Janārdana, Bhūdhara, Vishvamūrti, Vaikuntha, Purushottama, Bali Balānuja, Bāla, Vṛishaghna, Vṛisha, Hangsa, Varāha, Vimala, Nṛsingha

The Vaishṇava Shaktis(2) of the consonants are Jayā, Durgā, Prabhā, Satyā, Chandā, Vāni, Vilāsini, Virajā, Vijayā, Vishvā, Vinadā, Sutadā, Smṛiti, Riddhi, Samriddhi, Shuddhi, Bhukti, Mukti, Matī Kshamā Ramā, Umā, Kledinī, Kṛinnā, Vasudā, Vasudhā, Parā, Parāparāyana Sūkshmā, Sandhyā, Prajñā, Prabhā, Nishā, Amoghā and Vidyutā

The Vaishṇava Mūrtis of the vowels are Keshava, Nārāyana, Mādhava, Govinda, Vishnu, Madhusūdana Trivikrama, Vāmana, Shridhara, Hrishikesha Padmanābha Dāmodara, Vāsudeva, Sangkarshana, Pradyumna Aniruddha 16 in all. The Vaishṇava Shaktis of the vowels are Kirti, Kānti, Tushti, Pushi, Dhriti, Kshānti, Kṛiyā, Dayā, Medhā Harshā, Shraddhā, Lajjā, Lakshmi, Sarasvatī, Pṛiti Rati, 16 in all

The Rudramūrtis of the vowels are Shrikantha, Ananta, Sūkshma, Trimūrti, Amareshvara, Arghisha, Bhāabhūti, Tithi,(2) Sthānu, Hara, Jhūntisha, Bhautika Sadyojāta, Anugrareshvara, Akṛūra Mahāsena, sixteen in all

The Rudramūrtis of the consonants are Krodhisha, Chandeshha, Panchāntaka, Shivottama, Ekarudra, Kūrmma, Ekanetra, Chaturānana, Ajesha, Sarva, Saumeshvara, Lāngali, Dāruka, Arddhanārishvara, Umākānta, Āshādhi, Dandī Adri, Mīna, Mesha, Lohita, Shukhī, Chhagalanda, Diviranda,

(1) That is the letters other than the vowels, the consonants both Sparsha and Vyāñā

(2) There is a variant reading Itibisha

Mahākāla, Kapāli, Bhujangesha, Pināki, Khadgīsha, Vaka, Shveta, Bhrigu, Nakulī, Shiva, Sambarttaka, 35 in all.

The Rudramātrīs of the vowels are Pūrnodarī, Virajā, Shālmali, Lolākshī, Varttulākshī, Dirghaghonā, Sudirghamukhī, Gomukhī, Dirghajihvikā, Kundodarī, Ūrdhvakeshī, Vikṛitamukhī, Jvālāmukhī, Ulkāmukhī, Shrimukhī, Vidyāmukhī, or 16 in all

The Rudramātrīs of the consonants are Mahākālī, Sarasvatī, Sarvasiddhi, Gaurī, Trailokyavidyā, Mantrātmasakti, Bhūtamātā Lambodarī, Drāvinī, Nāgarī, Vaikharī, Manjarī, Rūpini, Virinī, Kotarī, Pūtana, Bhadrakālī, Yoginī, Shangkhinī, Garjini, Kālarātri, Kurdinī, Kapardini, Mahāvajrā, Jayā, Sumukeshvarī, Revatī, Mādhavī, Vāruṇī, Vāyavī Rakshopadhārini, Sahajā, Lakshmī, Vyāpinī, Māva, 35 in all

The text here says that the three kinds of Nyāsa(1) have been described as above

Then follows the names of the fifty Oṣadhis such as Chandana (sandal), Kuchandana (red sandal), Aguru (aloe), Karpūra (camphor), and so forth

The letters are expelled through the Sushumnā channel by an through the mouth by means of the throat and other organs (2) Utterance is of three kinds Udātta also called Hrasva, Anudātta, or Dīgha and Svarita or Pluta (3)

CHAPTER IV.

This Chapter deals with the Vija Hring (which is commonly known as the Māyā Vija) This Vija is also called Nāda, Prāna, Jīva, Ghosha, Hrillekhā, etc It is composed of the letters Ha(4) (ह) Ra (र), Ī(5) (ई) and Vindu (6)(°)

(1) See my introduction to Mahanirvāna Tantra The three are (a) the 38 and the 50 in Ongkāra (b) the Vaishṇava murtis and Shaktis (c) Rudramātrīs and Mātrīs ( ) Kuntā tīlā ghṛitāśā h o t (Kantā) chest (ura) head (shures) root of the tongue (jihvamula) teeth (danta) nose (nasikā) lips (oshtha) and palate (tāla)

(3) The Dipikā cites authority to show that the first kind burns up sins (dahati papāma) the second grants mokṣa (mokṣapradāyika) and the last gives pleasure to the mind (apyaṇa)

(4) The Prāpanchāsārasambandhīdipikā referred to just as the Dipikā says the Ha is hṛitakṛitya i.e. all pervading

(5) Karyyakaravachumaya according to the Dipikā Māyā manifesting in instrument and effect

(6) Satatang or the ever existing one according to the Dipikā Bhāskaraṇaya citing the Mahāvachchbanda Tantra says (Comm Lalita v 70) that there

Hakāra Vija is Prānātmaka because it connotes the Paramātmā in conjunction with Māyā which is implied by the word Prāna (१)

From Hakāra originate the vowels A (अ) to Ū (उ) and the six Ūrmis (२) The Mahāvishnu adds " From Hakāra have you (that is Brahmā, Hari or Vishnu, Īshvara or Shiva) originated and it exists in all animate beings enveloping and permeating the Brahmānda (universe) with all that is moving and motionless therein " From Repha or Rakāra (र) originate the letters ri (रि), ri (रि), li (ल), li (ल) and the four gunas (३) From Īkara (इ) come the remaining six vowels including Vindu and Visarga and its Gunas are the four Karanas, (४) Sanghāta (५) and Chetanā (६)

From the vowels the consonants from Ka to Ksha (क—ख) originated

The Mahāvishnu proceeds to establish the identity of the Devatā of this Vija (that is Bhuvaneshvari) (७) with Kundali and Hangsa and then to the realization of the Mahāvākya ' So 'hang ' (८) (सोहं) He then says that if Sa (स) and Ha (ह) of " So hang " be eliminated we then get Ong (ॐ) or the Pranava If the latter be disjoined into its component parts then from its end (म) we get the elements beginning with Kha (ether), from its middle (उ) the sun and other lustrous substances, and from the first part (अ) all sounds This Shakti (Kundali or Bhuvaneshvari) is the Parameshvari Shakti and produces all sounds and their meanings and therefore comprises all the 24 Tattvas She is Savitā or the

are eight notes (varṇa) above the Vindu which in the order given are more and more subtle, viz Bodhni Nāda Nādanāta Mahanāda Vyāpikā Shakti, Anj Samant Unmanī

(1) So the Devi is addressed in the Iritā as Hringkari where the Commentator for cīl says (citing the Svatantra Tantra) She it is who does creation preservation and destruction

(2) Hunger thirst sorrow ignorance (moha) decay and death

(3) Touch (sparsha) form or sight (rupa) Taste (rasa) and smell (gandha)

(4) Manas Budhi Ahankāra and Chitta

(5) Thus according to the Dipikā = Deha or body

(6) Kāryyārtha kāraṇa-sam ha gata chidābhāsa that is apparently the Chit quickening I rakṣti to be the cause of all functioning

(7) Ruler of the fourteen worlds (Bhuvana) The Deity indicated by the Mantra Hring See as to other meanings Bhāskaraśāstra's Comm Laṭā v 69 citing Tripura Śāhānta and the Gaurāṅgalayāntra Chapter in the Dakṣhīṇāmṛti Sanghātā

(8) In this connection reference may be made to pp 66, 68 and 102 of Vol II of the series of Tantrik Texts

Creatrix of the world (Jagatprasavakārinī). She is Gâyatri since it is She who saves (Frāṇana) the singer (Gâyaka). As the embodiment of the seven groups of letters (1) She is the seven planets. The sun is the Lord of the vowels and Mangala, Shukra, Budha, Vrihaspati, Shani, and the Moon (2) are the Lords of the Kavarga (ॐ) Chavarga (ॐ) Tavarga (ॐ) Tavarga (ॐ) Pavarga (ॐ) and Yavarga (ॐ) respectively.

As all the other letters originate from the vowels so the six planets (Graha) originate from the sun (Savitri). As the six Vargas disappear in the vowels so the six components of Hring (3) and the six chambered Yantra disappear in Bhuvaneshvari. She is the eternal—all pervading Shakti who shines by Her own effulgence in the Sun (4).

From Her have originated the signs of the Zodiac. The Mahāviṣṇu then proceeds to show how from the different letters the different signs of the Zodiac have originated. In the same way He deals with the 27 Nakṣatras (5) or Lunar Zodiac, Ashvini and others. He concludes by saying that to know Her is to be freed from all the bonds of Karma (Karma-bandha) and to attain the supreme state of Viṣṇu (Viṣṇoh parangpadang prayāti).

CHAPTERS V & VI

Henceforward the work deals largely with ritual which can only be described in an abbreviated form. These two Chapters deal with the subject of initiation (Dikṣhā). It is so called because it produces a divine state of mind and body (Divyabhāva) and destroys (Kṣmuyāt) all sins (Durit-āni). Mantra is so called because it gives understanding of the Tattva and saves (Trāyate) from fear.

(1) The vowels and the Vargas commencing with Kavarga, & post

(2) That is, Mars Venus Mercury Jupiter Saturn

(3) That is, Hī Rī Māyā (1) Nā (1) Vā (1) and Shakti

(4) The Dīpikā says that here Her identity with Bhargya is pointed out

(5) The system of the Nakṣatra or Asterisms was originally based upon the sidereal revolution of the moon in about 27 days according to which a lunar zodiac of 27 or 28 asterisms near the ecliptic was made so that in each night of the Sidereal month the moon entered a different asterism. Time was thus marked by defining the position of the moon without regard to its phases. See Dr. Barnett's *Antiquities of India*, p. 191 where the 27 Nakṣatras are fully given.

Then follows detailed rules regarding the selection of proper time and place for initiation, worship of the Vāstu Puruṣa (1) sacrifice (Vali) offerings and so forth. The conclusion is that Guru, Devata and Mantra should be realised as being one and the same (Aikyam).

CHAPTER VII

This portion of the work deals with rules relating to Japa (2). Japa is preceded by Matrikāṇḍasa (2). The *Rishi* of this Matrikāmantra (3) is Brahma. The metre (Chhandah) is Gâyatri. Sarasvatī is the Devata and Her six limbs are the letters of the alphabet.

With the words "I bow to Her the Bharatī" (4) follows a Dhyana or description of the Goddess (Devī) as She is to be meditated on. She is seated on a lotus, three eyed and of a transparent brilliancy. She is white as the moon and the jasmine flowers. The fifty different letters make Her face, hands, feet, belly and breasts which with Her buttocks are very large. On Her head are coils of hair and the crescent moon. She holds in Her right upper hand a rosary of Rudrāksha beads (5) and with Her lower right hand makes Chinta (6). In the left upper hand She holds a jar (of nectar) and in the lower left hand a book (7).

The nine Shaktis of Bhārati are Medha (understanding), Prayñā (wisdom), Prabhā (radiance), Vidyā (learning), Dhī (intelligence), Dhṛiti (constancy or steadiness), Smṛiti (memory), Buddhi (power of conception), Vidyeshvari (sovereignty of all learning).

The Sādhaka with reverent devotion should worship Bharatī. Her Shaktis and Āvarana Devatas (8) with fine perfume and flowers lights incense and food.

(1) The Genius of the ground where the Dikṣha takes place.

(2) See Introduction to my edition of Mānirvāsa Mantra.

(3) That is the letters A to Kaśa with the Vindu superimposed.

(4) The *Dhṛṣṭakā* says that the word Bhārati here indicates that She is sulth and Nāṭikā (in the nature of Nāṭya) and the word Bharatī (tam) indicates that She is the Patañjaliśāstrīkā Bhuvaneshvari.

(5) Seeds of the *Elaeocarpus ganitrus* with which Japa is done.

(6) A name for the jñāna mūlā or manual gesture so called.

(7) Cf. verse II of Hymn to Bhuvaneshvari in Arthur and Ellen Aronson's 'Hymns to the Goddess' at p. 15.

(8) That is attendant Devatās.

The eight Mothers are Brahmani Maheshi Kaumari,
Vaishnavi Varahi Indrani Chamunda Mahalakshmi

CHAPTER VIII

The first part deals with Prajñāgni Homā. It commences by directing the Sadhaka as to his posture and then to meditate on the Muladhara(1) in the middle of which is the essence of Shakti (Shaktisattva) that is Kundalini and is surrounded by Mani Vijas (2). Inside the Muladhara is a triangle and five Kundas (fire pits) in which are the five fires Agnisthija Sābhya Ahavanīya Anaharyā and Garhapatya. In these five Kundas the letters are mentally offered in Homā. The Vāṇyanā are divided into 7 groups and the vowels into 2 groups of eight each. Each of these groups is called after one of the nine gems (Ratna) and directions are given as to which letters should be cast into which Kunda. By these offerings the Sadhaka realises his subtle body. Details are then given of the ritual of this Homā in which mental offerings of the senses (Indriyas) and so forth are made.

The second portion after the 26th verse deals with the worship of Sarasvatī. Her Nāsa Puja Japa Homā and so forth. A Hymn to Sarasvatī is given in vv. 47-59.

CHAPTER IX

Deals with the worship of the Devī Tripura. She is called Tripura because She is the Creatrix of the three Murtis (3) and is in the three Vedas. She too on the dissolution of the three worlds fills all space and existed before the Three (4) were. Her Vijas are Aṁ and Kṁ (5).

The Dhyâna is given at v 8 The Sâdhaka is directed to worship the Pîtha, the Shaktis Vâmâ and others and to draw the Navayonichakra and to then place a Kalasa (jar) on the Chakra and invoke the Devi therein The Chakra is then described The Shaktis and Mâtṛikâs and Bhairavas who are to be worshipped are named

In vv 23, 24 a description is given of a worship which has the effect of producing such amorous passion in the celestial female Spirits and Genii, Suras, Asuras, Siddhas, Yakshas, Vidyâdharas, Gandharvas, Bhujangas(1) and Châranas(2) that they come to the Sâdhaka "with gazelle-like eyes, breathing heavily, their bodies quivering with, and moist with the pearly sweat of, passion, and throwing away their ornaments and letting their clothes fall from about them, bow themselves before him and offer to do his will"

CHAPTER X

Is concerned with the worship of Mûlaprakṛiti Her Mantra, Homa Abhisheka, Japa and Archchana (3) For the purpose of worship She is materialised as Ambikâ according to the directions of a Dhyâna which is given She is there described as holding Pâsha (noose) Angkusha (goad)(4) Ishla (making the Varamudrâ), Abhaya (making the Mudrâ of that name) (5) An explanation is given of these four

The rest of the Chapter is concerned with the ritual

CHAPTER XI

Continues the same subject, and gives a description of Her Yantra(6), Gâyatri, 16 Shaktis,(7) 32 Shaktis,(8) and 64 Shaktis(9) which are named

(1) That is Nâgas or Serpent divinities

(2) The Siddhas and names following are various classes of Devayonis

(3) See these described in the Introduction to my Mahânirvâṇa Tantra

(4) See Arthur and Ellen Avalon's Hymns to the Goddess

(5) The gesture of granting boons and dispelling fear

(6) Diagram used in worship See my Introduction Mahânirvâṇa Tantra

(7) Vv 11 12

(8) Vv 12 16 including Simhâli, Kâlârâtri Mahârâtri Karpâlini Mahishâsmardini, Inlâni Rulâni

(9) Vv 16-24 including Prakṛiti Vikṛiti Srishti Sthiti Sanâpti Svadhâ, Svadhâ, Gâyatri, Sâvitri, Vimalâ Bahurûpâ, Satî Bahusishnâ Vâdanâturâ Akshobhâ Satyavâlini

Some further details regarding Her worship are set forth and then in verses 48 67 the following fine Hymn to Prakṛiti is given

HYMN TO PRAKRITI (1)

I

Be gracious to me, Oh Pradhânâ(2)
Who art Prakṛiti(3) in the form of the elemental world(4)
Life(5) of all that lives
With folded hands I make obeisance to Thee Our Lady(6)
Whose very nature and will it is to do(7)
That which we cannot understand (8)

2

A hymn is composed of sentences
And these of words with their terminations(9)

(1) V 4 10th Patala

(2) Pra+dhâ+anâ=pradhatte sarvam Atmani or that which contains all things in itself, the source and receptacle of all matter and form

(3) Pra-kṛiti that is She by whom all actions that is creation (sṛishṭi) maintenance (sthiti) and destruction (haya) are done Prakṛivate kâryyâdikam anayâ, Prâdhâna and Prakṛiti are one and the same under different aspects Prakṛiti also means before (Pra) creation (kṛiti) kṛiteh prârambho yasyaâ She from whom creation begins The first is the one is the container of the material which goes to the making of the world of form and Prakṛiti is the One in its active aspect moulding into form the materia prima (to use an analogous though not altogether accurate term) of which as Pradhânâ It is the container

(4) Prapancha that is the Universe as composed of the five gross elements " (mahâbhûta) or ether (âkāśha), air (vâyu), fire (tejas) water (ap) earth (prithivî)

(5) Prâna which manifests in the breath of breathing things (prâna)

(6) Prâbho the meaning of which is 'one who can confer favours and show disavour (nigrahânugrahasamartha)

(7) It is Her very nature (prakṛiti) to be and to do what She is and does She cannot be otherwise and be Herself She acts and to do so is Her will and Her will is what She is

(8) The action of Prakṛiti is apratarkya beyond all human discussion and conception, known only to Prakṛiti Purusha and not to ourselves, who are but transformations (vikṛiti) and but limited manifestations of the immanent yet transcendent Cause

(9) In Sanskrit the root is not considered a word It becomes only a word (padam) when the case or verbal termination is added Thus bhû the root of the verb 'to be' is not a pada but, bhavati, the third person singular present tense is such, Râma is not a pad but Râmaâ, Râman, Râmena etc. are pada

Words again consist of letters
 And Thou Thyself, Oh Supreme Queen art the letter, (1)
 Thus art Thou both the Hymn and those who hymn Thee (2)

3

Even Aja(3) Adhokshaja(4) and Triakshana(5)
 Know not Thy Supreme form which is Mâyâ(6),
 But pray to Thee in Thy gross form as Ruler (7)
 Therefore so must I pray to Thee (8)

4

Salutation to Thee our Lady supreme over all(9)
 Who art Vindu(10)
 Obeisance to Thee the Paratattva (11)

(1) Varna or letter is sound & the gross manifestation of subtle sound or dhvani, Dhvani is Devī as Kulakundalinī Mantra & therefore Devatā not only in its collective form but in each of the letters which compose it

(2) Līlā the Devī praises Herself with letters which are Herself because the power of speech is Herself The Hymnist and the Hymn are but manifestation of the Supreme whom they invoke The Jīva worships its inner ground or Paramātmā

(3) Aja the unborn one is an epithet applicable to Brahma Visṇu and Rudra but is generally and here used as a title of Brahma the creative aspect of the trinity (trimūrti)

(4) Adhokshaja which means He from whom there is no fall (rebirth) when once attained or He who is beyond the perception of the senses (akṣhaṇa in Iniyā) Vāchaspathi Dict. It here means Visṇu

(5) Triakṣana or three eyed a term generally applied to Śiva who bears in His forehead the three eyes of wisdom (jñāna-chakṣu)

(6) That by which the Brahman as Vyākṛta creating the Universe is able to make Himself appear to be different from what It really is

(7) Iśhitāṅg She is the Lord (Iśhvārī) ruling the Universe Her creation Thus ruling aspect which involves relation is Her gross aspect

(8) That is if even these three great Devīs can only worship the gross aspect of Creator necessity it is that the hymnist should do so

(9) Samvatsarī
 (10) From the Sachchidanāna la Paramesvara with Prakṛti born Jīva Shakti from Shakti came Nāda and from Nāda was born Vinḍu (Śhāraṭīlaka ch. 1) The Vinḍu again has two aspects the Vinḍu or Puruṣa aspect or Linga manifestation, nīlāṅgī or ceturāṅgī (Iḍānī) as exhalation and the visarga or Prakṛti aspect or Sakhī manifesting as inspiration the current of the life wave being called Haṁg chaṁg or the motion of Haṁg and Sa See my Introduction to Mahānirvāṇa Tantra and Six Centres and the Serpent Force

(11) Līlā the supreme Tattva or Prakṛti

Who art Pradhânâ(1) and Mahattva(2)
Salutation to Thee Who art in the form of Ahangkâra.(3)

5

Obeisance to Thee in the form of sound and ether
Salutation to Thee in the form of touch and air
Obeisance to Thee in the form of sight and fire
Salutation to Thee in the form (of taste and) water
Obeisance to Thee in the form of earth with its quality of
smell.(4)

6

Salutation to Thee in the form of the ear, skin, eyes, tongue,
and nose(5)
And in the form of mouth, arms, legs, organs of excretion
and generation(6)
Salutation to Thee as Buddhi,(7) Ahangkâra and Chitta(8)
Obeisance to Thee Who art in the form of the whole Universe :

(1) See v. 1 note 2, p. 29

(2) Mahattva is that state of the vikṛiti of mulaprakṛiti which when individualised is called Buddhi. The latter is one of the four fold aspects of the antaḥkāraṇa or mental organ, viz., manas (lower mind or sensorium) buddhi (higher mind the function of which is determination, m. bhojayakāraṇa) ahangkāra (egoity, self-consciousness) and chitta (v. post, v. 6, n. 4)

(3) See last note. The Ahangkāra here referred to is however to be distinguished from that mentioned in verse 6. It is Ahangkāra thought of as before its division into Tanjast, Vaikārika, and Bhautika.

(4) Ether, air, fire, water, earth are the five gross elements (mahābhūta). They each have certain qualities or guṇa. These are sound touch sight (by anal of light) taste and smell. The Mahābhūta is the container or supporter (adhāra) and that which is called its guṇa is the supported or contained (ālīnya). It is through its guṇa that the mahābhūta is perceived by the senses (indriya). Thus sound is, that by which the invisible śākṣa is known. The Mahābhūta and its guṇa represents the objective and subjective aspects. As the world is the creation of mind, the śākṣa, sparsha, rupa, rasa and gandha (sound, touch, sight, taste, smell) tanmātras are the cause of the mahābhūta the former themselves deriving from the tāmasa ahangkāra.

(5) The organs of sense (indriya) are of two kinds, viz. Jñānendriya or organs of sensation through which knowledge of the external world is obtained, viz. those mentioned in this line and Karmendriya or organs of action by which that knowledge is applied, namely, those mentioned in the second line.

(6) See last note.

(7) See v. 4, n. 5.

(8) Chitta is that by which one knows (Chetastadhenatichitta). According to the Vedānta it is the faculty of the mental organ (antaḥkāraṇa) which contemplates and investigates into the subject-matter of thought—anyānāṁ antarmukha antaḥkāraṇa vṛttirvachinā.

Who pervadest all
And yet art formless (1)

7

Thou art the Antarâtmâ,(2)
Who by the Sun(3) upholdest all living creatures,
And Who by the Moon ever nourishes them,
Again assuming the appearance of Fire the carrier of obla-
tions (4) Thou burnest
Oh Mahâdevî, verily do these three lights(5) and fires issue
from Thee

8

Assuming the form of Brahmâ with active quality(6)
The four-headed one seated on a shining white swan,
Thou dost create the world .
Of which Thou becomest the Mother
Who is there indeed, Oh Supreme Ruler,(7)
Who can imagine Thy supreme state?(8).

9

Adorned with crown,
Resplendent with conch and discus(9)

(1) The forms of the Mother of the Universe are threefold. There is first the supreme (para) form of which as the *Viṣṇuśāmalasataḥ* none know (see Ch. III Shāktānanda Taranginī) next Her subtle form as mantra or sound and thirdly Her gross form in the visible universe and in those embodied aspects or spiritual avatāras in which She presents Herself, for the benefit of the sādṛhaka who can only worship Her in such form. See Author's Introductions to Mahānirvāṇa Tantra and "Hymns to the Goddess."

(2) Ātmā derived from āt + manin, is that which continues to exist in all states (avasthā) commencing with jāgrat and following on in the others svapna, susupti and turya that is the eternal Spirit. It = śāśvata gamane or that which is continually going that is which never ceases to exist. But as the term ātmā has also other meanings in Sanskrit (such as effort, patience, buddhi, nature, mind, son, etc.) and also hutāsana (fire) vāyu (body) the term which specifically describes the Spirit as the inner substance of all things is antarātmā or inner ātmā.

(3) The Sanskrit expression is inner but untranslatable—*ravivtena bhutvā antarātmā* that is, that is, who upholds "by Thy sunness." In the same way later we have *chandramastvena* by Thy moonness.

(4) Fire it is which while consuming oblations in their gross form carries them as nourishing food in subtle form to the Devas.

(5) That is Sun, Moon and Fire corresponding with the *kṛyā*, *icchā*, and *jñāna* śaktis.

(6) That is the *raja* guṇa. See Author's introduction to Mahānirvāṇa Tantra.

(7) Iṣṭi.

(8) *Lat* "You (alone) think upon (or know) Your supreme state."

(9) Chakra. Both conch and discus are white and shining.

As Nārāyaṇa with quality of manifestation(1)
 Thou dost maintain the world;
 For He also is part of Thee.

IO

Again in the form of the three eyed Rudra
 Carrying axe and a rosary(2),
 On whose matted hair are moon, serpent and Ganges(3),
 He with the quality which veils(4)
 Thou dost at the end of the Kalpa(5) destroy the whole
 universe,
 And then alone shinest.(6)

II

Thou, Oh Supreme Lady(7), art Sarasvatī(8),
 The presiding Goddess of speech,
 Clad in white raiment,(9)
 Holding a rosary of Rudrākṣa beads, a pen, and a jar of
 nectar,
 Thou maketh the Chintā gesture(10)
 Thou art The Three Eyed One
 Bearing upon Thy matted hair(11)
 The shining crescent moon.

12

Thou art, Oh Queen, the uncreated changeless One,
 Thou art Durgā(12)
 With shining conch and discus

(1) Sattvaguna

(2) Made of rudrākṣa seed or human skull or bones

(3) When Gaṅgā was called down from heaven by Bhagiratha She first fell into the matted hair (juṭā) of Shiva

(4) Tamo guna. See Author's Introduction Mahānirvāṇa Tantra

(5) The period of time between two epochs of dissolution (pralaya) or 4,320,000,000 years.

(6) For what is there when all is gone but the unmanifest Prakṛti?

(7) Iktī.

(8) Goddess of speech, learning and wisdom

(9) The colour of Sarasvatī is white. This She is represented as white holding the veil; adorned with white flowers holding a white rosary besmeared with white earl paste, clad in white raiment. See note to Sarasvatī stotra in Tantrasāra quoted in author's "Hymns to the God" (10) The Jñāna mudrā.

(11) Kapaḍika as worn by Shiva

(12) One of the greatest names of the Devi; that is, śāyā durgat re bhavā

Formidable with whirling sword,
 She who with high and glittering crown
 Is borne upon a roaring lion(1)
 The crowd of Daityas(2) Thou dost destroy,
 But Siddhas(3) worship Thee

13

Truly, Oh Supreme Ruler,(4) Thou art The (one) Mother,
 Who art the half of the body of the enemy of Tripura,(5)
 Shining forth as the spouse of Bhava,(6)
 And again as Daughter of the King of Mountains,(7)
 Oh good and(8) supreme Queen,
 Great Yogins salute Thee

14

Great Goddess(9), I know Thee to be Shri(10)
 The only Mistress of all peoples,
 Dear to the world,
 She who lives in the sky blue(11) breast of the enemy of
 Kaitabha(12),
 Beauteous with the glittering splendour of the Kaustubha
 gem (13)

15

Oh great Goddess(14) and all pervading One(15),
 The seven shining Mothers
 Are parts and forms of Thee,

(1) The vehicle of Durgā

(2) Demonic spirits

(3) That is here not the Devayon of that name but the Perfect with all accomplishment those who are siddhiyukta

(4) Maheshi

(5) That is Shiva. More strictly She and Shiva are halves of one whole as according to Hindu ideas man and wife form one completed being. Each is imperfect without the other

(6) Shiva is the watery form of the Anātamūrti

(7) Himālaya who was the father of Pārvatī.

(8) Sūāthā

(9) Mahādevī.

(10) Lakṣmī

(11) Vyomanī

(12) Viśva

(13) Worn by Viśva

(14) Mahādevī.

(15) V. B. S.

They who bear the signs, implements, and weapons
Of Aja, Adrit, Guha, Abjāksha,
Potri, Indraka, and Mahābhairava (1)

16

Thy lustre is that of a thousand rising suns
In the endless spaces of the Universe
Upon Thy head is the crescent moon(2)
Thou holdeth the noose and goad(3)
And maketh the gestures of granting blessing and of dispelling
fear (4)

17

Thou, Oh Ruler(5), art light, fame and beauty,
Day, evening, and night,
Action, hope, darkness and hunger
Intelligence,(6) memory, patience
Speech, mind(7) and knowledge(8)
Beauty and splendour
And all other powers (9)

18

Oh Destructress of ills(10),
Thou Who art
Vindu and Nāda :

(1) That is Brahmā Girisha Kārttikeya Viśṇu Varāha, Indra and Mahābhairava. Therefore the Mātṛkās are Brahmāśi Rudrāśi Kaumārī Vaisṇavī, Varāhī, Andri and Mahābhairavī or Chāmunda. The Mātṛkās who issued from Durgā during her battle with Shumbha and Nishumbha are variously enumerated usually eight are spoken of and sometimes nine others being Aparājitā and Vīrasinghī.

(2) The Devi as spouse of Shiva bears (as He does) the crescent moon.

(3) These with the arrow and bow are Her weapons. The Yoginīhrīdaya says "the noose is Ichchhāśakti the goad Jñānashakti and the bow and arrows Kṛyāśakti." But the Tantrarāja says "Mind is the bow of sugarcane desire the noose anger the goad and the tanmātra the five arrows of flowers."

(4) That is She makes with her hands the two gestures (mudrā) called vara (or here abhishāta) and abhaya.

(5) Ishi

(6) Bṛ'ḍhi, see page 41

(7) Mati here the acting manas

(8) Sammati which also means agreement, consent, opinion love, affection.

(9) Shaktiprabheda, that is the various different manifestations of Her shakti.

(10) Hara that is remover of sin and pain.

Shakti and Shānta(1)

Thou art in the form of the seven

Regions,(2) nether worlds,(3) mountains(4) and oceans(5)

Stars (6) islands,(7) substances(8) and tones (9)

19

Salutation to Thee Oh great Queen(10)

Who art all(11)

And in the form of all(12)

Who art the power in all things(13)

(1) Bhedaprabhinnaś abhinne vindunādaś sashaktyākhyashāntaś . Shakti and Shānta are parts of the Vija and are states of the Brahman which in its various aspects the mantra is . When referrible to the sādha of the mantra Shakti is that all pervading all embracing energy which appears in him in the stage leading to and immediately preceding Shānta where all his wishes are realised without will or effort for he is himself that by which they are done . Shānta is ordinarily understood as implying that state in which there is neither happiness nor unhappiness attachment or desire but the Shānta here spoken of is the essence (tanmātra) of that and which appears in the Mokṣa stage when the supreme Ātmā is realised . As Comm to v 52 of the Śāṭchakraṇirupana says Shānta is the Chidātmā

(2) Bhuh Bhuvah Svaś Mahaś Janaś, Tapaś Satyam

(3) Tala Atala Vitala Sutala Talātala Mahātala Rasātala

(4) The seven mountains called Kula Parvata are Mahendra Malaya Sahya Shuktumān Rikṣa Vindhya Pārpātra

(5) Of Salt (Lavana) Sugarcane juice (Ikṣhu) Wine (Surā or Madhu) Ghee (Aṇḍa Sarpiḥ) Curd (Dadhi) Milk (Kṣhīra or Dugdha) and Sweet Water (Udaka)

(6) Which are the seven sages Marichi Atri Angirāś Pulastya Pulaha Kratu and Vash śhikha

(7) Jambu Plakṣā Shālmali Kusha Krauncha Shāka and Puṣkara of which the world is composed

(8) Dhātu that is (chyle rasa) blood (asrīk) flesh (māṅsa) fat (meda) bone (asthi) marrow (majjā) and semen (shukra) of the physical body

(9) Svara The text here refers to Śaḍja Rikṣabha Gāndhāra Madhyama Panchama Dhaivata Nṛkāda located in the Vishuddha chakra . See Introduction to Mahānirvāna Tantra LXI . Tāntrik doctrine is expressed in terms of sound (śabda) and music is merely a species of it or grossly manifested sweet melodious sound . Musically considered the svaras are Sa ri ga ma pa dha ni (corresponding with the European scale c d e f g a b) which constitute the grāma or gamut . The intervals between these are the sub tones or shrutis of which there are 22 . The grāmas are three fold—low m idle and high or udārā mudārā tāra correspond ng with the three svaras, udātta anudātta and svarit pronounced from the navel chest and head and called by the Mohammedan musicians nābhī (navel) bakrā (chest) kapāla (head) . As there are 7 tones and 3 grāmas there are 21 murchchhanās

(10) Maheshī

(11) Samaste

(12) Samastavarūpe

(13) Samasteṇa vasturūpa ananyūtatshakte . In the power (shakti) which is sewn into " or interweaved with all things . For nothing is or acts but by Her power and this existence and action is Her power that is Herself

Who dost assume forms both gross and subtle
Thou art spoken of as memory and knowledge
And as the want thereof (1)

20

Let all our thoughts be ever of Thee
Oh our Great Lady(2)
May all our speech be of, and all our hymn to, Thee,
May all we do(3) be homage to Thee
Be ever gracious to and pardon me (4)

CHAPTER XII

This Chapter gives an exposition of the worship of Shri or Lakshmi and states Her Vija(5) and Dhyāna and the Japa and Homa in her Sādhana Her nine Shaktis(6) are to be invoked round Her Pīṭha Verse 29 gives a Dhyāna of Her as Ramā and 32 Shaktis of Ramā are enumerated who should also be worshipped The worship of Shri leads to purity, bodily perfection and beauty, intelligence and devotion to Vishnu and not only the Sādhaka but his bed and all other things belonging to him are purified

CHAPTER XIII

At the commencement the Tripuṭā(7) Mantra is indicated After doing Anganyāsa with that Mantra the

(1) For Devi is avidyā (ignorance) as She is also vidyā (knowledge) Through the first She binds and by the second She liberates

(2) Maheshi

(3) That is all bodily action eating, drinking, sexual intercourse walking, sleeping etc which should be offered to Her and thus divested In the same way the Hymn to Vishnu in the 21st Chapter of the same work contains the fine line—Devesha karmmasarvvang me bhavedārādhanaṁ tava—'Oh Lord of Devas all my actions should be worship of Thee'

(4) The Prapanchasāra then recites the fruits of this Hymn saying that he who does japa puja and recites this hymn with reverence attains that which is the supreme wealth and abode Whoever serves the conjunctions becomes both yogi and bhogi that is he has according to Tantra both liberation and enjoyment

(5) Shring

(6) Verse 8

(7) An antargatā Devi of Tripurā See Tripuṭāstotra in Tantrasāra translated with commentary at page 172 of Arthur and Ellen Avalon's Hymns to the Goddess'

Sadhaka should meditate on the Devi as on a lotus seat in the heart lotus (1) After Puja to Her Her Avarana Devatās should be worshipped Her Japa is done 1 200 000 times (twelve lakhs) In vv 4 and 5 Her Dhyana is given In v 10 the Dharanī Vija is indicated The Rishi is Varāha the Chhandah is Nivṛit and the Devatā is Dharanī Then follows Tvarita Vidya who is so called because She grants success to Her worshippers very speedily The worshipper of this Tvaritā mantra is tempted by celestial damsels If the Sādhaka overcomes these temptations then Devi Tvarita grants all his desires Totalavidhi is described in vv 64 66 Then Nitya Mantra is indicated and the mode of Her worship laid down V 83 says that (amongst other fruit secured by this Mantra) if he who is initiated therein thinks of a woman and makes Japa of this Mantra a thousand times even when lying on his bed(2) then that woman becomes so maddened by the arrows of Madana the God of love that she comes running to him

CHAPTER XIV

Deals with the worship of Durga Her Dhyana is given in v 4 In v 7 Her nine Shaktis are given V 11 and 12 enumerate Her weapons and another set of Shaktis Again in v 31 further Shaktis are given One of the fruits of Her puja is declared to be the power to bring under control even the wives of Kings Some warrior Shaktis are given in v 72

CHAPTER XV

Is concerned with the details of the ritual of the worship of Bhuvaneshvari

CHAPTER XVI

Indicates the Mantra of Chandra (moon) and deals with His worship V 8 gives nine Shaktis of Chandra At v

(1) That is not anālata but the small 1 Madava & lotus below it

(2) That is the mantra is so powerful that it may be recited with success under its

25, the Agni mantra is indicated, and at v 30, the nine Shaktis of Agni are enumerated. The rest of the Chapter is largely concerned with the fruits of the various forms of worship.

CHAPTER XVII

Treats of the worship of Mahâganesha. Vv 14-17 give the Dhyâna. V 22 gives His nine Shaktis. These include Tivrâ, Jvâlinî, Bhogadâ, Kâmarûpinî, Ugrâ, Tejovatî, Satyâ, Vighnanâshinî.

CHAPTER XVIII

Contains the Manmatha (1) Mantra. The Dhyâna is in v 4. His nine Shaktis (v 6) are Mohanî (She who charms) Kshobhanî (She who perturbs) Trâsî (She who causes anxiety) Stambhanî (She who paralyzes) Âkarshinî (She who attracts) Drâvinî (She who softens) Âhlâdinî (She who causes joy) Klinnâ (She who moves the heart) Kledinî (She who moistens) (2) His Gâyatrî is given in v 11, as follows — Kâmadevaya vidmahî, Pushpavânâyâ dhîmahî tanno'nangah prachodayât (3) The Mantra is at vv 12-14. The 16 Âvarana Shaktis are given at vv 19-21. They are Yuvatî (Youthfulness) Vipralambhâ (Deception) Jyotsnâ (Moonlight or Splendour) Subhrû (Beautiful eyebrows) Madadrava (Softening state of love) Surata (Amorous play) Varunî (Shakti of Varuna) (4) Lolâ (Agitation) (5) Kântî (Beauty) Saudâminî (Lightning) Kâmachhatra (6) (all which induces passion).

(1) He who agitates the mind or Kâmadeva Deva of desire the God of sexual desire whose mantra is King. Other names of this Deity are Pradyumna the powerful one or He who overcomes all Kandarpa. He who fills the mind with happiness Smara He who perturbs or inflames and (see post) Ananga The bodiless one. At marriage and when a wife leaves her father's house to go to her husband for the first time petitions were addressed to Him for children and marital happiness.

(2) The above and the avarana Shaktis are simple examples of what is meant by a Devatâ's Shaktis and are for this purpose enumerated.

(3) Let us know Kâma Deva let us meditate on Him the arrows of whose bow are made of flowers. May that Bodiless One direct us. Kâma is called the Bodiless one as He was consumed by the fire of Shiva when He sought to distract the latter from His yoga.

(4) Quære

(5) Or fickle lustre it may also mean the male genitals as yoni is given post.

(6) Chhatra ordinarily means umbrella or all covering things thus the season of spring or the sight of a beautiful woman would be Kâmachhatra.

Chandralekhâ (The Digits of the moon) (1) Shukî (a female parrot) (2) Madanâ (Passion of love) Yoni (The female genitals) Mâyâvatî (She who deludes) At v 21 His sixteen servants are given, namely Shoka (Heat or anguish) Moha (delusion) Vilâsa (Coquetry or play with women) Vibhrama (Perturbation or confusion or amorous gestures) Madanâtura (Helpless state induced by passion) Apatrapa (Bashfulness) Yuvan (Male Youthfulness) (3) Kâmin (Amorousness) Chyutapushpa (Mango blossom) (4) Ratipriya (Pleasant coition) Grîshma (Summer) (5) Tapânta (Rainy season) (6) Ūrja (Autumn) Hemanta (Dewy season) (7) Shushira (winter) Mada (Spring) The text at vv 24 and 25 says that at the corners of the Yantra of Madanâ should be worshipped the play of the amorous sidelong glances, (8) the sensuous movements of woman's body, (9) the Mâdhavi creeper, (10) Mâlâtî flower, (11) the gazelle-like eye (Harinâkshî) and the entrance of passion (12)

The text then describes (v 27) the union of husband and wife (13) The body of man is a manifestation of Ahang-

(1) Taken collectively as the source of light

(2) A lover or person as described in the Alangkârashâstra keeps a parrot to whom he or she tells his feelings

(3) As yuvati is a youthful woman

(4) Mangoes blossom mostly in spring the season of love and one of the God's arrows is made of them Jayadeva says — In spring the cuckoo gladdened by the sight of the mango buds calls sweetly in every forest Kuhu Kuhu The wind from the Malaya mountain wafts the fragrance of cloves To wound the heart of woman spring advances with Kâma whose bow is formed of flowers his bowstring a row of bees his arrow the budding mango shoot Kṛṣṇa now gambols but the separated lovers endure severe misery

(5) The seasons are companions of Kâmadeva v post

See brief descriptions of the six seasons extracted from different Sanskrit authors in Ward's View of the History etc of the Hindoos (1818) Vol I p 519 In summer the earth through the fierceness of the heat is like a widowed woman in the bloom of youth (tormented by desire) The scorching wind is as the breath of the serpent Ananta at the churning of the ocean The sun is like the countenance of one puffed up with riches The world is motionless like the eyes of the yogi in meditation (Sûktikarmasrîta)

(6) "This season the delight of the amorous comes like a king sitting on a cloud formed maddened elephant the lightning his flag and the thunder his large kettle drum" (Kaldâsa)

(7) Kârttika Agrahâya from middle of October to middle of December

(8) Apāṅgabhrūvilâsa

(9) Hāvabhāva the movements a woman makes which indicate her desire

(10) Married to the Mango tree

(11) A kind of jasmine

(12) Mâlâtî

(13) Vîjāṅg van tām the wife and not some other Shakti.

kâra(1) and is the abode of error (2) Woman is Buddhi (3) These two are united in the Chittayoni(4) that is in that mental function of the Antahkarana which is here figuratively regarded as the Yoni or womb of Buddhi Ahangkâra is thus united with Buddhi and husband with wife (5) The husband is to think of himself as Madana(6) in the form of fire and of his Shiva(7) as a flame of fire Let him embrace her who is overspread by its flame and let him sip with his tongue the nectar of her teeth and tongue Let him think of his beautiful wife(8) as the embodiment of nectar whose body(9) is as it were the butter(10) which is melted in that fire Let him touch her arms thinking them to be the flowery arrows of Kâma The Mantrin should keep his self control and take care not to injure the Jîva (11) In all the stages of passion (rati) he should be self controlled Thus should one's own beloved be worshipped (bhajet) If it be done thus then she who is struck by the arrows of Kâma follows her husband like a shadow even in another world (12)

At v 40 is given the Mantra of Krishna, the Rishi of which is Nârada, the metre (chhandah) Gâyatri, and the Devatâ Krishna At v 43 is the general Dhyana of Krishna and in v 47 his Dhyâna as He should be meditated on in the morning is described (13) Then he is thought of as a child of the colour of a blue lotus with a girdle of little bells covering his waist, thighs and buttocks His throat is adorned by large and shining tiger claws His face smiles happily like a lotus It is He who killed the demons Shakata(14) and Putanâ (15)

(1) Vilasadahangkâratanu

(2) Vibhramâspadibhuta for it is tamoguna

(3) Buddhisvarîrâ nârî

(4) Chittayonim adh gachchhet

(5) As in the Jîva the Ahangkâra and Buddhi which are in it unite in its own Chitta so restraining the body let the Mantrin unite with his own wife alone

(6) He thinks of his wife as being the embodiment of Kâma the God of love

(7) The Linga

(8) Lit. the "slender one" —tanvîtanu

(9) Lit the Madanâgara.

(10) Navanita. In home clarified butter is poured into the fire and sexual union is one of the five fires

(11) That is he should not over-exert himself and thus injuriously affect his rajad mantra.

(12) Bhavadantare or (may be) another birth

(13) There is here the same chitta as in the ordinary Gâyatri.

(14) A demon who attempted to fall on and crush the infant Krishna who with His foot killed him

(15) Anga sent Putanâ the milk of whose breasts were poison, to Krishna, but the latter sucked her life away

He is the Govinda to whom Shangkara, Indra and others do obeisance

At v 48 is the midday meditation (Dhyāna) Let the worshipper then think of him as Mukunda lustrous as the full blown lotus, with eyes like blue lotuses, surrounded by cows and herds women (Gopis), as one who has conquered all His enemies whose pure smile is like the white jasmine and the Mandāra flowers His head is adorned with peacock feathers He is the strong lustrous One habited in yellow raiment Those who thus worship him gain wealth (1)

At v 49 is given the evening Dhyāna He is then contemplated upon as the unconquerable One Who by His valour has laid in the dust all his enemies and 'has lightened the weight of this earth' (2) Who is ever surrounded by great Rishis such as Nārada and others who desire to learn from him the true meaning of Tattva He is pure, incomparable imperishable and luminously blue He is the Vāsudeva "who steals the creation and maintenance of the universe" (3) and who grants liberation

CHAPTER XIX

Deals with Yoga the Pranava (Ong) which is the Kalpa tree of all desires and the grantor of liberation The Dhyāna is given in v 4 of Akara in the Pranava as representing Vishnu Vv 8 12 give the different forms (Murtis) of Vishnu and their respective Shaktis At verse 14 Yoga is spoken of Yoga is defined as the constant uninterrupted vision in oneself of the Atmā which is without hands feet mouth or other limb or body (4)

The faults which are impediments (Dushana) of Yoga are enumerated 112 —Kama (Lust) Kopa (anger) Lobha (greed) Pramoha (ignorance), Mada (pride) Matsarata (envy) In verse 16 the well known Angas of Yoga such as Yama and so forth are given and then defined The several names of Ongkāra follow (v 33)

(1) This is the Rājasa form as the morning form is Sattvika from which no material fruit is gained but the gifts of the spirit only

(2) By the removal of iniquity

(3) That is He destroys the world This is the Rudramurti

(4) Kara pāla mukhād v hinamandāra iva hyamananyagamātmapa lam
yam hātman pashyati tattva va stamman, kila yogam ti bruvate

V 42 describes how the different parts of Ongkāra are dissolved in Shānta. A is dissolved (Sanghareṭ) in U, U in M, M in Vindu, Vindu in Nāda, Nāda in Shakti and Shakti in Shānta.

Five states (Avasthā) of consciousness are given (v 46) and not four, viz — Jāgrat (waking), Svapna (dream sleep), Sushupti (dreamless slumber), Turiya (the fourth state) and Tadatīta (that which is above the fourth) (1). They are then defined. Jāgrat is that enjoyment which the Ātmā enjoys by the aid of its own senses (Indriyas), (2) Svapna is that feeling or perception (Anubhava) which exists through these senses when devoid of consciousness (Sangjnā), (3) Sushupti is that condition of quietude which is caused by the effortless state of the Ātmā (4). Turiya is the state when the Ātmā sees the Supreme with unclouded vision (Chetas) (5). The fifth state is that which immediately precedes liberation (Mukti) and is defined as "that condition where the Yogī realises the inseparateness of Ātmā and Paramātmā. From this state liberation is not far" (6). When Pavana (Vāyu) is in the subtle Pashyanti(7) and in Madhyamā(7) and Vaikhari(7) when at the end of Sushumnā(8) then Jāgrat is the utterance of the Vija, Vindu is Svapna, Sushupti is Nāda, Shakti is Turiya and Shānta is Laya (absorption) which is beyond Turiya.

(1) So the Daxi in the Lalita is addressed as Sarvāvasthāvivartitā that is 'transcending all the states'. Three Sūtras in the Shiva Sūtras describe this state. See Bhāskararaya's Comm. on Lalitā V 63.

(2) Svātindriyānyadātmā bhūngte bhogān sa jāgarō līhavatī. See pp. LII-LV of Introduction to Mahānirvāna Tantra.

(3) Sangjnārahastīr apī tair asyānūlīhavō līhavet punaś svapnāh. That is apparently when the sense organs cease to act directly on new objects of their functioning and Ātmā is conscious of mental images generated by those senses when in the Jāgrat state.

(4) Ātmanirvavyuktatayā nairākūṅgaṅ bhavet sushūptirapī.

(5) Pashyati purāṅ yadātmā nistamasā chetasā turīvaṅ gat.

(6) Ātmaparamātmāpudayor abhedato vyāpnyā lī yadā yogī.

Tattu turīvāstīvaṅ tasyāpī bhavenna durato muktī.

What is here referred to is that which is called Jīvanmukti. When the body is relinquished there follows complete or bodiless Mukti (Vīleha kaivalya).

(7) The six states (bhāva) of sound so named.

(8) 'At the end of Sushumnā'. The end is just below the twelve petalled lotus which rests on the upper end of Sushumnā. Here the meaning may be towards the end.

śāntākhyaṅ pashyantiṅ madhyamāvaikhariṅ vā.

Sa-sushūmnāterapīyoraṇi janya-jāgrā lādīti hī pavanam.

Mahāvishṇu then says:—In leaving the body, entering another body and re-entering one's own body the places of exit and entry are the *Anguṣṭhā* (either thumb or great toe), *Gulpha* (the ankle), *Jānu* (knee), *Guda* (anus), *Sivani* (frænum of prepuce or *quære* glans penis), *Medhira* (penis), *Nābhi* (navel), *Hṛidaya* (heart), *Grīvā* (neck), *Lambikā* (tongue), *Nāsā* (nose), *Bhrūmadhyalalâtāgra* (middle of eyebrows on the forehead)

He then speaks of the conquest of, or power of control over, the five elements. This is done through their respective *Shaktis* and *Vījas*, with which the self is identified. (1) Thus to control fire the self is made one with its *Shakti* and *Vīja* (v. 56). He then describes the three states (2) of *Siddhi* (power) and the eight *Siddhis*, to possess all of which is to be *Jīvanmukta*.

CHAPTER XX

Deals with the meaning of the eight letter Mantra of *Nārāyaṇa* "Ong namaḥ Nārāyaṇāya". The meaning is that *Tāra* (Ong) arises from *Shakti* and means So'hang ("I am He"). *Na* and *Mah* are negatives. *Nā* is water, *Rā* is fire, *Ya* is air, *Na* is earth, and the last *Ya* is there as a case-ending (3). The *Rishi* of the Mantra is *Sādhyanārāyaṇa*, the metre is *Gāyatrī* and the *Devatā* is *Paramātmā*. Verse 7 gives the *Dhyāna* of *Mukunda* (4). In the *Sādhana* of this Mantra the body of the *Sādhaka* is the *Pīṭha*. V 12 says that when *Nyāsa* is done with the letters of this Mantra then the Mantrin becomes the object of his own worship for he is personally composed of the letters of the Mantra.

At v 60 the Mahāvishṇu enumerates the ten *Avatāras* of *Viṣṇu* omitting *Buddha* and substituting *Balarāma*.

(1) *Shaktibhishcha tadviṣṇaḥ sārūpyam ātmanashcha pratīmitvā* that is (to translate literally) by inducing a state of sameness (*sārūpyam ātmanah*) of the self (of the operator) with the *Shakti* and *Vīja* (of the elements).

(2) That is, signs of approaching *Siddhi* or possession of *Siddhi*. The three states are *prasuchika* indicative e.g. physical signs such as thrill hair standing on end (*polaka*) etc *pratyaya* ("conviction," e.g. beatitude restraint of breath etc) and the third is *Siddhi* itself which is of various kinds the chief enumeration being eight.

(3) No more is said in the text. But the meaning is "I am He and not the five elements (named)".

(4) A title of *Viṣṇu* as the Giver of Liberation.

Vv. 21-24 state the Kirîâdi Mantra. (1) The Shaktis of the *Pîṭha* are given in v. 29; *Vimalâ* and others. The rest of the Chapter deals with the placing of the jar, Japa, Archchana and other ritual details.

CHAPTER XXI

Treats of the twelve Yantras or diagrams of the twelve Râshis (signs of the Zodiac) (2).

At vv. 54-68 is given a fine Hymn to *Vishnu* here translated which is directed to be sung for the pleasure of the Deities who are to be worshipped in these Yantras

HYMN TO VISHNU.(3)

I

Oh Bhagavân(4), be gracious to me
Whose mind is dulled with ignorance;
Give me the gift of devotion
To the pollen of Thy lotus feet.

2

Oh Bhagavân, be gracious to me;
Thou cannot be imagined,
Abode as Thou art of immeasurable lustre,
Be gracious, Oh best of *Purusas*(5),
Who allayeth all our pains.

(1) The Mantra used in the worship of the ornaments of *Vishnu* such as crown, armlet, necklace, etc.

(2) *Mesha* (Aries), *Vrisaksha* (Taurus), *Mithuna* (Gemini), *Karkataka* (Cancer), *Singha* (Leo), *Kanya* (Virgo), *Tula* (Libra), *Vrishchika* (Scorpion), *Dhanu* (Sagittarius), *Makara* (Capricornus), *Kumbha* (Aquarius), *Mina* (Pisces), the solar year beginning with the entrance of the sun into *Mesha*.

(3) Ch. 21, v. 64.

(4) The Brahman as the possessor of all powers (*ambhavya*) which belong to *Ishvara*.

(5) The individual spirit.

3

Oh Īsha(1), Oh Stainless One, be gracious to me,
 Who art the self of the Universe(2)
 And bliss itself(3)
 Essence unimagined(4),
 To Thyself art Thou known only (5)

4

Be gracious to me, Highest of the highest.
 Who art the Deepest of the deepest
 Be gracious, Oh Goodness and Beauty,
 Who art Majesty itself to the majestic
 Great Light, be gracious to me

5

Be gracious, Unmanifested One(6),
 Ever pervading in that which ever pervades
 Minutest of the minute, be gracious,
 Most loving of the loving, be gracious,
 Be gracious, Thou Who art the end of all ends

6

Be gracious to me, Greatest of the Great,
 Oh Lord of all, Unending One(7), be gracious
 Who art eternal, Mâyā(8), Holder of the conch,
 Be gracious to us mortals
 Oh Mādhava(9), may You be ever victorious.

7

Victory be to Thee, Oh beautiful One!
 Victory be to Thee Who art gentleness itself!

(1) Lord

(2) Vishvātman

(3) Ānandātman

(4) Achintyaśara.

(5) Svatantryasvarūpātman.

(6) Avyakta.

(7) Ananta

(8) Mâyātman

(9) A title of Vishnu as husband of Mā or Lakshmi.

May You conquer, Oh Keshava(1),
 Holder of the bow, Destroyer of Keshin(2),
 Oh Auspicious One, delighter of Nanda(3),
 May Thou be ever victorious.

8

Victory to Thee
 In Whose hands are discus and mace(4) ;
 Unconquerable One, may You conquer !
 Thy head is adorned with a crown set with varied gems,
 Oh Janârdana(5), be ever victorious.

9

The shadow (of the great wings)
 Of the King of Birds, Thy carrier(6), obscures the Sun ;
 Oh Enemy of Hell(7), salutation to Thee !
 Oh Madhusûdana(8), obeisance to Thee !
 May Thou be ever victorious.

10

Salutation to Thee, Oh Lotus-eyed !
 Obeisance to Thee Who art collyrium to our eyes(9) !
 Salutation to Thee, Destroyer of sin !

(1) This epithet of Viṣṇu has several significations one of which is indicated in the text, viz He who destroys the Daitya Keshin. Another common definition is Ke jāleshava iva bhāti iti Keshava that is "he who looks like a corpse in water" referring to the time when after pralaya and at the commencement of the creation of the world Viṣṇu lay in the ocean of milk (Kṣīra samudra). Other definitions given in the Shabdakalpādruma are —Ka=Brahma Isha=Rudra Va=Vayati or "He who at pralaya having surrendered the 3 forms" (mūrti of the Trinity) which are upādhis exists in the form of the one Paramatma or Ka+a+Isha Ka=Brahmā; A=Viṣṇu; Isha=Shiva; Keshava is He who controls these three or Ka+Isha="He to whom Brahmā and Shiva are son and grandson"

(2) See last note

(3) Foster father of Kṛiṣṇa.

(4) Chakra and Gadā which are His implements .

(5) Epithet of Viṣṇu as destroyer of the Asuras called Jana who dwell in the ocean; or it also means the "one who is prayed to for the attainment of Puruṣārtha (that is Dharma, Artha, Kāma Mokṣā). Vāchaspatya Dict.

(6) Garuḍa who is the vehicle (vāhana) of Viṣṇu.

(7) Narakārāte

(8) Epithet of Viṣṇu as slayer of the Asura Madhu.

(9) Collyrium (anjana) is used to clear the eyes and sight The Lord clears the spiritual vision of His worshippers and grants them spiritual knowledge.

Obeisance to Thee Our Lord(1) !
Salutation to Thee, Dispeller of all fears!

II

Reverence to Thee,
Who dost absorb all things in Thyself,
Who hast secured the Kaustubha gem(2).
Obeisance to Thee,
Who art beyond all sight(3)
And beyond all speech

I2

Salutation to Thee
Who art beyond all remembrance,
Obeisance to Thee
Oh Cause in three fold form(4)
Of Creation, maintenance and dissolution,
Knowable in Thy various partial appearances(5).
Salutation to Thee

I3

Salutation to Vishnu
Conqueror of the enemies of the Tridasha(6);
Paramâtmâ and Sûryya(7)

(1) Ishâna

(2) A dark gem with the lustre of millions of suns which is worn by Vishnu on His breast. It was formerly in the great ocean but Vishnu having desired it the gem was on the churning of the ocean secured by Him

(3) Nayanâtita

(4) As Brahmâ Vishnu* and Rudra

One has in itself no parts but It displays Itself in various ways in the world. Each of such displays is a partial manifestation. What is seen is in this sense a part of Him.

(5) Tridasha is a term for the Devas. Various explanations are given of the word. The simplest is that which makes it equal to $10 \times 3 + 3$ or 33 according to the rule of madhyapadalopa samâsa. These 33 are the following Devas, viz 12 Suns (Âditya) 11 Rudras, 8 Vasus, 2 Vishvedevas. According to another interpretation the term includes all Devas, meaning tṛtīya yauvanākhyā dashā yasya. As there are three states called infancy boyhood and youth tridasha then means he who has attained the third state called janvana (youth) for the Devas are ever youthful. Or tri means he who has the "three," viz birth existence destruction, not in the sense in which these terms are applied to mortal men who have increase change and decay but they come into existence and exist and when their merit (punya) is exhausted they leave Heaven and thus cease to be Devas. They are called immortals (amara) but only in the limited sense of beings who exist until pralaya. — Or tri means the three pains (tāpa) or they who are not affected by the three fold division of sorrow.

(6) Chakrabhanu, lit "friend of Chakra" which according to Hemadri here means the Sun (Surya) for He is the Bhargya, the Bhargya Purusha in that golden luminary. See Âdityāya 1.1.1 and 1.1.2 verses 6 and 7 Chândogya Upanishad

Who holdeth the discus(1) whereby
The array of Thine enemies is destroyed

I4

Thou art in the form of the whole Universe
And art worshipped by the whole Universe.
Thou art the self of all beings in the Universe(2),
Salutation to Thee!
Thou art meditated upon by Yogins
To Thee Who art the Inner Self(3), obeisance.

I5

Salutation to Thee Who art the Giver of enjoyment(4)
To Thy devotees!
Reverence to Thee Who art the Giver of liberation(5)
The actions of my mind, word, and body
Should be meditation on Thee, praise of Thee and obei-
sance to Thee(6)
Oh Lord of Devas(7) !
All my actions should be worship of Thee(8)

Phalashloka

The Mantrin(9) who in this manner,
Is devotedly attached to the worship of *Vishnu*
By the doing of Havana, Japa, and Arcchâ(10),
Such an one having certainly obtained all fruits of desire
And being wholly satisfied(11)
Attains that final liberation(12)
Which is freedom from birth and death

(1) *Chakra*

(2) *Vishvabhū tatmane*

(3) *Adhyātmarūpine*

(4) *Bhukti*

(5) *Mukti*

(6) The purposes to which mental, vocal, and bodily action should be put are His worship. In meditation (*dhyāna*) the operation of mind is displayed in hymns of praise (*stuti*) and in bowing or genuflection to make salutation (*namaskṛyā*) the powers of speech and body are respectively used

(7) *Devesha*

(8) A fine line. *Devesha karmasarvvaṅ me bhaved ārādhanam tava*

(9) *Mantrin*=*mantra guptabhāṣānam yasya asti*. He who has the mantra or secret word—Here used in the general sense of the initiated devotee

(10) That is Homa "recitation" of mantra (See Introduction to my Edition of *Mahānirvāṇa Tantra*) and worship with flowers and other *upachāra*

(11) *Li* "having his *antarātma* fully satisfied"

(12) *Uttamāṅ muktim*

CHAPTER XXII

Gives the twelve lettered Mantra(1) of Vishnu, and three kinds of Nyâsa are prescribed with the letters of this Mantra viz —Sanghâranayasa in which Nyâsa begins from the feet and proceeds upwards to the knees, linga, navel, belly, heart, hands, throat, mouth, eyes, head and the crown lock (Shikhâ) (2) Sthitinyâsa in which the rite begins with the Shikhâ in the reverse way, and lastly, Srishtinyâsa in which the Nyasa commences in the middle with the heart, goes down to the feet and then from the hand goes to the Shikhâ. The first is for the destruction of all Dosha (fault) Srishtit is for the creation or production of good, and the object of Sthiti is to gain peace (Shânti)

The Mantras of Sudarshana are given. The Chapter continues with ritual detail. The fruit gained varies with the offering made. Thus by the offering of bael leaf with appropriate Mantras freedom from disease is attained.

CHAPTER XXIII

Deals with the Varaha(3), another Vaishnava Mantra. Verse 24 says earth(4) is in the tusks of Varaha the Goddess of speech is in the grunt of this Boar. Air in His breath and the sun and moon are in His right and left hands. In His belly are the Vasus(5), in His ear the points of the compass. The two Ashvins(5) are in His eyes. In His feet is the Lotus born(6) in His Heart Hari(7) and in His mouth Shanghara(8). These should all be worshipped separately. The rest of the Chapter deals with the ritual, Nyasa, Homa, Yantra and so forth connected with this particular Mantra.

CHAPTER XXIV

Describes the Nṛsiṅgha(9) Mantra and the ritual connected therewith. The Dhyâna will be found in v 8.

(1) Ong namaḥ Bhagavate Vāsudevāya

(2) Thus Ong padbhyaṅg namaḥ (Ong salutation to the feet) Nang jānubhvaṅg namaḥ (Nang salutation to the knees) Maḥ lṅgāya namaḥ (Maḥ salutation to the Linga) Bhaṅg nāl haye namaḥ (Bhaṅg salutation to the navel) and so on thinking the whole of the body of the Ishādevatā into which the Sādhaka's body is being transformed.

(3) The Varāha (boar) incarnation of Viṣṇu was for the purpose of drawing up with His tusk the earth which at one of the dissolutions had sunk into the waters.

(4) See last note

(5) The Devatās of those names

(7) Viṣṇu

(6) Brahmā.

(8) Shiva.

(9) The man l on incarnation of Viṣṇu in which He destroyed the demon Hiraṇyakashipu

CHAPTER XXV

Deals with the *Vishnupanjara Mantra* In v 21 the Dhyâna or formula of meditation on *Vishnu* is given The rest of the Chapter deals with the ritual

---

CHAPTER XXVI

Gives the *Prasâda Mantra*(1) which is so called because it purifies the mind V 4 gives the Dhyâna of *Shiva* The five Devatâs of this Mantra are the five faces of *Shiva*, viz — *Ishâna*, *Tatpurusha*, *Aghora*, *Vâmadeva*, *Sadyojâta*. The Dhyânas of these are given The *Pîtha Shaktis* are *Vâmâ*, *Jyeshthâ*, *Raudrî*, *Kâlî*, *Kalabalâdyâ*, *Vikârînî*, *Sabalapramathinî*, *Sarvabhûtadamanî*, and *Manonmanî*

Dhyâna is given of the various aspects of *Shiva* (v 15). As *Sadyojâta* He is white like the jasmine (*Kunda*) and *Mandâra* flowers He is four armed holding in His two hands the *Veda* and a rosary of *Rudrâksha* beads and in the other two he makes the gestures (*Mudrâ*) which grant boons (*Vara*) and dispel fear (*Abhaya*)

The *Vâma Shiva* is red, makes the same two gestures and holds an axe and *Rudrâksha* rosary

Aghora Shiva who is the dread of the Bodiless One (2) is black with fierce fangs He holds a *Rudrâksha* rosary, *Veda*, *Noose*, *Goad*, *Drum*, (*Damaru*) a staff surrounded with a skull (*Khatvânga*), spear and skull (3)

Tatpurusha is of the colour of lightning and making the *Vara* and *Abhaya Mudrâs* holds the *Veda* and an axe All the above forms have four faces and four arms

Īshâna or *Īsha* is of the colour of a pearl but has five faces (4) He makes the gestures abovenamed In *Īsha* are *Brahmâ*, *Vishnu* and *Rudra* All five forms have three eyes (5)

---

(1) For the *Parâprasâda Mantra* see Ch. III of *Kulârnavâ Tantra*.

(2) *Kâma* the Deva of sexual desire

(3) Another Dhyâna is given at v 18 of Ch 27

(4) Where *Shiva* is meditated upon as *Sadyojâta Vâma*, etc, collectively He is thought of as with five faces in all But when the Dhyâna is of one of these forms only then the *Mûrti* has four or five faces as stated in the text

(5) The centre eye of wisdom (*jñānachakṣuṣ*) situated between the eyebrows.

There is a remarkable (1) Dhyâna of Shiva in v 41 where He is described as of gracious aspect, seated on a lotus, as it were "a mountain of pearl dust mingled in nectar" He is clad in tiger's skin and decked with ornaments, (2) upon His hair high coiled above His head is a digit (Kalâ) of the moon (3) He makes the two Mudrâs abovenamed and holds an axe and a deer (4)

At vv 55-64 the following Hymn to Shiva is given

HYMN TO SHIVA (5)

Obeisance

To Paramâtmâ

Manifest as Brahmâ, Vishnu, and Îsha (6)

Whose power it is to create, preserve, and to destroy (7)

2.

Obeisance

To Thee, the Lord of creatures, Holder of the trident.

Who seemeth terrible to all things born on earth in four-fold way (8)

And yet removes the burden of their worldly pain.

3

Obeisance to Thee

Who didst drink the shining deadly poison,

Nilakantha, Whose throat is stained thereby (9)

And Who dost devour the universe (10)

(1) Because the ordinary picture of Shiva is that of an ascetic but as appears from the text the Dhyâna varies with the object of worship When worshipped for prosperity he has fleshly beauty and is decked with all ornaments He manifests the prosperity which the worshipper desires

(2) Sarvâlingkârâdîpta

(3) The crescent moon is here meant

(4) V 2 of the Mahimnastava of Puspadanta refers to the incident of Brahmâ's lustings after His own daughter Sandhyâ and of his transforming Himself into a stag when she to avoid him changed into a hind Shiva in anger at the act bent his bow against him The deer which He holds is said by some to be Brahmâ According to others it refers to a gigantic deer sent out to kill Shiva, but which He took in his hand See Shivajnâna Siddhiyâr Ed by J M N Pillai p. 91

(5) Ch 2, vv 53-64

(6) Rudra

(7) They are the embodiments of these principles

(8) That is from the womb, (e.g. mammals) from the egg (e.g. birds), moisture (e.g. insects) and the earth (e.g. trees and plants) See ante p 8

(9) At the churning of the ocean by the Gods by means of the mountain Mandara and the serpent Vāsuki there was produced amongst other things churned from the sea a poison which Shiva swallowed to save the world This stained His neck dark blue whence he is called "Blue neck" (nilakantha).

(10) At the dissolution of the world which He as Mahākāla effects

4

Obeisance to Shambhu(1)
 Who didst destroy Kâma(2)
 Flashing from His central eye dark shining flame
 On Whom meditate Yogîs
 Freed of all mental pain(3)

5

Obeisance
 To Him Whose body is one with that of His Spouse(4),
 Who destroyed the sacrifice of Dakṣa(5),
 Grantor of the four-fold desires(6)
 •He Who is subtle(7) the Possessor of Mâyâ(8)

6.

Obeisance to Him
 In physical form ,(9) the Primal element(10)}
 Rending His enemies with His trident,
 The Destroyer of Kâla(11)
 Whose head the crescent moon adorns

7

Obeisance
 To Him the Naked One
 In Whose matted hair are serpent, moon and Ganges,(12)
 Whose feet are upon the heads of Devas, Daityas, and
 Lords of Asuras

(1) A form and title of Shiva 'Meaning from Him comes good' or 'who is Bliss' Comm Ch IV, V 17 Hathavogapradīkā

(2) God of Desire See A & E Volon s Hymns to the Goddess I 39 n(3)

(3) In Yoga upon the suppression of the activity of the intellectual function the first and most subtle manifestation of Prakṛti or Mâyâ there arises the condition of samâdhi in which the Âtmâ exists in its own true state freed of all pains attendant on its conditioned state

(4) Ardhanârī bhara the androgyne form in which half of the body is Shiva and the other Shakti

(5) See 'Principles of Tantra' Vol 3 p 124

(6) Dharma Artha Kâma and Mokṣa See Introduction Mahânirvâṇa Tantra

(7) Asu atom So in Vyâsa Âtmâ is said to be as fine as an atom In the next verse His gross aspect is sung

(8) Mâyî He is shaktimân of the line mâyâncha prakṛtiṅ vidyat mâyinantu maheshvaram

(9) The gross in opposition to the subtle (sûksma) aspect celebrated in the preceding verse This body is Mâyâ or Prakṛti which when it is the constituent of the physical world is gross (sthula)

(10) M labhuta

(11) Death or time in which lies the seed of death

(12) The Ganges in its descent from heaven at the call of Bhagiratha was caught in the matted hair of Shiva It is for this that She is called Bhâgrathi

8

Obeisance, obeisance

To Shangkara(1) besmeared with ashes,
Who is both the manifest and unmanifest(2),
The Grantor both of enjoyment and of liberation(3) to
His devotees

9.

Obeisance

To the Enemy of Death and Andhaka(4),
Who is the Destroyer of the cities(5),
Obeisance to Thee Who didst rend the tuskéd Boar(6)'
Obeisance ever to Thee
Entwined with great poisonous serpents,
Who art borne upon a great bull (7)

10

Obeisance ever to the Omnipresent One,
Appearing as ether, air, fire water, earth
Sun, sacrificer and moon with nectar rays(8)'
Dispeller of the dread of Hell,
Mayest Thou both now and here(9)
Destroy our worldly fear(10)

(1) Shiva

(2) Vyaktavyaktasvarupāya Avyakta is what is unmanifested and vyakta what is manifested. According to Sāṅkhya avyakta is mulaprakṛti and vyakta is vikṛti or transformation and manifestation of Prakṛti. According to the Vedānta Avyakta is Ātmā the Reality and Vyakta the World of appearance.

(3) For the Tantra grants both

(4) A great Daitya, Son of Hiranyāksha brother of Hiranyakashipu father of Prahlāda. See Ch 8 Vāmana Purāṇa p. 4.

(5) Shiva is Tripurāri exoterically as the destroyer of the Tripura or the three cities of the Asuras Kamalāksha Tārakāksha and Vidvānmālī. As the Kālikā Purāṇa says He is called Tripura because the three guṇas are in him. His body becoming triple upon the threefold manifestation of Brahmā Viṣṇu and Rudra. He dissolves these and He is the Destroyer of the three bodies sthūla sukṣma and kāraṇa.

(6) The varāḥāvatāra of Viṣṇu slain by Shiva in the form of the animal called śarabha. Kālikā Purāṇa Ch. 9.

(7) The Vāṇana of Shiva. The bull of Shiva is Viṣṇu who assumed that form to support Shiva at the time the latter killed Tripura. Shiva had for the purpose of the combat to assume so great a size using as his arrow the Sumeru mountain that the earth could not support him on which Viṣṇu assumed the form of a Bull to uphold him.

(8) The eight forms (aṣṭamūrti) of Shiva.

(9) In this World.

(10) Bhavaśūnya that is fear at the thought that we may be born again to suffer in samsāra which are the necessary attendants of all life in this world.

The rest of the Chapter deals with ritual, v. 68 giving an invocation to Shiva as Hara.

Verse 68 says "I adore Hara Who holds a spear and skull and makes the gesture of granting boons and dispelling fear. The Daughter of the Mountain holding in Her left hand a red lotus is seated on His left thigh and with Her right arm clasps His lustrous body."

Verse 71 says that in order to gain prosperity the Lord of Pârvatî should be meditated upon as being as beautiful as the God of Desire (Kâma) ; with the lustre of gold ; seated on a lotus decked with all manner of ornaments. He holds an axe and deer and makes the gesture (Mudrâ) of granting boons. His left hand is placed upon the breasts of His beloved ; Whose right hand rests on His right thigh, and Whose left hand holds a red lotus.

CHAPTER XXVII

Opens with the Mantra and description of Dakshinâ-mûrti, an aspect of Shiva. He is seated under a fig tree (Vata) with one hand on His knee. He is white as milk (Kshîra). A great serpent is coiled around His waist. The crescent moon is on His matted hair. He holds an axe and deer and makes the auspicious (Bhadra) gesture. He is surrounded by Shuka and other Munis. "May Bhava grant us purity of mind (Bhâvashuddhi)." Then follows some ritual in His worship.

Verse 14 gives the Mantra of Aghora Shiva and is followed in v. 18 by this invocation. "May Aghora destroy all that is evil to you. He is of fierce mien with three eyes *and terrific to behold ; dark like the black clouds and clad in red raiment.* Great serpents cover His body. He holds an axe, drum, sword, club, bow, arrow, spear and skull. He it is who devours Nagas(1) and evil planets. But He ever grants good (that is, to His worshipper)"

The ritual is dealt with up to v. 30. The next verse gives the Mrityunjayamantra ; and the Dhyâna of this aspect is at v. 33. The remainder of the Chapter deals with Yantra and other ritual details.

---

(1) Serpent Divinities.

CHAPTER XXVIII

Commences with the Mantra of Arddhanârîshvara (1) The Dhyâna is thus given at v 3 after the invocation " May Isha ever protect you " His Shakti forms the (left) half of His body He is three eyed On the coils of His matted hair are a serpent moon and Ganges (2) He holds serpent, axe, spear sword fire, (3) skull, arrow and bow All the Devas lower their heads at His feet

Rules are then given for Japa Homa and so forth For the attainment of powers (Vibhûti) the Devatâ should be meditated upon as being in one half of His body, a man of ferocious aspect and in the other half as a voluptuous woman (4) holding in His and Her hands a noose a red lotus a skull and spear or She should be thought of as the three-eyed One Who is red of colour clothed in red raiment, adorned with red ornaments holding a spear in each of Her sixteen uplifted hands

The colours of the Devata vary according to the object of worship (v 13) When worshipped for Pushtikarma (5) and Shantikarma (6) He is white for Âkarshana and Vashikarana (7) red in rites done to drive away (8) torment and destroy, (9) the colour of smoke (Dhumra) in rites performed to paralyze (10) yellow and to provoke or excite (11) ruddy (Raktâdi)

The ritual in the worship of Arddhanarîshvara is dealt with up to v 30 At v 31 the Chanda Mantra and at vv 36, 37 the Chanda Gayatri are given The Chapter concludes with other details as to the worship of the fierce aspect of Shiva called Chanda

-
- (1) The An rogyne form (1) sh va n w ch half ti body s male (Himself) and half is female or the body of H (1) sh va (Shakti)
 (2) See p 53 n12
 (3) Val n
 (4) Hâvalâ dvalâ tîro hanâr kang
 (5) It taal done to produce nourishment growth increase advance improve etc
 (6) It taal done to gain peace of mind and body
 (7) It tes done to attract and control respectively These and the following are magical rites, gestures of the Shâkarma etc
 (8) I ch chârâna
 (9) Mar ana
 (10) "tam" ha-a
 (11) sh/ ana

CHAPTER XXIX

This is an important Chapter dealing with the Gâyatri Mantra. In v 5 it is explained how the *Pranava*(1) produced by *Prakṛiti-vikṛiti* is like the humming of bees in the *Mûlâdhâra*(2) and goes upwards along the channel of the *Sushumnâ*(3) in seven stages(4) to the head V 6 enumerates the seven *Vyâhritis*(5). In vv 7-10 *Mahâvishnu* teaches what these denote. *Bhûh* is mere existence alone (*Sanmâtra*). *Bhuvah* is elements (*Bhûta*) and cause (*Kâraṇa*). *Svah* is thought and the *Âtmâ* of all that is(6), *Mahah* implies greatness and light, (7) and it becomes *Janaḥ* because it is the producer of all (8). *Tapah* denotes *Jnâna* (knowledge) and *Tâpa*(9). *Satyam* implies supremacy and *Âtmata* or the natural state of *Âtmâ*, that is *Âtmâ* in itself, and eternal wisdom (*Ananta-jnâna*). The exoteric "worlds" are thus described as stages of being. The letters of the *Pranava* are then identified with them. A is *Bhûh*, U is *Bhuvah*, M is *Svah*, *Mahah* is *Vindu*, *Nâda* is *Janaḥ*, *Shakti* is *Tapah*, and *Shânta* is *Satyam* the highest of these states (vv 11, 12).

Having dealt with *Oṃ*, *Mahâvishnu* deals with each of the words of the Gâyatri Mantra (10).

Tat is in the accusative singular. By it reference is made to the first cause of all substance (*Vastu*). It exists in the form of fire and energy (*Tejorûpa*) in the disc of the Sun (*Âdityamandala*). It means the ever blissful Supreme Brahman. *Savituh* is in the genitive singular and is derived from a root which means to bring forth. By this verse is implied the source of all animate beings. It is called, *Vareṇya*-

(1) *Oṃ*

(2) The lowest of the centres (*Shakchakra*). See A. Avalon's "Six Centres and the Serpent Force."

(3) The nerve (*Nâdi*) of that name v 5b

(4) The six *Chakras* and the *Sahasrâra*

(5) That is the seven upper worlds—*Bhûh*, *Bhuvah*, *Svah*, *Mahah*, *Janaḥ*, *Tapah*, *Satyam*. See Introduction to my Edition of *Mahâvishnu Tantra*

(6) *Sarvasya svîranat svâtmataya*

(7) *Mahattvât cha mahastvât cha*

(8) *Tadeva sarvajananât tasmât tu vyâhṛiturjanaḥ*

(9) This word which is here untranslatable literally means heating refining and comes from the same root as does *tapas* or austerity, etc. (See Introduction to *Mahâvishnu Tantra*). It indicates here an intensive state of exertion toward spiritual development.

(10) *Tat savitur vareṇyam bhargo devasya dhīmahi dhiyo yo naḥ prachodayaḥ*. See Introduction to my Edition of *Mahâvishnu Tantra* where this Mantra is explained.

am because it is the Excellent One to whom service should be rendered adoration offered and prayer said. The text reads these three words as composed of eight letters (Akshara) and says that their Vāhriti is Bhūh.

Bhargā is so called because It destroys sin and is propitious to the devotee. *Devasya* implies that It has the luminous quality of light and is possessed of the power of giving rain and the like. *Dhīmahi* is derived from the root *dhī* which means to think. Let us here remember that the Deva who can be seen by the celestial eyes of Nigama(1) and knowledge is golden (Hirāṇmaya) & ever in the sun and His lustre knows no diminution. Ever should we think what is subtle that I am (*yah suksmah so ham*). *Bhūvāh* is the vāhriti of these second three letters.

Dhīyo(2) means Buddhī in the accusative plural. *Yo* is *Yah* the masculine gender being here used for the neuter(3) for the sake of the metre. It therefore stands for *Yat*. This *Yat* is the incomparable energy (Tejas) which pervades all the Vedas. It destroys the sin of the devotee. *Nah* (us) is the genitive plural of *Asmad*. *Prachodayāt* means "May it send us in the path of prayer (Prarthana) (4). *Svāh* is the Vāhriti of the third set of eight letters (vv. 13-26).

This Mantra of ten words is thus divided into three sections of eight letters each but it can also be divided into four sections of six letters each. The Mahaviṣṇu concludes by saying "May the excellent and Supreme Spirit (Bhargā) of the Creative Lord (the Deva Savita) on whom we meditate ever guide and direct our minds."

He then proceeds to speak of the Shīras (head) of Gayatrī. *Apah Jyotiḥ Risa* are the energy (Tejas) of Soma and Agni. The universe is in the nature of these (Tadatmakam). Nectar (Amṛita) is so called because it is undestructible. By reason of His multiplicity or all pervadingness Brahman is so called Brahman who is bliss itself (Anandatmakam) and Satya (truth)(5) and Jñāna (knowledge or consciousness) is Bhūh.

(1) A term for the Vedas and in the special sense Tantra.

(2) *Dhīyah* which here *Y* becomes by the rule of Sandhi *dhīyo*.

(3) *Yat* as corresponding with *Tat*.

(4) Or "early to send" in the path of dharma artha kāma mokṣa. (See 1. tra section to Mahānirvāṇa Tantra) but if prayer is a duty it must be for the sake of the whole world.

(5) Sat existence and truth (Satya) alone exists. Here the existence of the Brahman which is Sat (1. Anandam is meant).

Bhuvah, Svah It has already been shown that "So'hang"
 "I am He is Ong Thus it is that Ongkâra is the Shiraḥ of
 Gâyatri (1) Thus concluding the exposition of the points
 (Lakshana) of Ongkâra the Mahāvishṇu says that the faithful
 Sâdhaka who worships with desire (2) obtains the fulfilment
 thereof

Then follows rules of ablution in Ongkâra Sâdhana. Vv 40 42 deal with the *Rishis*, *Devatâs*, and metre of the *Vyâhritis*. In v 46 *Upâsanâ* (worship) is stated to be of three kinds called after the heart, the body below the heart, and the body above it. The *Vyâhritis* must be brought into these places (3). In v 50 two and not three *Sandhyâs* are spoken of. V 60 gives a *Dhyâna* of *Târani*(4) (*Gâyatri*) with four faces which are white, yellow, red and black, Her body being composed of the 24 letters of the *Gâyatri*. V 61 speaks of the worship of the Sun and His *Shaktis*. *Mahavishnu* concludes by saying " I have now spoken of the secret of the Vedas knowable only by very pure Yogis. He who in his Japa, Homa, and *Dhyâna*(5) worships Ongkâra in this way is freed of all Karma and attains liberation "

CHAPTER XXX

Commences with the Trishūbhi Mantra which is a Devi ; the Dhyanā of whom is given in v 8 and the nine Shaktis in vv 12, 13. In vv 17-23 are to be found the names of the Shaktis of the letters of the Mantra. It is noted that the number of Japas prescribed for this Gāyatrī is twice that of any other Gāyatrī. The Mantra which is composed of 44 letters is divided into 8 sections which are identified with various things, the senses of knowledge, the senses of action, the five elements and so forth (vv 32, 33). From these 44 letters issue 44 Vahni Devatās, each of whom is attended by 5 Shaktis, each of whom is attended by five handmaidens, each of whom is again attended by 16 handmaidens, each of whom again is attended by millions upon millions of handmaidens.

(1) One always precedes the Cīvati. See the *Va dikanāthya*, *varṇa*,
(2) That is *Sādhya* *Sādhya* or *varṇa* done to gain an object.

(c) That it is a duty of man to worship God to gain an object.

(3) This Upāsana done thirty times is called niruchchhida prāṇa.

(a) She who saves for that is what the knowledge of the Gāyatri...

3) See for these terms A. Avalon's Introduction to Mahāvairocana T₁.

CHAPTERS XXXIV—XXXVI

In the manuscripts upon which this Edition is based there are three Chapters after Chapter 33. In the Madras Edition however Chapter 33 is the last, and the contents of what here appear as Chapters 34-36 seem to be distributed amongst other portions of the book. As will appear later from my analysis of Chapter 33 it seems probable that the Ms from which the Madras Edition is taken is in this respect the more correct. I therefore interpose the Summary of these three Chapters before dealing with Chapter 33.

Chapter 34 deals generally with the *Lavana Mantra* and *Mâraṇa*, *Vashikarāṇa* and other magical rites (1) V 8 gives the Dhyāna of Bhadrakālī (Auspicious Kālī). Her body is like the "friend of air" (2) She has three eyes and wears a bright crown. She holds discus (Chakra), conch, sword and spear and is the Destructress of many Daityas. Dhyānas are also given of Rātri (night), Agni and Durgā with prayers to these Deities. In this Chapter there is also allusion to a Mantra from the Atharva Veda.

Chapter 35 gives the *Pranapratiṣṭhā* Mantra used in the invocation of the Devatā into the Yantra or worshipped diagram.

At v 7 a Dhyāna of *Pranashakti* is given in which She is represented as of the colour of the rising sun with three eyes and large full rounded breasts (3) seated on a full blown lotus which is on a boat (4) in an ocean of blood (*Raktām bhodhi*) holding a noose, a bow of sugarcane, a goad, five arrows (5) and *Asrik kapāla* (6). Her Dutis or Shaktis are stated in v 12.

Chapter 36 gives several Mantras including that of *Vishnu* as "The Charmer of the whole Universe" (*Trailokyamohana*). A remarkable meditation on Him is given in terms of sensuous splendour at vv 35-47 and which is as follows —

MEDITATION ON VISHNU

Think of a beautiful garden of Kalpa trees, (7) fragrant with the scent of flowers and musical with the humming of big

(1) V ante p 60 n 2. It is noteworthy that in the *Mâraṇa* and *Vashikarāṇa* rite offering (*arghya*) is made to the Devi in a silver wine cup.

2) *Pavanāśakha* here is so called.

3) *Pinavakī* *Arundhatyā*.

(4) *Pota*.

(5) See A. & E. Avalon's Hymns to the Goddess, p. 78 note 9.

(6) Blood and skull.

(7) A celestial tree which grants all Desires.

bees Therein meditate upon Ramâpatî(1), seated on Garudâ(2) who is on a red lotus The husband of Shri(3) is the colour of a full blown red hibiscus flower and shines with the radiance of ten million rising suns He is in the full flush of beauteous youth shedding the nectar of His sweet scented presence and lovely form Kind is He to all He holds a conch shell, bow, club (Mûshala), noose, discus (Chakra), sword, mace (Gadâ) His eyes are fixed in gaze upon the face of Shri His spouse, who embraces him in the fullness of Her love(4) Shri is of peerless beauty and like molten gold, joyous and decked with all jewels She holds a lotus Her eyes are like lotuses thirsty to drink the honey from His lotus mouth Such is the thrill (româncha) of Her passion that it has covered Her body with pearly beads of sweat In attendance upon them are all the Devas with their attendants, Daityas, Râkshasas(5), Gandharvas, Yakshas, Pannagas(6) and the foremost of sages (Muni) Encircling Vishnu and His spouse are their household women with heavy thighs, hips and breasts,(7) sweetly smiling They look with ardent longing upon Him making obeisance with their soft folded hands Pierced by the arrows of Ananga(8), they move voluptuously (9) Their lips part but scarcely utter a sound for they are tremulous with passion Their hair and clothes are in disorder They are shameless with passion(10) Their whole body shakes They breathe heavily All steadiness is stolen from them They are about to fall rent as they are by the terrible arrows of Manmatha (11) But yet they do not fall being strengthened and raised by the beauteous glance of Vishnu Forming lotuses as it were with their hands(12) they go toward Him and worship His two feet and with the murmur of hardly uttered words and with eyes wet with

(1) The husband of Ramâ or Shri or Lakshmi that is Vishnu

(2) The bird king who is his vehicle (vâhana)

(3) Lakshmi

(4) Madhokata i.e. she is in the extreme entrancement of passion

(5) Demonic beings

(6) Various kinds of lesser divinities (Devayoni) See Mahânirvâṇa Tantra, pp. 1 & 2 Notes

(7) Svarûpa kakrûḍa jaghanastana bhârâ

(8) The Hot less One "a title of Kâma God of sexual desire

(9) Hâva-bhâva See ante p. 42 n 2

(10) Ma'navigatalajjâḍ

(11) A title of Kâma as he who agitates the mind, See ante p. 32 and 33 and Words Hindlow II, 177, 178.

(12) The hands are put together, with the palms upward and curved like the follow of a flower.

tears of joy, say to Him " Supreme Lord and Husband, be our Refuge "(1)

This meditation is of a typical *Vaishnava* quality. It is based on the idea which is expressed in the words said by the *Vaishnava* Gurus or Gossains to their disciples "I am Shyâma (*Krishna*) you are Râdhâ "

In His manifestation as Râdhâ He is both the fount of *Emotion* (*Rasa*) and *Emotion* itself which includes the sexual sensation (*Shringara*) and the higher love (*Madhura*) which in the more spiritually evolved marriage is associated with it. The worshipper rises above the unconscious animal life and the evil consciousness so often accompanying this upward movement in which the passions are regarded as things only of and for the limited self (2). The gratification of sense in serving self alone is a ' sowing to the flesh ' He therefore identifies himself with Râdhâ and thus places himself under the direction of Her Lord with whom She is one and who as the *Antaryâmin* or indwelling Spirit guides and controls the body and its senses. Thus gross desire is purified by its direction towards that abode of *Vishnu* wherein He as *Gopâla* plays and becomes as it were the vehicle on which subtle aspiration is made to rest. This inner sentiment has been sometimes exteriorised in accordance with the principle of Hindu worship whereby thought being translated into action is, by an established psychological law, reinforced by it. This is exemplified by the *Sakhîbhâva* of the *Vaishnava* and certain ritual details in the *Rahasyapûjâ* of the *Shâkta*. A radical analysis of these theories and rites will I believe, disclose a common ground and object, namely the control and spiritualization of those passions which if left to themselves become so formidable impediments of spiritual progress. There are of course differences in the methods and devotional concepts — Thus *Vaishnava* worship being of a dualistic trend retains the ideal distinctions of sex and person. In *Shakti* worship the aim is more directly monistic and accordingly the *Sâdhaka* regards himself as the *Devî* whom he worships and not as the spouse of the *Devatâ* even though according to the true inner doctrine governing both modes of adoration the ultimate object of it is one and the same. In

(1) *Bhava parameshvara pati sharanam na!*

(2) These are the states of what other Tantras call that of the *Pashu*, thus to take an example the *Kulârâva* Tantra calls drinking as one pleases ' *pashupâna* ' or the drinking of a *Pashu* or beast. The *Vaishnava* view is well given in "The Soul of India" by Bipin Chandra Pal to which I refer.

his utilization of passion the Hindu has had the sense to know that we must do our market with and according to the funds in our purse. I wish also to add that if the Hindu described that passion in what to the prudish may seem "immodest" detail it was because he found nothing to be ashamed or afraid of in this natural state or function in itself but in its abuse which his Scriptures like any other forbid (1).

The western initiate however in these matters may say that these observations do not exhaust the subject and do not touch upon those other principles which have been asserted according to which sexual relations or interactions are typical of relations universally existent as well as of all action absolutely, the process of redemption (to use western parlance) moreover being according to this view the assimilation of the earthly to the heavenly planes, all physical, psychic and spiritual life being varying forms and degrees of intensity in the one universal stream of radiant Energy. Criticism however of these views or a further development of the subject either from the Western or Indian stand point would carry me beyond the scope of my present purpose.

The Chapter continues with an enunciation of the offerings which should be given and the rules relating to worship. The worshipper of this Mantra it is said, acquires wealth and freedom from the oppression of his enemies and in the end attains to the abode of Vishnu.

After the disjointed fashion of several other parts of the work at 64 the magical rites of Stambhana, Mārana and Uchchātana are again referred to though they seem to have no connection with the other subjects of this Chapter.

CHAPTER XXXIII

Begins with some verses as to the causes of childlessness which are put down to want of faith, worship, charity,

(1) These observations are merely here made because to some this kind of devotion is objectionable. Where (as is the general case) it is not understood the dislike of the general Anglo-Saxon temperament is due not to grounds of general validity but to special reasons largely peculiar to the race and its circumstances. According to orthodox interpretation it is the Church's love unto Christ which is symbolised in the highly sensuous imagery of the Song of Solomon and abundant material of the same kind may be found in the Catholic mystics to which the same kind of criticism has been applied.

decrving (Nindaka) one's wife and so forth and vv 8 21 deal with the rites to be performed to cure this defect. Then follows an enunciation of the proper characteristics of a Guru (vv 22 33) and of a disciple (vv 34 41). If the disciple has the defects which are mentioned in vv 42-48 he should be rejected and if a Guru receives such a person as his disciple then the fault (Doshā) of the latter affects the Guru just as that of the minister affects the King, and the sins of a wife affect her husband. If through either cupidity or affection a Guru initiates such a faulty disciple then the curse of the Devatā falls upon both (vv 49 51).

Mahāvishnu then speaks of the devotion which a disciple should exhibit towards his Guru or spiritual director and which is to be like that which should be shown to mother and father, to Vishnu and Shiva (vv 51 52). One should not cross anything belonging to, or connected with, the Guru, not even his shadow, nor should there be association with his enemy. Great reverence and self restraint should be shown whilst in his house. Therein there should be no anger and quarrelling, lust, loud talk, lies, sloth and idle disputation, nor any easing of nature, sexual intercourse, spitting, vomiting, or traffic by way of buying, selling, or lending (vv 53-55). The Guru's command should not be disobeyed. What he orders, that the disciple should do at once and unhesitatingly and without attempting to discuss whether it is right or wrong (1). In short the disciple should by action, mind, and speech worship his Guru with a guileless and faithful heart.

At v 59 it is said that one should never do anything which offends others, however much we may desire it even in so small a matter as dress.

At v 62 Māhaviṣṇu addressing Brahma says "Oh Lotus born One, in this Tantra(2) I have shown thee the Prapancha(3) in its five fold aspect."

This Chapter and probably the work(4) concludes with the following invocation

(1) *Iskangvānīkām ād śāntam gurunā yattu guruvapi*
Tvarajā parajā kuryād buddhyā samyagaj hnavā (V 53)

This appears to solve in an extreme sense a point raised by St. Alphonsus Liguori as to the duties of a penitent towards his spiritual director but possibly as in the case of all general rules there may be some exception here.

(2) *Tantre smṛit.* See p. 4 ante

(3) V ante p. 1

(4) V ante p. 61

Obeisance to Him
 Who is Energy and Light(1) itself
 In Whom are the products of Prakṛti(2)
 Sun, Moon and Fire(3)
 Which have sprung from the Târa and other Vijas(4)
 And which have their motion and increase
 In Him

CALCUTTA,

The 26th January 1914 }

ARTHUR AVALON

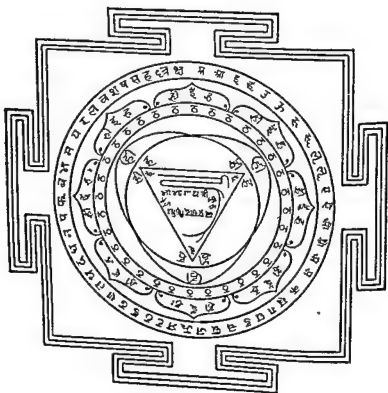
(1) Tejas.

(2) Lit. the Vikṛtis of Prakṛti. See p. 7 ante.

(3) Not merely the luminaries and element so named but that also for which they stand as symbols.

(4) That is from Oṃ and other "seed mantras."

श्रीश्रीप्रपञ्चसारतन्त्रम् ।

श्रीश्रीप्रपञ्चसारतन्त्रम् ।

पूज्यपादश्रीभगवच्छङ्कराचार्यप्रणीतम् ।

श्रीआर्धाङ्गवेलनेन प्रवर्तितं पर्यवेक्षितञ्च ।

श्रीतारानाथविद्यारत्नेन सम्पादितम् ।

कलिकातानगर्या

संस्कृतयन्त्रे

श्रीउपेन्द्रनाथचक्रवर्तिना सुद्वितम् ।

लण्डनराजधान्या लुज्याक् एण्ड की कर्तृकेण
प्रकाशितम् ।

कलिकातानगर्या ३० न, कर्णश्रीयालिसट्ट्रीटस्यसंस्कृतप्रेस-
डिपजिटरीभवने प्राप्तव्यम् ।

PRINTED AND PUBLISHED BY UPENDRA NATHA CHAKRAVARTI,
AT THE SANSKRIT PRESS,
No 5, NANDAKUMAR CHAUDHURY'S 2ND LANE, CALCUTTA
1912.

श्रीप्रपञ्चसारतन्त्रम् ।

श्रीश्रीगुरवे नमः ।

प्रथमः पटलः ।

अकचटतपयादौः सप्तभिर्वर्णवर्णै-

र्विरचितमुखवाहापादमध्याख्यहृत्का ।

सकलजगदधीशा शाश्वती विश्वयोनि-

र्वितरतु परिशुद्धिं चेतसः शारदा वः ॥ १ ॥

अथाभवन् ब्रह्महरीखराख्याः पुरा प्रधानात् प्रलयावसाने ।

गुणप्रभिन्ना जगतोऽस्य सृष्टिस्थितिचयस्रष्टनिविष्टचेष्टाः ॥ २ ॥

स्त्रनिष्पत्तिश्च कृत्यञ्च ते विचिन्त्य न चाविदन् (१) ।

वक्तारमजमव्यक्तमरूपं (२) मायिनं विभुम् ॥ ३ ॥

मूर्त्याभासेन दुग्धाब्धौ भूषणद्वयसमाकुले ।

मरुत्संघटनोत्कीर्णलहरीकणशीतले ॥ ४ ॥

उद्यदादित्यकिरणप्रगान्तगिगिरोदये ।

पूर्णचन्द्रकरामर्पप्रतिस्तुब्धजनागये ॥ ५ ॥

अनन्तभोगविमले फणायुतविराजिते ।

मायिनं शार्ङ्गिणं शर्वशौरिपद्ममुवस्तादा ॥ ६ ॥

(१) “न चाविदन्” इत्यत्र “वमाविदन्” इति पाठान्तरम् ।

(२) “अरूपम्” इत्यत्र “अनूपम्” इति पाठान्तरम् ।

- तद्वृष्टिश्चमनसो विष्टरययसं विभुम् ।
 सक्तिभिः सुतिभिः प्रीतः स्वसूक्तिं च ध्यदर्शयत् ॥ ७ ॥
 नीलोत्पलदलप्रख्या नीलकुक्षितमूर्ध्वजाम् ।
 अष्टमीचन्द्रविम्बाभललाटामायतभ्रुवम् ॥ ८ ॥
 रत्नारविन्दनयनामुन्नमीमरुणाधराम् ।
 मन्दस्मिताधरमुखीं लसन्मकरकुण्डलाम् ॥ ९ ॥
 कम्बुग्रीवां पृथुद्वंभविसरहुजमण्डलाम् ।
 अनन्तरत्नप्रत्युप्तवलयार्द्रदमुद्रिकाम् ॥ १० ॥
 हारतारावलीराजतपृथूरोब्धोममण्डलाम् ।
 कौस्तुभोद्भासितोपान्तां (१) श्रीवत्सद्युतिदीपिताम् ॥ ११ ॥
 लसदौदरिकावन्धभास्वरां संहतोदरीम् ।
 गभीरनाभि विपुलजघनां पीतवाससम् ॥ १२ ॥
 पृथुहत्तीरुमापूर्णजाशुमण्डलबन्धुराम् ।
 वृत्तजङ्घां गूढगुल्फां प्रपदाजितकच्छपाम् ॥ १३ ॥
 तनुदौर्घाङ्गुलिं भास्ववस्त्रराजिविराजिताम् ।
 • चक्रस्वस्तिकशङ्खाक्षध्वजाङ्घ्रितपददयाम् ॥ १४ ॥
 तां दृष्ट्वा तरलात्मनो विध्यधोऽक्षजशङ्कराः ।
 • अतिष्ठन्नितिकर्तव्यमूढास्तत्रात्रवीदजः ॥ १५ ॥
 स्वामिन् प्रसीद विश्वेभ्य के वयं केन भाविताः ।
 ✓ किं मूला किं क्रियाः सर्व्वमस्मभ्यं वक्तुमर्हसि ॥ १६ ॥
 इति पृष्टं परंन्योतिस्त्वाच प्रमिताक्षरम् ।
 यूयमक्षरसम्भूताः सृष्टिस्थित्यन्तर्हेतवः ॥ १७ ॥
 तेरेव विकृतिं यातास्तेषु धो जायते लयः ।
 इति तस्य वचः श्रुत्वा तमपृच्छत्सरोजभूः ॥ १८ ॥

(१) "कौस्तुभोद्भासितोदस्ताम्" इति पाठान्तरम् ।

अक्षरं नाम किं नाथ कुतो जातं किमात्मकम् ।
 इति पृष्ठो हरिस्तेन सरोजोदरयोनिना ॥ १८ ॥
 मूलार्णमर्णविकृतौर्विकृतेर्विकृतौरपि ।
 तन्मभिन्नानि मन्त्राणि प्रयोगांश्च पृथग्विधान् ॥ २० ॥ ✓
 वैदिकांस्तान्त्रिकांश्चापि सर्वानित्यमुवाच ह ।
 प्रकृतिः पुरुषश्चैव नित्यौ कालश्च सत्तम ॥ २१ ॥
 अणोरणीयसौ स्थूलात् स्थूला व्याप्तचराचरा ।
 आदित्येन्द्रग्नितेजोमदयद्यत्तत्तन्मयी विभुः ॥ २२ ॥
 न श्वेतरक्तपीतादिवर्णैर्निर्धार्य्य चोच्यते ।
 न गुणेषु न भूतेषु विशेषेण व्यवस्थिता ॥ २३ ॥
 अन्तरान्तर्वह्निश्चैव देहिनां देहपूरणी ।
 स्वसंवेद्यस्वरूपा सा दृश्या देशिकदर्शितैः ॥ २४ ॥
 ययाकाशस्तमो वापि लब्धया नोपलभ्यते ।
 पुंनपुंसकयोस्तुल्याप्यङ्गनासु विगम्यते ॥ २५ ॥
 प्रधानमिति यामाहुर्ग्यो, शक्तिरिति कथ्यते ।
 या युष्मानपि मां नित्यमवष्टभ्यातिवर्तते ॥ २६ ॥
 साहं यूयं तथैवान्यदयद्देयं तत्तु सा स्मृता ।
 प्रलये व्याप्यते तस्यां चराचरमिदं जगत् ॥ २७ ॥
 सैव स्त्रां वेत्ति परमा तस्या नान्योऽस्ति वेदिता ।
 सा तु कालात्मना सम्यक् मयैव ज्ञायते सदा ॥ २८ ॥
 लवादिप्रलयान्तोऽयं कालः प्रस्तूयते ह्यज ।
 नलिनीपत्रसदृश्यां सूक्ष्मसूक्ष्मभिर्दने ॥ २९ ॥
 दले दले तु यः कालः स कालो लववाचकः ।
 लवेष्टुटिः स्यान्निर्गन्धिः कनान्तावष्टुटिं विदुः ॥ ३० ॥
 काष्ठा तावत् कला त्रैया तावत् काष्ठा निमेषकः ।
 सोऽङ्गुलिस्तोटतुल्यः स्यान्माताष्टाभिस्तु तैः स्मृता ॥ ३१ ॥

कालेन यावता स्वीयो हस्तः स्वं जातुमण्डलम् ।
 पथ्येति मात्रा सा तुल्या स्वयैकशासमात्रया ॥ ३२ ॥
 पद्युत्तरैस्तु त्रिगतैर्निश्वामैर्नाडिका स्मृता ।
 द्विनाडिको मुहूर्तः स्याद्विंशद्विस्तैरहर्निशम् ॥ ३३ ॥
 त्रिंशद्विष्यहोरात्रैर्मासो द्वादशभिस्तु तैः ।
 सम्यक्सरो मातृपोऽयमहोरात्रं दिवौकसः ॥ ३४ ॥
 तथा दिव्यैरहोरात्रैस्त्रिगतैः पटिसंयुतैः ।
 दिव्यः सम्यक्सरो ज्ञेयो दिव्यैः सम्यक्सरैस्तु तैः ॥ ३५ ॥
 भवेद्द्वादशमाहस्रैर्भिर्वैरेकं चतुर्युगम् ।
 तैः सहस्रैः शतानन्द तवैकं दिनमिष्यते ॥ ३६ ॥
 तावतो तव रात्रिय कथिता कालवेदिभिः ।
 तथाविधैरहोरात्रैस्त्रिंशद्भिर्मासमृच्छति ॥ ३७ ॥
 तथाविधैर्द्वादशभिर्मासैरब्दं तव स्मृतम् ।
 तथाविधानामब्दानां शतं त्वमपि जीवसि ॥ ३८ ॥
 त्वदायुर्भम निश्वासः कालेनैवं प्रचोद्यते ।
 स जानाति विपाकांश्च तस्यां सम्यग्भवस्थितान् ॥ ३९ ॥
 सोऽन्वीक्ष्य त्वादृशमायुः परिपाकं प्रदास्यति ।
 प्रकृतेः क्वचित् कालो विकृतिं प्रतिपादयेत् ॥ ४० ॥
 सा तत्त्वसंज्ञा (१) चिन्मात्रा ज्योतिषः सन्निधेस्तदा ।
 विचिकीर्षुर्धनीभूता (२) क्वचिदभ्येति विन्दुताम् ॥ ४१ ॥
 कालेन भिद्यमानस्तु स विन्दुर्भवति विधा ।
 मूलमुखपरत्वेन तस्य वैविध्यमिष्यते ।
 स विन्दुनादवीजत्वभेदेन च निगद्यते ॥ ४२ ॥

(१) "सा तत्त्वसंज्ञा" इत्यत्र "सा तत्त्वसंज्ञा" इति पाठान्तरम् ।

(२) "धनीभूता" इत्यत्र "धनीभूय" इति पाठान्तरम् ।

विन्दोस्तस्माद्विद्यमानाद्रवोऽव्यक्तात्मको भवेत् ।

स रवः श्रुतिसम्पन्नैः शब्दब्रह्मेति कथ्यते ॥ ४३ ॥

अव्यक्तादन्तरुदितत्रिभेदगहनात्मकात् ।

महन्नाम भवेत्तत्त्वं महतोऽहङ्कृतिस्तथा ॥ ४४ ॥

भूतादिकवैकारिकतैजसभेदक्रमादहङ्कारात् ।

कालप्रेरितया गुणदोषयुजा शब्दसृष्टिरथ शक्त्या ॥ ४५ ॥

शब्दादहोम स्पर्शतस्तेन वायुस्ताभ्यां रूपाहङ्कृरेतै रसाच्च ।

अस्मांस्येतैर्गन्धतोभूर्धराद्या भूताः पञ्च स्युर्गुणोनाः क्रमेण ॥ ४६ ॥

स्वमपि सुषिरचिह्नमीरणः स्याच्चलेनपरः परिपाकवान् कृशानुः ।

जलमपि रसवदधनाधरा तेऽसितशितिपाटलशम्भयीतमासः ॥ ४७ ॥

वृत्तं व्योम्नी विन्दुपट्कान्वितं तद्वायोर्गनेः स्वस्तिकोद्यच्चिकोणम् ।

अञ्जोपेताह्नेन्दुमहिम्बमाप्यं स्याद्व्योद्यञ्चातुरस्त्रं धरायाः ॥ ४८ ॥

निवृत्तिसंज्ञा च तथा प्रतिष्ठा विद्याद्वया शान्ति सशान्त्यतीते ।

स्युः शक्तयः पञ्च धरादिभूतप्रोत्याः क्रमान्नादकलादिभूताः ॥ ४९ ॥

पुटयोरुभयोश्च दण्डसंस्था पृथिवी तोयमधः कृशानुरुहम् ।

पवनस्त्वथ पार्श्वगोऽथ मध्ये गगनं भूतगतिस्तनूद्वेयम् ॥ ५० ॥

व्योम्नि मरुदत्र दहनस्तत्तापस्तासु संस्थिता पृथ्वी ।

सचराचरात्मकानि तानि तस्यां जातानि सर्व्वभूतानि ॥ ५१ ॥

योत्रत्वगत्तिजिह्वाघ्राणान्यपि चेन्द्रियाणि बुद्धेः स्युः ।

वाक्पाणिपादपायूपस्थानि च कर्म्मसंज्ञकानि तथा ॥ ५२ ॥

वचनादाने सगती सविसर्गानन्दकौ च संप्रोक्ताः ।

वागाद्यर्थाः समनो बुद्धिरहङ्कारयित्तमपि करणम् ॥ ५३ ॥

भूतेन्द्रियेन्द्रियावयैरुद्दिष्टस्तत्त्वपञ्चविंशतिकः ।

व्यानन्दकैश्च तैरपि तत्त्वचतुर्विंशतिस्तथा प्रोक्ता ॥ ५४ ॥

करणोपेतैरैतैस्तत्त्वान्युक्तानि रहितवचनाद्यैः ।

भूतानीन्द्रियदशकं समनः प्रोक्तो विकारप्रोद्दशकः ॥ ५५ ॥

अथ्यक्तमहदहङ्गतितन्मात्राणि प्रकृतयः स्युरष्टौ च ।
 तन्मात्राहङ्काराः समष्टान्तः प्रकृतिविकृतयः सप्त ॥ ५६ ॥
 सत्त्वं रजस्तम इति संप्रोक्ताय त्रयो गुणास्तस्याः ।
 तत्सम्बन्धात् विकृतैर्भेदव्रितयैस्ततं जगत् सकलम् ॥ ५७ ॥
 देवाय श्रुतयः स्वराः समरुतो लोकाः सर्वैश्चानराः
 कालाः प्रक्षिप्युतत्रिवर्गसंहितास्तिस्त्रस्तथा वृत्तयः ।
 नाद्योऽन्यच्च जगत्त्रये त्रिनियतं यदसु सम्बध्य त-
 दिक्षेपां स्थितये चरन्त्यविरतं सूर्येन्दुवैज्ञानराः ॥ ५८ ॥
 एष सर्गः समुत्पद्य इत्थं विश्वं प्रतीयते ।
 विश्वप्रतोती हि यतः प्रपञ्चस्त्ववगम्यते ॥ ५९ ॥
 शब्दब्रह्मेति यत् प्रोक्तं तदुद्देगः प्रवर्त्यते ।
 अतःपरमवाच्यं हि स्वसंवेद्यस्वरूपतः ॥ ६० ॥
 शब्दब्रह्मेति शब्दावगम्यमर्थं विदुर्बुधाः ।
 स्वतोऽर्थानवबोधत्वात् प्रोक्ता नैतादृशो रवः ॥ ६१ ॥
 स तु सर्वत्र संस्थितो जाते भूताकरे पुनः ।
 आविर्भवति देहेषु प्राणिनामर्थविस्तृतः ॥ ६२ ॥
 प्रकृतौ कालनुवायां गुणान्तःकरणात्मनि ।
 देहयतुर्विधो ज्ञेयो जन्तोश्च तत्तिभेदतः ॥ ६३ ॥
 पौद्गिजः स्वेदजोऽण्डोत्पद्यतुर्थसु जरायुजः ।
 उद्भिद्य भूमिं निर्गच्छत्यौद्भिदः स्यांवरसु सः ॥ ६४ ॥
 निर्दिष्टः स्कन्दविटपपत्रपुष्पफलादिभिः ।
 पञ्चभूतात्मकः सर्वः क्षामधिष्ठाय जायते ॥ ६५ ॥
 भूवारतिजः पवननभसां समवायतः ।
 स्वेदजः स्त्रियमानाभ्यो भूरन्यद्वाः प्रजायते ॥ ६६ ॥
 यूकमक्षुण्णकीटाणुत्रियाद्याः क्षणमद्भुराः ।
 भण्डजो वर्तुनीभूताच्छुक्रगोणितसंपुटात् ॥ ६७ ॥

कालेन भिन्नात् पूर्णात्मा निर्गच्छन् प्रक्रमिष्यति ।
 अहिगोधावयोभेकशिशुमारादिकश्च सः ॥ ६८ ॥
 जरायुजय ग्राम्यातः क्रियातः सुतिसम्भवः ।
 स जायते चतुर्विंशतत्त्वसंयुक्तदेहवान् ॥ ६९ ॥
 स्वस्थानतद्युताच्छुक्रादिन्दुमादाय मारुतः ।
 गर्भाशयं प्रविशति यदा तुल्यं तदाऽपरः ॥ ७० ॥
 आर्त्तवात् परमं बीजमादायास्याश्च मूलतः ।
 यदा गर्भाशयं नेषत्यथ सम्मिश्रयेन्मारुतम् ॥ ७१ ॥
 मायीयं नाम योषोत्यं पौरुषं कान्धकं मलम् ।
 आणवं नाम सम्प्रोक्तं मौलितं तन्मलद्वयम् ॥ ७२ ॥
 सूक्ष्मरूपाणि तत्त्वानि चतुर्विंशं मलद्वये ।
 तत्र युक्तिं ब्रजन्त्याश्च ततस्तद्गर्भमारुतः ॥ ७३ ॥
 सचोभ्य सम्बर्हयति तन्मलं शोणिताधिकम् ।
 स्त्री स्याच्छुक्राधिकं ना स्यात् समबर्हं नपुंसकम् ॥ ७४ ॥
 स्वगतैर्मरुदग्न्यग्निः स्विद्यते क्वाप्यते च तत् ।
 मियौभूतं तदङ्गैव मातुरङ्गुष्ठसम्मितम् ॥ ७५ ॥
 आयामि बहुदाकारं परेऽहनि विजृम्भते ।
 पक्षेण चतुरस्रं स्यान्मातुर्भुक्तारसान्नवत् ॥ ७६ ॥
 मिलितादपि तस्मात्तु पृथगेव मलद्वयात् ।
 किटोभूतं द्वयं पूर्वं बीजयुग्मं समुन्नयेत् ॥ ७७ ॥
 ऊर्ध्वन्तु मरुता शुभा तस्मादपि मलद्वयात् ।
 उभयात्मिक्यधोऽहत्ता नाडी दीर्घा भवेदृक्षुः ॥ ७८ ॥
 अयास्तुखी सा तस्याय भवेत् पक्षद्वये द्वयम् ।
 नाद्योस्तत्सन्निवहाः स्युः समान्या नाडिका मताः ॥ ७९ ॥
 तत्र या प्रथमा नाडी सा सुपुम्नेति कथ्यते ।
 या वामेदेति सा ज्ञेया दक्षिणा पिङ्गला स्मृता ॥ ८० ॥

या वाममुक्षसम्बद्धा सा श्लिष्यन्ती सुपुत्रया ।
 दक्षिणं जनुमाश्रित्य धनुर्वक्त्रा हृदि स्थिता ॥ ८१ ॥
 वामांसजवृन्तरगा दक्षिणां नासिकाभियात् ।
 तथा दक्षिणमुष्कोल्या नासाया वामरन्धगा ॥ ८२ ॥
 अन्या धमन्यो याः प्रोक्ता गान्धारी हस्तिजिह्विका ।
 सपुपाऽलम्बुपा चैव यमस्त्रिन्यपि गङ्गिनी ॥ ८३ ॥
 कुङ्गरिति च विहङ्गिः प्रधाना व्यापिकास्तनी ।
 काचित्राङ्गी वहिर्वक्त्रा या मातुर्हृदि बध्यते ॥ ८४ ॥
 यथा स पुष्टिमाप्नोति केदार इव कुल्यया ।
 मातुराहाररसजैर्धातुभिः पुष्यते कृमात् ॥ ८५ ॥
 क्रमवृद्धौ परं ज्योतिः कला चैव क्षतामियात् ।
 सचेवञ्चं मलं तत्तु सभ्रूतं सगुणं पुनः ॥ ८६ ॥
 सदोषं दूष्यसम्भ्रं जन्तुरित्यभिधीयते ।
 फलकोगदयं तत्तु व्यक्तं पुंसो न तु स्त्रियाः ॥ ८७ ॥
 नपुंसकस्य किञ्चित्तु व्यक्तिरचोपलक्ष्यते ।
 मध्यस्यायाः सुपुत्रायाः पर्व्वपञ्चकसम्भवाः ॥ ८८ ॥
 शाखोपमाखतां प्राप्ताः गिरालक्षत्रयात् परम् ।
 अर्द्धलक्षमिति प्राहुः शरीरार्थविचारदाः ॥ ८९ ॥
 तद्वेदांश्च बह्वनाहुस्ताभिः सर्वाभिरेव च ।
 व्याप्नोति सर्वतो वायुयेंन देहः प्रवर्त्यते ॥ ९० ॥
 देहेऽपि मूलाधारे तु समुदेति समीरणः ।
 नाडीभ्यामस्तमभ्येति घ्राणतो द्विपङ्क्तुले ॥ ९१ ॥
 पक्षोरावमिनेन्दुभ्यामूर्द्धाधोवृत्तिरिष्यते ।
 वामदक्षिणनाडीभ्यां स्यादुदग्दक्षिणायनम् ॥ ९२ ॥
 अत्रापि चेतनां घातोरागतिं बहुधा विदुः ।
 रितः शीघ्रतर्जं प्राहुरेकैः मातुराद्यतात् ॥ ९३ ॥

आहाराद्रसजं प्राहुः केचित् कर्मफलं विदुः ।
 केचिदस्य परं धाम्नो व्याप्तिमेव प्रचक्षते ॥ ८४ ॥
 कश्चित् कर्मप्रकारज्ञः पितुर्देहात्मनाऽसक्तः ।
 सम्बध्य मयनोद्रेकविलीनाच्छुक्रधातुतः ॥ ८५ ॥
 तत्परं धाम सौजस्कं संक्रान्तं मारुतेन तु ।
 ब्रूते रक्तव्यतिकृताद्दीपाद्दीपान्तरं यथा ॥ ८६ ॥
 कश्चित्तु भौतिकव्याप्ते जन्मकाले वपुष्यथ ।
 कुतश्चिदेत्य जीवात्मा निष्पन्न इति शंसति ॥ ८७ ॥
 बहुना किं परं पुंसः साविध्याप्रविजृम्भिता ।
 प्रकृतिगुणभिन्ना सा त्रिदोषात्मा महोयसी ॥ ८८ ॥
 पञ्चभूतमयी सप्तधातुभिन्ना च भौतिकैः ।
 पञ्चभिश्च गुणैर्युक्ता पञ्चेन्द्रियविचारिणी ॥ ८९ ॥
 पञ्चेन्द्रियानुगा भूयः पञ्चबुद्धिप्रभाविनी ।
 पञ्चकर्मेन्द्रियगता पञ्चत्वादाप्रवर्त्तते ॥ ९० ॥
 परेण धाम्ना समनुप्रवद्धा मनस्तदा सा तु महाप्रभावा ।
 यदा तु सङ्कल्पविकल्पकृत्या यदा पुनर्निश्चिनुते तदा सा ॥ ९०१ ॥
 स्याद्बुद्धिसंज्ञा च यदा प्रवेत्ति ज्ञातारमात्मानमहङ्गतिः स्यात् ।
 तदा यदा सा त्वभिनीयतेऽन्तश्चित्तञ्च निर्हारितमर्थमेवा ॥ ९०२ ॥
 यदा स्वयं व्यञ्जयितुं यतेत महोयसी सा करणैः कमेण ।
 तदा तु विन्दुस्फुटनोद्भवस्य रवस्य सम्यक् प्रबिलम्बितं(१) स्यात् ॥ ९०३ ॥
 इति श्रीप्रपञ्चसारे प्रथमः पटलः ।

द्वितीयः पटलः ।

अथ व्यवस्थिते त्वेवं मासात् पक्षादिनादपि ।
 सुहृत्तांश्चाङ्गिकायाश्च क्षणादपि च वर्धते ॥ १ ॥
 जन्तुः पद्द्वी पूर्वं स्याच्छिरः पादौ करावपि ।
 अन्तराधियेति पुनः पद्द्वयेषु प्रवर्तते ॥ २ ॥
 अक्षिनासास्यकर्णभ्रूकपोलचिवुकादिकम् ।
 प्रकोष्ठकूर्परांसाद्यं कट्यूरुप्रपदादिकम् ॥ ३ ॥
 उरः कुचिस्तनाद्यश्च ततः सर्व्याङ्गवान् विभुः ।
 कानेन जन्तुर्भवति दोषास्त्वनुगुणा यदि ॥ ४ ॥
 प्रसूतिसमये सोऽयं जननीं क्षेपयन् सुदुः ।
 संवृतास्यः (१) सुपुत्रास्योऽवाप्तुखोऽनिनचोदितः ॥ ५ ॥
 तस्यां ग्रहण्यां गच्छति मग्नवक्त्राक्षिनासिकः ।
 पुरा कृतानां पापानामयुतं संस्मरन् सुदुः ॥ ६ ॥
 तस्याः कायाग्निना दग्धः क्षेदैः क्लिन्नाङ्गबन्धनः ।
 पूत्युद्गारपरोतश्च तत्पायुद्गारगोचरः ॥ ७ ॥
 तदा प्रक्षुभितैः स्वीयवायुभिर्दग्धा गतैः ।
 सम्पिण्डितगरीरस्तु मोक्षमेव किलेच्छति ॥ ८ ॥
 प्राणाद्या वायवस्तस्मिन् पूर्वमेव कृतास्त्रदाः ।
 परस्परमपानय प्राणय प्रतिवध्यते ॥ ९ ॥

(१) "संवृतास्यः" इत्यत्र "संवृतास्यः" इति पाठान्तरम् ।

प्रयात्यूर्ध्वं यदा प्राणस्तदापानो नयत्यधः ।
 यदा समानः कायाग्निं संधुचयति पाचितुम् ॥ १० ॥
 तदा तत्पाकयुक्तान्तरसमादाय धावति ।
 व्यानो जन्तोस्तु तं देहमापादतलमस्तकम् ॥ ११ ॥
 उदानः प्राणसहगो निमेषोन्मेषकारकः ।
 उद्गारकारको नाग उन्मोलयति कूर्मकः ॥ १२ ॥
 श्लुत्कृत् कृकरको देवदत्तो जृम्भणकश्चकृत् ।
 धनञ्जयाख्यो देहेऽस्मिन् कुर्याद्बहुविधान् रवान् ॥ १३ ॥
 स च लौकिकवायुत्वान्मृतञ्च न विमुञ्चति ।
 इत्यमी मारुताः प्रोक्ता दश देहादिगामिनः ॥ १४ ॥
 वज्रयश्च दशान्ये स्युस्तेषां सप्त तु धातुगाः ।
 त्रयस्त्रिदोषगाः प्रोक्ताः स्वेदक्लेदान्त्रगाश्च ते ॥ १५ ॥
 त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशक्ताणि धातवः ।
 ते द्रूयाः कफपित्तेन दोषास्तत्प्रेरको मरुत् ॥ १६ ॥
 समवायी स विश्वात्मा विश्वगो विश्वकर्मकृत् ।
 सदोषो वा स द्रूया वा क्रियातः संप्रधार्यते ॥ १७ ॥
 बुभुक्षा च पिपासा च शोकमोहौ जरान्मृती ।
 पङ्कज्यः प्राणबुद्धिदेहधर्म्मेषु संस्थिताः ॥ १८ ॥
 मज्जास्थिस्रायवः शक्नाद्रक्तात्त्वद्वासशोषितम् ।
 इति पाट्क्लोषिकं नाम देहे भवति देहिनाम् ॥ १९ ॥
 रसादितः क्रमात् पाकः शक्नान्तेषु तु धातुषु ।
 शक्रपाकात् स्वयं भिद्येदोजो नामाष्टमी दशा ॥ २० ॥
 क्षेत्रज्ञस्य तदोजसु केवलाययमिष्यते ।
 यथा स्नेहः प्रदोषस्य यथाभ्रमशनिखिपः ॥ २१ ॥
 बहुहारेण कुम्भेन संवृतस्य हविर्भुजः ।
 यथा तेजः प्रसरति समीपालोकशक्तिमत् ॥ २२ ॥

तथा देहाहतस्यापि क्षेत्रज्ञस्य महात्विपः ।

इन्द्रियैः सम्प्रवर्त्तन्ते स्वं स्वमर्थप्रहं प्रति ॥ २३ ॥

नभः श्रोत्रेऽनिलयन्मण्डनियक्षुष्योदकम् ।

जिह्वायामवनिघ्नाय इत्यमर्थप्रवर्त्तनम् ॥ २४ ॥

यदा पित्तं भरुमुक्षं विलीनं प्रविलापयेत् ।

धातूस्तदा क्रमाद्रक्तं लक्ष्मीकां द्रावयेत् क्षणात् ॥ २५ ॥

दृता सा तु लक्ष्मीकाद्या रोमकूपैः प्रवर्त्तते ।

बहिः सर्वत्र कणशस्तदा स्वेदः प्रतीयते ॥ २६ ॥

यदा कफी भरुत्पित्तनुची लीनः प्रवर्त्तते ।

ऊर्ध्वं द्रुतोद्भूतं बाष्पं प्रसेकश्च प्रवर्त्तयेत् ॥ २७ ॥

✓ कफामिकास्तु विकृतीः कर्णशृङ्गुलिपूरिकाः ।

गण्डमालादिकान् वापि कुर्व्याज्जन्तोस्तु कर्मजान् ॥ २८ ॥

ग्रहणी नाम सा पात्री प्रसृताञ्जलिसन्निभा ।

अधस्तात्स्थाः प्रधानाग्निः सममानेन नुद्यते ॥ २९ ॥

तस्याधस्ताञ्जिकोणाभं ज्योतिराधारमुत्तमम् ।

विद्यते स्थानमेतद्धि मूलाधारं विदुर्बुधाः ॥ ३० ॥

अथाहतं षड्भुवं वाप्याहारं कण्ठमार्गम् ।

श्लेष्मणालुगतं तस्य प्रभावात्सहुरीभवेत् ॥ ३१ ॥

✓ तत्र स्वाद्वस्त्रलवणतिक्तोषणकषायकाः ।

• षड्रसाः कथिता भूतविकृत्या द्रव्यमाश्रिताः ॥ ३२ ॥

तयैवामाशयगतं पथात्पित्ताशयं व्रजेत् ।

तदा तस्याशुगमतात् (१) कटुकत्वं प्रपद्यते ॥ ३३ ॥

तत्रान्दान्तरमक्षिप्तं पच्यते पित्तवारिणा ।

पच्यमानाद्रसं भिन्नं वायूरक्तादिकां नयेत् ॥ ३४ ॥

तत्र किट्टमसृग्मिन्नं ग्रहण्यां चिनुतेऽनिलः ।
 तच्चैयमानं विष्णाम ग्रहणीं पूरयेन्मुहुः ॥ ३५ ॥
 सा तथा शकृता पूर्णा वलिता प्रतिसुञ्चति ।
 पुरीषं पायुमार्गेण तत्पाकेऽच्छाश्रसस्ततः ॥ ३६ ॥
 अङ्गस्वेदवदभ्यन्तर्ध्वाप्तैः सूक्ष्मैः शिरासुखैः ।
 वस्तिमापूरयेद्वायुः पूर्णो मुञ्चति धारया ॥ ३७ ॥
 मूत्राशयो धनुर्व्रक्तो वस्तिरित्यभिधीयते ।
 मूत्रमित्याहुर्दृढं वस्तेर्मेहननिर्गतम् ॥ ३८ ॥
 अपथ्यभाजामनयोर्भार्गयोर्दोषदुष्टयोः ।
 प्रमेहमूत्रकृच्छ्रादेर्ग्रहणोदेय सम्भवः ॥ ३९ ॥
 इत्यभूतः स जन्तुस्तु जरायुच्छ्रवणाववान् ।
 अपत्यवत्सं सगम्य सज्जते वायुना मुहुः ॥ ४० ॥

अथ पापकृतां शरीरभाजामुदराभिक्रमितुं महान् प्रयासः ।
 नलिनोद्भव हे विचित्रहस्ता नितरां कर्मगतिसु मानुषाणाम् ॥ ४१ ॥
 जायतेऽधिकसंविग्नो जृम्भतेऽङ्गैः प्रकम्पितैः ।
 जूथ्योल्बनं निष्वसिति भीत्या च परिरोदिति ॥ ४२ ॥
 मूलाधारात् प्रथममुदितो यस्तु भावः पराख्यः
 पश्चात् पश्यन्त्यथ हृदयगो बुद्धियुस्तथ्यमाख्यः ।
 वक्त्रे वैखर्य्यश्च रुद्रदिपोरस्य जन्तोः सुषुम्ना-
 न्दस्तुम्भस्तुम्भति गच्छत्प्रेदितो वर्णः ॥ ४३ ॥
 स्त्रोतोमार्गस्याविभक्तत्वहेतोस्तत्रार्णानां जायते न प्रकायः ।
 तावत् यावत् कण्ठमूर्धादिभेदो वर्णव्यक्तिः स्थानसंस्था यतोऽतः ॥ ४४ ॥
 प्राताऽस्मीति यदा भावो मनोऽहङ्कारबुद्धिमान् ।
 जातचित्पूव्वको जन्तोः स भावः क्रमवर्द्धितः ॥ ४५ ॥
 वध्नाति मातापित्रोस्तु ततो बन्धुषु च क्रमात् ।
 स पीत्वा बहुयः स्तन्य मातरं स्तन्यदायिनीम् ॥ ४६ ॥

दृष्ट्वन् रोदिति तां वीक्ष्य तत्र म्यादितरेतरम् ।
 बन्धस्तदाधिकर्त्तारमतिस्त्रिगुधमनन्यगम् ॥ ४० ॥
 पितरं वीक्ष्य तत्रापि तथा भ्रातरमेव च ।
 पित्र्यमातुनादींश्च समुद्दीक्ष्य प्रमोदते ॥ ४८ ॥
 एवं संवदसंसारबन्धवो विस्मरिष्यति ।
 पूर्वकर्म च गर्भस्यमुद्गतिर्लगेमेव च ॥ ४८ ॥
 अथ ससुत्तारयितुमाद्येज्जननीं मुहुः ।
 अप्येयान्मुखस्त्रीतोमार्गस्याविशदाक्षरम् ॥ ५० ॥
 अथ्ययत्नं प्रनपति यदा कुण्डलिनी तदा ।
 मूलाधारे विहरति सुपुन्नावेष्टनी मुहुः ॥ ५१ ॥
 त्रिचतुःपञ्चषट्सप्त चाष्टशो दशशोऽपि च ।
 अथ द्वादशपञ्चाशद्भेदेन गुणयेत् क्रमात् ॥ ५२ ॥
 यदा त्रिगोऽयं गुणयेत्तदा त्रिगुणिता विभुः ।
 शक्तिः कामाग्निनादाका गूढभूर्तिः प्रवर्त्तते ॥ ५३ ॥
 तदा तां तारमित्याहुरोमाक्षेति बहुश्रुताः ।
 तामेव शक्तिं ब्रुवते परमाक्षेति चापरे ॥ ५४ ॥
 त्रिगुणा सा त्रिदोषा सा त्रिवर्णा सा त्रयी च सा ।
 त्रिलोका सा त्रिमूर्तिः सा त्रिरिखा सा विगिष्यते ॥ ५५ ॥
 एतेषां तारणान्तारः शक्तिस्तद्वृत्तिशक्तिः ।
 यदा चतुर्धा गुणिता सूक्ष्मादिस्थानवाचिका ॥ ५६ ॥
 वाचिका जाग्रदादीनां करणानाञ्च सा तदा ।
 सा यदा पञ्चगुणिता पञ्चपञ्चविभेदिनी ॥ ५७ ॥
 पञ्चानामक्षराणाञ्च वर्णानां भक्ततां तथा ।
 गुणिता सा यदा षोढा कोशोर्ध्वरसभेदिनी ॥ ५८ ॥
 तदा षड्गुणिताख्यस्य यन्त्रस्य च विभेदिनी ।
 यदा सा सप्तगुणिता तारद्वन्द्वयोस्तदा ॥ ५९ ॥

भेदेरहाद्यैः (१) शान्तान्तैर्भिद्यते सप्तभिः पृथक् ।
 अकारद्याप्युकारस्य मकारो विन्दुरेव च ॥ ६० ॥
 नादस्य शक्तिः शान्तस्य तारभेदाः समीरिताः ।
 हकारो रेफमाये च विन्दुनादौ तथैव च ॥ ६१ ॥
 शक्तिशान्तौ च सम्प्रोक्ताः शक्तेर्भेदाश्च सप्तधा ।
 अङ्गेभ्योऽस्याश्च सप्तभ्यः सप्तधा भिद्यते जगत् ॥ ६२ ॥
 लोकाद्विहीपपातालसिन्धुयहमुनिस्वरैः ।
 धात्वादिभिस्तथान्यैश्च सप्तसख्याप्रभेदकैः ॥ ६३ ॥
 यदाष्टधा सा गुणिता तदा प्रकृतिभेदिनी ।
 अष्टाचरा हि वस्त्राणां मातृमूर्तिर्विभेदिनी ॥ ६४ ॥
 दशधा गुणिता नाडी मन्त्राणां दिविभेदिनी ।
 द्वादशात्मिक्यपि यदा तदा राश्यां मूर्तिर्गुण्युक् ॥ ६५ ॥
 मन्त्रश्च द्वादशार्णाख्यमभिधत्ते स्वरानपि ।
 तत्संख्यश्च तथा यन्त्रं शक्तेस्तद्गुणितात्मकम् ।
 पञ्चाशदा प्रगुणिता पञ्चाशद्वर्णभेदिनी ॥ ६६ ॥
 पञ्चाशदंशगुणिताय यदा भवेत् सा
 देवी तदात्मविनिवेशितदिव्यभावा ।
 सौपुत्रवत्सुपिरोदरनादसद्भात्
 पञ्चाशदीरयति पंक्तिश्च एव वर्णान् ॥ ६७ ॥

इति श्रीप्रपञ्चसारे द्वितीयः पटलः ।

तृतीयः पटलः ।

षयोभयात्मका वर्षाः स्युरन्नीयोमभेदतः ।
 त एव सुस्त्रिधा भूयः सोमेनाग्निविभेदतः ॥ १ ॥
 स्वराख्याः पीङ्ग प्रोक्ताः स्वर्गाख्याः पञ्चविंशतिः ।
 व्यापकाय दगैते स्युः सोमेनाम्यात्मकाः क्रमात् ॥ २ ॥
 एषु स्वरा ऋष्वदीर्घभेदेन द्विविधा मताः ।
 पूर्वो ऋष्वः परो दीर्घो विन्दुसर्गान्तिकौ च तौ ॥ ३ ॥
 आद्यन्तस्वरपट्कस्य मध्यमं यच्चतुष्टयम् ।
 वर्षानामागमधनैस्तत्रपुंसकमीरितम् ॥ ४ ॥
 तच्चतुष्कं सुपुत्राख्ये कुर्यात् प्राणेश्यनस्यितिम् ।
 दक्षोत्तरख्ये प्राणाख्ये स्यातां दक्षोत्तरायणे ॥ ५ ॥
 दक्षस्यस्थिते ऋष्वदीर्घाः पञ्चोदयन्ति च ।
 भूतभूतकलाभिस्तदुदयः प्रागुदीरितः ॥ ६ ॥
 विन्दुसर्गां च यो प्रोक्तौ तौ सूर्यगग्निनौ क्रमात् ।
 तयोर्विकारविस्तारः पुरस्तात् कं प्रवक्ष्यते ॥ ७ ॥
 स्वर्गाख्या अपि ये वर्षाः पञ्चपञ्चविभेदतः ।
 भवन्ति पञ्चवर्गास्तदन्त्ययाकारा रविः स्मृतः ॥ ८ ॥
 चतुर्विंशतितत्त्वाख्यास्तस्माद्वर्णाः परे क्रमात् ।
 तेन स्वर्गाचराः सौराः प्राणान्नीलाम्बुखात्मकाः ॥ ९ ॥
 व्यापकाय द्विवर्गाः स्युस्तथा पञ्चविभेदतः ।
 यमीनाम्युत्थिता यस्मात् स्वरस्य व्यापकाचराः ॥ १० ॥
 तन्निभेदसमुद्भूता षष्टाविंशत्यन्ता मताः ।
 स्वरेः सोम्याः स्वर्गद्युमेः सौरा याद्याय वज्रिजाः ॥ ११ ॥

षोडश द्वादश दश संख्याः स्युः क्रमशः कलाः ।
 वर्णेभ्य एव तारस्य पञ्चभेदैस्तु भूतगैः ॥ १२ ॥
 सर्वगाथ समुत्पन्नाः पञ्चाशत्संख्यकाः कलाः ।
 तेभ्य एव तु तावत्यः शक्तिभिर्विष्णुमूर्त्तयः ॥ १३ ॥
 तावत्यो मातृभिः सादै तेभ्यः स्यूरुद्रमूर्त्तयः ।
 तेभ्य एव तु पञ्चाशत् स्युरोषधय ईरिताः ॥ १४ ॥
 याभिस्तु मन्त्रिणः सिद्धिं प्राप्नुयुर्वाञ्छितार्थदाम् ।
 अमृता मानदा पूषा तुष्टिः पुष्टीरतिर्धृतिः ॥ १५ ॥ ✓
 शशिनौ चन्द्रिका कान्तिर्ज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरङ्गदा (१) ।
 पूर्णापूर्णामृताकामदायिन्यः स्वरजाः कलाः ॥ १६ ॥
 तपनी (२) तापनी (३) धूम्रा मरीचिर्ज्वालिनी रुचिः ।
 सुपुम्ना भोगदा विष्वा बोधनी (४) धारणी (५) क्षमा ॥ १७ ॥
 कभाथा वसुदाः सौराष्ट्रान्ता द्वादशेरिताः ।
 धूम्राश्चिरुष्मा ज्वलिनी ज्वालिनी विस्फुलिङ्गिनी ॥ १८ ॥
 सुश्रीः सुरूपा कपिला हव्यकव्यवहे अपि ।
 यादार्णयुक्ता बहुला दश धर्मप्रदाः कलाः ॥ १९ ॥
 सृष्टि ऋद्धिः स्मृतिर्मेधा कान्तिर्लक्ष्मीर्धृतिः स्थिरा ।
 स्थितिः सिद्धिरकारोत्याः कला दश समोरिताः ॥ २० ॥
 अकारप्रभवा ब्रह्मजाताः स्युः सृष्टये कलाः ।
 जरा च पालिनी शान्तिरेखरी रतिकामिके ॥ २१ ॥
 वरदा ह्लादिनी प्रीतिर्दीर्घायोकारजाः कलाः ।
 उकारप्रभवा विष्णुजाताः स्युः स्थितये कलाः ॥ २२ ॥

(१) “अङ्गदा” इति पाठान्तरम् ।

(४) “बोधनी” इति पाठान्तरम् ।

(२) “तपनी” इति पाठान्तरम् ।

(५) “धारिणी” इति पाठान्तरम् ।

(३) “तापिनी” इति पाठान्तरम् ।

तीक्ष्णा रौद्रो भया निद्रा तन्द्रा (१) क्षुत् क्रोधिनी क्रिया ।
 उत्कारो चैव मृत्युश्च मकाराक्षरजाः कलाः ॥ २३ ॥
 मकारप्रभवा रुद्रजाताः संहतये कलाः ।
 विन्दोरपि चतस्रः स्युः पीताम्बेताऽरुणाऽसिताः ॥ २४ ॥
 निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिस्तथैव च ।
 इन्धिका दीपिका चैव रेचिका (२) मोचिका परा ॥ २५ ॥
 परा परायणा सूक्ष्मा (३) मृता चाप्यायिनी तथा ।
 व्यापिनी व्योमरूपा स्यात् अनन्ता नादसम्भवा ॥ २६ ॥
 नादजाः षोडश प्रोक्ता भुक्तिमुक्तिप्रदायिकाः ।
 केशवो नारायणो माधवगोविन्दविष्णवः ॥ २७ ॥
 मधुसूदनसंज्ञश्च सप्तमः स्यात्त्रिविक्रमः ।
 वामनः श्रीधराख्यश्च द्विपीकेशस्वनन्तरः ॥ २८ ॥
 पञ्चनाभस्तथा दामोदराक्षो वासुदेवयुक् ।
 सङ्कर्षणश्च प्रद्युम्नः सानिकुब्जः स्वरोद्भवाः ॥ २९ ॥
 ततश्चक्री गदो शार्ङ्गो खड्गो शङ्खो हली तथा ।
 सुपत्नी शूलिसंज्ञश्च भूयः पाशो तथाद्भुशो ॥ ३० ॥
 मुकुन्दो नन्दजो नन्दो नरो नरकजिह्वरिः ।
 कृष्णः सत्यः सात्वतश्च शौरिः शूरो जनार्दनः ॥ ३१ ॥
 भूधरो विश्वमूर्त्तिश्च वैकुण्ठः पुरुषोत्तमः ।
 बली बलानुजो बालो हृषिकेश हृषस्तथा ॥ ३२ ॥
 हंसो वराहो विमलो नृसिंहो मूर्त्तयो हलाम् ।
 कीर्त्तिः कान्तिसृष्टिपुष्टो धृतिः शान्तिः क्रिया दया ॥ ३३ ॥
 मेधा च हर्षा अद्याक्षा लज्जा लक्ष्मीः सरस्वती ।
 प्रीतीरतिश्च संप्रीक्षाः क्रमेण स्वरशक्तयः ॥ ३४ ॥

(१) "तन्द्रो" इति पाठान्तरम् ।

(२) "रेचिका" इति सप्तम्यर्थपक्षेऽप्युक्तपाठः ।

(३) "सूक्ष्माऽसूक्ष्माऽमृता घाना" इति पाठान्तरम् ।

लया दुर्गा प्रभा सत्या चण्डा वाणी विलासिनी ।
 विरजा विजया विश्वा विनदा सुतदा (१) स्मृतिः ॥ ३५ ॥
 ऋद्धिः समृद्धिः शुद्धिश्च (२) मुक्तिर्भुक्तिर्मतिः चमा ।
 रमोमा क्लेदिनी क्लिन्ना वसुदा वसुधा परा ॥ ३६ ॥
 परा परायणा सूक्ष्मा सन्ध्या प्रज्ञा प्रभा निशा ।
 भ्रमोघा विद्युता चेति शक्तयः सर्व्वकामदाः ॥ ३७ ॥
 इमाः पञ्चाशद्विष्टा नमोऽन्ता वर्णपूर्व्विकाः ।
 सधातुप्राणशक्त्याभ्युक्ता यादिषु मूर्त्तयः ॥ ३८ ॥
 श्रीकण्ठोऽनन्तसूक्ष्मी च त्रिमूर्त्तिरमरेश्वरः ।
 अर्घ्यो भावभूतिश्च तिथिः स्थाणुर्हराक्षयः ॥ ३९ ॥
 क्षिण्णो भौतिकः सद्योजातयानुग्रहेश्वरः ।
 अक्रूरश्च महासेनः स्युरेताः स्वरमूर्त्तयः ॥ ४० ॥
 ततः क्रोधीश्चण्डेशपञ्चान्तकशिवोत्तमाः ।
 तथैकरुद्रकूर्मैकनेत्राख्यचतुराननाः ॥ ४१ ॥
 अजेशसर्व्वसोमेश्वराद्या लाङ्गलिदारुकी ।
 अर्धनारीश्वरयोमाकान्तथापादिदण्डिनी ॥ ४२ ॥
 अद्रिर्मानय मेघश्च लोहितश्च शिखी तथा ।
 ऋगलण्डहिरण्यौ च महाकालकपालिनी ॥ ४३ ॥
 भुजङ्गेशः पिनाकी च खड्गीयश्च वक्रस्तथा ।
 श्वेतो भृगुश्च नकुली शिवः सम्यर्त्तकस्ततः ॥ ४४ ॥
 पूर्णोदरी च विरजा तृतीया शाल्मली तथा ।
 लोलाक्षी वर्त्तुलाक्षी च दीर्घघोणा तथैव च ॥ ४५ ॥
 सुदीर्घमुखिगोमुख्यौ नवमी दीर्घजिह्विका ।
 कुण्डोदर्यूर्ध्वकेश्यौ च मुखौ विह्वतपूर्व्विका ॥ ४६ ॥

सञ्जालोक्ताद्विया विद्यामुख्यः स्युः स्वरशक्तयः ॥
 महाकालीसरस्वती सर्वसिद्धिसमन्विते ॥ ४७ ॥
 गौरी त्रैलोक्यविद्या च तथा मन्त्रात्मशक्तिके ।
 भूतमाता लम्बोदरी द्राविणी नागरी तथा ॥ ४८ ॥
 वैखरी (१) मञ्जरी चैव रूपिणी वीरिणी तथा ।
 कोटरी (२) पूतनाभद्रकालीयोगिन्य एव च ॥ ४९ ॥
 गङ्गिनीगर्जिनीकालरात्रिकुर्हिन्य एव च ।
 कपर्दिनी महावज्रा जया च सुमुखेश्वरी ॥ ५० ॥
 रैवती माधवी चैव वारुणी वायवी तथा ।
 रक्षीपधारिणी चान्या तथैव सहजाह्वया ॥ ५१ ॥
 लक्ष्मीय व्यापिनी मायेत्याख्याता वर्णशक्तयः ।
 इत्युक्त स्त्रिविधो न्यासः क्रमात् सर्वसमृद्धिदः ॥ ५२ ॥
 चन्दनकुचन्दनागुरुकर्पूरीशीररोगजलघुष्टनाः ।
 ककोलजातिमासीभुराचोरग्रन्थिरोचनापत्राः ॥ ५३ ॥
 पिप्पलबिल्वगुहारुणलवङ्गाङ्गकुम्भिवन्दिन्य* ।
 सोडुस्वरकाशमरिकास्थिराजदरपुष्पिकामयूरशिखा* ॥ ५४ ॥
 म्लान्निमन्यसिद्धीकुशाह्वदभांश्च लणहरपुष्पी ।
 रोहिण्यनुषुकवृद्धतीपाटलचित्रातुलस्यपामार्गा ॥ ५५ ॥
 शतमूलिनताद्विरेफा विष्णुकान्ता सुपल्लवाञ्जलिनी ।
 दूर्वा श्रीदेवी सह तथैव लक्ष्मीसदाभद्रे ॥ ५६ ॥
 आदीनामिति कथिता वर्णानां क्रमवशादथौपधय ।
 गुलिकाकपायभनितप्रभेदतो निखिलसिद्धिदायिन्य* ॥ ५७ ॥
 यदा भवन्ति देहान्तरमी पञ्चागदक्षरा ।
 येन येन प्रकारेण तथा वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥ ५८ ॥

(१) "लेखरी" इति पाठान्तरम् ।

(२) "कोटरी" इति पाठान्तरम् ।

समीरिताः समीरेण सुपुम्मारम्भनिर्गताः ।
 व्यक्ति प्रयान्ति वेदने कण्ठादिस्थानचट्टिताः ॥ ५८ ॥
 उच्चैरुन्मागंगो वायुसदात्तं कुसते स्वरम् ।
 नीचैर्गतोऽनुदात्तश्च स्वरितं तिर्यग्गतः ॥ ५९ ॥
 अर्धैकद्वित्रिसत्याभिर्मात्राभिर्लिपयः क्रमात् ।
 सव्यञ्जना ऋस्वदीर्घप्लुतसंज्ञा भवन्ति ताः ॥ ६१ ॥
 अकारेकारयोर्योगादेकारो वर्ण इष्यते ।
 तस्यैवेकारयोगेन स्यादैकाराक्षरं तथा ॥ ६२ ॥
 उकारयोगात्तस्यैव स्यादोकाराक्षरः स्वरः ।
 तस्यैवौकारयोगेन स्यादौकाराक्षरः स्वरः ॥ ६३ ॥
 सव्यचराः स्युचत्वारो भन्ताः सर्वार्थसाधकाः ।
 स्त्वर्णवर्णयोर्व्यक्तिः लरोः सम्यक् प्रदर्श्यते ॥ ६४ ॥
 विन्दुसर्गात्मनोर्व्यक्तिममसोरजपा वदेत् ।
 कण्ठात्तु निःसरन् सर्गः प्रायोऽचामेकतः परः ॥ ६५ ॥
 नश्चरः सर्ग एव स्यात् सोपा सप्राणकसु ङः ।
 स सर्गः श्लेषितः कण्ठे वायुना कादिमीरयेत् ॥ ६६ ॥
 सर्गः (१) स्पर्शनमात्रेण कं स्वरस्पर्शनात्तु खम् ।
 स्तोकगम्भीरसंस्पर्शात् गघौ ङश्च वहिर्गतः ॥ ६७ ॥
 विसर्गस्तालुगः सोपा य चवर्गश्च यं तथा ।
 ऋटुरेफप्रकारांश्च मूर्ध्वगोदन्तगस्तथा ॥ ६८ ॥
 लृतवर्गनसानोष्ठादुपूपधानसंज्ञकान् ।
 दन्तोष्ठाभ्यां वच्च तत्तत् स्थानगोर्णान् समीरयेत् ॥ ६९ ॥
 ऋन्ताः पञ्च परे च सन्धिविहताः पञ्चाय विन्दन्तिका
 काद्याः प्राणहुताग्रभूकखमया याद्याय शार्णान्तिकाः ।

हान्ताः पञ्चलसाः क्रमेण कथिता भूतात्मकास्ते पृथक्
 तैस्तेः पञ्चभिरेव वर्णदशकैः स्युः स्तम्भनाद्याः क्रियाः (१) ॥ ७० ॥
 मरुतः कपोलविन्दुकपञ्चमवर्णाः ग्रहौ तथा व्योम्नः ।
 मनुष्य परैष्वपि मन्त्री करोतु कर्माणि तस्य संसिद्धौ ॥ ७१ ॥
 स्तम्भनाद्यमथ पार्थिवैरपामक्षरैश्च परिवर्षणादिकम् ।
 दाह्योपणसशून्यतादिकान् वज्रिवायुवियदक्षरैश्चरेत् ॥ ७२ ॥
 दशभिर्द्दशभिरमीभिर्नमोऽन्तिकैर्द्वन्द्वग्रथ विन्दुयुतैः ।
 योनेर्मध्ये कोणवितये मध्ये च संज्ञपे(२)भन्तौ ॥ ७३ ॥
 पूर्वोक्तादिन्दुमात्रात् स्वधमय रवतन्मात्रतामभ्युपेता-
 ऽकारादीन् द्वाष्टकादीनपि तदनुगतान् पञ्चविंशत्तथैव ।
 यादीन् संयुक्तघातूनपि गुणसहितैः पञ्चभूतैश्च ताभि-
 स्तन्मात्राभिर्व्यतीत्य प्रकृतिरथ च संज्ञा भवेद्दशाय विज्ञम् ॥ ७४ ॥

॥ ५ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे तृतीयः पटलः ॥ ५ ॥

(१) इसका अर्थ है कि पर "अद्भुतदाहिकता कीर्णहो अद्भुतकोणकावरीशार ।
 इत्येव द्वितीवरणा वज्रेरद्वन्द्वयोनिष्ठादिवर्णा ॥"

इति चरचद्वन्द्वयिक द्वाष्टते ।

(२) "द्वन्द्वो" इति पाठान्तरम् ।

चतुर्थः पटलः ।

अथ व्यवस्थिते त्वेवमस्य शक्तित्वमिष्यते ।
 कृतकृत्यस्य जगति सततं रूढसंस्थितेः ॥ १ ॥
 प्राणात्मकं हकाराख्यं बीजं तेन तदुद्भवाः ।
 षड्भ्यः स्वरैरुक्त्यागुणायत्वार एव च ॥ २ ॥
 यवनाद्याः पृथिव्यन्ताः स्पर्शद्यैश्च गुणैः सह ।
 करणान्यपि चत्वारि सङ्घातयेतनेति च ॥ ३ ॥
 ईकारस्य गुणाः प्रोक्ताः षडिति क्रमशो बुधैः ।
 ऊकारान्तास्त्वकाराद्याः षड्वर्णाः षड्भ्य एव च ॥ ४ ॥
 प्रभेदेभ्यः समुत्पन्ना हकारस्य महात्मनः ।
 ऋकाराद्यास्तु चत्वारो रेफोक्त्या लुपराः स्मृताः ॥ ५ ॥
 एकारादिविसर्गान्तं वर्णानां षट्कमुद्गतम् ।
 ईकारस्य षड्भ्य इतीदं षोडशाङ्गवत् ॥ ६ ॥
 एभ्यः सज्जिरेङ्गेभ्यः स्वराः षोडश सर्व्वगाः ।
 तेभ्यो वर्णान्तराः सर्व्वे ततो मूलमिदं विदुः ॥ ७ ॥
 गतो यो बीजतामेव प्राणिव्येव व्यवस्थितः ।
 ब्रह्माण्डं यस्तमेतेन व्याप्तं स्यादवजङ्गमम् ॥ ८ ॥
 नादः प्राणश्च जीवश्च घोषश्चेत्यादि कथ्यते ।
 एष पुंस्त्रीनियमितैर्लिङ्गैश्च सप्तपुंसकैः ॥ ९ ॥
 रेफो माया बीजमिति त्रिधा समभिधीयते ।
 शक्तिः श्रीः सन्ततिः (१) कान्तिर्लक्ष्मीर्मैधा सरस्वती ॥ १० ॥

चान्तिः पुष्टिः स्मृतिः (१) शान्तिरित्यादयः स्वार्थवाचकैः (२) ।

नानाविकारतां प्राप्तेः स्वेः स्वेर्भावैर्विक्लृप्तितैः ॥ ११ ॥

तामेनां कुण्डलीत्येके सन्तो हृदयगां विदुः ।

सा रीति सततं देवी भृङ्गीभृङ्गीतकध्वनिः ॥ १२ ॥

आकृतिं स्वेन भावेन पिण्डितां बहुधा विदुः ।

कुण्डली सर्व्वया ज्ञेया सुपुत्रानुगतैव सा ॥ १३ ॥

चराचरस्य जगती बीजत्वाद्बीजमेव तत् ।

मूलस्य विन्दुयोगेन गतानन्द त्वदुद्भवः ॥ १४ ॥

रेफान्वितकाराकारयोगादुत्पत्तिरेतयोः ।

हृद्द्वाराख्यो भवांस्तेन हरिरित्येष शब्दयते ॥ १५ ॥

हरत्वमस्य तेनेव सर्व्वमात्मत्वं ममापि च ।

अस्य विन्दोः समुत्पत्त्या तदन्तोऽसौ हमुच्यते ॥ १६ ॥

स हृद्द्वारः पुमान् प्रोक्तः स इति प्रकृतिः स्मृता ।

अज्ञपेयं भता शक्तिस्तथा दक्षिणवामतः ॥ १७ ॥

विन्दुर्दक्षिणभागस्तु वामभागे विस्मर्गकः ।

तेन दक्षिणवामाख्यौ भागौ पुंस्त्रीविशेषितौ ॥ १८ ॥

विन्दुः पुरुष इत्युक्तो विमर्गः प्रकृतिर्भूता ।

पुंमकृत्यात्मको हंसस्तदात्मकमिदं जगत् ॥ १९ ॥

पुंरूपं सा विदित्वा स्वं सोहृन्भावमुपागता ।

स एव परमात्माख्यो मनुरस्य महामनोः ॥ २० ॥

मकारश्च हकारश्च लोपयित्वा प्रयोजयेत् ।

समिधं वै पूर्व्वरूपाय्यं ततोऽसौ प्रणवो भवेत् ॥ २१ ॥

✓ तारादिभक्ताक्षरमांगतः व्युर्भूतानि खादीन्यथ मध्यमांगात् ।

इमादितेजानि च पूर्व्वभागाश्चन्द्राः समस्ताः प्रभवन्ति लोके ॥ २२ ॥

एवमेवा जगत्सृतिः सवितेत्यभिधीयते ।
यदा तदैति स्वैस्तत्त्वैश्चतुर्विंशतिधा भिदाम् ॥ २३ ॥
तद्वर्णभिन्ना गायत्री गायकत्राणनाइवेत् ।
सप्तग्रहात्मिका प्रोक्ता यदेयं सप्तभेदिनौ ॥ २४ ॥
तदा स्वरेशः सूर्योऽयं कवर्गेशसु लोहितः ।
चवर्गप्रभवः काव्यष्टवर्गाद्बुधसम्भवः ॥ २५ ॥
तवर्गोत्थः सुरगुरुः पवर्गोत्थः शनैश्चरः ।
यवर्गजोऽयं शीतांशुरिति सप्तगुणा त्वियम् ॥ २६ ॥
यथा स्वरभ्यद्यान्ये (१) स्युर्वर्णाः षड्वर्गभेदिताः ।
तथा सवित्तानुस्यूत ग्रहषट्कं न संशयः ॥ २७ ॥
इति संलीनसूर्यांश्च वर्गषट्के तु षड्गुणा ।
हस्तेखेयं तथा यन्त्रं स्मर्यते स्मृतिकोविदैः ॥ २८ ॥
सर्व्वव्याप्तापि सा शक्तिः शश्वद्भास्कररूपिणी ।
स्वभासा क्रमते यत्र तत्रास्याः स्मृति(२)रिप्यते ॥ २९ ॥
अस्यासु रजसा चैव तमसा च दिवानिशम् ।
सत्त्वावष्टब्धविन्दात्मा मेरुं पथ्येति भास्करः ॥ ३० ॥
अस्या विकारवर्णैर्भ्यो जाता द्वादश राशयः ।
लवादिकालोपचितैस्तैः स्याच्चक्रगतिस्त्रिधा ॥ ३१ ॥
ऋतुराश्यादियुतया चक्रगत्या जगत्सृतिः ।
वक्ष्यामि चक्ररूपञ्च प्रबद्धं राशिभिर्यथा ॥ ३२ ॥
अन्तर्व्वह्निर्व्विभागेन रचयेद्राशिमण्डलम् ।
भूचक्र एव मेधादिः प्रविज्ञेयोऽथ मानुषः ॥ ३३ ॥
आद्यैर्मेषाह्वयो राशिरीकारान्तैः प्रजायते ।
ऋकारान्तैरुकाराद्यैर्वृषो शुभं ततस्त्रिभिः ॥ ३४ ॥

(१) "नान्ये" इति पाठ इल्लकालरे इत्यक्षते ।

(२) "स्थिति" इति पाठान्तरम् ।

एदेतोः कर्कटो राशिरोदौतोः सिंहसम्भवः ।

अमः श्वर्गलेभ्यश्च सञ्जाता कन्यका मता ॥ ३५ ॥

पङ्कभ्यः कचटतेभ्यश्च पयाभ्याश्च प्रजन्तिरे ।

वणिगाद्याथ मीनान्ता राशयः शक्तिजृम्भणात् ॥ ३६ ॥

चतुर्भिर्यादिभिः सार्धं स्यात् चकारस्तु मीनगः ।

स्यातामर्द्धाधिकौ पञ्चनाङ्गिकौ चापकर्कटौ ॥ ३७ ॥

पादाधिका मकरयुक्सिंहहृदयिकसंज्ञकाः ।

पादोनौ कुम्भहृदयौ वणिक्कन्ये च पञ्चके ॥ ३८ ॥

त्रिपादोनौ मीनमेयो संख्योक्ता राशिसंस्थिता ।

चापमीननृयुक्कन्याः पीताः स्युरुभयास्त्वमी ॥ ३९ ॥

वणिक्प्रकरमेपाङ्गकुलीरा रक्तरोचिपः ।

चरा वशिष्टाद्यत्वारः स्थिराः श्वेताः पृथङ्गताः ॥ ४० ॥

स्युः कर्कटो हृदयिकमीनराशौ विप्रा नृपाः सिंहधनुश्च मेपः ।

तुलासकुम्भा मियुनश्च वैश्याः कन्याहृदयौ द्वौ मकरश्च शूद्राः ॥ ४१ ॥

आङ्गारावजहृदयिकौ हृत्पतुले शुकस्य युक्कन्यके

बोधे कर्कटकाद्वयो हिमरुचेः सिंहस्तथा गोपतेः ।

चापाङ्गावपि धेपणौ मकरकुम्भास्थौ च मान्दौ ग्रहाः

प्रोक्ता राश्याधिपा बली च कलसे सोऽयं क्रमो दर्शितः ॥ ४२ ॥

लग्नो धनं भ्रातृवन्मुपुत्रयत्नकलत्रकाः ।

मरणं धर्मकर्मप्रायश्चया द्वादश रागयः ।

[भूचक्र एव मेपादिः प्रविष्टेयोऽयमानुषः] ॥ ४३ ॥ (१)

ततस्तद्गृहभागस्थो भुवयक्रः समस्तया ।

स तु मिहादिको यस्मिन् पैष्टकी नियता गतिः ॥ ४४ ॥

तद्गृहभागमंष्यः स्यात् स्वयक्रयापि तादृशः ।

स तु चापादिको देवयक्रश्चैनाभिकस्तु सः ॥ ४५ ॥

(१) विद्वत्तान्मोक्षं कश्चिद्व्यते ।

धनुस्तु देवलग्नत्वात् समासाल्पमुच्यते ।
 विध्युर्दनुर्ध्वसिंहा मकरर्षभकन्यकाः ॥ ४६ ॥
 सकुम्भयुग्मवणिजो मीनवृश्चिककर्कटाः ।
 अयन्तु राशिविधः स्यादन्यो वेधस्तु भात्मकः ॥ ४७ ॥
 मूलाश्विनीमघाज्येष्ठारिवत्यश्लेषकास्तथा ।
 याम्यपूर्व्यानुपूर्वाहिर्नभपुष्यानुराधकाः ॥ ४८ ॥
 स्वाती शतभिषार्द्रा च श्रोनारोहिणहस्तकाः ।
 पादं पादत्रयैर्विध्याद्योजयेदर्द्धमर्द्धकैः ॥ ४९ ॥
 चरस्थिरोभयात्मानयातुर्वर्ण्यगुणात्मकाः ।
 राशिं राश्यधिपास्त्वेवं विध्युर्वेधविधानतः ॥ ५० ॥
 एभ्य एव तु राशिभ्यो नक्षत्राणाञ्च सम्भवः ।
 सचाप्यक्षरभेदेन सप्तविंशतिधा भवेत् ॥ ५१ ॥
 आभ्यामश्वयुगे जाता भरणी कृत्तिका पुनः ।
 लिपिदयाद्रोहिणी च तत्पुरस्ताच्चतुष्टयात् ॥ ५२ ॥
 एदैतीर्मृगशीर्षाद्विं तदन्याभ्या पुनर्वसुः ।
 अमसोः केवलो योगो रिवत्यर्थं पृथग्मतः ॥ ५३ ॥
 कतस्तिथ्यस्तथाऽश्लेषा खगयोर्घडयोर्मघा ।
 चतः पूर्व्याय कृजयोरुत्तरा भजयोस्तथा ॥ ५४ ॥
 हस्तयित्रा च टठयोः स्वाती डादचरादभूत् ।
 विमाखा तु दशोद्भूता तथदेभ्योऽनुराधिका ॥ ५५ ॥
 ज्येष्ठा धकाराम्मूलाख्या नपफेभ्यो वतस्तथा ।
 पूर्व्यापादा भतोऽन्या च संजाता अथवा मतः ॥ ५६ ॥
 अविष्ठास्या च यरयोस्तथा शतभिषा लतः ।
 वशयोः प्रोष्ठपत्संज्ञा पक्षेभ्यः परा स्मृता ॥ ५७ ॥
 ताभ्याममोभ्यां लार्णोऽयं यदा वै सहवत्यते ।
 तदेन्दुसूर्ययोरीगादमावास्या प्रकीर्त्यते ॥ ५८ ॥

कपतोमुवनं मत्तः कपयोः सङ्गमो भवेत् ।
 ततः चकारः सञ्जातो नृसिंहस्तस्य देवता ॥ ५८ ॥
 स पुनः पसहैः साहं परप्रोष्ठपदं गतः ।
 [तियिनक्षत्रवारेषु तेषु मन्त्रजपो वरः ॥ ६० ॥
 तस्मादिषां दिनानाञ्च वक्ष्यन्ते देवतादयः ।] (१)
 कारस्कराख्यामलकोदुम्बरा जम्बुसंज्ञकः ॥ ६१ ॥
 खदिरः कृष्णवंशौ च पिप्पलो नागरोहिणी ।
 पलाशप्लवकाम्बष्ठविल्वार्जुनविकङ्कताः ॥ ६२ ॥
 वकुलः सरलः सर्ज्जी वज्रुलः पनसार्ककौ ।
 शमीकदम्बाम्बुनिम्बमधूकान्तादिनाङ्घ्रिपाः ।
 आयुष्कामः स्वर्चवृक्षं छेदयेन्न कटाचन ॥ ६३ ॥
 अश्विमाननधाट्यगशिरुद्रादितिसुरेव्यसर्पाश्च ।
 पित्र्यमभगदिनकृत्स्वटारो मरुतस्तथेन्द्राग्नी ॥ ६४ ॥
 मित्रेन्द्रो निर्ऋतिजले विश्वेदेवा हरिस्तथा वसवः ।
 वरुणोऽजैकपादहिरण्यः पूषा च देवता भानाग् ॥ ६५ ॥
 अश्वेभाजभुजङ्गसर्पसरमामार्जारकाजाकुली
 मूषामूपिकरुद्रयानमहिषी व्याघ्रायमारोहणम् ।
 व्याघ्रेऽश्विनीहरिणीश्वानरपशुः शाखानृगः स्त्रीहयो
 मर्त्यौ गौः करिणीति साधु कथिता नक्षत्रयोन्मः क्रमात् ॥ ६६ ॥
 एतेभ्योऽमायास्यान्ता वर्त्तन्ते प्रतिपदादिकास्त्रिययः ।
 रागिभ्योऽत्र त्रियोनामध्यर्हयुगन्तु रागिरेकः स्यात् ॥ ६७ ॥
 तेन विंशत्तिययोद्वादगघा वर्षमेदतो भिन्नाः ।
 ता एवस्युर्हंघा पुनरपि पूर्व्यान्त्यपक्षमेदेन ॥ ६८ ॥
 पक्षः पञ्चदशाष्टः स्यात् पूर्व्यः प्रतिपदादिकः शुक्लः ।
 तद्वर्ज्योऽप्यपरः पक्षः कृष्णः प्रतिपदादिकः प्रोक्तः ॥ ६९ ॥

(१) कर्षितु कर्षितु इत्येवं विहितोऽर्थो न दृश्यते ।

संज्ञासाम्ये सत्यपि सौम्यास्तु क्लृप्तद्वितस्तथयः ।

न समाः पक्षद्वितये त्रिंशद्भेदं तथाहि संप्राप्ताः ॥ ७० ॥

अग्न्यश्रुमाः सविघ्ननागा गुहसवित्प्रमातरो दुर्गाः ।

ककुभो धनपतिविष्णुयमहरचन्द्राः क्रमेण तिथ्यधिपाः ॥ ७१ ॥ ✓

राशिभ्यः सदिनेभ्यः सतिथिभ्यः शक्तेर्जृम्भणसमुत्थात् ।

अक्षरभेदविकारात् करणानि च सप्तभेदकान्यभवन् ॥ ७२ ॥

सिंहव्याघ्रवराहाः खरगजहपकुङ्कुराः प्रतिपदार्थाधानात् ।

अन्यात्तिथ्यर्द्धां तिष्ठन्त्याक्षय्यगोयतुर्दृश्याः ॥ ७३ ॥

एवं सग्रहराशिकदिनतिथिकरणप्रभेदकाः कथिताः ।

अस्मात् पञ्चविभागाद्विज्ञेया पञ्चवर्णान्यतिः ॥ ७४ ॥

वर्णाः पीतश्वेत्तारुणासितश्यामकास्तया कात्याः ।

इति मूलारविकृतं कथितमिदं वर्णविकृतिबाहुल्यम् ।

सचराचरस्य जगतो मूलत्वान्मूलतास्य बीजस्य ॥ ७५ ॥

यां ज्ञात्वा सकलमपास्य कर्मबन्धं तद्विष्णोः पदं परमं प्रयाति लोकः ।

तामेतां त्रिजगति जन्तुजीवभूतां हृत्तेखां जपतु च नित्यमर्चयौत ॥ ७६ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे चतुर्थः पटलः ॥ * ॥

पञ्चमः पटलः ।

अथ प्रवक्ष्ये विधिवन्मनूनां दीक्षाविधानं जगती हिताय ।
 येनोपलब्धेन समाप्नुवन्ति सिद्धिं परत्रेह च साधकेशाः ॥ १ ॥
 दद्याच्च दिव्यभावं क्षिणुयाद्दुरितान्यतो भुवेद्दीक्षा ।
 मननात्तत्त्वपदस्य त्रायत इति मन्त्रमुच्यतेऽभयतः ॥ २ ॥
 देवादिकस्याप्यथ मानुषादेः पित्रादिकस्याप्यथ वत्सरस्य ।
 आदिं समारभ्य समग्रसम्पदयत्नेन दीक्षाविधिमारभेत ॥ ३ ॥
 शुभकर्माणि दीक्षायां मण्डपकरणे गृहादिविधिषु तथा ।
 विहितो वासुवलिः स्याद्रक्षोविघ्नोपशान्तिसम्पन्नः ॥ ४ ॥
 अभवत् पुराथ किल वासुपुमानिति विश्रुतो जगदुपद्रवकृत् ।
 चतुरस्रसंस्थितिरसौ निहतो निहितः क्षितौ सुरगणैर्द्दितजः ॥ ५ ॥
 तद्देहसंस्थिता ये देवास्तो विश्रुतास्त्रिपञ्चाशत् ।
 मण्डनमध्येऽभ्यर्च्या यथा तथोक्तक्रमेण कथ्यन्ते ॥ ६ ॥
 कृत्वाऽवनिं समतलां चतुरस्रकृतमष्टाष्टकोद्यतपदाच्च सकीर्णसूत्राम् ।
 तस्यां चतुष्पदममन्वितमध्यकोष्ठे ब्रह्मा तु साधकवरेण समर्चनीयः ॥ ७ ॥
 प्राग्याम्यवारुणोदग्दिक्कोष्ठचतुष्पदेषु समभियजेत् ।
 पार्थ्येकमथ सविष्वत्संघ्नमथ मित्रं महीधरं क्रमशः ॥ ८ ॥
 कोणदयार्हकोष्ठेष्वर्चाः सावित्रसविष्टगक्राद्धाः ।
 मेरुजयवद्रतज्जयमापय वक्त्रकस्तयाग्न्याद्याः ॥ ९ ॥
 पश्चाणां पार्श्वस्यपदद्वन्द्वे गन्धं गुहार्यमणौ च यजेत् ।
 त्र्यम्बकपितृपितृभ्यां चरकिविदार्यौ च पूतना प्रोक्ता ॥ १० ॥
 पर्वपदाद्यन्तासु चतसृषु दिक्षु क्रमेण बहिरर्चाः ।
 सासक्यमजस्रगगिनामष्टावटौ च मन्त्रिणा विधिना ॥ ११ ॥

ईशानाख्यः सपर्जन्यो जयन्तः शक्रभास्करौ ।

सत्यो वृषोऽन्तरिक्षश्च देवताः प्रागुदीरिताः ॥ १२ ॥

अग्निः पूषा च वितथो यमश्च गृह्यरक्षकः ।

गन्धर्वो भृङ्गराजश्च सृगो दक्षदिगाश्रिताः ॥ १३ ॥

निर्ऋतिर्होवारिकश्च सुग्रीवो वरुणस्तथा ।

पुष्पदन्तासुरौ शेषोरगौ प्रत्यग्दिगाश्रिताः ॥ १४ ॥

वायुर्नागश्च मुख्यश्च सोमो भस्माट एव च ।

अर्गलाख्यो दितिस्तृहददितिः सौम्यदिग्गताः ॥ १५ ॥

इतीरितानामपि देवतानां चित्राणि कृत्वा रजसा पदानि ।

पयोऽन्धसा साधु बलिः प्रदेयो द्रव्यैश्च वा तन्त्रविशेषसिद्धैः ॥ १६ ॥

भूयो भूमितले समे विरहिते रोमास्थिलोष्टादिभिः

कर्त्तव्यं नवसप्तपञ्चकमितैर्हस्तैः परीणाहृतः ।

युक्तं द्वारचतुष्ककल्पितपयोभूरुट्चतुस्तोरणं

दर्भस्त्रक्परिवीतमुज्ज्वलतरं स्यात् संवृतं मण्डपम् ॥ १७ ॥

सप्ताहतो वा नवरात्रतो वा प्रागेव दीक्षादिवसाद्यथावत् ।

सपालिकापञ्चमुखीशरावचतुष्टये वीजनिवापमुक्तम् ॥ १८ ॥

अन्यस्मिन् भवने च संवृततरे शुद्धे स्थले मण्डलं

कुर्व्यात् प्राग्वरुणायतं पदचतुष्कोपेतभानूदरम् ।

पीतारक्तसितासितं प्रतिपदं वज्रग्रादिगर्व्यान्तिकं

याम्यौदीच्यसनायतं प्रणिगदन्त्यन्धे च तन्मन्त्रिणः ॥ १९ ॥

वैश्वदेवस्य पालिका अपि चतुर्विंशद्भुलोच्छायका

वैरिन्द्रो घटिकासु पञ्चवदना इष्टाद्भुलोत्सेधकाः ।

शैवाः स्युर्हिपद्भुला अपि शरावाह्वा जलचालिताः

सूत्रैश्च प्रकलस्य पङ्क्तिषु च ताः प्रोक्तक्रमादिन्यसेत् ॥ २० ॥

पृथगपि शाली तण्डुलपूर्णासु सदर्भवदकूर्चासु ।

मृदातुकाकरौपैः क्रमेण पूर्णानि तानि पात्राणि ॥ २१ ॥

गालीकङ्कुश्यामाकतिलसर्पपमुहमापनिष्यावाः ।

खल्वाङ्किसमेता बीजानि विदुः प्ररोहयोग्यानि ॥ २२ ॥

प्रक्षाल्य तानि निवपेदभिमन्त्र्य मूलबीजेन साधकवरस्त्वय पात्रकेषु ।

विप्राशिषा च विधिवत् प्रतिपाद्यमानश्रद्धादिमुख्यतरपञ्चमहास्त्रैश्च ॥ २३ ॥

धारिद्राद्भिः सम्यग्भुक्ष्य वस्त्रैराच्छाद्याद्भिः सिच्यताम्यच्चघोपैः ।

सायंप्रातःशर्व्वरोषु प्रदद्यादुक्तेर्द्रव्यैस्तद्वलीन् साधकैश्च ॥ २४ ॥

भूतपितृयक्षनागव्रद्धाग्निवा देवताश्च विष्णुवन्ताः ।

ताभ्यः क्रमेण रात्रिषु सप्तसु नवसु वा तद्वलिर्देयः ॥ २५ ॥

लाजतिलरत्नरजोदधिशक्तावानि भूतक्रूराण्यम् ।

पैत्रं तिलतण्डुलकं सोडुम्बरिकधानलाजकं याचम् ॥ २६ ॥

केरोदशक्तुपिष्टं नागं पद्माक्षतञ्च वैरिञ्चम् ।

अन्नापूर्णं शैवं गुह्योदनं वैष्णवं च दौग्धान्नम् ॥ २७ ॥

कृगरश्च वैष्णवेयं यदि नवरात्रं क्रमेण बलिर्कृतः ।

तारादिकैर्नमोऽन्तैः स्त्रैः स्त्रैरपि नामभिर्य बलिमन्त्रः ॥ २८ ॥

पाताणि विविधान्यपि (१) परितः पुनरष्टदिक्षु बलिकृत्स्निः ।

बीजारोपणकञ्च प्रथितमिदं सार्व्वकामिकं भवति ॥ २९ ॥

प्रागेव लक्षणयुतानि च मण्डपेऽस्मिन्

कुण्डानि कारयतु सम्यग्यो दिग्भासु ।

आखण्डनाकंसुतवारिधनाधिपानां

दोर्मात्रकाणि विलसद्गुणमेखनानि ॥ ३० ॥

चतुरस्रमहंशगिर्विम्बविलसितमय त्रिकोणकम् ।

पद्मदलरुचिरवृत्तमिति श्रुते बुधा विधिषु कुण्डलक्षणम् ॥ ३१ ॥

विंगत्या चतुरधिकाभिरङ्गुलीभिः श्रवणाप्यय परिच्छ्वरा भूमिभागम् ।

ताभिश्च प्रचुरतु तावतीभिरेकां त्यक्त्वा चाङ्गुलिमपि मेखनाय कार्याः ॥ ३२ ॥

सत्त्वपूर्वकगुणान्विताः क्रमात् द्वादशाष्टचतुरङ्गुलोच्छ्रिताः ।
सर्वतोऽङ्गुलिचतुष्कविस्तृता मेखलाः सकलसिद्धिदा मताः ॥ ३३ ॥
योनिस्तत्पथिमाधामथ दिशि चतुरस्तस्यलारब्धनाला
तन्मध्योक्तासिरन्ध्रोपरिवह्वितताश्चत्यपत्रानुकारा ।
उक्तेधायामकाभ्यां प्रकृतिविकृतिसंज्ञाङ्गुलोष्टाङ्गुला स्या-
द्विस्तृत्या द्वादशार्द्धाङ्गुलमितनमिताया निविष्टैव कुण्डे ॥ ३४ ॥
अथवा दिशि कुण्डमुत्तरस्यां प्रविदध्याच्चतुरस्तमेकमेव ।
गदितैरपि लक्षणैः समेतापघनं दृष्टिमनोहरञ्च कान्त्या ॥ ३५ ॥
ततो मण्डपमध्ये तु स्थण्डिलं गोमयाम्बुना ।
उपलिप्य यथान्यायं तस्य मध्ये निधापयेत् ॥ ३६ ॥
सूत्रं प्राक् प्रत्यगन्तायं विप्राग्रीर्वचनैः सह ।
गुणितेनाभितो मत्स्यौ मध्यादारभ्य विन्यसेत् ॥ ३७ ॥
तन्मध्यस्थितयाम्योदगग्रं सूत्रं निधापयेत् ।
ततो मध्यात् सपादस्तमानेषु च दिशम्यति ॥ ३८ ॥
सूत्रेषु मकरान्मत्स्यान् (१) स्पष्टानन्योन्यतः समान् ।
सूत्राग्रमकरेभ्यस्तु न्यसेत् कोणेषु मत्स्यकान् ॥ ३९ ॥
कोणमत्स्यस्थिताग्राणि दिक्षु सूत्राणि पातयेत् ।
ततो भवेच्चतुष्कोष्ठं चतुरस्तञ्च मण्डलम् ॥ ४० ॥
तत्राग्निमारुतं सूत्रं नैर्ऋतेश्च पातयेत् ।
प्राग्ग्राम्यवारुणौदीच्यसूत्राग्रमकरेषु च ॥ ४१ ॥
निहिताग्रयुगं सूत्रचतुष्कं प्रतिपादयेत् ।
कृते एवं भवेयुस्ते कोणकोष्ठेषु (२) मत्स्यकाः ॥ ४२ ॥
तेषु प्राग्वारुणास्तन्तून् याम्यौदीच्यान्निपातयेत् ।
षट्पञ्चाशत्पदानि स्युरधिकानि शतद्वयात् ॥ ४३ ॥

(१) "मकराक्षय्ये" इति वा प्राठः ।

(२) "कोणकोष्ठेषु" इति वा पाठः ।

यदा तदाथो विभजेत् पदानि क्रमशः सुधीः ।
 पदैः षोडशभिर्मध्ये पञ्चं वृत्तत्रयान्वितम् ॥ ४४ ॥
 अष्टचत्वारिंशता तैराग्रिः स्याद्दीर्घश्रीतिभिः ।
 सद्वादशैः गतपदैः शोभायुग्म्हारकोणकम् ॥ ४५ ॥
 हाराणि पदपट्टकानि शोभाख्याः स्युश्चतुष्पदाः ।
 चतुष्पदाथोपशोभाः पट्टपदं कोणकश्चवेत् ॥ ४६ ॥
 वृत्तवीथ्योरारचयेन्मध्ये सूत्रचतुष्टयम् ।
 प्राग्यास्यवारुणौदीर्घं भवेत्तद्वाग्रिमण्डलम् ॥ ४७ ॥
 कर्णिकायाः केसराणां दलसन्धेर्दलस्य च ।
 दलाग्रवृत्तराशीनां वीथ्याः शोभोपशोभयोः ॥ ४८ ॥
 वृत्तानि चतुरस्राणि व्यक्तां स्थानानि कल्पयेत् ।
 भवेन्मण्डलमध्याह्नं कर्णिका चतुरङ्गुला ॥ ४९ ॥
 द्वाङ्गुलाः केसराय स्युः सन्धिय चतुरङ्गुलः ।
 तथा दलानां मानन्तदयं द्वाङ्गुलकं भवेत् ॥ ५० ॥
 अन्तरालं पृथक्वृत्तत्रये द्वाङ्गुलमुच्यते ।
 ततश्च रागिचक्रं स्यात् स्वस्ववर्णविभूषितम् ॥ ५१ ॥
 रागिमङ्गुलकैः कुर्यात् षड्भिर्नवभिः(१)रेव वा ।
 द्वात्रिंशदङ्गुलं द्योतत् परस्तात्तावदिष्यते ॥ ५२ ॥
 वृत्तं चक्रमुपस्येके चतुरस्रश्च तद्विदः ।
 यदि वा वर्तुनमराः स्युश्च द्वादश रागयः ॥ ५३ ॥
 ते स्युः पिपीलिकामध्या मातुलुङ्गनिभा अपि ।
 चक्रं वा चतुरस्रं चेत् त्रयस्त्रिंशद्वादश रागयः ॥ ५४ ॥
 भवेयुः षड्जदलनिभा वा कथिता बुधैः ।
 तद्वहीरुचिरान् कुर्यात् चतुरः कम्पगाखिनः ॥ ५५ ॥

(१) षड्भिर्नवभिरेव चेति वाच्यं तस्मात् षडङ्गुलं नवाङ्गुलमेतदर्थं । तद्वत् षड्जदलनिभा

ललितान् रुद्रकुसुमान् फलपल्लवशोभितान् ।
 जलजैः स्थलजैर्वापि सुमनोभिः समन्वितान् ॥ ५६ ॥
 हंससारसकारण्डशुकभ्रमरकोकिलैः ।
 मयूरचक्रयाकाक्षैरारुढविटपान्नतान् ॥ ५७ ॥
 सर्वर्तुनिर्वृतिकरान् विलोचनमनोहरान् ।
 तद्वहिः पार्थिवं कुर्यान्मण्डलं कृष्णकोणकम् ॥ ५८ ॥
 मण्डलानि तु तत्त्वज्ञो राश्यन्तान्येव कारयेत् ।
 राशावन्यत्र रचयेत् प्रमोहादन्यमण्डलम् ॥ ५९ ॥
 आवाह्य देवतामन्यामर्चयस्त्वन्यदेवताम् ।
 उभाभ्यां लभते शाप मन्त्री तरलदुर्मतिः ॥ ६० ॥
 कालात्मकस्य देवस्य राशेर्व्यक्तिः (१) मजानता ।
 कृतं समस्तं व्यर्थं स्यादज्ञेन ज्ञानमानिना ॥ ६१ ॥
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन राशीन् साधिपतीन् क्रमात् ।
 अवगम्यानुरूपाणि मण्डलानि च नान्यधीः ॥ ६२ ॥
 उपक्रमेदर्चयितुं होतुं वा सर्वदेवताः ।
 रजांसि पञ्चवर्णानि पञ्चद्रव्यात्मकानि च ॥ ६३ ॥
 पीतशुक्लारुणश्रितिश्यामान्येतानि भूतशः ।
 हारिद्रं स्याद्रजः पीतं ताण्डुलञ्च सितं भवेत् ॥ ६४ ॥
 तथा दीपारजः चारसंयुक्तं रक्तमुच्यते ।
 कृष्णं दग्धपुलाकोत्थं श्यामं विल्वदलादिकम् ॥ ६५ ॥
 सितेन रजसा कार्याः सीमारैश्चा विपश्चिता ।
 भद्रलोत्सेधविस्ताराः सर्वा मण्डलकर्म्मसु ॥ ६६ ॥
 पीता स्यात् कर्णिका शुक्लपीतरक्ताश्च केसराः ।
 दलान्यच्छान्यन्तरालं श्यामचूर्णेन पूरयेत् ॥ ६७ ॥

सितरक्तासितैर्जैर्वृत्तत्रयमुदीरितम् ।

नानावर्णविचित्राः स्युश्चित्राकाराश्च यीथयः ॥ ६८ ॥

द्वारशोभोपगोभास्त्राः सितरक्तनिगासिताः ।

राशिचक्रावशिष्टानि कोणान्यस्त्रिषु यानि वै ।

पीठपादानि तानि स्युरणान्यसितानि च ॥ ६९ ॥

अथवारुणानि दलानि च तथादलसन्धिरप्यसितरुग्भवति ।

असितारुणाच्छरजसा विहितान्यपि वर्तुलानि कथयन्त्यपि ॥ ७० ॥

॥ २ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे पञ्चमः पटलः ॥ ५ ॥

षष्ठः पटलः ।

अथ पुनराचम्य गुरुः प्राग्वदनो विष्टरोपविष्टः सन् ।
 प्राणायामं सलिपिन्यासं कृत्वा न्यसेत्तद्व्यादीन् ॥ १ ॥
 ऋषिर्गुरुत्वाच्छिरसैव धार्यः कृन्दोऽक्षरत्वाद्भ्रसनागतं स्यात् ।
 धियावगन्तव्यतया सदैव हृदि प्रदिष्टा मनुदेवता च ॥ २ ॥
 ऋषिर्व्वेर्णादिकौ धातू स्तो गत्या प्रापणेन च ।
 यात्याभ्यां यत्स्वरूपं स गुरुः स्याद्वपिवाचकः ॥ ३ ॥
 इच्छादानार्थकौ धातू स्तः छाद्योऽन्यथ दादिकः ।
 तयोरिच्छां ददातीति कृन्दो मन्त्रार्णवाचकम् ॥ ४ ॥
 आत्मनो देवताभावप्रदानाद्देवतेति च ।
 पदं समस्ततन्त्रेषु विद्वद्भिः समुदीरितम् ॥ ५ ॥
 हृदयगिरसोः शिखायां कवचाक्षस्त्रेषु सहचतुर्थीषु !
 नत्या इत्या च षपट् हुं वीपट् फट्पदैः पङ्कजविधिः ॥ ६ ॥
 हृदयं बुद्धिगम्यत्वाग्रणामः स्यान्नमः पदम् ।
 क्रियते हृदयेनातो बुद्धिगम्या नमस्क्रिया ॥ ७ ॥
 तुङ्गार्थत्वाच्छिरः स्त्रे स्त्रे विषयाहरणे द्विष्ठः ।
 गिरोमन्त्रेण चोत्तुङ्गविषयाद्वतिरोरिता ॥ ८ ॥
 शिखा तेजः समुद्दिष्टा षपङ्कित्यङ्गमुच्यते ।
 तत्तेजोऽस्य तनुः प्रोक्ता शिखामन्त्रेण मन्त्रिणः ॥ ९ ॥
 कवचपङ्कज इत्यस्माद्वातोः कवचसम्भवः ।
 पुन्तेजस्तेजसा देहो गृह्यते कवचस्ततः ॥ १० ॥
 नेत्रं दृष्टिः समुद्दिष्टा वीपङ्कदर्शनमुच्यते ।
 दर्शनं दृग्नि येन स्यात्तत्तेजो नेत्रवाचकम् ॥ ११ ॥

असुत्र सादिकी धातु स्तः चेपचलनार्थकी ।
 ताभ्यामनिष्टमालिप्य चालयेत् फट् पदाम्बिना ॥ १२ ॥
 अङ्गमन्त्रा इमे प्रोक्ताः सर्व्वतन्त्रेषु सूरिभिः ।
 पञ्चैव यस्य मन्त्रस्य भवन्त्यङ्गानि मन्त्रिणाम् ॥ १३ ॥
 सर्व्वेष्वपि च मन्त्रेषु नैवलोपो विधीयते ।
 अङ्गुलीषु क्रमादङ्गैरङ्गुष्ठादिषु विन्यसेत् ॥ १४ ॥
 कनिष्ठान्तासु तद्वाह्यतल्लयोः करयोः सुधीः ।
 अश्लेषेण तालचितयं कृत्वा तैर्नैव बन्धयेत् ॥ १५ ॥
 दिगो दशक्रमादङ्गपट्कं वा पञ्चकं न्यसेत् ।
 जपारम्भे मनूमान्तु सामान्येयं प्रकल्पना ॥ १६ ॥
 शङ्खं सगन्धपुष्पाक्षततोयं वामतः प्रविन्यस्य ।
 साङ्गं मन्त्रं पूजामूर्त्तौ (१) न्यसेद्गुरुपदेशेन ॥ १७ ॥
 न्यसेच्च दक्षभागे सुमनः पात्रं तथाऽभितो दीपान् ।
 अन्यत्साधनमंखिलं पुरतो गन्धाक्षतादिकं मन्त्री ॥ १८ ॥
 प्रथमं निजसद्यतो यथावत्प्रयजेद्देवमयान् महागुरुन् स्नान् ।
 गणनायकमन्यतश्च पाशाङ्कुशदन्ताभयहस्तसुज्ज्वलाङ्गम् ॥ १९ ॥
 रत्नं धन्यं हृषतनुमघातनौ हस्तिं श्यामवर्णं
 भ्रानं रक्षोदिगि मरुति पीतश्च वैराग्यसंघम् ।
 भूताकारं हिरदतनुमैश्वर्य्यमीगे च कर्णं
 नम्रपूर्व्वंस्त्रैर्यजतु दिशि चित्राणि गात्राणि पीठे ॥ २० ॥
 मध्येऽनन्तं पद्ममस्त्रिंशं सूर्य्यं सोमं वज्रं तारवर्णं त्र्यम्बकैः ।
 भस्वादीयं त्रीन् शुभानाम्युक्तान् शक्तीः किञ्चलकेषु मध्ये यजेच्च ॥ २१ ॥
 श्रेताक्षरारक्षापीताग्रामानलोपमाः प्रोक्ताः ।
 अथ नम्रपासमानवर्णास्तोत्रोदपाय शक्तयः प्रोक्ताः ॥ २२ ॥

विन्यस्य कर्णिकोपरि शालीस्तदुपरि तण्डुलांश्च तेषां ।
 तेषामुपरि च दर्भान् दर्भोपरि कूर्चमक्षतोपेतम् ॥ २३ ॥
 त्रिगुणेन न तन्तुरूपभाजा परितोऽथोपरिवेष्टितं यथावत् ।
 स्रज्जालघुधूपितञ्च कूर्चोपरि कुम्भं निदधातु तारजापी ॥ २४ ॥
 न्यस्य दर्भमयकूर्चमक्षतायन्वितं सनवरत्नकं (१) घटे ।
 पूरयेत् सह कपादिकान्तगैरक्षरौषधिविपाचितैर्जलैः ॥ २५ ॥
 अथवा दशमूलपुष्पदुग्धाद्विपचम्बोत्कथितैः कपायतोयैः ।
 स्तनज (२) द्रुमचम्बसाधितैर्वा सलिलैः संयतधीः शुभोदकैर्वा ॥ २६ ॥
 गृहे कषायोदकपूरिते च विलोच्य सम्यग्विधिनाष्टगन्धम् ।
 कलाः समावाह्य विनिक्षिपेत्तत्कायोदकापूर्णमुखे च कुम्भे ॥ २७ ॥
 त्रिविधं गन्धाष्टकमपि शाक्तेयं वैष्णवञ्च शैवमपि ।
 गन्धाष्टकेन शक्तिः स्यात् क्रमशो मन्त्रिणाकृतैर्गन्ता ॥ २८ ॥
 चन्दनकर्पूरागुरुकुङ्कुमकपिमांसिरोचनाचोराः ।
 गन्धाष्टकमपि शक्तेः साविध्यकरञ्च लोकरञ्जनकृत् ॥ २९ ॥
 चन्दनझीवेरागुरुकुङ्कुमाद्यगुशीरमांसिमुत्तमपरम् ।
 चन्दनकर्पूरागुरुदलरुधिरकुशीतरोगजमपरम् ॥ ३० ॥
 अष्टत्रिंशत्प्रभेदेन याः कलाः प्रागुदीरिताः ।
 गुरुरूपदेशक्रमतस्ता विद्वान् विनियोजयेत् ॥ ३१ ॥
 याः पञ्चाशत्कलास्तारपञ्चभेदसमुत्थिताः ।
 पञ्च पञ्चकसंभिता विदुस्तास्तत्त्ववेदिनः ॥ ३२ ॥
 सप्ताब्जकस्य तारस्य परौ द्वौ तु परौ यतः ।
 ततस्तु शक्तिशान्ताख्यौ पठ्येते न परैः सह ॥ ३३ ॥
 प्रथमं प्रकृतेर्हंसः प्रतद्विष्णुरनन्तरः ।
 त्रैलोक्यकं तृतीयं स्यात् चतुर्थस्तत्पदादिकः ॥ ३४ ॥

विष्णुर्गोनिरितीत्यादिः पञ्चमः कल्पातां मनुः ।
 चतुर्नवतिमन्वात्मा देवतावाह्य पूर्यताम् ॥ ३५ ॥
 अत्र याः पञ्च संप्रोक्ता ऋचस्तारस्य पञ्चभिः ।
 कलाप्रभेदेय मियो युज्यन्ते ताः पृथक् क्रमात् ॥ ३६ ॥
 कुर्व्यात् प्राणप्रतिष्ठाञ्च तत्र तत्र समाहितः ।
 प्राणप्रतिष्ठामन्त्रेण पुनस्तीयं कलात्मकम् ।
 उच्चारयन् मूलमन्त्रं कलसे सन्निधापयेत् ॥ ३७ ॥
 प्रोक्ता पूर्वममुष्य शब्दमय च प्राणा इह प्राणका
 स्ताद्वल्बीव इह स्थितेति च तथा सर्वेन्द्रियाणीति च ।
 तद्वद्वाय्वनसावुदीर्य तदनु प्राणा इह यान्त्विति
 स्वाहान्तं प्रजपेन्मनुं निशितधीः प्राणान् प्रतिष्ठापयेत् ॥ ३८ ॥
 अथत्यचूतपनसस्तवकैः सूत्रामवहरीयुक्तैः ।
 सुरतरुधिया पिधाय कुम्भमुखं विटयीत वामोभ्याम् ॥ ३९ ॥
 पुनस्तीयगतं देवं साध्यमन्त्रानुरूपतः ।
 सकनीकृत्य च गुरुरुपचारान् समाचरेत् ॥ ४० ॥
 आमनन्वागते मार्घ्यपाद्ये साचमनीयकैः ।
 मधुपर्काचमस्नानवमनाभरणान्यपि ॥ ४१ ॥
 सुगन्धसुमनोघूपदीपासैवेद्ययन्दने ।
 प्रयोजयेदर्चनायामुपचारान् पौड्य ॥ ४२ ॥
 अर्घ्यपाद्याचमनमधुपर्काचमनान्यपि ।
 गन्धादयो निवेद्यान्ता उपचारा दग क्रमात् ॥ ४३ ॥
 गन्धादिका निवेद्यान्ता पूजा पञ्चोपचारकी ।
 मपय्याः त्रिविधाः प्रोक्तास्तामामेकां समाचरेत् ॥ ४४ ॥
 गन्धपुष्पाक्षतयवकुशाप्रतिनमर्षपाः ।
 द्रव्यां चेति क्रमादर्घ्यद्रव्याटकमुदीरितम् ॥ ४५ ॥

पाद्यं श्यामाकदूर्वाजविष्णुकान्ताभिरुच्यते ।

जातीलवङ्गकक्षोलेर्मतमाचमनीयकम् ॥ ४६ ॥

मधुपर्कञ्च सद्योद्वं दधि प्रोक्तं मनीषिभिः ।

शुद्धाभिरद्विर्विहितं पुनराचमनीयकम् ॥ ४७ ॥

चन्दनागुरुकर्पूरपङ्क गन्धमिहेष्यते ।

तुलस्यौ पङ्कजे जाल्यौ केतक्यौ कारवीरकौ ॥ ४८ ॥

शस्तानि दश पुष्पाणि तथा रक्तोत्पलानि च ।

उत्पलानि च नीलानि कुमुदानि च मालती (१) ॥ ४९ ॥

मल्लिका(२)कुन्दमन्दारनन्दावर्त्तादिकानि च ।

पलाशपाटली चार्यपारव्यावर्त्तकानि च (३) ॥ ५० ॥

चम्पकानि (४) सनागानि रक्तमन्दारकाणि च ।

अशोकोद्भवविस्वोत्कर्षिकारोद्भवानि च ॥ ५१ ॥

सुगन्धानि सुरूपाणि स्वागमोक्तानि यानि च ।

सुकुलैः पतितैर्हानैः शीर्णैर्वा लन्तुदूषितैः ॥ ५२ ॥

आघ्रातेरङ्गसंस्पृष्टैरुपितैरपि नार्चयेत् ।

सगुणुल्वगुरुशीरसितान्त्रमधुचन्दनैः ॥ ५३ ॥

साराङ्गारे विनिक्षिप्तैर्मन्त्री नीचैः प्रधूपयेत् ।

गोक्षर्पिषा वा तैलेन वर्च्या च लघुगर्भया ॥ ५४ ॥

दीपितं सुरभिं शुद्ध दीपमुच्चैः प्रदीपयेत् ।

सुश्रितेन सुशुद्धेन पायसेन सुसर्पिषा ।

सितोपदंशकदलीदध्याद्यैश्च निवेदयेत् ॥ ५५ ॥

(१) "कल्लारकुमुदानि च" इति पाठान्तरम् ।

(२) "मालती" इति पाठान्तरम् ।

(३) "पलाशपाटलाचार्यपारव्यावर्त्तकानि च" इति पाठान्तरम् ।

(४) "उत्पलानि" इति वा पाठः । *

वर्णैस्तुप्रपुटितैः क्रमशः शताहंन्यासक्रमादभियजेत् सकलासु मन्त्री ।

गन्यादिभिः प्रथमतो मनुदेवतासु त्रैलोक्यमोहनमिति प्रथितः प्रयोगः ॥ ५६ ॥

हृदयं सशिरस्तथा शिखया कवचञ्चेत्यनलादिकास्त्रिषु ।

पुरती नयनं दिशां सुमन्त्री पुनरस्त्रञ्च समर्चयेत् क्रमात् ॥ ५७ ॥

हारस्कटिककलायाञ्जनपिङ्गलवक्त्रिरोचिषो ललनाः ।

अभयवरोद्यतहस्ताः प्रधानतनवोऽङ्गदेवताः कथिताः ॥ ५८ ॥

आदावद्वावरणन्तन्त्रत्वादीरितं विधानेषु ।

अन्ते च लोकपालाहतिरथ कुलिशादिकानाञ्च ॥ ५९ ॥

इन्द्राग्नियमनिशाचरवरुणानिलधनेशशिवाहिपतिविधयः ।

जात्यधिपहेतिवाहनपरिवारान्ताः क्रमेण यष्टव्याः ॥ ६० ॥

पीतः पिङ्गः कृष्णो धूम्रः श्वेतश्च धूम्रसितशुक्लाः ।

कापायारुणाभ्युजाभा लोकेया वासवादयः प्रोक्ताः ॥ ६१ ॥

वज्रं सशक्तिर्दण्डः खड्गः पाशाङ्गुली गदाशूलौ ।

रथचरणननिनसंघी प्रोक्तान्यस्त्राणि लोकपालानाम् ॥ ६२ ॥

पीतहिमजलदगगनाचिरप्रभारक्तकुन्दनीलरुचः ।

करविन्दारुणवर्णाः (१) प्रोक्ताः स्युर्वर्णतोऽपि वज्राद्याः ॥ ६३ ॥

कृते निवेद्ये च ततो मण्डलं परितः क्रमात् ।

मङ्गलाऽद्भुरपात्राणि स्थापनीयानि मन्त्रिणा ॥ ६४ ॥

उपनिष्य कुण्डमत्र स्वचरणयोग्या विनिख्य रेखाय ।

अभ्युक्ष्य प्रणवेन प्रकल्पयेद्योगविष्टरं मन्त्री ॥ ६५ ॥

अथवा पट्कोणाहतत्रिकोणके गुरुजनोपदेशेन ।

प्राणाग्निहोत्रविधिनाप्यावसथीयाह्नयेऽनलस्थाने ॥ ६६ ॥

तथायो महतुमतीमतीन्द्रियाभा संस्मृत्य सकलजगन्मयीञ्च शक्तिम् ।

तद्योनेो मणिभवमारण्यकं वा तारेणाक्षिपतु गृह्योत्थमेव वाग्निम् ॥ ६७ ॥

(१) "करविन्दारुणवर्णा" इति वाक्यान्तरम् ।

चित्पिङ्गलपदमुक्ता हनदहपचयुग्मकानि सर्व्वज्ञम् ।
 आज्ञापयाऽग्निजाये प्रभाय मनुनाऽमुनाऽनलं ज्वालयेत् ॥ ६८ ॥
 अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनम् ।
 सुवर्णवर्णममलं समिहं विश्वतो मुखम् ॥ ६९ ॥ ✓
 अनेन ज्वलितं मन्त्रेणोपतिष्ठेदताशनम् ।
 ततः प्रविन्यसेद्देहे जिह्वामन्त्रैर्विभावसोः ॥ ७० ॥
 सलिङ्गगुदमूर्द्धास्थनासानेत्रेषु च क्रमात् ।
 ससर्व्वान्त्रेषु जिह्वाय वक्ष्यन्ते त्रिविधामिकाः ॥ ७१ ॥
 हिरण्या गगना रक्ता क्षणा चैव तु सुप्रभा ।
 बहुरूपाऽतिरक्ता च जिह्वाः सप्तेति सात्विकाः ॥ ७२ ॥
 पद्मरागा सुपर्णी (१) च तृतीया भद्रलोहिता (२) ।
 लोहितास्या तथा श्वेता धूमिनी सकरानिका ॥ ७३ ॥
 राजस्यः कथिता जिह्वाः क्रमात् कल्याणरेतसः ।
 विश्वमूर्त्तिस्फुलिङ्गिन्यौ धूम्रवर्णा मनोजवा ॥ ७४ ॥
 लोहिता च करालास्या काली तामसजिह्विकाः ।
 अनलेरार्घिर्विन्दन्ताः पादियान्ताक्षरान्विताः ॥ ७५ ॥
 सात्विका दिव्यपूजासु राजस्यः काम्यकर्म्मसु ।
 तामस्यः क्रूरकार्येषु प्रयोक्तव्या विपश्चिता ॥ ७६ ॥
 सुराः सपितृगन्धर्व्वयक्ष्णागपिशाचकाः ।
 राक्षसाश्च क्रमादग्नेराश्रिता रसनास्त्रयी (३) ॥ ७७ ॥
 जिह्वासु त्रिदशादीनां तत्तत्कार्यसमाप्तये ।
 जुहुयाद्वाञ्छितां सिद्धिं दद्युस्ता देवता मताः ॥ ७८ ॥
 स्वनामसदृशाकाराः प्रायो जिह्वा हविर्भुजः ।
 मन्त्री प्रविन्यसेद्भूयो षष्ठेरङ्गानि वै क्रमात् ॥ ७९ ॥

(१) "सुपर्णा" इति पाठान्तरम् । (२) "रहभावो" इति पाठान्तरम् ।

(३) "रहभावो" इति पाठान्तरम् ।

सहस्रार्चिः स्वस्तिपूर्णं उत्तिष्ठपुरुषस्तथा ।
 धूमन्यापी सप्तजिह्वो धनुर्वर इतीरितः ॥ ८० ॥
 अद्भ्यमन्वान् क्रमादष्टमूर्त्तियाथ प्रविन्दसेत् ।
 मूर्द्धासपार्श्वकव्यन्मुकटिपार्श्वसकेषु च ॥ ८१ ॥
 प्रादक्षिणेन विन्दस्येदृयथावद्देशिकोत्तमः ।
 जातवेदाः सप्तजिह्वो हव्यवाहन एव च ॥ ८२ ॥
 अश्वोदरजसंज्ञश्च सवैश्वानर एव च ।
 कौमारतेजाश्च तथा विष्टेदेवमुखाद्भयौ ॥ ८३ ॥
 स्युरष्टमूर्त्तयो वज्रेरग्नये पदपूर्विकाः ।
 प्रश्नवादिनमोऽन्ताश्च पुनर्द्भञ्चतुष्टयैः ॥ ८४ ॥
 दिक्क्रमात्सपरिस्तीर्य सम्यग्गन्धादिभिर्यजेत् ।
 मध्ये च कोणषट्के च जिह्वाभिः केसरेषु च ॥ ८५ ॥
 अद्भ्यमन्वेस्ततो बाह्ये चाष्टभिर्मूर्त्तिभिः क्रमात् ।
 ततोऽग्निमनुना तेन मन्त्री मध्ये च संयजेत् ॥ ८६ ॥
 वैश्वानरं जातवेदमुक्त्वा चेहावर्हति च ।
 लीहिताक्षपद सञ्चकम्भाणीति समीरयेत् ।
 ब्रूयाच्च माधयेत्यन्ते वज्रिजायाऽन्तिको मनुः ॥ ८७ ॥
 चिनयनमरुणाप्तावहमीनि सुशक्तां-
 शुकमरुणमनेकाकल्पमभोजसस्यम ।
 अभिमतवरगन्धिस्त्वस्तिकाभीतिहृष्टा
 नमत कनकमानानहतामं हृगानुम् ॥ ८८ ॥
 जिह्वा प्लानारुच प्रीक्षा वराभययुतानि च ।
 अङ्गानि मूर्त्तयः शक्तिव्यक्तिकोद्यतदोर्हयाः ॥ ८९ ॥
 मंष्ट्रतेन हृतेनाऽभिद्योतनोद्योतितेन च ।
 व्याहृत्यनन्तरं तेन मनुना शुद्धयापिगः ॥ ९० ॥

गर्भाधानादिका वेङ्गेः समुदाहाऽवसानिकाः ।
 क्रियास्तारेण वै कुर्यादान्याहुत्यष्टकैः पृथक् ॥ ८१ ॥
 जिह्वाङ्गभूर्त्तिमनुभिरैकाहुत्या(१)हुनेत्ततः ।
 जिह्वाया मध्यसंस्थाया मन्त्री ज्वालावलीतनौ ॥ ८२ ॥
 ताराद्यैर्दशभिर्भेदैः पूर्वपूर्वसमन्वितैः ।
 मनुना गाणपत्येन हुनेत्पूर्वं दशाहुतीः ॥ ८३ ॥
 जुहुयाच्च चतुर्वारं समस्तेनैव तेन तु ।
 आच्येन साध्यमनुना पञ्चविंशतिसंख्यकम् (२) ॥ ८४ ॥
 जुहुयात् सर्व्वहोमेषु सुधीरनलद्वये ।
 तान्तिकाणामयं न्यायो हुतानां समुदीरितः ॥ ८५ ॥
 पुनः साध्येन मनुना हुनेदष्टसहस्रकम् ।
 अथवाष्टशत सर्पिःसंयुक्तेन पयोन्धसा ॥ ८६ ॥
 द्रव्यैर्विधानप्रोक्तैर्वा महाव्याहृतिपथिमम् ।
 पुनः समापयेद्दोमं परिपेकाऽवसानकम् ॥ ८७ ॥
 भूर्भुवः स्वर्भूर्भुवःस्वः पूर्वं स्वाहान्तमेव च ।
 अग्नये च पृथिव्यै च महते च समन्वितम् ॥ ८८ ॥
 वायवे चान्तरिक्षाय महते च समन्वितम् ।
 आदित्याय च वै दिवे महते च समन्वितम् ॥ ८९ ॥
 चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यो दिग्भ्यश्च महतेऽन्वितम् ।
 महाव्याहृतयस्त्वेताः सर्व्वगो देवतामयाः ॥ ९० ॥
 ब्रह्मार्पणाख्यमनुना पुनरष्टावद्याहुतीः ।
 जुहुयान्मन्त्रव्यंण कश्मन्त्रविमुक्तये ॥ ९०१ ॥
 इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतः ।
 जापत् स्वप्नसुषुप्तीनामन्तेऽवस्थास्त्रितीरयेत् ॥ ९०२ ॥

(१) "एकाह्व्या" इति पाठान्तरम् ।

(२) "हुनेदष्टसहस्रकम्" इति पाठान्तरम् ।

ततश्च मनसा वाचा कर्मणि प्रभाषयेत् ।
 हस्ताभ्याश्च तथा पद्मसुदण्डेति भाषयेत् ॥ १०३ ॥
 शिखा च यत् स्मृतं प्रोक्ता यदुक्तं यत्कृतन्तथा ।
 तत्सर्वमिति सम्भाष्य ब्रह्मार्पणपदं वदेत् ॥ १०४ ॥
 भवत्वन्ते द्विष्टायां ब्रह्मार्पणमनुमतेः ।
 हुते तु देशिकः पञ्चान्मण्डले बलिमारभेत् ॥ १०५ ॥
 नक्षत्राणां साराशीनां सवाराणां यथाक्रमम् ।
 दद्याद्बलिं गन्धपुष्पधूपदीपकमादरात् ॥ १०६ ॥
 ताराणामश्विनादीनां राशिः पादाधिकं हयम् ।
 मेपादिमुक्ता नक्षत्रसंज्ञापूर्वमनन्तरम् ॥ १०७ ॥
 देवताभ्यः पदं प्रोक्ता दिवा नक्तं पदं वदेत् ।
 चारिभ्यश्चाथ सर्वेभ्यो भूतेभ्यश्च नमो वदेत् ॥ १०८ ॥
 एवं राशौ तु सम्पूर्णं तस्मिन्स्तद्वत्प्रयोजयेत् ।
 तथा राश्वधिपानाश्च ग्रहाणां तत्र तत्र तु ॥ १०९ ॥
 मसानां करणानाश्च दद्यान्मीनाहमेवयोः ।
 चन्तराने वनिस्त्वेवं संप्रोक्तः कलशात्मकः ॥ ११० ॥
 पुनर्निवेद्यमुदृत्य पुरावत् परिपूज्य च ।
 सुखवासादिकं दत्त्वा सुत्या तद्युक्तया पुनः ॥ १११ ॥
 सुत्वा यथावत्प्रणमेद्भक्तियुक्तसु साधकः ।
 षष्ठाङ्गं वापि पञ्चाङ्गमुभाभ्यां वा समाहितः ॥ ११२ ॥
 दोभ्यां षष्ठाभ्यां जानुभ्यामुरमा गिरसा हृत्वा ।
 वचना मनसा चेति प्रणामोऽष्टाङ्ग ईरितः ॥ ११३ ॥
 बाहुभ्याश्च स्रजाशुभ्यां गिरसा वचना धिया ।
 षष्ठाङ्गकः प्रणामः स्यात् पूजासु प्रवराविभौ ॥ ११४ ॥
 गुर्वाद्याप्तारादिका यागमन्त्रा लोकेगान्तास्ते चतुर्थ्यनिमोऽन्ताः ।
 पूजायामप्यग्निकाये द्विष्टान्ता षोडशैः पूजा स्वादिभक्त्या विद्युत्तैः ॥ ११५ ॥

वाससी च पुनरङ्गुलिभूषां होमकृत् सुमुखजप्रवरेषु ।

इक्ष्वरार्पणमिति प्रति दत्त्वा बर्हितो द्विजमुखिरितवाग्भिः ॥ ११६ ॥

नत्वा ततस्तनुभृते परमात्मने स्त्र द्रव्यार्द्धमेव गुरवे चतुरंशकं वा ।

दत्त्वा दशांशमथवापि च वित्तशाल्य द्वित्वार्पयेद्विजतनुं तदधीनचेताः ॥ ११७ ॥

अथ पटुतरमुख्यवाद्यघोषैर्द्विजमुखनिष्पतदाशिषां रवेण ।

सुनियतमपि सुस्थितं च शिष्यं कलशजलैरभिषेचयेद्यथावत् ॥ ११८ ॥

यथा पुरा पूरितमक्षरैर्घटैः सुधामयैः शिष्यतनौ तथैव तैः ।

प्रपूरयन्मन्त्रिवरोऽभिषेचयेदवासये मद्भु यथेष्टसम्पदाम् ॥ ११९ ॥

विमले परिधाय वाससी पुनराचम्य गुरुं प्रणम्य च ।

निकटे ससुपासते वदेदपि शिष्याय मनुं त्रिगो गुरुः (१) ॥ १२० ॥

गुरुणा समनुगृहीतं मन्त्रं सद्यो जपेच्छताहृत्या ।

गुरुदेवतामनूनामैक्यं सम्भावयन् धिया शिष्यः ॥ १२१ ॥

मन्त्रे मन्त्रगुरावपि मन्त्री मन्त्रस्य देवतायाञ्च ।

त्रिषु विहितसततभक्तिः प्रेत्येह निजेप्सितं फलं लभते ॥ १२२ ॥

सङ्केपादिति गदिता द्विताय दीक्षा जमृणा प्रवरफलप्रदाऽचिराय ।

प्राप्त्यैनां जपविधिरादरेण कार्थ्यो विद्वद्भिः सहुतविधिर्निजेटसिद्धैः ॥ १२३ ॥

प्रोक्तेनैवं कलशविधिनैकेन वाऽनेककुम्भै-

र्भक्त्या यो वा सुमतिरभिषिञ्चेन्नरो मन्त्रजापी ।

कामान् प्राप्नोत्ययमिह परवापि किं तत्र चित्रं

लोकैश्चिन्त्यो न खलु मन्त्रिमन्त्रीयधीनां प्रभावः ॥ १२४ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे षष्ठः पटलः ॥ * ॥

सप्तमः पटलः ।

अथाचराणामधिदेवतायाः समस्तबोधस्थितिदीपिकायाः ।

अथैषदुःखप्रशमाय नृणां वक्ष्ये जपादेः प्रवरं विधानम् ॥ १ ॥

ब्रह्मास्या ऋषिरीरितः सुमतिभिर्गायत्रमुक्तञ्च त-

च्छन्दस्त्वेव सरस्वती निगदिता मन्त्रेषु तद्देवता ।

आद्यान्तस्वरपट्कलघुपरयोरन्तस्थितैः कादिभि-

र्वर्गैर्यान्तगतैः क्रमेण कथितान्यस्याः (१) पङ्क्तानि च ॥ २ ॥

✓ पञ्चागवर्णभेदैर्विहितवदनदोःपादयुक्तुचिवचो-

देशां भास्वल्कपर्द्वाकलितशशिकलामिन्दुकुन्दावदाताम् ।

अचक्षुःकुम्भचिन्तालिखितवरकरां व्रीचणां पद्मसंस्था-

मच्छाकल्पामतुच्छस्तनजघनभरां भारतीं तां नमामि ॥ ३ ॥

काननवृक्षद्वारिभ्युत्तिनो गण्डीष्ठदण्डमूढास्थे ।

दोःपक्षम्यग्रकेषु च पार्श्वद्वयपृष्ठनाभिजठरेषु ॥ ४ ॥

द्वहोर्मूलापरगलकक्षेषु हृदादिपाणिपादयुगे ।

जठराननयोर्ध्यापकसंघ्राग्नस्येदयो वर्णान् क्रमशः ॥ ५ ॥

मदीक्षितो विमलधीर्गुरुणाऽनुशिष्टो लज्जं त्यजेत् सुनियतः प्रजपेच्च तावत् ।

अन्तेऽयुतं प्रतिहृत्नेमिपुरत्रयाक्षैः शुद्धैस्तिनेरपि यजेद्दिनशोऽचरेगीम् ॥ ६ ॥

ध्योमावि.मचतुर्दशस्वरविसर्गास्तस्फुरत्कर्णिकं

किञ्चलानिखितस्वरं प्रतिदलप्रारब्धवर्गाष्टकम् ।

आविष्येन च सप्तमार्णवयुजास्त्रागासु संवेष्टितं

वर्णाक्षं गिरमि स्मृतं विषगदप्रध्वंसि मृत्युञ्जयम् ॥ ७ ॥

प्रविधाय पद्ममथ पीठमथो कथितक्रमेण विधिनाभियजेत् ।

नवभिश्च शक्तिभिरिहैव सहावरणैः समर्चयतु वर्णतनुम् ॥ ८ ॥

मेधा प्रज्ञा प्रभा विद्या धीर्धृतिस्मृतिबुद्धयः ।

विद्येश्वरीति संप्रोक्ता भारत्या नव शक्तयः ॥ ९ ॥

अङ्गान्यादौ तदनु च कलायुग्मग्रथाष्टवर्गान्

ब्रह्माष्टाद्याः शतमुखमुखाद्यानथो लोकपालान् ।

मुख्यैर्गन्धैः प्रवरकुसुमैर्धूपदीपैर्निवेद्यै-

र्व्यर्णान् जाप्यो यजतु दिनशो भारतीं भक्तिनम्रः ॥ १० ॥

ब्रह्माणी माहेशी कौमारी वैष्णवी च वाराही ।

इन्द्राणी चामुण्डा समहालक्ष्मीश्च मातरः प्रोक्ताः ॥ ११ ॥

वर्गस्वरयाद्यंशाः क्रमेण कलधौतरजतताम्राः स्युः ।

इति रचितं रत्नकमिदं साधकसर्व्वार्थदायि सततं स्यात् ॥ १२ ॥

त्रिवारमन्त्रः परिजप्तमेतया पिवेद्दिनादावपि विद्यया सुधीः ।

अनेङ्गमूकोऽपि कवित्वगर्व्वितः पराञ्च सिद्धिं (१) लभतेऽर्कमासतः ॥ १३ ॥

कमलोद्भवौषधिरसेन वचसा पयसा च पक्तमथ सर्पिरपि ।

अयुताभिजप्तममुना दिनशो लिङ्गतां कविर्भवति वत्सरतः ॥ १४ ॥

वर्षोपध्यास्यताभिः कलयममलधीरद्विरापूर्य्य नूनं

प्रातस्तेनाभिपिष्टेद्दशशतपरिजप्तेन यं वापि मासम् ।

स स्यान्मेघेन्द्रिरायुः प्रथमकवियशो (२) विश्वसंवादयुक्तो

नारी बन्ध्यापि नानागुणगणनिलयं पुत्रवर्धय प्रसूते ॥ १५ ॥

आधारोद्यच्छक्तिविन्दूत्यिताया यक्ते मूर्ध्दं प्रसन्त्याः प्रभायाः ।

साद्यान्तार्थान् पातयेद्वज्रिसोमप्रोतामन्त्री मुच्यते रोगजातैः ॥ १६ ॥

विन्यासैरय सजपेर्हुतार्धनाद्यैर्द्वानेन प्रभजति भारतीं नरो यः ।

स त्रीमान् पुनरधरेण काश्यकर्त्ता स्तेनादीन् जयति जरापमृत्युरोगैः ॥ १७ ॥

(१) "कीर्तिम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "प्रथमकवियशः" इति वा पाठः ।

कलाः कलानादभवा वदन्त्यजाः कचादिवर्णातुभवाष्टतादिकान् ।
 पयादिकान्माचरजाय विन्दुजाः क्रमादनन्तावधिकास्तु पादिकान् ॥ १८ ॥
 कुर्यात् कलाभिराभिर्भन्त्री दिनशस्तनौ कलान्यासम् ।
 साविध्यकृत् स भर्त्यः (१) प्रतिमाकलयादिषु प्रविज्ञेयः ॥ १९ ॥
 मन्त्रोद्धारविधानेन वर्णव्यत्यासकृतिरुद्दिष्टा ।
 ग्रामिः श्रीकण्ठादिप्रोक्तैर्वा नामभिर्वा विशेषज्ञैः ॥ २० ॥
 षष्ठाचरोक्तमनुवर्त्यविशिष्टमूर्तिं संस्मृत्य विष्णुमपि मन्त्रितमो यथावत् ।
 वर्णैर्न्यसेदपि पुरेव च केशवादिमूर्त्या युतैर्बुधपुपि भक्तिभरावनम्रः ॥ २१ ॥
 रुद्रादीन् शक्तियुतान् न्यसेदाद्यांस्त्वगादिसप्तधातुयुतान् ।
 श्रीकण्ठादौ विद्वान् वर्णान् प्राग्बीजसंयुतांश्चापि ॥ २२ ॥
 सिन्दूरकाञ्चनसमोभयभागमह्वनारीश्वरं गिरिसुताहरचिह्नभूषम् ।
 पाशामयाचवलयेष्टदहस्तमेवं स्मृत्वा न्यसेत् सकलवाञ्छितवसुसिद्धौ ॥ २३ ॥
 शक्त्या शक्तियुक्तां शक्त्योक्तींभिरन्वितैर्बुधैः ।
 श्रीशक्त्या युगम्भराद्यैरथवा विहितः समुहये न्यासः ॥ २४ ॥
 अथानया पञ्चविभेदभिव्रया प्रपञ्चयागस्य विधिः प्रकथ्यते ।
 कृते तु यस्मिन्निह साधकोत्तमाः प्रयान्ति निर्वाणपदं तदव्ययम् ॥ २५ ॥
 पूर्व्वं महागणपतिं श्रविधानसिद्धरूपश्च साङ्गमपि सावरणं विचिन्त्य ।
 बीजेन संयुतमृचा प्रजपेत् मानामन्त्रं निजैष्टविधयेऽवहितो यथावत् ॥ २६ ॥
 सचतुष्टवारिंशद्धारं बीजं तथैकवारमृचम् ।
 प्रजपेत्तुराहत्या मानापूर्व्वं मनुश्च मन्त्रितमः ॥ २७ ॥
 समुनिच्छन्दो देवतमपि साङ्गमाष्टकां च विन्यस्येत् ।
 प्राग्भिहितेन विधिना वारत्रितयं यद्वाप्य सप्त तथा ॥ २८ ॥
 षडने च बाहुपादहितये जठरे च वक्षसि यथावत् ।
 यक्षाद्यान्विन्यसेत् क्रमेण मन्त्री स्वरादिवर्गेशान् ॥ २९ ॥

तारय शक्तिरजपो परमात्मबीजं
 वज्रेः प्रिया च गदिता इति पञ्च मन्त्रोः ।
 एभिस्तृतीयलिपिभिः कथितः प्रपञ्च-
 यागाद्ययो हुतविधिः सकलार्थदायी ॥ ३० ॥
 ब्रह्मा स्याद्विपरिण्य च छन्दः परमान्विता च गायत्री ।
 सकलपदार्थानुगतं परिपूर्णं (१) देवता परं ज्योतिः ॥ ३१ ॥
 जायाम्नेर्हृदयमयो गिरश्च सोऽहं
 हंसात्मा त्वय च शिखा स्वयञ्च वग्मं ।
 ताराक्ष्यं समुद्धितमीक्षणं तथास्त्रं
 प्रोक्तं स्याद्विरिहरवर्णमङ्गमेवम् ॥ ३२ ॥
 अत्राकारहकाराद्यावायी शान्तान्तिकी भनू ।
 हकाराद्यायकारश्च विन्दुः सर्गी च साक्षरम् ॥ ३३ ॥
 साकारयात्ममन्त्रः पङ्क्तिर्यात्मक उच्यते ।
 सकारौकारद्वाकारा विन्दुः पञ्चार्णकी भनूः ॥ ३४ ॥
 करणात्मसमायुक्तः परमात्माद्ययो भनूः ।
 सवाकारैर्हृदीर्घाभ्यां वङ्क्तिजायामनुग्मतः ॥ ३५ ॥
 वागादीन्द्रियसन्निभः सोऽयं पञ्चाक्षरात्मकः ।
 तस्मादेभिः कृतो न्यासो विमेषादवरोहकृत् ।
 ब्रह्मा वृहत्तया स्यात् परमपदेन प्रकाशितः प्रवरः ॥ ३६ ॥
 गायकमन्त्राणनतो गायत्रं समुदीरितं छन्दः ।
 परमन्यदतिमयं वा ज्योतिस्तेजो निरूपितेऽन्यद्वयत् ॥ ३७ ॥
 अतिमायि च नितरामिति कथितेवं देवता परं ज्योतिः ।
 स्वेति स्वर्गः स्वेति चात्मा समुक्तो ह्येत्याहतिर्हेति विद्याद्वयमिदम् ॥ ३८ ॥
 स्वर्गात्मावध्यातताधामगात्रा वज्रेर्जाया यत्र ह्येत सर्वम् ।
 स इति परितप्तं परन्तु तेजस्त्वमहमिति मय्युदिते मनोऽप्य यत्र ॥ ३९ ॥

तदिति सकलचित्रकाशरूपं कथितमिदं शिरसोऽपि मन्त्रमेवम् ।
 हमिति प्रकाशितो हंस इति च सकलप्रकाशनिर्व्वाणम् ॥ ४० ॥
 अतुलमनुष्मशीतं यत्तदितीयं प्रकाशितेह शिखा ।
 प्रतिमप्य गुणत्रयानुबद्धं सकलं स्यावरजद्रमाभिपूर्णम् ॥ ४१ ॥
 स्वगुणैर्निजविन्दुसन्तताकाऽखिललोकस्थितिवर्त्ममन्त्र उक्तः ।
 आद्यस्त्रिभेदैस्तपनान्तिकैर्यत् स्रजत्यजस्रं जगतोऽस्य भावम् ॥ ४२ ॥
 तेजस्तदेतन्मनुवर्यकस्य नेत्रत्रयं सन्त उदाहरन्ति ।
 ह्रस्वकाराख्यो धातुर्हरणार्थे साधकानभीष्टान् ॥ ४३ ॥
 संहरतीति यदेतत्तेजोरूपं तदस्त्रमन्त्रः स्यात् ।
 यदा लिपिविभिन्नोऽयं तदात्माष्टाक्षरः स्मृतः ॥ ४४ ॥
 एतत् सर्वप्रपञ्चस्य मूलमष्टाक्षर स्मृतम् ।
 प्रपञ्चयागस्वमुना कृतो न्यासविधिर्मन्त्रः ॥ ४५ ॥
 वर्णैर्हंहेऽनले द्रव्यैर्विद्याहुतविधिं द्विधा ।
 मातृकान्यासवत्सार्धं लिपिनाष्टाक्षरेण तु ॥ ४६ ॥
 नित्यं न्यसेत् संयतात्मा पञ्चागद्वारमुत्तमम् ।
 पञ्चप्रानेन्द्रिया बहाः सर्वान्शु निपयो मताः ॥ ४७ ॥
 तामिरारात्ततं सर्वं तत्तदिन्द्रियगोचरम् ।
 अर्धव्याग्रेषलोकान्तर्ध्वर्त्तिं यत्तेज एवम् ॥ ४८ ॥
 ब्रह्माग्नी जुहुयात्तस्मिन् सदा सर्वत्र वर्त्तिनि ।
 ब्रह्माब्जमिर्महामन्त्रैर्ब्रह्मविद्भिः समाहितैः ।
 ब्रह्माग्नी ब्रह्महविषा हुतं ब्रह्मार्पणं स्मृतम् ॥ ४९ ॥
 एव वर्णविभेदभिन्नमदृढं मांसास्थिमज्जाहतं
 देहं तत् परमक्षरे सुविगदे सर्वत्र वर्त्तिन्यथ ।
 हुत्वा ब्रह्महुतागने विमलधीमोजः स्वरूपी स्वयं
 भूत्वा सर्वमनू जपेदपि यजेद्वायेक्षयाराधयेत् ॥ ५० ॥

शुद्धयाथ सविन्दुकस्त्वथ कलायुक्तेष्ववाद्यैर्युतः

श्रीकण्ठादियुतश्च शक्तिकमलामारैश्च चैकैकशः ।

न्यासास्ते दशधा पृथङ्निगदिताः स्युर्ब्रह्मयागान्तिकाः

सर्वे साधकसिद्धिसाधनविधौ सङ्गृह्य कल्पद्रुमाः ॥ ५१ ॥

प्रपञ्चयागस्तु विशेषतो विपक्षप्रपञ्चसंसारविशेषयापकः ।

परञ्च नित्यं भजतामयत्नतः परस्य चार्थस्य निवेदकः सदा ॥ ५२ ॥

द्रव्यैर्यथा येः क्रियते प्रपञ्चयागक्रिया तानि तथैव सम्यक् ।

यास्त्वप्यवस्थासु च ताव कृत्वा प्राप्नोति यत्तत् कथयामि सर्व्वम् ॥ ५३ ॥

प्रोक्तक्रमेण विघ्नान्तिक(१)मपि कृत्वा हृतेन मन्त्रितमः ।

एकाहस्या जुहुयात् प्रपञ्चयागाह्वयं हृतेन ततः ॥ ५४ ॥

अखलोऽम्बरप्रचन्यप्रोघसम्भवाः समिधः ।

तिलसर्पपदौग्धहृतान्यष्टद्रव्याणि संप्रदिष्टानि ॥ ५५ ॥

एतैर्जुहोतु अयुताधिकलक्षसंख्यं

मन्त्री ततोऽहंमथवापि तदर्द्धकं यः ।

स त्वैहिकीं सकलसिद्धिमवाप्य वाञ्छा-

योग्यां पुनः परतरं च परत्र याति ॥ ५६ ॥

एकद्विकत्रिकचतुष्कगताभिहृदा तान्तां समीक्ष्य विकृतिं प्रजुहोतु मन्त्री ।

शुद्धज्वरादिविषमग्रहभूतयक्षरक्षःपिशाचजनिते महति प्रकोपे ॥ ५७ ॥

छादगसहस्रमथवा तद्विगुणं वा चतुर्गुणं वाथो जुहुयात् ।

शुद्धपहरिपुविषमज्वरभूतसम्भवे कोपे ॥ ५८ ॥

अथवा प्रतिप्रज्ञिमन्त्रकाणां प्रज्जणत् स्याद्विद्वि विष्मृतिर्नराणाम् ।

शमयेदचिरात् सहस्रहत्त्या मतिमान् वसुभिरेभिरेव जुह्वन् ॥ ५९ ॥

एतैः सहस्रद्वितयाभिहृदा जुहोति यस्तु क्रमशो यथावत् ।

जयेत् क्षणेनैव स विष्मृतिश्च सापष्मृतिं प्रापमवांश्च दीपान् ॥ ६० ॥

मधुरवयावसितैरेतैर्लक्षं जुहोति यो मन्त्री ।

तस्य सुराधिपविभवो महदृह्यं दृष्टव्यमायेत न विरात् ॥ ६१ ॥

नचं तदहंकं वा मधुरवयस्युतैर्हुनेदेतैः ।

अन्धवयादयार्ज्वाक् विभुवनमखिलं वशीकुरुते ॥ ६२ ॥

वग्नादिकानि कम्पास्यभिकाङ्क्षेभिरेव स द्रव्यैः ।

जुहुयाच्च कार्यगुरुतालाघवमभिबीक्ष्य योग्यपरिमाणम् ॥ ६३ ॥

नचं तिनैर्वा जुहुयादधानां ग्रान्त्यैत्रियेऽथो नलिनैर्यथावत् ।

दौग्धेन पुष्यौ यशसे घृतेन वज्राय जातीकुसुमैश्च लोणैः ॥ ६४ ॥

गानीतण्डुलचूर्णकैश्चिमधुरासितैः स्वसाध्याकृतिं

कृत्वाऽष्टोर्हगताख्यमस्य गितधीः प्राणान् प्रतिठाय च ।

न्यामोक्तक्रमतो निगासु जुहुयात्तां सप्तरात्रं नरो

नारी वा वयमेति मह्यं विधिना तेनैव लोणेन वा ॥ ६५ ॥

पञ्चागदीपधिविपाचितपञ्चगव्यजाते घृतेन यतहस्ति हुनेद्वटाग्नी ।

तावत् प्रजप्य विधिनाभिसमर्चं निहं मन्त्राददीत सकलाभ्युदयावहन्तत् ॥ ६६ ॥

अनुदिनमनुलिप्स्येत्तेन किञ्चित् समया-

स्तिनकमपि विदध्यादुत्तमाद्रे क्षिपेच्च ।

अनुततदुरितापञ्चारभूतापमृत्यु

यहविपरहितः स्यात् प्रीयते च प्रजाभिः ॥ ६७ ॥

एकादगाहं कणिकास्वरकाश्चनप्य दद्यात्तदैव गुरवेऽथ सहस्रहोमे ।

अर्होर्हपञ्चकणिका द्विगुणा च माहां स्याद्विण्णैहकयिता मुनिभिन्निधैवम् ॥ ६८ ॥

निजेमितं दिव्यजनैः सुरद्रमात् समस्तमेव (१) प्रतिनम्यते यया ।

प्रपञ्चयामादपि माधुकैस्तया करप्रक्षेपाः सकलार्थसिद्धयः ॥ ६९ ॥

॥ ० ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे भक्तमः पटनः ॥ ० ॥

अष्टमः पटलः ।

अथ हितविधये, विदुषां वक्ष्ये प्राणाग्निहोत्रविहितविधिम् ।

वध्वा पद्मासनमृजुकायो मन्त्री विशेत् पुरोवदनः ॥ १ ॥

शक्तेः सत्त्विब्रह्ममध्यमथ तन्मायारजोवेष्टितं

प्रायश्चोऽनिलदिग्गताग्विजठरं मध्ये च नाभेरधः ।

मध्ये प्राग्वरुणेन्दुयाम्यलसितैः कुण्डैर्ज्वलद्दङ्घ्रिभि-

र्मूलाधारमनारतं समतलं योगी श्वरेत् सिद्धये ॥ २ ॥

मध्येन्द्रवरुणशशियमदिग्भवानि क्रमेण कुण्डानि ।

आवसथजसभ्याहवनीयान्वाहार्थ्यगार्हपत्यानि ॥ ३ ॥

चिद्रूपात् सकलप्रभाप्रभवकान्मूलप्रलत्याम्बनः

कल्पाकात् प्रतिलोमतोऽमृतमयीं च्योतीरुचाच्छां धिया ।

स्यटामक्षरमालिकान्तु जुहुयात् कुण्डेषु तेषु क्रमात्

कल्पाक्ताग्निशिखास्फुरत्कुहरकेष्वास्त्रावितां वर्णगः ॥ ४ ॥

चाद्यास्ते सप्तवर्गा मरकतपशुमेदाह्वनीनाभ्रवर्णा

भूयः स्युर्विष्टुमाभाः कुलिगसमरुचः पुण्यवैदूर्यभासः ।

सर्वे ते पञ्चगोऽभिस्रवदमृतमया व्यापकस्पर्शमश्वा

मुक्तामाणिक्यरूपाः सुमतिभिरुदितायादृगः स्युः श्वराभ्याः ॥ ५ ॥

हृतानि (१) केतोरमृताकरारेभ्यश्च जीवस्य च सोमजस्य ।

शुक्लारसोमांशमतां क्रमेण नवैव रत्नानि विदुर्नवानाम् ॥ ६ ॥

इत्येवं हुतविधिमन्त्रं दिनादौ ये सम्यग्विदधति मन्त्रिणः शताहम् ।

ते रत्नैरपि कनकांशुकेः सधान्यैः सम्पन्नाः सकलजगत्प्रिया भवन्ति ॥ ७ ॥

अन्त्यगवर्गान्वाऽमे वामत्रवर्णान्यथावसयजाते ।
 अमितावर्गवर्तुषां सूक्ष्मां सत्याह्वये च सयोत्राः ॥ ८ ॥
 हलपुतवर्गद्वतीयौ पराः शान्तीय पश्चिमे वज्जी ।
 भृगुर्गफादिपञ्चकसद्योऽतिथिनीचनानि सञ्चोऽम्नौ ॥ ९ ॥
 मन्त्रात्मस्वर्गादिकभौतिकमावाह्यप्रतिष्ठाप्य ।
 गार्हपत्ये लुङ्ग्यादित्युक्तं होमकर्मैर्वर्णानाम् ॥ १० ॥
 योन्मा मध्योत्थितोन्मावर्षिन्मविरतं शब्दमैन्द्रेऽनिलेन
 अग्नें स्वेनैव रूपं पुनरपरमवे सोमजेऽद्वीरसञ्च ।
 याम्ये गन्धं पृथिव्योमयरुचिरुचिरेष्वधरोधैर्हुनेद्वयो
 मन्त्री स्यात् सर्व्वेवेद्यप्रतिमयनसमुद्भासितप्रत्यगाभा ॥ ११ ॥
 सतारमन्त्राद्यजपान्तमेवं हुत्वा महाभाय शताहंसंख्यम् ।
 विन्यस्य तावच्च तथैव सूचमात्राकृतिर्नित्यतनूष भूयात् ॥ १२ ॥
 कन्यादित्यमुखः स्वमूलविनसत् कन्यानलान्तः स्फुर-
 त्शन्द्रार्कप्रहकालभूतभुवनब्रह्मेयविष्णुादिकः (१) ।
 अव्यक्तोऽचरसंज्ञकोऽभूतमयस्तेजोहयोद्यत्प्रमो
 नित्यानन्दमयस्त्वनादिनिघ्नो यः स्यात् स हंसाम्बकः ॥ १३ ॥
 पशुदिनममुना भजतां विधिनाहारक्रियासु भन्तविदाम् ।
 प्राणायाः सुभ्रंशतो गार्हपत्यादिकानि कुण्डानि ॥ १४ ॥
 ममम्यन्तां च कुण्डास्यामाध्याद्य सक्ततामपि ।
 हिरण्यागगनारक्ताक्षयामिष्वंशमौरयेत् ॥ १५ ॥
 मधुममामिः सहितं यच्चयः पावका इति ।
 पश्चिं विहृत्य चेत्येवमाजानमुपचर्य्य च ॥ १६ ॥
 सर्वाधोऽन्तये गृहोऽधोऽन्तये क्मममयो वदेत् ।
 गच्छन्तूना ठयुग्मश्च पञ्चाम्नीन् मंथरेत्ततः ॥ १७ ॥

हुताहुतिसमुद्दीप्तशिखासंयुक्तरौचिपः ।

गार्हपत्यादिकं भूय उपचर्यान्तमेव च ॥ १८ ॥

मन्त्रं सर्व्वमनुक्रम्य जिह्वाः संस्मृत्य सर्व्वशः ।

बहुरूपान्तु सङ्कल्प्य पञ्चानलशिखायुताम् ॥ १९ ॥

अहं वैश्वानरो भूत्वा जुहोम्यन्नं चतुर्व्विधम् ।

पचाम्येवं विधानेनेत्यापूर्णं संयतेन्द्रियः ॥ २० ॥

तूर्णीं हुत्वा पिधायाद्विरूपस्थं विधानतः ।

आरभ्य मूनाधारं स्वमामस्तकमनुस्मरेत् ॥ २१ ॥

चेदन्नसंघ्नकममुं प्रकृतिस्थमाद्यं

व्याप्तद्विसप्तभुवनान्तमनन्यमेकम् ।

पञ्चानलाग्निरसनापरिदत्तशुद्ध-

सावाय्यतर्पितमतर्कितमात्मरूपम् ॥ २२ ॥

संचिख्याचरितामृताक्षरशतार्दाश्रोऽवसिक्तं हवि-

स्तेर्जघा कुटिलान्तराधिरधिकं संदीप्तपञ्चानलः ।

सायं प्रातरनेन होमविधिना भोज्यानि नित्यं भजन्

प्राणानप्रमदोदरं प्रविशति प्राणाग्निहोत्रो पुनः ॥ २३ ॥

इति तय यङ्गवेदशास्त्राद्युपहितसर्व्वविकारमहमातुः ।

तनुरियमुदिता विरिञ्चविष्वस्यितिनयसृष्टिकरीह वर्णमाता ॥ २४ ॥

इति जगदनुपक्तां तामिमां वर्णमानां

न्यसत जपत भक्त्या जुह्वताभ्यर्च्यीत ।

त्रिरूपप्रकृतिपुःक्रीर्त्तिकास्तीन्द्रास्ये

सकलदुरितदुःखोच्छिद्यये मुक्तये च ॥ २५ ॥

इतीरिता सकलजगत्प्रभाविनी

क्रमोत्क्रमक्रमगुणितार्णमानिका ।

अभीष्टसाधनविधये च मन्त्रिणां

भवेन्ननुमतिपुटिताक्षरमानिका ॥ २६ ॥

मध्ये वदन्नरयोः सदवदवाग्वार्णकानि चन्द्रयुगे ।

प्रोक्ता दशाक्षरीयं कण्वविराजौ च वाग्यपिप्रमुखाः ॥ २० ॥

कथोन्नयननासावटनाभ्युदेषु विन्द्यमेहर्णान् ।

स्वरपुटितैरथ हल्भिः कुल्यादङ्गानि पट् क्रमान्मन्त्री ॥ २८ ॥

✓ अमलकमलमंस्था नेत्रनोपुस्तकोदयत्-

करयुगलसरोजा कुन्दमन्दारगौरी ।

धृतशशधरखण्डोज्झामिकीटीरचूडा

भवतु भवभयाना भञ्जिनी भारती वः ॥ २९ ॥

अक्षरन्तजपान्ते लुहयात्मकमलैः सितैः पयोऽभ्यक्तैः ।

विमधुरयुतैः सुशुद्धैरयुतं नियतात्मकस्तिलैरथवा ॥ ३० ॥

मातृकोक्तविधिनाक्षराम्बुजं शक्तिमिथ विनियुज्य पूर्व्ववत् ।

पीठमत्र वचसामधैस्वरीं पूजयेत् प्रथममङ्गमन्त्रकैः ॥ ३१ ॥

योगा सत्या विमला ज्ञाना बुद्धिः स्मृतिस्तथा मेधा ।

प्रष्टेत्यष्टाभिर्मातृभिरपि लोकेगैः प्रपूजयेत् क्रमशः ॥ ३२ ॥

इति सिद्धमनुर्मनोजदूरो न चिरादेव कविर्भवेन्ननस्वी ।

जपहोमरतः मदावगच्छन् वनितां वागधिपतिर्गौरिवेण ॥ ३३ ॥

न्यामान्वितं निश्चितधीः प्रजपेत् सङ्क्ष-
मञ्जो मुखेऽनुदिवसं प्रपिबेत्तथापः ।

तन्मन्त्रिताः पुनरथान्वितमेव वाचां

मिहिर्भवेदभिमतं परिवक्षणेण ॥ ३४ ॥

द्वादशयमंस्थितोऽय तोये रविविष्ये प्रतिपद्य वागधीशान् ।

अपतन्निमहस्त्रमंस्थमर्वाक् कवितामण्डनतो भवेत् प्रभुता ॥ ३५ ॥

यमागवित्यप्रमवेष्टयोथ समिहरैः श्वादुयुतैश्च होमः ।

कवित्वमोभाग्यकरः समृद्धिर्लक्ष्मीप्रदो रञ्जनकृतिराय ॥ ३६ ॥

चतुरङ्गुलजैः समिप्रभूनेर्भुङ्क्ष्याद्यो मधुरतयाऽर्चयित्वा ।

मनुजः समवाप्य धीदिनामानचिरात्काव्यकृताभवेत् पुरोगः ॥ ३७ ॥

- सुविमलनखदन्तपाणिपादो मुदितमनाः परद्रूपणेषु मौनी ।
हरिहरकमलोद्भवाङ्घ्रिभक्तो भवति चिराय सरस्वतीनिवासः ॥ ३८ ॥
- आद्यन्तप्रणवगतिमध्यसंस्था
वाग्भूयो भवति सरस्वती च डेन्ता ।
नत्यन्तो मन्दुरयमीशसंख्यवर्णः
संप्रोक्तो भुवि भजमानपारिजातः ॥ ३९ ॥
- सौयुग्माग्रे भूयुगमध्ये नवके तथैव रन्ध्राणाम् ।
विन्यस्य मन्त्रवर्णान् कुर्यादङ्गानि षट् क्रमाद्वाचा ॥ ४० ॥
- हंसारूढा हरहसितहारेन्दुकुन्दावदाता
वाणी मन्दस्मितयुतमुखी मौलिवहेन्दुरेखा ।
विद्यावीणाऽऽमृतमयघटाऽऽक्षस्रगादीमहस्ता
शुभ्रालस्या भवदभिमतप्राप्तये भारती स्यात् ॥ ४१ ॥
- दिनकरनक्षत्रं प्रजपेन्नन्त्रमिमं संयतेन्द्रियो मन्त्री ।
द्वादशसहस्रकमयो मितमरमिजनागचम्पकैर्जुहुयात् ॥ ४२ ॥
- पूजायां पार्श्वयुगे ससंस्कृता ग्राहता च वाग्देव्याः ।
केवलवाङ्मयरूपे सम्पूज्याङ्गैश्च गतिभिस्तदनु ॥ ४३ ॥
- प्रप्ता मेधा श्रुतिरपि गतिः स्मृत्याह्वया च वागीगी ।
शुमतिः स्वस्तिभिः(१)राभिर्मातृभिरागेश्वरैः क्रमात् प्रयजेत् ॥ ४४ ॥
- इति निगदितो वागीश्वर्याः सङ्क्षीमजपार्चना-
विधिरनुदिनं मन्त्री त्वेनां भजन् परिमुच्यते ।
सकलदुरितैर्ज्ञेयान्स्त्रीयगोभिरवाप्यते
परमपरमां मतिं प्राप्योभयत्र च मोदते ॥ ४५ ॥
- इति मातृकाविभेदान् प्रजपन्मन्त्रद्वयञ्च मन्त्रितमः ।
प्रजपेदेनां श्रुतिमपि दिनगो वाग्देव्यनुपश्रव्य बुधः ॥ ४६ ॥

अमलकमलाधिवासिनि मनसो वैमल्यदायिनि मनोज्ञे ।
 सुन्दरगात्रि सुशीले तव चरणाम्भोरुहं नमामि सदा ॥ ४७ ॥
 अचलात्मजा च दुर्गा कमला त्रिपुरेति मेदिता जगति ।
 या सा त्वमेव वाचामीश्वरि सर्वात्मना प्रसीद मम ॥ ४८ ॥
 त्वचरणाम्भोरुहयोः प्रणामहीनः पुनर्द्विजातिरपि ।
 भूयादनेङ्मूकस्वङ्गतो भवति देवि सर्व्वेभ्यः ॥ ४९ ॥
 मूलाधारमुखोद्गतविभक्तानुनिभप्रभाप्रभावतया ।
 विस्तृतलिपित्राताडितमुखकरचरणादिके प्रसीद मम ॥ ५० ॥
 वर्णतनोऽमृतवर्णे नियतमतिभिर्वर्णितेऽपि योगीन्द्रैः ।
 निर्णोतिकरणदूरे वर्णयितुं टेहि देवि सामर्थ्यम् ॥ ५१ ॥
 ससुरासुरमौलिनिसन्मणिप्रभादीपिताद्भियुगनलिने ।
 सकलागमस्वरूपे सर्व्वेभ्यरि सन्निधिं विधेहि मयि ॥ ५२ ॥
 पुष्पाकजपवटहस्ते वरदाभयचिह्नचारुबाहुनते ।
 कर्पूरामलटेहे वागीश्वरि विशोधयाशु मम चेतः ॥ ५३ ॥
 शीमाश्वरपरिधाने सुक्तामणिविभूषणे सुदावामे ।
 क्षितचन्द्रिकाविकसितमुखेन्दुविष्येऽख्यिके प्रसीद मम ॥ ५४ ॥
 विद्यारूपेऽविद्याविनाशिनि विद्योतितेऽन्तरात्मविदाम् ।
 गद्यैः सपद्यजातेराद्यैर्मुनिभिः स्तुते प्रसीद मम ॥ ५५ ॥
 त्रिमुखि त्रयीश्वरूपे त्रिपुरे त्रिदशाभिवन्दिताङ्घ्रियुगे ।
 त्रीक्षणविलम्बितवक्त्रे त्रिमूर्त्तिमूलात्मिके प्रसीद मम ॥ ५६ ॥
 वेदात्मिके निरुक्तज्योतिर्यार्करणकल्पगिच्छाभिः ।
 मण्डन्दोभिः मन्ततकृतपटङ्गेन्द्रिये प्रसीद मम ॥ ५७ ॥
 त्वचरणभरमि जलमयितिमहितधियां (१) न निष्यते द्यौषः ।
 भगवति भक्तिमतमययि परमां परमेश्वरि प्रसीद मम ॥ ५८ ॥

बोधाम्बिके बुधानां हृदयाम्बुजचारुनटनपरि ।
 भगवति भवभङ्गकरिं भक्तिं भद्रार्थदे प्रसीद मम ॥ ५८ ॥
 वागीशीस्तवमिति यो जपार्चनाहवनहृत्तिषु प्रजपेत् ।
 स तु विमलचित्तहृत्तिहंसापदि नित्यशुद्धमेति पदम् ॥ ६० ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे अष्टमः पटलः ॥ * ॥

‘ नवमः पटलः ।

अथ प्रवक्ष्यामि सुदुर्लभां विद्यां विशिष्टां त्रिपुराभिधानाम् ।
 या सा त्रिभेदापि जगत्प्रवासत्रिंशत्प्रकारा त्रिदशाभिवन्द्या ॥ १ ॥
 त्रिमूर्त्तिर्गर्गाच्च पुराभवत्वाच्चधीमयत्वाच्च पुरैव देव्याः ।
 त्रये त्रिन्लोका अपि पूरणत्वात् प्रायोऽम्बिकायास्त्रिपुरेति नाम ॥ २ ॥

व्योमेन्दुबद्धधरविन्दुभिरेकमन्य-

द्रक्ताच्छकेन्द्रशिखिभिः सरमार्द्धचन्द्रैः ।

अन्यद्गुणितकरपावकमन्त्रमन्त्रै-

र्वीजैरमीभिस्तृदिता त्रिपुरेति विद्या ॥ ३ ॥

वागैश्वर्यातिशयदतया वाग्भवं बीजमुक्तं

त्रैलोक्यक्षोभणसदगताकृष्टिदं कामराजम् ।

शाक्तं श्वेतापहरणकविताकारकं बीजमेतत्

प्रोक्तं धर्म्यद्रविणसुखमोक्षपदं साधकानाम् ॥ ४ ॥

नाभेरथाचरणमाह्वययाच नाभिं

मूर्ध्नि स्तया हृदयमित्यमुना क्रमेण ।

बीजैस्त्रिभिर्न्यस्तु हस्ततले च मध्ये

दक्षाङ्गये हितयमप्युभयोऽमृततीयम् ॥ ५ ॥

मूर्ध्नि गुह्यहृदोरपि नेत्रवितये च कर्णयोरास्ये ।

अंशदये च पृष्ठकौपेरयोर्नाभिमण्डले च न्यस्येत् ॥ ६ ॥

वाग्भवेन पुनरद्रुनीष्वयो विन्यसेच्च पुनरुक्तमार्गतः ।

अष्टपट्कममुना विधाय तदेवतां विगदधीर्बिम्बितयेत् ॥ ७ ॥

प्रातास्त्राकायुताभां कलितशशिकलारञ्जिततां त्रिनेत्रां
 देवीं पूर्णेन्दुवक्त्रां विष्टतजपवटीपुस्तकाभीत्यभीष्टाम् ।
 पीनोत्तुङ्गस्तनार्त्ता बलिलसितविलम्बामसृक्पद्मराज-
 म्मुण्डस्त्रक्ष्ण्डिताङ्गीमरुणतरदुकूलानुलेपां नमामि ॥ ८ ॥
 दीक्षां प्राप्य विशिष्टलक्षणयुजः सत्सम्प्रदायाद्गुरो-
 र्लब्ध्वा मन्त्रममुं जपेत् सुनियतस्तत्त्वाहर्लक्षावधि ।
 स्वाहकैश्च नवैः पलाशकुसुमैः सम्यक् समिद्धेऽनले
 मन्त्री भानुसहस्रकं प्रतिदुनेदस्त्रारिसूनैरपि ॥ ९ ॥
 प्राणायामैः पवित्रीकृततनुरथ मन्त्री निजाधारराज-
 योनिस्थां दिव्यरूपां प्रमुदितमनसाऽभ्यर्चयित्वापचारैः ।
 बह्वाक्षी योनिमुद्रामपि निजगुदलिङ्गान्तरस्थां प्रदीप्तां
 भूयो द्रव्यैस्तु शङ्कररूपरुचिभिरप्यारभेद्वाद्यपूजाम् ॥ १० ॥

वामादिशक्तिसहितं परिपूज्य पीठ
 तत्र प्रकल्प्य विधिवन्नवयोनिचक्रम् ।
 योनीं निधाय कलशं त्वय मध्यमाया-
 मायाद्य तां भगवतीं प्रयजेत् क्रमेण ॥ ११ ॥
 वक्त्रेः पुरदितय(१)वासवयोनिमध्य-
 सम्बद्धवक्त्रिवरुणेशसमाश्रितास्त्रि ।
 देव्यर्चनाय मुनिभिर्विहितं पुराणै-
 र्भूपूरपद्मसहितं (२) नवयोनिचक्रम् ॥ १२ ॥
 वामा ज्येष्ठा रौद्रिका साम्बिकेच्छा
 ज्ञानाभिख्या सक्रिया कुजिकाक्षा ।
 मङ्गी (३) चान्या स्याद्विपद्नी सदूतिः (४)
 सर्वानन्दा शक्तयः स्युः क्रमेण ॥ १३ ॥

(१) "शितय" इति वा पाठः ।

(२) "विष्णो" इति वा पाठः ।

(३) "विहितं मुनिभिः इत्येव श्लोकेऽङ्गभूतम्" इति वा पाठः । (४) "शक्त्या" इति वा पाठः ।

प्राङ्मध्ययोन्धोः पुनरन्तराले सम्पूजयेत् प्राग्गुरुपादपङ्क्तिम् ।
पराभिधानामपराह्वयाच्च परापराख्यामपि वाग्भवादिम् ॥ १४ ॥

तेनैव चाङ्गानि विदिग्दिशासु मन्वी यथोक्तक्रमतः प्रपूज्य ।
तन्मध्ययोनेरभितः शरांश्च सम्पूजयेत् पञ्चममयभागे ॥ १५ ॥

सुभगां भगां भगान्ते सर्पिणीं भगमालिनीमनङ्गाङ्गाम् ।

तत्पूर्वकुसुमसंघां तदादिके चाथ मेखलामदने ॥ १६ ॥

ब्राह्मीमाहेश्वर्यौ कौमारी वैष्णवी च वाराही ।

इन्द्राणी चामुण्डा सचण्डिका चेति मातरः प्रोक्ताः ॥ १७ ॥

सम्पूज्य योनिषु च मातृगणं सचण्डि-

कान्तं दलेष्वभियजेदसिताङ्गकाद्यैः ।

तैर्भरवैः सह सुगन्धकपुष्पधूप-

दीपादिकैर्भगवतीं प्रवरैर्निवेद्यैः ॥ १८ ॥

अमिताद्यास्यो रुक्मरपि चण्डक्रोधाह्वयौ तथोन्मत्तः ।

सकपान्निभीपणास्यो संहारयाष्ट भैरवाः कथिताः ॥ १९ ॥

इति क्रमाद्यो विहिताभिषेकः सम्पूजयित्वा द्रविणैर्गुरुभ्यः ।

जघार्चयित्वा ततयाय हुत्वा युञ्जीत योगांश्च गुरुरूपदिष्टान् ॥ २० ॥

पञ्चाशभः स्वच्छभूषो धरणिमयगृहे वाग्भवं लक्ष्मिकं

यो जप्यात्तद्गङ्गां विहितहुतविधिर्गन्धजप्ताञ्जनादिः ।

कार्यैर्नानार्थहृत्तैर्भुवनमखिलमापूरयेत् स स्वकीयै-

माराध्या विह्वलाभिः पुनरयमनिग्रं सेव्यते सुन्दरीभिः ॥ २१ ॥

रक्ताकम्पारुणतरदुकूलार्त्तवालेपहृद्यो

मोनीभूतः स सघ्ननि सुखनिविष्टो जपेन्नक्षमेकम् ।

वीजं मन्वी रतिपतिमयं प्रोक्तहोमावसान

याऽभौ भोक्ते स सुरमनुजेः सेव्यते पूज्यते च ॥ २२ ॥

ससुरासुरनिद्रयक्षविद्याधरगन्धर्वभुजद्वारणानाम् ।

प्रमदा मदवेगतो विकीर्णाभरणाः स्तस्तदुकूलकेगजानाः ॥ २३ ॥

अतिदुःसहमन्मथयथाभिर्व्यथितान्तःपरितापवेपिताङ्गः ।

घनघनंजतोयविन्दुमुक्ताफलसक्तोरुकुचान्तबाहुमूलाः ॥ २४ ॥

रोमाञ्चकञ्चुकितगात्रलताधनोददुत्तुङ्गपीनकुचकुम्भनिपीडिताङ्गः ।

श्रीकुक्ष्यभारपृथुवेपथुखेदखिन्नपादारविन्दचलनखललिताभिघाताः (१) ॥ २५ ॥

भारसायकनिपातदारिता रागसागरनिमग्नमूर्त्तयः ।

श्वासमारुततरङ्गिताधरा वाष्पपूरभरविह्वलेक्षणाः ॥ २६ ॥

मस्तकारचितदोर्दयाञ्जलिप्राभृता हरिणश्रावलोचनाः (२) ।

वाञ्छितार्थकरणोद्यताश्च तद्वृष्टिपातमपि संनमन्ति (३) ताः ॥ २७ ॥

धरापवरके तथा जपतु लक्ष्मन्त्यं मनुं

सुशुक्लकुसुमांशुकाभरणलेपनाव्यो वशी ।

अमुष्य वदनादनारततयोच्चरेद्भारती

विचित्रपदपदतिर्भवति चास्य लोको वशी ॥ २८ ॥

पलाशपुष्पैश्चधुरत्नयाक्तैर्होमं विदध्यादयुतद्वयं यः ।

सरस्वतीमन्दिरमाशु भूयात् सौभाग्यलक्ष्मणाय स मन्त्रजापी ॥ २९ ॥

वाजी(४)करञ्जाङ्गशमीवटोलैः समिहरेर्विल्वभवप्रसूनैः ।

विस्त्रादयुक्तैर्हवनक्रियाशु नरेन्द्रनारीजनरञ्जनी स्यात् ॥ ३० ॥

मालतीवकुलजेर्हलहलैश्चन्दनाश्रमि घने निमज्जितैः ।

श्रीकरी कुसुमकैर्हुतक्रिया सैव चाशु कविताकरी मता ॥ ३१ ॥

अनुलोमविलोममन्त्रमध्यस्थितसाध्याद्वयुतं प्रजप्य मन्त्री ।

पटुसंयुतया जुहोतु वाच्या नरनारीनरपान् वशी विधातुम् ॥ ३२ ॥

मधुरत्रयेण सह विल्वजैः कलैर्हवनक्रियाशु जनतानुरञ्जनी ।

अपि सैव साधकसमृद्धिदायिनी दिनशो विशिष्टकमलाकरी मता ॥ ३३ ॥

खण्डैः सुधालतोलैस्त्रिमधुरसिक्तैर्जुहोतु मन्त्रितमः ।

सकलोपद्रवशान्त्यै च्चरापमृत्युप्रणोदनाय वशी ॥ ३४ ॥

(१) "खल्ललिताभिघाताः" इति वा पाठः ।

(२) "खल्ललि" इति वा पाठः ।

(३) "निभृतश्रावलोचनाः" इति वा पाठः ।

(४) "राजी" इति पाठान्तरम् ।

फुल्लैर्विल्वप्रसूनैस्तदभिनवदलै रक्तकङ्कहारपुष्पैः (१)

प्रत्येक वभुजीवैररुणसरसिजैरुत्पलैः कैरवाह्यैः ।

नन्दावर्त्तैः सकुन्दैर्नृपतरुकुसुमैः पाटलीनागपुष्पैः

स्वाहकैरिन्दिरायै प्रलुङ्घित दिनशः सर्पिपा पायसेन ॥ ३५ ॥

भूलाधारात् स्फुरन्तीं शिखिपुरपुटवीताम्रभां विद्युदाभा

मार्कात्तन्मध्यगन्तोः स्रवदमृतमुचा धारया मन्त्रमय्या ।

सदाः सम्पूर्यमाणं त्रिभुवनमखिलं तन्मयत्वेन मन्त्री

ध्यायेन्मुचेत वैरूप्यकदुरितजरारोगदारिद्रादीपैः ॥ ३६ ॥

वह्नेर्विम्बद्वयपरिवृताधारसंस्थं समुदा-

हालार्काभं स्वरगणसमावेष्टितं वाग्भवाख्यम् ।

वाण्या स्त्रीयाद्ददनकुहारात् सन्ततं निःसरन्त्या

ध्यायेन्मन्त्री प्रततकिरणप्राप्तं दुःखशान्त्यै ॥ ३७ ॥

हृत्पद्मस्थितभानुविम्बविलसद्योन्यन्तरालोत्थितं

मध्याङ्गार्कसमप्रभं परिवृतं वर्णैः कभाद्यान्तकैः ।

ध्यातं मन्त्रयवीजराजमखिलवद्भाण्डविज्जीभकं

राज्यैश्वर्यविमर्दिनीमपि रमा दत्त्वा जगद्रञ्जयेत् ॥ ३८ ॥

मूर्ध्निऽय द्वादशान्तोदितशशधरविम्बस्थयोनौ स्फुरन्तं

मग्न्यीतं व्यापकार्णध्वनिरुचिमकारस्थितं बीजमन्त्रम् ।

ध्यात्वा सारस्वताप्यामृतजललुनितं दिव्यकाव्यादिकर्त्ता

नित्यं ह्येनापमृत्युग्रहदुरितविकाराच्चिह्नत्याश मन्त्री ॥ ३९ ॥

यीनो परिभ्रमितकुण्डनिरूपिणीं ता रक्तामृतद्रवमुचा निजतेजसैव ।

प्योमस्यर्च मकनमप्यभिपूर्य तस्मिन्नावेग्य मह्यं वशयेद्वनिता नरांश्च ॥ ४० ॥

शुद्धस्थितं वा मदनस्य बीजं जवारुणं रक्तसुधां स्रवच्च ।

विचिन्त्य तस्मिन् विनिवेग्य माध्यं वगोकरोत्येव विदग्धलोकाः ॥ ४१ ॥

अन्त्यं बीजमद्येन्दुकुन्दविशदं संचिन्त्य चित्ताम्बुजे

तद्भूतां धृतपुस्तकाक्षवलयं देवीं मुहुस्तमुखात् ।

उद्यन्तं निखिलाक्षरं निजमुखेनानारतस्रोतसा

निर्यान्तश्च निरस्तसंछतिभयो भूयात् स वाग्वल्लभः ॥ ४२ ॥

सङ्क्षेपतो निगदिता त्रिपुराभिधाना विद्या सजापह्वना सविधानपूजा ।

सोपासना च सकलाभ्युदयप्रसिद्धैर्वाणैरमासिविधये जगतो हिताय ॥ ४३ ॥

विद्येशीं त्रिपुरामिति प्रतिभजेदुयो वा जपेन्नित्यशः

तद्वक्त्रादय नूतनार्यविशदा वाणी मुदा निःसरेत् ।

सम्पत्त्या नृपनिन्दिनी ततयशःपूरा भवेदिन्दिरा

तस्यासौ प्रतियाति सर्व्वमुनिभिः संप्रार्थनीयं पदम् ॥ ४४ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे नवमः पटलः ॥ * ॥

दशमः पटलः ।

अथाभिवक्ष्ये सकलप्रपञ्चमूलात्मिकायाः प्रकृतेर्यथावत् ।
 मन्त्रं सहाङ्गं सद्गुताभिपेकं जपार्चनाढ्यं सकलार्थसिद्धये ॥ १ ॥
 घनवर्त्मकृष्णगतिशान्तिविन्दुभिः कथितः परप्रकृतिवाचको मनुः ।
 दुरितापहोऽर्थसुखधर्ममोक्षदो भजतामशेषजनरञ्जनक्षमः ॥ २ ॥
 शक्तिः स्यादपिरस्य तु गायत्री चोदिता मनोज्ञन्दः ।
 बोधस्वरूपवाचां सविप्रोक्ता च देवता गुरुभिः ॥ ३ ॥
 नेत्रकरणचुंदिनकरभुवनविकारस्वरान्निविन्दुयुजा ।
 व्योम्ना पङ्कजकृमिर्जातिविभिन्नेन चापि संप्रोक्ता ॥ ४ ॥
 अग्नीन्दुयोगविकृता लिपयो हि सृष्टा-
 स्ताभिर्विनीमपठिताभिरिदं शरीरम् ।
 भूतात्मकं त्वगसृगादियुत समम्भं
 संन्यापयेन्निगितधीर्विधिना यथावत् ॥ ५ ॥
 पन्थावुपम्वमून् वादिषु मनिपिषु तांस्तांयतुर्व्वर्गवर्ण-
 खेतानऽस्यऽस्यदस्तादृगति तदपि परेषु क्षमेणावचिन्त्य ।
 मङ्गल्य स्यानयुक्त क्षपितमकलदेहो ललाटस्थितान्तः (१)
 प्राप्तिव्याप्तद्विसप्ताधिकभुवनतलो याति मद्भावमेव ॥ ६ ॥
 मूलाधारात् स्फुरिततडिटाभा प्रभासूक्ष्मरूपोद्-
 गच्छन्त्यामस्तकमण्डरा तेजसां मूलभूता ।
 भीषुग्राध्वाधरणनिपुणा सा भविष्यानुबद्धा
 ध्याता मयोऽमृतमय रवेः स्नाययेत् सार्द्धसोमात् ॥ ७ ॥

(१) "ललाटस्थितः" इति वा पाठः ।

शिरसि निपतिता या विन्दुधारा सुधाया

भवति लिपिमयी सा ताभिरङ्गं सुखाद्यम् ।

विरचयतु समस्तं पातितान्तश्च तेज-

स्वनल इव घृतस्योद्दीपयेदात्मतेजः ॥ ८ ॥

संहृत्य चोत्पाद्य शरीरमेवं तेजोमयं व्याप्तसमस्तलोकम् ।

सद्गुण्य शक्त्यात्मकमात्मरूपं तच्चिह्नमात्मन्यथ संदधीत ॥ ९ ॥

उद्यद्वास्वत्समाभां विजितनवजवामिन्दुखण्डावबद्ध- (१)

द्योतकौलिं त्रिनेत्रां विविधमणिलसत्कुण्डलां पद्मगाञ्च ।

हारप्रवेयकाञ्चीगुणमणिवलयार्दोर्विचित्राभ्वराद्या-

मम्बां पाशाङ्गुश्रेष्ठाभयकरकमलामम्बिकां तां नमामि ॥ १० ॥

धातू ही स्तो रत्नणव्यापकार्यौ पादोऽश्वाद्यस्तत्रभावस्तयोश्च ।

सर्वं संरक्षाय सर्व्वात्मना यो व्याप्नोत्यङ्गः स्यादसौ पाशवाची ॥ ११ ॥

अं स्यादात्मा कुर्धरा कुस्तनुर्व्वा भागार्थः स्याच्छोऽथवा हृत्तिवाची ।

भूधेद्भूतान्यन्यथा चेच्छरीराण्याक्तव्यात्मन्याहरेदङ्गुशाख्यः ॥ १२ ॥

स्मृते यथा संसृतिचक्रचङ्क्रमोद्भवाहनापाय (२) समुत्थितादपि ।

वियोजयत्यात्मतनुं नरं भयात्तथाऽभयस्याभयसंज्ञिता विभोः ॥ १३ ॥

मुख्यार्थवाची वरशब्द उक्तः स्यादाच्छितार्थश्च वराभिधानः ।

मुख्यन्वभीष्टं स्मृतिमात्रकेण ददाति योऽसौ वरदोऽवगम्यः ॥ १४ ॥

दीक्षाकृत्यै पुरोक्ते रचयतु विधिवन्मण्डलं मण्डपे त-

द्वयत्तं युक्तञ्च कान्त्या विगुणितविलसत्कर्णिकं वर्णवीतम् ।

आवीतं केसरेश्वारचितहरिहरार्णैश्च मध्ये समये

स्तरये माययाश्च कमलमथ वहिः प्रोक्तचिह्नैरुपेतम् ॥ १५ ॥

(१) “इन्दुखण्डावबद्ध” इति वा पाठः ।

(२) “वशापाय” इति वा पाठः ।

गङ्गाविःसाध्यमिन्द्रानिलनिर्ऋतिगवीजाभिवहं पुरोऽग्ने-
 स्तत्कोणोष्ठासिमायं हरिहरविलसद्गण्डमेभिः समायैः ।
 वणैयावेष्टितं तच्चिगुणितमिति विख्यातमेतत् सुयन्त्रं
 स्यादायुषश्च वश्यं धनकरममितश्रीप्रदं कीर्त्तिदञ्च ॥ १६ ॥
 हस्तेखाख्यां गगनां रक्तां च करालिकां महोच्छुप्ताम् ।
 मूर्धनि वदने हृदये गुह्ये पदयोर्न्यसेत्तदङ्गैश्च ॥ १७ ॥
 गायत्रीं न्यसतु गले स्तने तु सय्ये सावित्रीं पुनरपरे सरस्वतीञ्च ।
 सव्येऽंसे सरसिजसम्भवं मुकुन्दं हृद्देशे पुनरपरासके शिवञ्च ॥ १८ ॥
 अलिकासपार्श्वकुक्षिपु पार्श्वभापरगलहृत्सु च क्रमशः ।
 ब्रह्माण्याद्या विधिवशस्तव्या मातरोऽष्ट मन्त्रितमैः ॥ १९ ॥
 सजया विजया तथा जिताह्वया चापराजिता नित्या ।
 तदनु विलासिनीदोग्ध्रौ साधोरा मङ्गला नव प्रोक्ताः ॥ २० ॥
 एवं संपूज्य पीठं तदनु नव घटान् पञ्च वा कर्णिकायां
 पत्राग्रेषु न्यसेत् काञ्चनरजतताम्रोद्भवाभार्त्तिकान् वा ।
 एकं वा कर्णिकायां सुमतिरयं विनिःक्षिप्य कुम्भं यथावत्
 संपूर्यावाहयेच्चिष्यपि विधिषु पुनर्वर्च्यमाणक्रमेण ॥ २१ ॥
 मधुना महता रवेण साकं विधिना मध्यगतं प्रपूर्य्य कुम्भम् ।
 अभिवाह्य कनाः प्रवेष्टयीत प्रवराभ्यामथ तं नवांशकाभ्याम् ॥ २२ ॥
 ऐन्द्रं हृतेन यमदिक्प्रभवश्च दध्ना क्षीरेण वारुणमयो तिलजेन सौम्यम् ।
 क्षीरद्रुषमदगमूलकपुष्यसिंहकायेन कोणनिहितानपि पूरयेच्च ॥ २३ ॥
 मूषेणैन्द्रं गोमयेनापि याम्यं क्षीरेणाप्यं सौम्यजञ्चेव दध्ना ।
 मध्यपीठं सर्पिषा पञ्च कुम्भाः स्युयेदेवं पूरणीयाः क्रमेण ॥ २४ ॥
 गोमूत्रगोमयोदकपयोदधिहृतांगकाः क्रमात् प्रोक्ताः ।
 एकाहं धातुमत्त्वाद्येके मर्त्यानि वा समानि स्युः ॥ २५ ॥
 तारभवाभिरयमिः क्रमेण संयोजयेत् पञ्चगव्यानि ।
 चात्माष्टाचरमन्त्रेत्यवा योज्यानि पञ्चभिः पञ्च ॥ २६ ॥

यद्येककलशकृमौ विधिरपि पञ्चाशदोषधिकायैः ।

पूरयतु पञ्चभिर्ज्वा गव्यैस्तोयात्मकेऽष्टगन्धाद्भिः ॥ २७ ॥

अत्रोत्तरस्यान्दिशि पङ्कजे च पलाशचर्मकथितैः पयोभिः ।

सम्पूरणीयः कलशो यथावत् सुवर्णवस्त्रादियुतः सुशुद्धः ॥ २८ ॥

द्वारेषु मण्डपस्य द्वौ द्वौ कुम्भौ सुशुद्धजलपूर्णौ ।

संस्थाप्य च वसनाद्यैः प्रवेष्टयित्वा हि पूजनीयाः स्युः ॥ २९ ॥

ऊर्ध्वेन्द्रयाम्यसौम्यप्रत्यग्दिक्षु च भूतवर्णकाः क्रमशः ।

हृल्लेखाद्यास्तदनु च पूर्ववदङ्गानि पूजनीयानि ॥ ३० ॥

गायत्रीं शतमखजं निशाचरोत्ये

सावित्रीं पवनगते सरस्वतीञ्च ।

ब्रह्माणं द्रुतभुजं वारुणे च विष्णुं

बीजेऽस्त्रे (१) समभियजेत् तथेशमैशे ॥ ३१ ॥

रक्ता रक्ताकल्पा चतुर्मुखौ कुण्डिकाक्षमालेऽजे ।

दधती प्राग्बीजस्था गायत्री तादृशोऽग्निगो ब्रह्मा ॥ ३२ ॥

अरिदरगदाक्षहस्ता किरीटकेयूरहारसम्भ्रिता ।

निशिचरबीजसमुत्था सावित्री वरुणगस्तथा विष्णुः ॥ ३३ ॥

टङ्काक्षामयवरान् दधती च त्रीक्षणेन्दुकलितजटा ।

वाणी वायव्यस्था विशदाकल्पा तथेश्वरस्त्वैशे ॥ ३४ ॥

ब्रह्माण्णाद्यास्तद्वहिरनन्तरं वासवादिकाशेशाः ।

पूज्याः पूर्वप्रोक्तैरुपचारैः सम्यगिति निजिष्टास्त्यै ॥ ३५ ॥

यदि नव कलशास्तैश्चय संपूज्या मातरोऽष्ट दिक्क्रमशः ।

हृल्लेखाद्याः पूज्या मध्यादिषु पञ्च चेद्भवन्ति घटाः ॥ ३६ ॥

प्रथमं द्रुतजं ततः कषायं दधि पश्चात् कथितं पयः कषायम् ।

अथ तैलकषायकौ मधूयं द्विजहृत्तात् कथितं ततोऽभिषिञ्चेत् ॥ ३७ ॥

हारगकुम्भदृतरथ सलिलैः पुनरन्तरान्तरा सेकम् ।

कुर्व्यान्मुखकरचरणचालनमपि साचमादिकं मन्त्री ॥ ३८ ॥

विधिवदिति कृताभिपेको हात्रिंशत्तममथ जपेन्नन्वम् ।

निजकरदत्ताध्यामृतजलपोषितभानुमत्प्रभोऽनुदिनम् ॥ ३९ ॥

भूत्वा शक्तिः स्वयमथ दिनेशेन्दुवैखानराणा-

मैक्यं कुर्वन् प्रणवमनुना शक्तिवीजिन भूयः ।

आकृष्यान्तर्व्यहिरपि समाधाय बुद्धौ तैजो

जघ्यान्मन्त्रं ज्वलनहुतशिष्टावभुक् प्रोक्तसंख्यम् ॥ ४० ॥

अथ तु हविष्यप्राग्नी नक्ताग्नी वा जपेन्ननुचैवम् ।

परिपूर्णायां नियमितजपसंख्यायां समारम्भेहोमम् ॥ ४१ ॥

जपाद्भागं जुहुयादथाष्टद्रव्यैर्गुह्योद्गीर्वाणैश्चैव ।

वर्णोपधीसिद्धजलाभिपेकं कृत्वा द्विजानभ्यवहारयेच्च ॥ ४२ ॥

ततोऽस्य प्रत्ययास्त्वेवं जायन्ते जपतो मनुम् ।

अधिशितं निग्नदीपं निस्तमिस्त गृहं भवेत् ॥ ४३ ॥

ततः कृत्वा जपञ्चासं समुपासीत शक्तितः ।

युक्तात्मा नित्ययोगिन (१) प्रागुक्तविधिनार्चयेत् ॥ ४४ ॥

अथत्यविप्राङ्घ्रिपविष्वनाम्नां तर्कारिकप्लवकसेवकानाम् ।

प्रसारणीकाश्रमरिरोहिणीनामुडुम्बरीपाटलिङ्गुकानाम् ॥ ४५ ॥

पन्न पलाईन्वय कर्ममहे (२) तेषान्तु भागः कथितः क्रमेण ।

एतैः स्मृतेनाथ जलेन चासौ संपूरणीयः कलशो यथावत् ।

प्रत्यन्देकाद्विता गतायुर्मेधेन्द्रावान् रहितय रोगैः ॥ ४६ ॥

अर्काभस्तेजसाऽसौ भवति नमिनजा सन्ततं किङ्करी स्या-

श्रीगा नग्नान्ति दृष्ट्या तमथ च धनधान्याकुलं तत्समीपम् ।

देवा नित्यं तमोऽग्नौ विदधति फणिलो जैव दंशन्ति पुत्राः

मम्पवाः स्युः सपुत्रास्तनुविपदि परं धाम विष्णोः स भूयात् ॥ ४७ ॥

(१) "युक्तात्मानन्दयोगिन" इति वा पाठः ।

(२) "अर्थमालम्" इति वा पाठः ।

शक्तिप्रग्रस्तसाध्यं हरशरकलमायाहतं वज्रिगेह-
हन्दास्त्रिप्राप्तमायं प्रतिविवरनसच्छक्तिवद् वद्विद्य ।
कोणोद्यहण्डादण्डविलिपिहरिहरावहण्डाविनोमा-
र्णावीतं कोर्यूगाष्टोदरवृद्धरिचिन्ताश्मकं पङ्कगुणाख्यम् ॥ ४८ ॥

पङ्कजुलप्रमाणेन वर्तुलं कर्तुरालिखेत् ।
यङ्गुलावकाशेन तद्विद्य प्रवर्तयेत् ॥ ४९ ॥
वर्तुलं तावता भूयस्तद्विद्य तृतीयकम् ।
मध्यवर्तुलमध्ये तु ह्रस्वेखावीजमालिखेत् ॥ ५० ॥
द्वितीयवर्तुलादिष्टमीपच्छिष्टपङ्कजम् ।
पुटितं मण्डलं वज्ररसृगन्मध्यवर्तुलम् ॥ ५१ ॥
इन्द्राग्निरक्षोवर्णवायुशान्तास्त्रिकं लिखेत् ।
षट्सु कोणान्तरालेषु ह्रस्वेखाषट्कमानिखेत् ॥ ५२ ॥
एकैकान्तरितास्तासु सम्बध्युरितरेतरम् ।
शिखाभिरन्तराभिस्तु बाह्याबाह्याभिरान्तराः ॥ ५३ ॥
मध्यवर्तुलमंस्याया ह्रस्वेखायाः कपोलयोः ।
अधरे साध्यनामार्णं साधकस्योत्तरे लिखेत् ॥ ५४ ॥
अन्तराग्निययोः कर्म साधकाशे समालिखेत् ।
हरमायाः पञ्चकत्वः स्युर्वह्निर्गर्भवर्तुलम् ॥ ५५ ॥
तद्विद्यः शवमायाय कलमायाय तद्विद्यः ।
लिखेन्मायां विन्दुमतीं वज्रेः कोणेषु षट्स्यपि ॥ ५६ ॥
वज्रेः कोणत्रये श्रीसत्यक्षेत्रे, त्रितयं लिखेत् ।
शक्तियौकामवीजानां सदण्ड साधकार्णवत् ॥ ५७ ॥
वज्रेषु वज्रिपक्षीये तान्येवादण्डवन्ति च ।
ससाध्यनामवर्णानि स्पष्टनिष्ठानभाञ्जि च ॥ ५८ ॥
बाह्यरेखामन्तरा स्युर्वर्णाः क्रमगताः शुभाः ।
तद्विद्यः प्रतिनोमाय ते स्युर्लेखकपाटवात् ॥ ५९ ॥

ततो विदर्भितं भूमेर्गण्डलदयमानिखेत् ।

महादिक्षु तृसिंहाणं चिन्तारत्नाश्रितास्त्रिकम् ॥ ६० ॥

वह्निः पोङ्गशूनाङ्गं गोभनं व्यक्तवर्णवत् ।

एतद्व्यन्त्रं समालिख्य पद्ममारचयेत्ततः ॥ ६१ ॥

हचिरं द्वादशदलं पट्विंशत्कोसरोज्ज्वलम् ।

त्रिदत्तराशिबीज्याद्यैः पार्थिवान्तश्च मण्डलम् ॥ ६२ ॥

पूर्वोक्तलक्षणोपेतं शुभं दृष्टिमनोहरम् ।

एवं कृते पङ्क्तुणिते मण्डले सुमनोहरे ।

प्राग्वत् सद्ब्रह्म कलसमर्चयेत् सुसमाहितः ॥ ६३ ॥

अभ्यर्थ्य पीठं नवशक्तिकान्तमङ्गानि बीजेषु च पट्संभूयः ।

गायत्रिसावित्रसरस्वतीश्च यजिदथ त्र्यौरतिपुष्टिसंज्ञाः ॥ ६४ ॥

ब्रह्माणमथ च विष्णुं महेश्वरं धनदमदनगणनाथान् ।

अभ्यर्चयेत् पट्स्यपि वक्त्रे कोणेषु तद्वह्निः क्रमगः ॥ ६५ ॥

रक्तामनङ्गकुसुमा कुसुमातुरा च

नित्यामनङ्गमदनां मदनातुराख्याम् ।

गौरीन्तयैव गगनां गगनस्य रेखा

पद्मां भवप्रमथिनीं शशिगिराञ्च ॥ ६६ ॥

एतां द्विपट् प्रतिदलं प्रतिपूज्य शक्ती-

स्तदाहृतो यजतु मातृगणं क्रमेण ।

इन्द्रादिकान् बहिरतश्च तदायुधानि

सम्पूज्य पूर्वविधिनाऽसु(१)मथाभिपिञ्चेत् ॥ ६७ ॥

योऽसुमर्चयति सुख्यविधानं सिद्धशक्तिरपि सजपहोमे ।

स त्रियो निलयनं त्रिदशाना वन्द्यता ब्रजति विष्णुसमानः ॥ ६८ ॥

॥ ७ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे दशमः पटलः ॥ ८ ॥

एकादशः पटलः ।

अथ वक्ष्ये संग्रहतो द्वादशगुणिताख्यमहायन्त्रवरम् ।
 सम्पूज्य येन शक्तिं भुक्तेर्भुक्तेर्व्रजेन्नरोऽनुभवम् ॥ १ ॥
 व्याहृत्या वीतशक्तिज्वलनपुरयुगद्वन्द्वसन्ध्युत्थशक्त्या
 वीतं कोणोत्थदुर्वीजकमनु च कंपोलात्तगायत्रिमन्त्रम् ।
 आग्नेय्यावीतमणैर्वृतमनु विगतैर्भूपुराभ्याश्च रन्ध्रे
 क्षौ चिन्तारत्नकं द्वादशगुणितमिदं यन्त्रमिष्टार्थदायि ॥ २ ॥
 पूर्वोक्तमानकृत्या मन्त्री त्रितयं विलिख्य वृत्तानाम् ।
 विलिखेदन्तर्वर्त्तुलमनु शक्तिं स्पष्टविन्दुनिष्ठानाम् ॥ ३ ॥
 द्वादशमध्यमवर्त्तुलरेखाया वहिरालिखेच्च शक्तीनाम् ।
 हरियमवरुणधनाधिपदिक्षु द्वे द्वे च ताः क्रमेण स्युः ॥ ४ ॥
 ईशाग्निनिर्ऋतिमरुतां दिक्ष्वेकैकं विलिख्य भूयश्च ।
 वीजान्तरालनिर्गतशूनाद्धितकोणपट्कयुगमग्नेः ॥ ५ ॥
 मण्डलयुगयुगलं स्यादस्पृशदान्तरितवर्त्तुलं विशदम् ।
 शक्तिं प्रवेष्टयेच्च प्रतिलोमव्याहृतिभिरन्त'स्याम् ॥ ६ ॥
 रविकोणेषु दुरन्तां मायां विलिखेदद्याव विन्दुमतीम् ।
 एकैकान्तरितास्ताः परस्परं शक्तयश्च सम्बध्युः ॥ ७ ॥
 गायत्रीं प्रतिलोमतः प्रविलिखेद्वक्त्रेः कपोलं वहि-
 र्वे द्वे चैव लिपी वहिश्च रचयेद्भूयस्तथा चैष्टुभम् ।
 वर्णान् प्रानुगतांश्च भूपुरयुगे सिंहाख्यचिन्तामणी-
 लिख्याद्यन्त्रमग्रेषुः स्वगमनायोक्तं पुरा देशिकैः ॥ ८ ॥
 वहिरयं षोडशपत्रं वृत्तविचित्रं च रागिवीथियुतम् ।
 विरचय्य मण्डलं पुनरत्र यथोक्तं निधापयेत् कलशम् ॥ ९ ॥

आदावद्गावरणमनु हृत्क्षेष्टिकाद्यायतस्रः
 त्राह्याद्याः पोङ्गश्च विक्रतीर्द्वन्द्वसंख्याः क्रमेण ।
 साहं भूयद्यतसृभिरथो पट्टिभिलोकपानै-
 र्वञ्चादौरेष्टममपि ममभ्यर्चयेद्वक्तिनम्रः ॥ १० ॥
 कराली विकराली च उमा देवी सरस्वती ।
 दुर्गा गची ऊषा लक्ष्मी रतिः स्मृतिधृती तथा ॥ ११ ॥
 यहा मेधा मतिः कान्तिरार्थ्या पोङ्गश्च शक्तयः ।
 विद्याह्वीपुष्टयः प्रज्ञा सिनीवाली कुङ्कुस्तथा ॥ १२ ॥
 रुद्रवीर्या प्रभा नन्दा पीपणी ऋद्धिदा शुभा ।
 कालरात्रिश्चहारात्रिर्भद्रकाली कपालिनी ॥ १३ ॥
 विक्रतिर्दण्डमुण्डिन्यो मेन्दुखण्डा शिखण्डिनी ।
 निशुम्भशुम्भमथिनी महिषासुरमर्दिनी ॥ १४ ॥
 इन्द्राणी चैव रुद्राणी शङ्करादौशरीरिणी ।
 नारी नारायणी चैव त्रिशूलिन्यपि पालिनी ॥ १५ ॥
 अम्बिका ह्यादिनी चैव द्वात्रिंशच्छक्तयो मताः ।
 पिङ्गलाक्षी विगलालो समृद्धिर्बुद्धिरेव च ॥ १६ ॥
 यहा स्वाहा स्वधाख्या च मायाभिख्या वसुधरा ।
 त्रिलोकधात्री गायत्री मावित्री त्रिदशेश्वरी ॥ १७ ॥
 सुरूपा बहुरूपा च स्कान्दमाताऽभ्युतप्रिया ।
 विमला सामला चैव अरुणी वारुणी (१) तथा ॥ १८ ॥
 प्रकृतिर्विकृतिः सृष्टिः स्थितिः संहृतिरेव च ।
 सभ्या माता सती हसी मर्दिका (२) यज्विका परा ॥ १९ ॥
 देवमाता भगवतो देवकी कमलासना ।
 त्रिसुखीसप्तमुखी च सुरासुरविमर्दिनी ॥ २० ॥

सुलम्बोष्ठार्द्धकेश्यौ च बहुशिखा वृकोदरी ।

रथरेखाङ्गया चैव शशिरेखा तथाऽपरा ॥ २१ ॥

पुनर्गगनवेगाख्या वेगा च पवनादिका ।

भूयो भुवनपालाख्या तथैव मटनातुरा ॥ २२ ॥

अनङ्गाऽनङ्गमदना भूययानङ्गमेखला ।

अनङ्गकुसुमा विश्वरूपाऽसुरभयङ्करी ॥ २३ ॥

अक्षोभ्यासत्यवादिन्यौ वक्षरूपा शुचिघ्नता ।

वरदा चैव वागीशी चतुःपट्टिः प्रकीर्तिताः ॥ २४ ॥

इष्टा यथोक्तमिति तं कलमं निजं वा

पुत्रं तथासमपि शिष्यमथाभिपिञ्चेत् ।

आस्तिक्ययुक्तमथ सत्वरतं वदान्यं

विप्रप्रियं कुलकरश्च नृपोत्तमं वा ॥ २५ ॥

विधानमेतत् सकलार्थमिदिकरं परं पावनमिन्दिरादम् ।

आयुःप्रदं वशकरं रिपूणां भुक्तिप्रदं सुक्तिफलप्रदश्च ॥ २६ ॥

पाशाङ्गुशमध्यगया शक्त्याय जपार्चनहुतादियुतम् ।

वक्ष्ये यन्त्रविधानं त्रैलोक्यप्राभृतायमानमिदम् ॥ २७ ॥

अष्टाशात्तार्गन्नाविर्हैन्यवरयुतापूर्वपाद्यात्यष्टकं

कोणोद्यत्स्वाङ्गसाष्टाक्षरयुगयुगलाष्टाक्षराख्यं वदिस्य ।

मायोपेतात्मयुग्मस्वरमिलितलसत्केसरं साष्टपञ्चं

पञ्चं तन्मध्यपङ्क्तिद्वितयपरिलसत्पाशशक्त्यङ्गुशार्णम् ॥ २८ ॥

पाशाङ्गुशाहतमनुप्रतिलोमकैश्च वर्णैः सरोजपुटितेन घटेन चापि ।

आवीतमिष्टफलभद्रफटं(१) तदेतद्व्यन्त्रोत्तममिति घटार्गननामधेयम् ॥ २९ ॥

प्राक्प्रत्यमर्गले हनमथ पुनराग्नेयमारुते च हयम् ।

दक्षोत्तरे हरारणे नैऋतगौवे हरं द्विपङ्क्तिगो विलिखेत् ॥ ३० ॥

विनिखेच्च कर्णिकायां पागाद्गुग्गुलुधुतां शक्तिम् ।
 अभ्यन्तराट्कोष्ठेष्वङ्गान्यवगेषितेषु चाटार्णैः ॥ ३१ ॥
 कोष्ठेषु षोडशस्य षोडशवर्णं मनुं तथा मन्त्रौ ।
 पद्मस्य केशरेषु च युगस्वराम्बान्वितान्तया मायाम् ॥ ३२ ॥
 एकैकेषु टलेषु त्रिगस्त्रिगः कर्णिकागतामन्त्रान् ।
 पागाद्गुग्गुलुधुतां प्रवेष्टयेद्वाद्यतय ननिनस्य ॥ ३३ ॥
 अनुलोमबिलोमगतेः प्रवेष्टयेदक्षरैश्च तद्वाद्ये ।
 तदनु घटेन सरोजस्थितं तद्दक्षकेऽम्बुजश्च लिखेत् ॥ ३४ ॥
 विन्दन्तिका प्रतिष्ठा सन्दिष्टा पागवीजमिति मुनिभिः ।
 निलभूर्हृदनाप्यायिनी शमधरखण्डान्वितोऽद्भुतो भवति ॥ ३५ ॥
 पागयोगशक्तिस्मरमन्त्रयगतीन्दिराद्गुग्गुलुधुतां ।
 एकं कामिनि रञ्जिनि ठद्वयमपरन्विष्टाष्टवर्णं स्वात् ॥ ३६ ॥
 अथ गौरि रुद्रदयितं योगिग्ररि सकवचास्त्रठद्वितयैः ।
 वीजादिकमिदमुक्तं शक्तियं षोडशाक्षरं मन्त्रम् ॥ ३७ ॥
 इति कृतदलमुभूयितमतिरुचिरं लोकायनचिन्तितम् ।
 कृतोच्चनमय मण्डलमपि पीठाद्यं पुनर्व परिपूज्य ॥ ३८ ॥
 पूर्वप्रोक्तेः काथैरेकेनापूर्य्यं पूजयेत् कलशम् ।
 हृत्क्षेत्राद्यङ्गाद्यो मातृसुरेगादिको सकुलिगादी ॥ ३९ ॥
 एवं मंपूज्य देवीं कलशमनु शुभैर्गन्धपुष्पादिकैस्ता
 दध्याज्यक्षौद्रमितैस्त्रिगतमथ पृथक् दुग्धवीरुक्तमिद्रिः ।
 हुत्वा दत्त्वा सुवर्णाशुकवसुधरणीर्दक्षिणार्थं द्विजभ्यः
 संपूज्याचार्य्यत्रयं वसुभिरमन्त्रधी मयतात्माभिषिञ्चेत् ॥ ४० ॥
 इति कृतकलशोऽयं मिष्यते येन पुमा
 स भवति कविरेव नित्यमानिहते यो ।
 धनदिनरजनीगैमुन्यतेजा महिम्ना
 निरुपमधरितोऽसौ देहिना म्यात् पुनोग ॥ ४१ ॥

जपेच्चतुर्विंशतिलक्षमेवं सुयन्त्रितो मन्त्रवरं यथावत् ।

हविष्यभोजी परिपूर्णसंख्ये जपे पुनर्होमविधिर्विधेयः ॥ ४२ ॥

पयोद्रुमाणाञ्च समित्सहस्रपट्कं दधिचौद्रघृतावसिक्तम् ।

तिलैश्च तावज्जुहुयात्पयोक्तैर्द्विजोत्तमानभ्यवहार्येच्च (१) ॥ ४३ ॥

गुरुमपि परिपूज्य काञ्चनाद्यैर्जपतु च मन्त्रमथो सहस्रमात्रम् ।

भजतु च दिनशोऽसुमर्चनाया विधिविहितं विधिमादरेण भूयः ॥ ४४ ॥

संक्षेपतो निगदितो विधिरर्चनायाः

शक्तेरयं सकल (२) संसृतिमोचनाय ।

कान्त्यै श्रिये च यशसे जनरञ्जनाय

सिद्धौ प्रसिद्धमहसाऽस्य परस्य धाम्नः ॥ ४५ ॥

गजसृगमदकाश्मीरैर्भ्रान्वितमः सुरभिरीचनीपेतैः ।

विलिखेदलक्तकरसालुलितैर्यन्त्राणि सकलकार्यार्थी (३) ॥ ४६ ॥

एभिर्विधानैर्भुवनेश्वरीं तां समर्थं सिद्धौ तु जपंय मन्त्रौ ।

श्रुत्यानया स्तौतु सदा समप्रप्रीत्यै समस्तार्त्तिविभञ्जिकायाः ॥ ४७ ॥

प्रसीद प्रपञ्चस्वरूपे प्रधाने प्रकृत्यात्मिके प्राणिनां प्राणसत्ते ।

प्रणीतुं प्रभो प्रारभे प्राञ्जलिस्त्वां प्रकृत्याऽप्रतर्क्यप्रकामप्रवृत्ते ॥ ४८ ॥

श्रुतिर्वाक्यवदा पदात्मैव वाक्यं पदन्त्वत्तरात्माऽक्षरं त्वं महेशि ।

ध्रुवं त्वां त्वमेवाक्षरेस्त्वन्मयैस्तौष्यतस्त्वन्मयी वाक्प्रवृत्तिर्यतः स्यात् ॥ ४९ ॥

अजाधोऽजजन्नीक्षणाद्यापि रूपं परं नाभिजानन्ति मायामयं (४) ते ।

शुवन्तीशितां त्वाममी स्थूलरूपा तदेतावदम्बेह्युक्तं ममापि ॥ ५० ॥

(१) “वाज्या यदुयुतया सपाथयत्तदुशेन मन्त्रेण ।

स्नाहक्या जुहुषिष्यार्ज्यमीमघो वधी वधयेत् ॥”

इत्यधिकः श्लोकः ३५३ आनन्दे दृश्यते ।

(२) “शक्तेरियं भजतु” इति पाठान्तरम् ।

(३) “मायाभवे” इति पाठान्तरम् ।

(४) “कार्यावम्” इति पाठान्तरम् ।

नमस्ते समस्तेगि विन्दुस्वरूपे नमस्ते परत्वेन (१) तत्त्वाभिधाने ।
 नमस्ते महत्त्वं प्रपन्ने प्रधाने नमस्ते त्वहङ्कारतत्त्वस्वरूपे ॥ ५१ ॥
 नमः शब्दरूपे नमो व्योमरूपे नमः स्पर्शरूपे नमो वायुरूपे ।
 नमो रूपतेजोरसाश्रःस्वरूपे नमस्तेऽस्तु गन्धात्मिके भूस्वरूपे ॥ ५२ ॥
 नमः श्रोत्रचर्मबिजिह्वाख्यनासास्यवाक्पाणिपत्पायुसोपस्थरूपे ।
 नमो बुद्धाहङ्कारचित्तस्वरूपे (२) विरूपे नमस्ते विभो विश्वरूपे ॥ ५३ ॥
 रवित्वेन भूत्वान्तरात्मा दधामि प्रजाधन्द्रमस्त्वेन पुण्यासि भूयः ।
 दहस्यग्निभूर्त्तिं वहन्त्याहुतिं वा महादेवि तेजस्त्रयं त्वत्त एव ॥ ५४ ॥
 चतुर्ज्येष्ठयुक्तालसद्वंसवाहा रजःसंश्रिता ब्रह्मसंज्ञां दधाना ।
 जगत्सृष्टिकार्या जगन्मातृभूते परं त्वत्पदं ध्यायसीगि त्वमेव ॥ ५५ ॥
 विराजत्किरीटा लसच्छङ्खचक्रा वहन्ती च नारायणाख्यां जगत्सु ।
 गुणं सत्त्वमास्थाय विश्वस्थितिं यः करोतीह सोऽग्नोऽपि देवि त्वमेव ॥ ५६ ॥
 जटाबद्धचन्द्राहिगङ्गां विनेत्रा जगत्संहरन्तीश्च कल्पावमाने ।
 तमःसंश्रिता रुद्रसंज्ञा दधाना वहन्ती परश्चक्षमाले विभामि ॥ ५७ ॥
 सचिन्ताक्षमाला सुधाकुम्भलेखाधरा व्रीचणाहेंदुराजकपर्दी ।
 सुशक्ताशुकाकल्पदेहा सरस्वत्यपि त्वन्मयैवेगि वाचामधीशा ॥ ५८ ॥
 लसच्छङ्खचक्रा चलत्खड्गभीमा नदत्सिंहवाहा ज्वलत्तुङ्गभौलिः ।
 द्रवहेत्यवर्गा सुवस्त्रिदसहा त्वमेवेगि दुर्गापि सर्गादिहीने ॥ ५९ ॥
 पुरारातिदेहाहभाग्भा भवानी गिरीन्द्रात्मजात्वेन येषां विभाति ।
 महायोगिवन्द्या महेश सुनाथा महेश्वरिका तत्त्वतस्त्वन्मयैव ॥ ६० ॥
 लमल्लोत्सुभोग्नामिति व्योमनोने वसन्तीश्च वचस्यने कौटभारिः ।
 जगद्वक्त्रा (३) सर्व्वलोकैकनाया त्रियं तां महादेव्यहं त्वामवैमि ॥ ६१ ॥
 अज्ञाद्रोङ्मुखाजालपोतीन्द्रकाणा महाभैरवस्यापि चिह्नं वहन्त्यः ।
 विभो मातरः सप्त तद्रूपरूपाः स्फुरन्त्यस्वदंशा महादेवि ताव ॥ ६२ ॥

(१) "परत्वेन" इति पाठान्तरम् ।

(२) "जगद्गुणंभा" इति पाठान्तरम् ।

(३) "विष्णोस्वरूपे" इति पाठान्तरम् ।

समुद्यद्वाक्कृतहस्ताभभासा सदा सन्तताग्रेष्विष्यावकाशे ।

ससम्भोलिवहेन्दुलेखे सपाशाङ्गुष्ठाभीत्यभीष्टात्तद्वस्ते नमस्ते(१) ॥ ६३ ॥

प्रभा कीर्त्तिकान्ती दिवारात्रिसन्ध्याः क्रियाशा तमिस्रा क्षुधाबुद्धिमेषाः ।

धृतिर्व्याघ्रतिः सन्नतिः शीघ्र कान्ति(२)स्त्वमेवेशि येऽन्ये च शक्तिप्रभेदाः ॥ ६४ ॥

हरे बिन्दुनादेः सगन्ध्याप्यशान्तेर्नमस्तेऽस्तु भेदप्रभिन्नैरभिन्ने ।

सदा सप्तपाताललोकावनाश्विग्रहद्वीपधातुस्वरादिस्वरूपे ॥ ६५ ॥

नमस्ते समस्ते समस्तस्वरूपे समस्तेषु वस्तुष्वनुस्यूतशक्ते ।

यितस्थूलसूक्ष्मस्वरूपे महेशि स्मृते बोधरूपेऽप्यबोधस्वरूपे ॥ ६६ ॥

मनोवृत्तिरस्तु स्मृतिस्ते समस्ता तथा वाक्प्रवृत्तिः स्तुतिः स्यान्महेशि ।

शरीरप्रवृत्तिः प्रणामक्रिया स्यात् प्रसीद चमस्व प्रभो सन्ततं मे ॥ ६७ ॥

हृष्टेखाजपविधिमर्चनाविशेषानेतांस्तां स्तुतिमपि नित्यमादरेण ।

योऽभ्यस्येत् स खलु परां श्रियञ्च गत्वा शुद्धन्तद्व्रजति पदं परस्य धाम्नः ॥ ६८ ॥

इति हृष्टेखाविहितो विधिरुक्तः संग्रहेण सकलोऽयम् ।

योऽस्मिन्नियतमना भन्ती योगी स्यात् स एव भोगी च ॥ ६९ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे एकादशः पटलः ॥ * ॥

(१) "ससम्भोलिवहेन्दुरेखे सपाशाङ्गुष्ठाभीत्यभीष्टात्तद्वस्ते" इति पाठान्तरम् ।

(२) "द्युतिर्व्याघ्रतिः सन्नतिः शीघ्र भक्तिः" इति पाठान्तरम् ।

द्वादशः पटलः ।

अथ त्रिथो मन्त्रविधिः समाप्तो जगदिताय प्रतिबल्यतेऽधुना ।
 महाद्भेदैः सजपार्चनाहुतक्रमैः समभ्युदरणाय दुर्गतेः ॥ १ ॥
 वियत्तुरीयसु विलोमतोऽन्नप्रदीपितो वामविलोचनान्वितः ।
 सचन्द्रखण्डः कथितो रमामनुर्भनोरयावासिमहासुरद्रुमः ॥ २ ॥
 ऋषिर्भृगुश्चन्दसि चोदिता निहत् समीरिता श्रीरपि देवता पुनः ।
 दृगक्षिकणेन मनुस्वरानलान्वितेन चास्या विहितं पडङ्गकम् ॥ ३ ॥

भूयाद्भूयो द्विपद्माभयवरदकरा तप्तकात्तस्त्रराभा
 शुभाभाभिभयुग्मद्वयकरधृतकुम्भाद्विरासिच्यमाना ।
 रत्नोष्ठावद्वभौनिर्व्विमलतरदुकूलान्तवालेपनाब्धा
 पद्माक्षी पद्मनाभोरसि कृतवसतिः पद्मगा श्रीः श्रिये वः ॥ ४ ॥

संदीक्षितोऽयं गुरुणा मनुवर्त्यमेनं
 सम्यग्जपेन्निमित्तधीर्दिननाथलक्षम् ।
 अभ्यर्चयन्नहरहः श्रियमादरेण

मन्त्री सुगुहचरितो रहितो बधूभिः ॥ ५ ॥

लपायमाने दिनकृत्सहस्रमन्येः सरोजैर्मधुरचयाक्षैः ।
 हुनेत्तिनेर्षा विधिनाथ विन्द, समिहरेर्मन्त्रिवरस्त्रिभिर्व्वा ॥ ६ ॥
 दक्षिराष्टपत्रमय वारिरुह गुणहत्तराग्निचतुरस्त्रयुतम् ।

प्रविधाय षोडशपि तत्र मयजेत्रवशक्तिभिः सह रमाञ्च ततः ॥ ७ ॥

विभूतिरुचति कान्तिर्हृष्टिः कीर्त्तय सन्नतिः ।

व्यष्टिरुत्कृष्टि चट्विध रमाया नव शक्तयः ॥ ८ ॥

पावाह्यं सम्यक्क्रमगे यथावत् समर्चनीया विधिना रमा सा ।

जप्ता यथाशक्ति पुनर्गुरुषु तं मेचयेत् सयतमात्मनिधम् ॥ ९ ॥

अङ्गैः प्रथमाहतिरपि मूर्त्तिभचतुष्कनिधियुगैरपरा ।

शतयष्टकेन चान्या चरमा ककुबीश्वरैः ममभ्यर्था ॥ १० ॥

वासुदेवः सङ्घर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ।

दमकः सनिलयैष गुग्गुलुश्च कुरगटकः ॥ ११ ॥

वराकौ (१) विमला चैव कमला वनमालिका ।

विभीषिका मानिका च शाङ्गरी वसुमालिका ॥ १२ ॥

अनयैव च पूर्वसेवया परितुष्टा कमला प्रक्षीदति ।

धनवान्यसमृद्धिसंकुलामचिरादेव च मन्त्रिणे श्रियम् ॥ १३ ॥

अश्वस्युरोज्ज्वलसेऽभितिष्ठन्मिललक्ष्मेनं प्रजपेच्च मन्त्री ।

श्रियं विचिन्त्यार्कगतां यथावत् दरिद्रताया भवन्ति प्रमुक्ता ॥ १४ ॥

वसतावुपविश्य कैटभारेः कमलाहक्षतने तथा त्रिलक्षम् ।

लपतोऽपि भवेच्च काङ्क्षितार्थादधिको वत्सरतो वसुप्रपञ्चः ॥ १५ ॥

जुहुयादशोकदहने सद्यैरपि तण्डुलैः सकलवश्याब्रमम् ।

खदिरानने त्रिमधुरैरपि तैर्धनदश्च राजकुलवश्यामपि ॥ १६ ॥

समधुरनलिनानां लक्ष्मोभादनक्ष्मी-

परिगतमपि जन्तुं प्राप्नुयाच्छ्रीं समया ।

धनविभवसमृद्ध्या नित्यमाह्लादयन्ती

त्यजति न करुणार्द्रां तस्य सा सन्ततिश्च ॥ १७ ॥

विष्णं श्रीसूक्तजापो निजभुवि सुखजो वर्धयित्वास्य पूर्वं

पत्रैस्त्रिस्त्रादुयुक्तैः कुसुमफलसमिद्धिस्ततः स्तन्यभेदेः ।

तन्मूलेर्मण्डलात् प्राक् सुनियतचरितोऽसौ हुताग्निर्बलात्मा

रूपं पश्येद्रमायाः कथमिव च पुनस्तत् कुले स्यादलक्ष्मीः ॥ १८ ॥

हृदयकमलवर्णतः परस्तादन्तमनन्तयुतं ततश्च सिद्धौ ।

हुतबद्धदयितैत्यसौ रमायाः प्रवरधनार्थिभिरर्थितो हि मन्त्रः ॥ १९ ॥

दक्षोऽस्य स्याद्विष्णुश्चन्द्रसि च सुमतिभिरुक्ता विराड्देवता ।
 श्रीहंवी पद्मिनीभ्यां हृदयकशिरसी विष्णुपद्मया शिखा च ।
 मेदोरेफाह्वदार्षैरपि च कमलरूपाञ्जरैर्वस्त्रं चास्रं
 ताराद्याभिर्नमोऽन्ताभिरपि निगदितं जातियुक्ताभिरङ्गम् ॥ २० ॥
 पद्मभ्या पद्मनेत्रा कमलयुगवराभोतियुग्दोःसरोजा
 देहोत्थाभिः प्रभाभिस्त्रिभुवनविवरं भास्वरा भासयन्ती ।
 मुक्ताहाराभिरामोन्नतकुचकलगा रत्नमञ्जीरकाङ्घ्री-
 शैवेयोन्माह्वदाब्धा धृतमणिमुकुटा श्रेयसे श्रीर्भवेद्दः ॥ २१ ॥

ध्यात्वेवं त्रियमपि पूर्वकृतपीठे
 पञ्चादौ प्रथममथार्चयेत्तदङ्गैः ।
 अष्टाभिर्दलमनुगंक्तिभिस्तदन्ते
 लोकेगैरिति विधिना समर्चयेत् समृद्धौ ॥ २२ ॥
 दीक्षातो जपतु रमारमेशभक्तो
 लक्षणा दशकसमु मनुं नियत्या ।
 स श्रीमान् बहुधनधान्यसङ्गुलः स
 श्रेष्ठावी भवति च वक्त्रेण मन्त्री ॥ २३ ॥

इति मन्त्रजपादृतधीर्मधुरत्रितयैरयुतं जुहुयात् कमलैः ।
 परिशुद्धमना न चिरात् स पुनर्नभते निजवाञ्छितमर्थचयम् ॥ २४ ॥
 ममुद्रगायामवतीर्य नद्यां स्वकण्ठमात्रे पयसि स्थितः सन् ।
 त्रिलक्षजाप्याद्यतमोऽष्टमात्रान्मन्त्री भवेन्नात्र विचारणीयम् ॥ २५ ॥

नग्यावर्तं जुहुत भगभेऽभ्यर्थं लक्ष्मीं सहस्रं
 तापहेन्वैक्षिमधुरयुतेष्वं फलैः पीर्णमास्याम् ।
 पद्मभ्यां वा सितमरसिजैः शक्रवारेऽष्टपुष्पै-
 रन्येन्मार्गं प्रतिवृत्तविधेयक्षरात् स्यादनाद्यः ॥ २६ ॥
 ताररमामायाः श्रीकमले कमलालये प्रसीदयुगम् ।
 बीजानि तानि पुनरपि ममहानन्मो हृदिन्द्रिरामन्तः ॥ २७ ॥

त्रिभिस्तु वर्णेर्हृदयं शिरोऽपि स्यात् पञ्चभिस्तथा शिखा त्रिवर्णैः ।

त्रिभिस्तथा वस्त्रं चतुर्भिरस्त्रं पृथक् त्रिवीजापुटितैस्तदङ्गम् ॥ २८ ॥

हस्तोद्यद्भुसुपात्रपद्मजयुगादर्शा स्फुरन्नूपुरा

येवेयाङ्गदहारकङ्कणमहामौलिर्व्वलत्कुण्डला ।

पद्मस्या परिचारिकापरिहता शुक्ताङ्गरागाङ्गुका

देवी दिव्यगणार्चिता भवदधप्रध्वंसिनी स्याद्रमा ॥ २९ ॥

लचं जपेन्मनुमिमं मधुरत्रयाक्तै-

र्व्वैलैः फलैः प्रतिहुनेदयुतं तदन्ते ।

आराधयेत् प्रतिदिनं प्रतिवक्ष्यमाण-

मार्गेण दुर्गतिभयाद्रहितो भवेत् सः ॥ ३० ॥

श्रीधरस्य हृषीकेशो वैकुण्ठो विश्वरूपकः ।

वासुदेवादयस्याङ्गावरणात् समनन्तरम् ॥ ३१ ॥

भारतीपार्व्वतीचान्द्रीशचीभिरपि संयुता ।

दमकादिभिस्तृतीयाऽनुरागाद्यैश्चतुर्थ्यपि ॥ ३२ ॥

अनुरागोऽविसम्बादो विजयो बल्लभो मदः ।

हर्षो बलस्य तेजस्येत्यष्टौ वाणा मङ्गान्वितः ॥ ३३ ॥

अनन्तब्रह्मपर्य्यन्तैः पञ्चमीन्द्रादिभिर्मता ।

चक्रपद्मान्तिकैः पृष्ठी बज्रादोरावृत्तिः श्रियः ॥ ३४ ॥

सम्पूज्यैवं श्रियमनुदिनं यो जपेन्मन्त्रमेव

प्रोक्तां संख्यां सद्भुतविधिमप्युच्छ्रितां प्राप्य लक्ष्मीम् ।

द्विचादर्व्वागवनिपशुपतादिभोगैः समृद्धो

वर्षाहंहापदि च पदमप्येति नित्यं स विश्वोः ॥ ३५ ॥

श्रीमन्नेष्विति गदितेषु भक्तियुक्तः श्रीसूक्तान्यपि च जपेद्यजेदुनेष ।

श्रीसूक्ते प्रथमतरे स्त्रयं मुनिः स्यादन्येषां मुनय इमे भवन्ति भूयः ॥ ३६ ॥

आनन्दः कर्हमयैव चिक्रीतयेन्दिरासुतः ।

ऋचामयो तदन्यासानुपयः समुदीरिताः ॥ ३७ ॥

आद्ये सूक्तत्रये छन्दोऽनुष्टुप कांस्थे षड्वत्यपि ।

तदन्ययोस्त्रिष्टुपाख्यं परस्तादष्टके पुनः ॥ ३८ ॥

अनुष्टुबन्धे प्रस्तारपङ्क्तिच्छन्दांसि वै क्रमात् ।

यग्नी स्याता देवते च न्यासाङ्गविधिरुच्यते ॥ ३९ ॥

मूर्धाक्षिकणनासामुखगलदोहदयनाभिगुह्येषु ।

पायूरुजानुजङ्घाचरणेषु न्यसतु सूक्तकैः क्रमशः ॥ ४० ॥

सहिरण्ययो च चन्द्रा रजतहिरण्यसजे हिरण्याख्या ।

अङ्गानि जातियुञ्जि त्वथ च हिरण्यवर्णाङ्गया तथास्त्रं स्यात् ॥ ४१ ॥

अरुणकमलसंस्था तद्रजःपुञ्जवर्णा-

करकमलघृतेष्टाभीतियुग्माङ्बुजा च ।

मणिसुकुटविचित्रालङ्कृता कस्पजातै-

र्भवतु भुवनमाता सन्ततं यीः त्रिये वः ॥ ४२ ॥

आरभ्याच्छां प्रतिपदमथ प्राप्तदीप्तो वियुक्त

स्तन्वङ्गीभिस्तनुविमलवामाः सुधौतहिजाव्यः ।

एकादशामथ परिसमाप्यार्कसाहस्रिकान्त

जापं मन्त्री प्रयजतु रमां प्राक्तनप्रोक्तपीठे ॥ ४३ ॥

पद्मा सपद्मवर्णा पद्मस्यार्द्रा च तर्पयन्त्यभिधा ।

लता ज्वलन्त्यभिध्या स्पर्णप्राकारसंज्ञका चेति ॥ ४४ ॥

मध्ये दिगाधिपाङ्गाहस्थोरितास्ततश्च वज्रादीन् ।

प्रयजेत्तुरावरणं निगदितमिति सूक्तकल्पितं विधानम् ॥ ४५ ॥

पञ्चष्टताभ्यां सुहुयादनुदिनमष्टोत्तरं गतं मन्त्री ।

पावाङ्गनामनार्थकपाद्याचमनमधुपर्कशेकानि ॥ ४६ ॥

वामोभूषणगन्धान् सुमनोयुतधूपदोषभोज्यानि ।

मोहामनानि कुर्व्याद्वक्तियुक्तः पञ्चदशभिरथ मनुभिः ॥ ४७ ॥

व्यस्तैरपि च समस्तैः पूजायां मयतात्मकः सिद्धे ।

पद्मेर्विन्दममिन्द्रिः पयोन्ममा मर्षिषा क्रमाज्जुहुयात् ॥ ४८ ॥

एकैकं त्रिस्त्रिंशत् हादृशां भोजयीत विप्रांश्च ।
 मन्दारकुन्दकुमुदकनन्द्यावर्त्ताख्यमालतीजालः ।
 कङ्कारपद्मरक्तोत्पलकेतकचम्पकादयो ग्राह्याः ॥ ४८ ॥
 परिषिञ्चेत्तिशो नित्यं सूक्तैस्तेः स्नानकर्म्मणि ।
 आदित्याभिसुखो जप्त्वाद्यावत्तावच्च तर्पयेत् ॥ ५० ॥
 अर्चयेद्दिधिनाऽनेन दिनशो जुहुयाच्चिगः ।
 एवं करोति परमास योऽभौ स्यादिन्दिरापतिः ॥ ५१ ॥
 उदुहमात्रे नलिने नवनीतं विनिक्षिपेत् ।
 सकार्षिके सकिञ्चल्कोदरे पद्मान्तरालके ॥ ५२ ॥
 पुनस्तत् पद्ममुद्धृत्य सुसमिद्धे विभावसौ ।
 जुहुयादन्यथायर्चा यतमष्टोत्तरं जपन् ॥ ५३ ॥
 चत्वारिंशच्छुक्रवारैर्महाश्रीस्तस्य जायते ।
 कास्थोऽम्नी(१)त्यनया सम्यगेकादश घृताहुतीः ।
 परमास जुह्वतो नित्यं भूयात् प्रायो भवेन्दिरा ॥ ५४ ॥
 सूक्तैरेतैर्जपत् जुहुयादर्चयितावगाहेत्-
 सिञ्चेदक्ते दिनमनु तथा संयतस्तरपथीत ।
 संशुद्धात्मा विविधधनधान्याकुलाभ्यन्तरोऽसौ
 मन्त्री सर्वैर्भुवि बहुमतः श्रीमतां स्यात् पुरोगः ॥ ५५ ॥
 श्रीलक्ष्मीर्व्वरदा विष्णुपत्नी च सुवसुप्रदा ।
 हिरण्यरूपा सखर्णमालिनी रजतस्रजा ॥ ५६ ॥
 समुवर्णगृहा स्वर्णप्राकारा पद्मवासिनी ।
 पद्महस्ता पद्मपूर्व्वप्रिया मुक्तापदादिका ॥ ५७ ॥
 अलङ्कारा तथा सूर्या चन्द्रा विष्वप्रियेश्वरी ।
 भुक्तिः प्रपूर्वा भुक्तिय विभूत्यृद्धिसमृद्धयः ॥ ५८ ॥

तुष्टिः पुष्टिश्च धनदा तद्यान्या तु धनेश्वरी (१) ।

शुद्धा सम्भोगिनी भोगदा सधाढविधाढके ॥ ५८ ॥

हात्रिगदेताः श्रीदेव्या ये मन्त्राः समुदीरिताः ।

तारादिका नमोऽन्ताय तैरर्चासु बलिं हरेत् ।

तर्पयेच्च महादेवीं दिनादौ (२) मन्त्रवित्तमः ॥ ६० ॥

नाभ्यक्तोऽद्यान् नग्नः सलिलमवतरेन्न स्वपेदाऽशुचिः स

न्नाभ्यञ्जनात्त्रैव चाद्यात्तिलरुहलवणे केवलेनैव दीपाम् ।

वक्त्रे निम्पेद्देवानृतमपि मलिनः स्यान्न विश्वाम्बुजम्

द्रोणाद्रो धारयेत् के भुवमपि न सृष्टैवालिखेदिन्दिरार्थी ॥ ६१ ॥

सुविमलचरितः स्याच्छुद्धमात्यानुलेपा-

भरणवसनदेहो मुख्यगन्धोत्तमाङ्गः ।

सुविगदनखदन्तः शुद्धधीर्विष्णुभक्तो

विमलरुचिरग्रय्यः स्याच्चिरायेन्दिरार्थी ॥ ६२ ॥

दुष्टां कष्टान्ववायां कलहकलुषितां मार्गदुष्टामनिष्टा-

मन्यामक्ताममक्तामतिविपुलकृशाङ्गीमतिह्रस्वदीर्घाम् ।

रोगार्ताभोगनोनां प्रतिपुरुषचलां राजकान्तामकान्तां

काकाक्षीमेकचारां गृहकुसुमयुतां न सृष्टेदिन्दिरार्थी ॥ ६३ ॥

गान्तः गग्नत्क्षितमधुरपूर्वाभिभाषी दयाद्रो

देवाचार्यातिथिदहनपूजारतः पुण्यशीलः ।

नित्यस्त्रायी नियमनिरतः प्रत्यगागामुखाशी

मन्त्री वर्णायमदृढरतिः स्याच्चिरायेन्दिरार्थी ॥ ६४ ॥

श्रीमन्मन्त्रः श्रितविष्णुद्वीपः श्रीसूक्तजापी सितधीः सुशीलः ।

स्वदारतुष्टो मितभाषणायी लोकप्रियः स्याच्चिरमिन्दिरार्थी ॥ ६५ ॥

॥ ० ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे द्वादशः पटलः ॥ ० ॥

(१) "तद्यान्या भुवनेश्वरी" इति पाठान्तरम् ।

(२) "दिनस्य" इति पाठान्तरम् ।

तयोदशः पटलः ।

अथ रमाभुवनेशिमनोभवैस्त्रिपुटसंज्ञकामन्त्रसुदीरितम् ।
 सकलवर्गफलाप्तियशस्करं जगति रञ्जनदं कविताकारम् ॥ १ ॥
 वीजैस्त्रिभिर्द्विरुक्तैः कुर्यादङ्गानि साधकः सिद्धेय ।
 पूर्वतरैरितयोर्व्या द्वयोरप्येकं तदङ्गयोः प्रभजेत् ॥ २ ॥
 नवकनकभासुरोर्वीविरचितमणिकुट्टिमे सकल्पतरौ ।
 रत्नवरवहसिंहासननिहितसरोरुहे समासीनाम् ॥ ३ ॥

आवह्यरत्नमुकुटां (१) मणिकुण्डलोद्यत्-
 केयूरकोश्विरसनाद्वयेनूपुराव्याम् ।
 ध्यायेद्दृताञ्जयुगपाशवरादुशेत्तु-
 चापां सपुष्पविशिखां नवहेमवर्णाम् ॥ ४ ॥

चामरमुकुरसमुद्भक्ताम्बूलकरद्ववाहिनीभिः ।
 द्यूतीभिः समभिहृतां पश्यन्तीं साधकं प्रसन्नदृशा ॥ ५ ॥
 लोकेखरीमिति विचिन्त्य जपेच्च मन्त्र-
 मादित्यलक्षमय मन्त्रितमो जपान्ते ।
 यौराजहृत्तममिधां सजवात्तवाना
 तावत् सहस्रसमितं मधुरैर्जुहोतु ॥ ६ ॥
 अङ्गैर्लक्ष्मीहरिगिरिसुतायर्व्यत्यङ्गजातैः
 षट्कोणस्यैर्निधियुगयुतैस्तद्विर्माद्विभिय ।
 योषिद्वूपैर्व्यङ्गिरपि यजन्मोकपालैस्तदेतत्
 प्रोक्तं देव्या अपि सुरगणैः पूजनीयं विधानम् ॥ ७ ॥

~(१) "आवह्यरत्नमुकुटां" इति पाठान्तरम् ।

लक्ष्मीगौरीमनसिशयवीजानि कृत्वा कलाया
ताञ्चापीन्दो तमपि गगने तच्च सिन्दूरवर्णम् ।

स्मृत्वा बुद्धांभुवनमखिल तन्मयत्वेन मन्त्री

देवान् वश्यान्पि वितनुते किं पुनर्मर्त्यजातीन् ॥ ८ ॥

य इमं भजते मनु मनस्वी विधिना वा पुनरर्चयेद्दिधानम् ।

स तु सम्यगवाप्य दृष्टभोगान् परतस्तत्परमैशमेति धाम ॥ ९ ॥

सहृदयभगवत्यै दान्तरक्ष्यै धराणां

सण्धिरशिवधार्यैरेदिठान्ता भ्रुवाद्या ।

गदितमितिधराया मन्त्रमुक्त्वृष्टधात्री

सुखसुतधनधान्यप्राप्तिद कीर्त्तदश्च ॥ १० ॥

ऋषिरपि वराह उक्तञ्छन्दो निष्ठदस्य देवता धरणी ।

मनुनाऽमुनैव च पदै षोढाविभिन्नेन निगदितोऽङ्गविधि ॥ ११ ॥

मुख्याम्भोजे निविष्टारुणचरणतला श्यामलाङ्गी मनोना

चक्षुच्छाल्यग्रमुष्यच्छुकलसितकरा प्राप्तनीलोत्पला च ।

रत्नाकल्याभिरामा मणिमयमुकुटा चित्रवस्त्रा प्रसन्ना

दिश्याद्विम्बश्ररा व सततमभिमत वल्लभा कैटभारै ॥ १२ ॥

लघायुता च सदशायुतावसाना

प्रोक्ता धराहृदयमन्त्रजपक्रिया स्यात् ।

सर्पिश्चता सुविमलेन पयोऽन्धसास्य

होमे विधि सकलसिद्धिकर किलायम् ॥ १३ ॥

पीठे विष्णो पूजयेत् पूर्वमङ्गैर्भूवज्जगदुप्राणसञ्चैश्च भूते ।

ग्राह्यन्ताभि शक्तिभि साकमाशापाले पृथ्वीं सयताज्योपहारै ॥ १४ ॥

पुष्पे प्रियङ्गोमधुरत्रयाक्तैर्नीलात्पलैर्व्यापि तथारुणैस्तै ।

सहस्रमान प्रतिशुद्धत स्याद्गोर्गोमती शस्यकुलाकुला च ॥ १५ ॥

पिञ्जरा पृथुलगालिमञ्जरीं यो शुहोति मधुरत्रयोचिताम् ।

नित्यग गतमद्याव्य मण्डनाद्वस्तगा भवति विस्तृता मही ॥ १६ ॥

भृगोषु वारे निजसाध्यभूसृद्धिलोडिताम्भः परिपक्वमन्थः ।

पयोदृताक्तं शुद्धयात् सहस्रं दुग्धेन वाऽन्नेन दिनावतारे ॥ १७ ॥

पशमासादनुभृगुवासरमेव होमः सम्पन्नान् समुपनयेद्दुराप्रदेशान् ।

पुत्रान् वा पशुमहिषेष्टलुष्टपुष्टामिष्टामप्यनुदिनमिन्दिरां समग्राम् ॥ १८ ॥

संचेपतो हृदयमन्त्रविधिर्धरायाः

प्रोक्तो हिताय जगता रहितक्षमाणाम् ।

एनं भजन्निति धराकमलासमृद्धः

स्यादत्र सिद्धिमपरत्र परां प्रयाति ॥ १९ ॥

अथ पुरुषार्थचतुष्टयसिद्धिकरी मन्त्रजापनिरतानाम् ।

त्वरिताख्येयं विद्या निगद्यते जपहुतार्चनविधिभिः ॥ २० ॥

भक्तियुतानां त्वरया सिद्धिकरी चेति मन्त्रिणां सततम् ।

देव्यास्त्वरिताख्या स्यात्त्वरितं ज्येष्ठग्रहादिहरणतया ॥ २१ ॥

वमर्ह्यै च तदन्यः शिवयुक् चरमाङ्गनाद्युसार्धिलवम् ।

अन्यः सयोनिरस्तान्तिकः सतारो मनुर्दृशार्णयुतः ॥ २२ ॥

तारान्तेऽस्तादावपि मायावीजं प्रयोजयेन्नन्वी ।

तेन हि काङ्क्षितसिद्धिर्भूयादचिरेण मन्त्रदिनाम् ॥ २३ ॥

कूर्मादिभ्यां द्वाभ्यां द्वाभ्यामपि पूर्वपूर्वहीनाभ्याम् ।

कुर्यात् सप्तभिरणैरङ्गानि च षट् क्रमेण मन्त्रजः ॥ २४ ॥

कालिकमलहृत्वाभिगुह्योरुपु जानुजङ्घयोः पदयोः ।

देहन्त्यासं कुर्यान्नन्त्रेण व्यापक समस्तेन ॥ २५ ॥

श्यामलतनुमरुणपङ्कजचरणतला हृत्पलनागमञ्जीराम् ।

पर्णांशुकपरिधाना वैश्याहिदन्तमेखुलाकलिताम् ॥ २६ ॥

तनुमध्यनता पृष्ठुस्तनयुगलां करविराजदभयवराम् ।

शिखिपिच्छनान्वनयां शुक्लाफलगुणितभूषितारुणिताम् ॥ २७ ॥

नृपफणिकृतकेयूरान्तां मलबिलसद्विविधमणियुताभरणाम् ।

हिजनागविहितकुण्डलमण्डितगण्डद्वयीमुकुरशोभाम् ॥ २८ ॥

गोणतराधरपङ्कवविट्टममणिभासुरां प्रसक्ताश्च ।
 पूर्णशशिविम्बवदनामरुणायतनोचनत्रयीनलिनाम् ।
 कुक्षितकुन्तलचिनसम्पुकुटाघटिताद्दिवैरिपिच्छयुताम् ॥ २८ ॥
 कैरातीं वनकुसुमोज्ज्वलां मयूरातपचकेतनिकाम् ।
 सुरचिरसिंहासनगां विभ्रमसमुदायमन्दिरां तरुणीम् ॥ २९ ॥
 तामेनां त्वरितास्यां ध्यात्वा कुर्याज्जपार्चनाहोमान् ।
 दीक्षां प्राप्य गुरोरथ नक्षं जप्याद्दगांशकं जुहुयात् ॥ ३१ ॥
 विश्वसमिद्धिस्त्रिमधुरसिक्ताभिः साधकः सुसंयतधीः ।
 अष्टहरिविधृतसिंहासने समावाह्य सरसिजे देवीम् ॥ ३२ ॥
 अङ्गेः सह प्रणीता गायत्रीं पूजयेद्दिगां क्रमतः ।
 हुद्गाराख्या खेचरिचण्डे सच्छेदनी तथा चपणी ॥ ३३ ॥
 भूयस्त्रिधाह्वयाहुद्गारीसन्निभकारिकाः पूज्याः ।
 मयीबीजा लोकेगायुधभूपान्विता दलाग्रेषु ॥ ३४ ॥
 फट्कारी चाप्यग्रे शरा मगरधारिणी च तद्वाह्ये ।
 सम्बर्णवेत्रयस्त्री दास्ये पूज्ये पुनर्जयाविजये ॥ ३५ ॥
 कृणो वज्रैरकेगो नगुहधरः किङ्करय तत्पुरतः ।
 अरुणेयन्दनकुसुमैर्वनजैरपि धूपदीपनैवेद्यैः ॥ ३६ ॥
 प्रवरैश्च नृत्यगीतैः समर्चयेद्भक्तिभरावनम्रतनुः ।
 जपहुतपूजाभेदैरिति मिडे मन्त्रजापिनी मन्त्रे ॥ ३७ ॥
 नारीनरनरपतयः कुर्वन्ति सदा नमस्कृत्यामयै ।
 विद्याधर्यो यक्षः ससुरासुरमिहचारणप्रमदाः ॥ ३८ ॥
 अम्बरमयविगिटाः साधकसङ्गेन चेतसाकुनिताः ।
 अरगरविह्वलिताङ्गो रोमाञ्चितगात्रवस्त्ररीललिताः ॥ ३९ ॥
 घनघण्टविन्दुमोक्तिकविनसत्कुचमण्डलद्युतयः ।
 विष्यटजघनवक्त्रोरुहदोर्मनाः प्रक्षलनत्पदन्यासाः ॥ ४० ॥

मुकुलितनयनसरोजाः प्रस्यन्दित (१) दशनवसनसंभिन्नाः ।
 स्रग्धमानांशुकचिकुरा मदविवशस्त्रलितमन्दभाषिण्यः ॥ ४१ ॥
 मृदुतरमस्तकविरचितनल्यञ्जलयः प्रसादकाङ्क्षिण्यः ।
 ईक्षस्व देहि वाचं परिरम्भणपरमसौख्यमस्त्राकम् ॥ ४२ ॥
 एहि सुरोद्यानादिषु रस्यामः स्वेच्छया निरातङ्गम् ।
 इत्यादिवादिनीभिः प्रलोभ्यमानो यदा न विक्रियते मन्त्री ॥ ४३ ॥
 तदैव वाञ्छितमखिलं तस्मै ददाति सा देवी ।
 योनिं कुण्डस्यान्तः प्रकल्प्य तत्रानलं समाधाय ॥ ४४ ॥
 मम्मूज्य पूर्वविधिना जुहुयात् सर्वार्थसिद्धये मन्त्री ।
 इक्षुगकले समृद्धे दूर्वाभिस्त्रायुषे यिये धान्यैः ॥ ४५ ॥
 धान्याय यवैः पुष्ट्यै गोधमैर्ऋद्धये तिलैर्जुहुयात् ।
 जम्बूभिः स्वर्णास्ये वाजीभिः शत्रुशान्तये तथाऽक्षतकैः ॥ ४६ ॥
 अक्षयसिद्धेय वज्रलेः कीर्त्त्यै कुमुदैर्महोदयाय तथा ।
 अरुणोत्पलैश्च पुष्ट्यै मधूकजैरिष्टसिद्धयेऽशीकैः ॥ ४७ ॥
 पुत्तास्यै पाटलजैः स्त्रीसिद्धेय निम्बजैश्च विहिध्यै ।
 तुष्ट्यै नीलोत्पलकैः सचम्पकैः कनकसिद्धये पद्मैः ॥ ४८ ॥
 सह किंशुकैश्च सर्वोपद्रवशान्त्यै स साधको जुहुयात् ।
 हुतसख्या साहस्री त्रियुता वायायुतान्तिकी भवति ॥ ४९ ॥
 यावत् सख्यो होमस्तावज्जप्यथ मन्त्रिणां मन्त्रः ।
 मनुमन्त्रितैश्च वारिभिरासेकः स्त्रेणशान्तिकृद्भवति ॥ ५० ॥
 तज्जमयष्टिघातो मन्त्रितबुद्धकोदकाहृतिश्च तथा ।
 तत्कर्णरन्ध्रजायात् सद्यो नष्टुर्विषयहादिरुजः ।
 तद्यन्त्रस्यापनमपि विषभूतादिप्रयान्तिहात् प्रोक्तम् ॥ ५१ ॥

आख्यां मध्ये सतारे मनुमथ गतमंयुक्तविंगत्पुटेपु
 प्रादक्षिणेन शब्दादिकमनु विनिखेतु द्वादशाहृत्ति मन्त्री ।
 विंगदन्दाष्टगुलाकलितविरचितं यन्त्रमेतत् सुजगं
 बहं चैनयहात्तिं हरति विजयलक्ष्मीप्रदं कीर्त्तिदत्त ॥ ५२ ॥
 आख्या मध्यगताऽनले लिखतु दिक्पंक्तिष्वथ स्युः सङ्गं
 क्षूं यूं प्रूं करणादिपट्टिपदके शैवादिकालोमनुम् ।
 नैर्ऋत्यादि तथा क्रमादयमष्टमं वाङ्मेऽनलेनाष्टमं
 प्रोक्तं निग्रहचक्रमन्तकपुरप्राप्तिप्रदं वैरिणाम् ॥ ५३ ॥
 काली माररमालीकालोनमोक्षचमोनली ।
 मामोदे ततदे मोमारचतत्त्वत्वतच्चर ॥ ५४ ॥
 यमापाटटपामायमाटमोटमोटमा ।
 पामो भूरिरिभूमोपा टटरीस्वस्वरी रट ॥ ५५ ॥
 वज्रेर्विन्निस्वनिर्यासकविषमसिभिः सीसपट्टेऽंशुके वा
 गावे पापाणके वा विलिखतु मतिमान् काकपक्षेण यन्त्रम् ।
 वल्लीके चत्वरे वा चततरुविवरे वा निदध्यादराति-
 मृत्युं प्राप्नोति भूयादवयवविकलो व्याधितः पातितो वा ॥ ५६ ॥
 चक्रे चाष्टाष्टपदे कालीं शिवयातुधानखण्डाद्यम् ।
 यमदहनानिलवीतं विलिख्य विषदण्डिमर्कटोलितम् ॥ ५७ ॥
 जलमधोमुखमेतद्यन्त्रं यत्र तु देशे विनिक्षिपेन्नान्त्रो ।
 तत्रोपद्रवमखिलं दिनगः सर्व्यात्मना भवति ॥ ५८ ॥
 खण्डेष्वेकाशीतिषु मध्येन्दुगसाध्य
 जंमः पूर्व्यादिजचतुःपङ्क्तिषु शेखम् ।
 निग्याजक्ष्मीं शिष्टचतु पट्टिषु विद्वा-
 मीगार्थं क्रव्याद्गिवा वाङ्मे त्वरिताख्याम ॥ ५९ ॥
 दिग्दिक्मंस्यामस्त्रपदादिवपहन्ता मेदोमानावेष्टितं विम्बम् ।
 घटवीतं पद्मस्थं तत्पद्मजराजहदनान्तं प्रोक्तं चक्रं मन्त्रायानुग्रहसंज्ञम् ॥ ६० ॥

यो सा माया यामा सा यी सां नो याज्ञे ज्ञेया नो सा ।
 माया लीला लानी यामा याज्ञे लाली लीला ज्ञेया ॥ ६१ ॥
 लाक्षाभिः कङ्कुमैर्वा विलिखतु धवले चांशुके स्वर्णपट्टे
 लेखन्या स्वर्णमय्या दृढमपि गुलिकीकृत्य सन्धारयेद्यः ।
 कृत्यातो मृत्युतो वा ग्रहविषदुरितभ्योऽपि मुक्तः सधन्यो
 जीवेत् सैः पुत्रपोत्रैरपरिमितमहासम्पदा दीर्घकालम् ॥ ६२ ॥

चतुःपञ्चमे वा क्रमविद्य लक्ष्मीमनुममं
 शिवायं नैर्ऋत्यादिकमपि चतूर्णामृतव्रतम् ।
 वह्निः स्वच्छे पट्टे कनकविहिते पूर्वविधिना
 लिखित्वा लक्षा निक्षिपतु गितधीर्यत्र तदिदम् ॥ ६३ ॥

चक्रमनुयहसंज्ञं मन्त्री देशेऽत्र सम्पदोऽविरतम् ।
 शुभतरफलदायिन्यो भवन्ति गस्यर्हिकानवृष्ट्याद्याः ॥ ६४ ॥
 दुद्वारे माध्यसंज्ञां विलिखतु तदयो कर्णिकायाश्च गिट्टा-
 नष्टौ वर्णान् दलेधारचयतु हरमायां त्रिशो वेष्टयीत ।
 कुशस्थं यन्त्रमेतत् सरसिजपुटितं सर्व्वरक्षाप्रसिद्धौ
 जप्तं सर्व्वोपसर्गप्रगमनफलदं श्रीकरं वग्न्यकारि ॥ ६५ ॥

इति निगदितकृत्या पूजयेत्तोतनाया
 मनुमनुदिनमेनं मानयेन्मानवो यः ।
 स तु जगति समयां सम्पदं प्राप्यदेशा-
 पदि मुदिततरात्मा युक्तधीर्मुक्तिमिति ॥ ६६ ॥

॥ इति तोतनाविधिः ॥

सरदीर्घेऽधरकाम्यौ दीर्घेत्यस्त्रेणदृष्टमात्रगिवाः ।
 चभितः शक्तिनिरुद्धो दादगवर्णोऽयमीरितो मन्त्रः ॥ ६७ ॥
 दाभ्याश्चेकैकेन दाभ्यां दाभ्यां तथा पुनर्दाभ्याम् ।
 मन्त्राचरेज्जिदध्याद्वविधिं नातिभंग्युत्तमैर्न्यो ॥ ६८ ॥

इन्दुकनाकनितोक्चनमौलिर्मारमदाकुलिताऽयुगनेचा ।

शोणितसिन्धुतरङ्गितपोतद्योतितभानुदन्ताभ्युज्ज्वला ॥ ६८ ॥

दोधृतदाहिमसायकपाशा साङ्गुशचापकपालसमेता ।

शोणदुकूलविलेपनमाख्या शोणतरा भवतोऽवतु देवी ॥ ७० ॥

धृत्वा नित्यान्देवोमेवं प्रजपेन्मनुं गतसहस्रम् ।

अयुतं शुद्धयादस्ते नृपतरुसमिधा घृतेन वा सिद्धे ॥ ७१ ॥

ग्राह्ये पीठे पूज्या देवी कुसमानुलेपनैररुणैः ।

स्वयमप्यलङ्कताङ्गः सधूपदोपैर्निवेद्यताम्बूलैः ॥ ७२ ॥

हृत्प्रेक्षा क्लेदिनी मन्दा घोमणी मदनासुरा ।

निरञ्जना रागवती क्लिप्ता च मदनावती ॥ ७३ ॥

मेखला द्राविणी चैव तथान्या वेगवत्यपि ।

सम्भरा हादय प्रोक्ताः शक्तयः पञ्चसंस्थिताः ॥ ७४ ॥

अङ्गैः शक्तिभिराभिर्मातृभिरागाधिपैः क्रमात् पूज्याः ।

भक्तिभरानतवपुषा भवभयभङ्गाय मन्त्रिणाऽहरहः ॥ ७५ ॥

दारिद्र्यरोगदुःखैर्दौर्भाग्यजरापमृत्युदोषैश्च ।

अस्पृष्टो निरपायो जीवति मन्त्री भजस्त्रिं मनुजः ॥ ७६ ॥

इतीरिता लोकहिताय वक्ष्यप्रस्तारिणी मन्दिरमन्दिरायाः ।

या सर्वनारीनरराजवर्गसम्प्रीहिनी मोहनवाणभूता ॥ ७७ ॥

निद्रयोरन्तरापत्किञ्चे मदाः स्युश्च वे गिरः ।

मायादिकस्तथा वर्णहन्त्रेद्याङ्गविधिः स्मृतः ॥ ७८ ॥

रक्ता रक्ताङ्गरागाशुककुसुमविलेपादिका सेन्दुमौलिः

स्त्रियदक्ता मदविवग्माघूर्णितव्रीक्षणा च ।

दोर्भिः पागाङ्गुयुतकपालाभया पद्मसंस्था

देवी पायादमितफलदा नित्यमः पार्वती वः ॥ ७९ ॥

दीक्षितः प्रजपेन्नृचं मनुमेनं हुनेत्ततः ।

मधूकपुष्पैः स्वादुक्तैरयुतं हविषाऽयवा ॥ ८० ॥

पीठं पूर्व्ववदभ्यर्च्य तत्रावाह्याभिपूजयेत् ।

अङ्गैश्च शक्तिभिर्लोकपालैर्देवीं समाहितः ॥ ८१ ॥

नित्या निरञ्जना क्लिन्ना क्लेदिनी मदमातुरा ।

मदद्रवा द्राविणी च द्रविणा शक्तयो मताः ॥ ८२ ॥

प्रजपेत् प्रमदां विचिन्त्य यां वा शयनस्यो मनुवित् सहस्रमानम् ।

निशि मारगिलीमुखाहताङ्गी न चिरात् सा मदविह्वला समेति ॥ ८३ ॥

नित्याभिः सदृशतरा न सन्ति लोके लक्ष्मीदा जगदनुरञ्जनाश्च मन्त्राः ।

तस्मात्ताः शुभमतयो भजन्तु नित्यं जापार्चाद्भुतसमुपासनाविशेषैः ॥ ८४ ॥

स्वर्णपदेऽथवा भूर्जे पाशवीजेन वेष्टयेत् ।

शक्तिवीजं साध्यनाम तन्मध्ये परिकल्पयेत् ॥ ८५ ॥

केसरेषु लिखेत् पाशशूलिवीजे प्रदक्षिणम् ।

मन्त्रवर्णांशनित्यादीन् दलमध्येषु बाह्यतः ॥ ८६ ॥

हते स्वाहापदेनापि षोडशाक्षरविद्यया ।

पाशाद्दुःखाव्यया पूर्व्वं प्रोक्तया वेष्टयेदपि ॥ ८७ ॥

एतद्व्यन्त्रं मदालिप्तं मृगमातङ्गयोः परम् ।

सर्व्वार्थसाधकं मूर्ध्नि करे वा विष्टतं भवेत् ॥ ८८ ॥

अष्टाक्षरवाणानां बीजाद्यं शक्तिपाशयोः ।

सहस्रं प्रजपेदेनां विद्येशीं वीरमानसः ॥ ८९ ॥

॥ ॐ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे त्रयोदशः पटलः ॥ ॐ ॥

चतुर्दशः पटलः ।

अथ वक्ष्यामि दुर्गाया मन्त्रान् साङ्गान् सदैवतान् ।
भजपार्श्वीष्टविधीन् प्रीत्यर्थं मन्त्रजापिनाम् ॥ १ ॥
तारो मायाऽमरेशोऽद्रिपीठो विन्दुसमन्वितः ।
स एव च विषर्गान्तो गायै नत्यन्तिको मनुः ॥ २ ॥
दुर्गास्य देवता छन्दो गायत्र नारदो मुनिः ।
तारो माया च दुर्गायै ज्ञामाद्यन्ताङ्गकल्पना ॥ ३ ॥
शङ्खारिचापशरभिन्नकरा त्रिनेत्रा
तिस्मेतराशुकलया विलसत्किरीटाम् ।
सिंहस्थिता सकलसिद्धनुताश्च दुर्गा
दूर्ध्वानिभा दुरितवर्गहरा नमामि ॥ ४ ॥
कृताभिषेकदीक्षस्तु वसुलक्ष जपेक्षनुम् ।
तदन्ते लुङ्गुयात् सर्पिं सयुतेन पयोन्मसा ॥ ५ ॥
अष्टसाहस्रसख्येन तिलैर्व्या मधुराप्तैः ।
पीठार्चाया प्रयष्टव्या, क्रमात्तच्छक्तयो नव ॥ ६ ॥
प्रभा माया जया सूक्ष्मा विशुद्धा नन्दिनी तथा ।
सुप्रभा विजया सर्व्वसिद्धिदा नवमी तथा ॥ ७ ॥
अर्थां ब्रह्मवयस्कीवरहितैश्च स्त्रैरैरिमाः ।
तारान्ते वक्ष्येमाभाष्य नखदंष्ट्रायुधाय च ॥ ८ ॥
महासिंहाय चेत्युक्त्वा वर्गमास्त्रनतयः क्रमात् ।
सिंहमन्त्रोऽयमित्येवं समोक्त्वा पीठकल्पना ॥ ९ ॥
अष्टैः स्थादावृत्तिः पूर्वा द्वितीया शक्तिभिः स्मृता ।
अष्टायुर्वैष्णवीया स्थाप्योक्तपानेष्टतुर्यपि ॥ १० ॥

तदायुधैः पञ्चमी च दुर्गायजनमीदृशम् ।

जया च विजया कीर्त्तिः प्रीतिश्चाथ प्रभाङ्गया ॥ ११ ॥

अथा मेधा श्रुतिरपि शक्तयः स्वाक्षरादिकाः ।

चक्रशङ्खगदाखड्गपाशाङ्कुशशरा धनुः ॥ १२ ॥

क्रमादष्टायुधाः प्रोक्ता दीर्गा दुर्गतिहारिणः ।

इत्थं दुर्गामनौ जापहुतार्चाभिः प्रसाधिते ॥ १३ ॥

मन्त्रीन्दिरावान् भवति दीर्घायुर्दुरितान् जयेत् ।

यान् यानिच्छति कामान् स तास्तानाप्नोत्ययत्नतः ॥ १४ ॥

विधाय विधिना तेन कलशन्वभिषेचयेत् ।

यमसौ भूतवेतालपिशाचाद्यैर्विमुच्यते ।

राजाभिषिक्तो विधिना सपत्नानमुना जयेत् ॥ १५ ॥

अमुना विधिना कृताभिषेका ललना पुत्रमवाप्नुयाद्दिनीतम् ।

हवनात्तिलसर्पपैः सहस्रद्वितयैराशु भवेच्च गर्भरक्षा ॥ १६ ॥

अनयैव जपाभिषेकहोमक्रियया स्यादनुरञ्जनं जनानाम् ।

भजतां सकलार्थसाधनार्थं मुनिवर्जैः परिकल्पितोऽयमादौ ॥ १७ ॥

उत्तिष्ठपदं प्रथमं पुरुषि ततः किं पदं स्वपिपि युतम् ।

भयमपि मेऽन्ते समुपस्थितमित्युच्चार्य यदि पदं प्रवदेत् ॥ १८ ॥

शक्यमशक्यं वोक्ता तस्मै भगवति निगद्य शमयपदम् ।

प्रोक्ता ठद्वितययुतं सप्तत्रिंशाच्चरो मनुः प्रोक्तः ॥ १९ ॥

भारख्यकोऽत्यनुष्टुप्वनदुर्गाख्याः क्रमेण भगवत्याः ।

ऋष्यादिकाः स्वमनुना विहितान्यद्वावि वाक्यभिन्नेन ॥ २० ॥

पङ्क्तिभिरपि च पञ्चाङ्गैः ।

जातियुतैश्च विदध्यादङ्गान्यपि षट् क्रमेण विशदमतिः ॥ २१ ॥

पद्मसन्निगुदान्मुख्यधारादरपार्श्वं कृतस्तेषु गले ।

दोःसन्निवदनासाकपोलदृक्कर्णयुग्भुके न्यस्येत् ॥ २२ ॥

चतुर्दशः पटलः ।

अथ वक्ष्यामि दुर्गाया मन्त्रान् साङ्गान् सदैवतान् ।
सजपार्चाहुतविधीन् प्रीत्यर्थं मन्त्रजापिनाम् ॥ १ ॥
तारो मायाऽमरेशोऽद्रिपीठो विन्दुसमन्वितः ।
स एव च विसर्गान्तो गार्धे नत्यन्तिको मनुः ॥ २ ॥
दुर्गास्य देवता छन्दो गायत्रं नारदो मुनिः ।
तारो माया च दुर्गायै कामाद्यन्ताङ्गकल्पना ॥ ३ ॥
शङ्खारिचापशरभिन्नकरा त्रिनेत्रा
तिग्मेतराशुकलया विलसत्किरीटाम् ।
सिंहस्थितां सकलसिद्धनुताञ्च दुर्गा
दूर्व्यानिभा दुरितवर्गहरा नमामि ॥ ४ ॥
कृताभिषेकदीक्षस्तु वसुलक्षं जपेन्ननुम् ।
तदन्ते जुहुयात् सर्पिःसंयुतेन पयोधरा ॥ ५ ॥
अष्टसाहस्रसंख्येन तिलैर्वा मधुराङ्गुतैः ।
पीठार्चाया प्रयष्टव्या क्रमात्तच्छक्तयो नव ॥ ६ ॥
प्रभा माया जया सूक्ता विशुद्धा नन्दिनी तथा ।
सुप्रभा विजया सर्वसिद्धिदा नवमी तथा ॥ ७ ॥
अर्चा ऋषयस्त्रीवरहितैश्च स्त्रैरिमाः ।
तारान्ते वल्लभाभाय नखदंष्ट्रायुधाय च ॥ ८ ॥
महासिंहाय चेत्युक्ता वर्मास्त्रनतयः क्रमात् ।
सिंहमन्त्रोऽयमित्येवं सप्रोक्ता पीठकल्पना ॥ ९ ॥
अङ्गेः स्यादावृतिः पूर्वा द्वितीया शक्तिभिः स्मृता ।
पटायुधैस्तृतीया स्यात्तृतीयास्तुतुष्यपि ॥ १० ॥

तदायुधैः पञ्चमी च दुर्गायजनमीदृशम् ।

जया च विजया कीर्त्तिः प्रीतिश्चाथ प्रभाङ्गया ॥ ११ ॥

अथा मेधा श्रुतिरपि शक्तयः स्वाचरादिकाः ।

चक्रशङ्खगदाखड्गपाशाङ्कुशशरा धनुः ॥ १२ ॥

क्रमादष्टायुधाः प्रोक्ता दीर्गा दुर्गतिहारिणः ।

इत्थं दुर्गामनौ जापहुतार्चाभिः प्रसाधिते ॥ १३ ॥

मन्त्रीन्दिरावान् भवति दीर्घायुर्दुरितान् जयेत् ।

यान् यानिच्छति कामान् स तांस्तानाप्नोत्ययत्नतः ॥ १४ ॥

विधाय विधिना तेन कलशन्त्वभिषेचयेत् ।

यमसौ भूतवेतानपिशाचाद्यैर्विमुच्यते ।

राजाभिषिक्तो विधिना सपत्न्याममुना जयेत् ॥ १५ ॥

अमुना विधिना कृताभिषेका ललना पुत्रमवाप्नुयादिनीतम् ।

हवनात्तिलसर्षपैः सहस्रद्वितयैराशु भवेच्च गर्भरक्षा ॥ १६ ॥

अनयैव जपाभिषेकहोमक्रियया स्यादनुरञ्जनं जनानाम् ।

भजतां सकलार्थसाधनार्थं मुनिवर्यैः परिकल्पितोऽयमादौ ॥ १७ ॥

उत्तिष्ठपदं प्रथमं पुरुषि ततः किं पदं स्वपिपि युतम् ।

भयमपि नेऽन्ते समुपस्थितमित्युच्चार्य यदि पदं प्रवदेत् ॥ १८ ॥

शक्यमशक्यं वोक्ता तन्मे भगवति निगद्य शमयपदम् ।

प्रोक्ता ठद्वितययुतं सप्तविंशाक्षरो मनुः प्रोक्तः ॥ १९ ॥

आरख्यकोऽत्यनुष्टुप्स्वनदुर्गाख्याः क्रमेण भगवत्याः ।

ऋष्यादिकाः स्वमनुना विहितान्यद्भानि वाक्यभिन्नेन ॥ २० ॥

पङ्क्तिस्तुर्भिरष्टभिरष्टाणैः पङ्क्तिरपि च पञ्चाणैः ।

जातियुतैश्च विदध्यादद्भान्यपि पट् क्रमेण विगदमतिः ॥ २१ ॥

पह्यसन्धिगुदान्धुष्याधारोदरपार्श्वद्वत्स्तनेषु गले ।

दोःसन्धिवदननासाकपोलद्वक्त्रं युग्मभुके न्यस्येत् ॥ २२ ॥

हेमप्रख्यामिन्दुखण्डात्तमौलिं गङ्गारोटाभीतिहस्तां त्रिनेत्राम् ।
 हेमाक्षस्यां पीतवस्त्रां प्रसन्नां देवीं दुर्गां दिव्यरूपां नमामि ॥ २१ ॥
 अरिगङ्गकृपाणखेटवाणान् सधनुःशूलकतर्जनीर्दधाना ।
 भयतां महिपोत्तमाङ्गसंस्था नवदूर्व्यासदृशी त्रियेऽनु दुर्गा ॥ २४ ॥
 चक्रदरखड्गखेटकगरकाश्रुकशूलसंज्ञककपालैः ।
 ऋष्टिसुसनकुन्तनन्दकवलयगदाभिन्दिपालशक्त्याख्यैः ॥ २५ ॥
 उद्यद्विकृतिभुजाव्या माहिपके सजलजलदसङ्गाया ।
 सिंहस्था वाऽग्निनिभा पद्मस्था चाथ मरकतश्यामा ॥ २६ ॥
 व्याघ्रत्वक्परिधाना सर्वाभरणान्विता त्रिनेत्रा च ।
 अद्विकलितनीलकुञ्चितकुन्तलविलसत्किरीटशशिगङ्गकला ॥ २७ ॥
 सर्पमयवलयनूपुरकाञ्चीकेयूरहारसन्निभ्या ।
 सुरदितिजाभयभयदा ध्येया कात्यायनी प्रयोगविधौ ॥ २८ ॥
 संयतचित्तो लक्षधतुष्कं जप्त्वा हुनेद्दशांशेन ।
 व्रीहिलालान्यहविभिः सम्यक् संचिन्त्य भगवतीमनले ॥ २९ ॥
 पीठे पूर्वप्रोक्ते पूज्याङ्गैः शक्तिभिस्तथाष्टाभिः ।
 अष्टायुधैश्च मातृभिराशेगैः क्रमश एव दुर्गेयम् ॥ ३० ॥
 आर्या दुर्गा भद्रा समद्रकाली तथाम्बिकाख्या च ।
 क्षेमा सवेदगर्भा क्षेमङ्करी चेति शक्तयः प्रोक्ताः ॥ ३१ ॥
 अरिदरकृपाणखेटकवाणधनुःशूलपाण्डुर(१)कपालाः ।
 अष्टायुधाः क्रमेणोक्ताः पूर्वविधानवदथोदितं शेषम् ॥ ३२ ॥
 इत्य जपार्चनाहुतसिद्धमनोर्मन्त्रिणः प्रयोगविधिः ।
 विहितो जपः प्रतिदिनं निजरक्षाये शतं सहस्रं वा ॥ ३३ ॥
 उद्दिश्य यद्यदेनं मनं जपेद्य सङ्गस्रमयुतं वा ।
 तत्तन्मन्त्री लभतेऽविरात्तदनुपचादसाध्यमपि ॥ ३४ ॥

स्यात्वाकांभिसुखः सन्नाभिसमकीर्णसि स्थितो मन्त्री ।
 अष्टोर्द्धगतं प्रजपेन्निजवाञ्छितसिद्धये च लक्ष्म्ये च ॥ ३५ ॥
 ध्यात्वा विशूलहस्ता ज्वरसर्पग्रहविपक्षु जन्तूनाम् ।
 संसृज्य शिरसि जघ्यात्तर्ज्ज्वन्योपद्रवं द्रुत (१) गमयेत् ॥ ३६ ॥
 अयुतं तिलैर्वनोत्थै राजीभिर्वा हुनेत् समिद्धिर्वा ।
 मायूरकीभिरचिरात्तापस्कारादिकांश्च नाशयति ॥ ३७ ॥
 जुहुयाद्रोहिणसमिधामयुतं मन्त्री पुनः सशङ्कानाम् ।
 सर्वपापदां विमुक्त्यै सर्वसमृद्धेयै ग्रहादिशान्त्यै च ॥ ३८ ॥
 भाकैः समित्तहस्रैः प्रतिजुहुयादर्कवारमारभ्य ।
 दशदिनतोऽर्वाग्वाञ्छितसिद्धिर्देव्याः प्रसादतो भवति ॥ ३९ ॥
 शुद्धेः सारैरिष्टैस्त्रिदिनं वा सप्तरात्रकं वापि ।
 प्रतिशकलं प्रतिजुहुयाम्भनुना निजवाञ्छिताप्तये मन्त्री ॥ ४० ॥
 विगिह्वाणां विंशत्कं पुरो निधायाथ तीक्ष्णतैलेन ।
 जुहुयात् सङ्घस्त्रकं वाऽयुतमपि संख्यासु पूरितासु पुनः ॥ ४१ ॥
 सम्पातिततैलेन च गरान् समभ्युक्ष्य पूर्व्ववज्जुहुयात् (२) ।
 तानथ शूरो धन्वी शुद्धाचारः प्रवेग्ये(३)हाणान् ॥ ४२ ॥
 प्रतिसेनाया मध्ये सा धावति सद्य एव सम्भ्रान्ता ।
 भूयो गुरुं धनैरपि धान्यैः परिपूजयेत् कारयिता ॥ ४३ ॥
 अष्टोत्तरगतजप्तं यच्छिरसि प्रक्षिपेज्जितामघम् ।
 स तु विदिष्टो लोकैर्हिंगाहेगान्तरं परिभ्रमति ॥ ४४ ॥
 कारस्करस्य पञ्चैष्टमहस्रेर्निपातितैर्महता ।
 जुहुयात् सपाटपांशुभिरुद्याटकरं भवेद्द्रिपोः मयः ॥ ४५ ॥
 सेनां सम्प्राप्तयितुं विपतहसुमनःसङ्घस्त्रकं जुहुयात् ।
 तावद्विद्वत्पद्मेऽन्वी सेनां निपत्तयति ॥ ४६ ॥

(१) इत्यङ्गान्ते "द्रुतम्" इति वाङ्मयं न दृश्यते ।

(२) "इत्यङ्गान्ते पूर्व्ववज्जुहुयात्" इति वाङ्मयरत्नम् । (३) "प्रवेग्ये" इति वाङ्मयरत्नम् ।

विपतरुमयीश्च शत्रोः प्रतिकृतिमसक्तप्रतिष्ठितप्राणाम् ।
 कृत्वा कृत्वा काकोलूकयसाक्षैः सहस्रमष्टौ च ॥ ४७ ॥
 असितचतुर्दंष्ट्रां तद्वाचेर्जुहुयादरण्यकेऽर्धेनिशि ।
 द्विचतुर्दंष्ट्रीं प्रयोगादर्व्याड्म्रियते रिपुर्न सन्देहः ॥ ४८ ॥
 स्वयसारक्षोपितैर्जुहुयात्पक्षैर्लूकवायसयोः ।
 म्रियतेऽरातिर्मत्तः स्यादुन्मत्तसमिक्कहस्त्रहोमेन ॥ ४९ ॥
 संस्थापितानिलान्तां प्रतिकृतिमुष्णोदके विनिःक्षिप्य ।
 प्रजपेदुन्मादः स्याच्छत्रोर्दुग्धाभिपेकतः शान्तिः ॥ ५० ॥
 रविविम्बगतामरुणां करयुगपरिकृतशूलतर्जनिकाम् ।
 ध्यात्वाऽयुतं प्रजप्यान्मारयितुं सद्यएव रिपुनिवहम् ॥ ५१ ॥
 असिखेटकारार्कस्या क्रुद्धा मारयति सैव जपविधिना ।
 सिंहस्या वाणधनुःकरा समुच्चाटयेदरोनचिरात् ॥ ५२ ॥
 विपतरुसमिदयुतहुतादय करिणो रोगिणो भवन्त्यचिरात् ।
 तत्पुण्यं विनाशस्तेषामुच्चाटनञ्च तत्पुण्यैः ॥ ५३ ॥
 आनित्यकसमिद्धोमाद्रोगा नश्यन्ति दन्तिनामचिरात् ।
 तत्पुण्यैर्मधुराक्षैर्होमाश्च वशीभवन्ति मातङ्गाः ॥ ५४ ॥
 विमधुरयुतेरानित्यकपचैर्मत्ता भवन्ति ते सद्यः ।
 रक्षाकरसु करिणां तज्जापितपञ्चगव्यलेपः स्यात् ॥ ५५ ॥
 आज्यतिलराज्यानित्यकदुग्धौदनपञ्चगव्यतण्डुलकैः ।
 सद्यैव प्रत्येकं सहस्रहवनं राजाश्ववर्धनकृत् ॥ ५६ ॥
 द्विजभूरुहं महान्तं कृत्वा निर्भिद्य पञ्चधा भूयः ।
 आशाकमेण पञ्चायुधा विधेयाय साधु शिल्पविदा ॥ ५७ ॥
 गङ्ग. सनन्दकोऽरिः शार्ङ्गः कौमोदकी दिग्मां क्रमशः ।
 पञ्चेति पञ्चगव्ये निधाय जप्याश्च पञ्चसाहस्रम् ॥ ५८ ॥
 तावदष्टेन जुहुयात्सर्वथ सम्प्राप्य साधु सम्प्राप्तम् ।
 पुनरपि तावज्जप्या मध्याद्यवटेषु पञ्चगव्ययुतम् ॥ ५९ ॥

संस्थाय समीकृत्य च वलिं हरेत्तत्र तत्र तन्मन्त्रैः ।
 पुरराट्प्रयामाणां कार्या रक्षैवमेव मन्त्रविदा ॥ ६० ॥
 यस्मिन् देशे विहिता रक्षेयं तत्र बर्हते लक्ष्मीः ।
 धनधान्यसमृद्धिः स्याद्रिपुचोराद्याश्च नैव बाधन्ते ॥ ६१ ॥
 पद्मोत्पलकुमुदङ्गुतेर्नृपपत्नीर्ब्राह्मणान् वयोक्कुरुते ।
 कङ्कारलवणहोमैर्विष्टशूद्रौ जातिभिस्तथा ग्रामम् ॥ ६२ ॥
 अथ वारिदरगदाम्बुजकरं मुकुन्दं विचिन्त्य रविविम्बे ।
 व्यत्यस्तपुरुषभगवत्पदं मनं भजतु सर्वसिद्धिकरम् ॥ ६३ ॥
 साध्याख्यात्तरगर्भितं मनुमिमं पत्रे लिखित्वा च त-
 चक्रो हस्तमृदा कृतप्रतिकृतेर्विन्यस्य मन्त्री हृदि ।
 समाहन्त्वथ पुत्तलीमभिसुखे सस्याप्य सन्ध्यात्रये
 जप्यादष्टयतं चिराय वयतां गच्छत्यसौ निययः ॥ ६४ ॥
 ब्रीह्रीणां जुहुयान्नरोऽष्टयतकं सम्बत्तराष्ट्रीहिमान्
 गोदुग्धैः पशुमान् घृतैः कनकवान् दध्ना च सर्वर्हिमान् ।
 अन्नैरन्नसमृद्धिमांय मधुभिः स्याद्रत्नवान् दूर्व्यया-
 प्यायुष्मान् प्रतिपद्भजेन महतीं सद्यः श्रियं प्राप्नुयात् ॥ ६५ ॥

छान्तं मरुच्च रसवर्णयुतं (१) सवाद्य

सवीप्सा शूलिनिपदश्च सदुष्टशब्दम् ।

पञ्चान्तकं सदहनं परिभाष्य हान्त

हुं फट् हिठान्तमिति शूलिनिमन्त्रमेव ॥ ६६ ॥

ऋषिर्दीर्घतपाश्छन्दः ककुब्दुर्गा च देवता ।

दुर्गा हृदरदा शीर्षे शिखा स्याद्विन्ध्यवासिनी ॥ ६७ ॥

वर्माऽसुरमर्दिनि च शुद्धपूर्वप्रिये तथा ।

त्रासयदितयश्चास्त्रं देवसिद्धसुपूजिते ॥ ६८ ॥

नन्दित्यस्ते रत्नयुगं महायोगेश्वरीति च ।

शूलिन्याद्यश्च पञ्चाङ्गं हुं फट्कन्तमितीरितम्

अङ्गकर्मैव रक्षाकृत् प्रोक्तं ग्रहनिवारणम् ॥ ६८ ॥

विभ्राणा शूलवाणास्यरिसदरगदा चाप्रपागान् कराभे

मेषश्यामा किरीटीक्षसितशक्तिकलाभीषणा भूषणाभ्या ।

सिंहस्तम्भाधिरुद्धा चतस्रभिरसिखेटान्विताभिः परीता

कन्याभिर्भिन्नदैत्या भवतु भवभयध्वंसिनी शूलिनी वः ॥ ७० ॥

एवं विचिन्त्य पुनरक्षरमन्त्रमेनं मन्त्री जपन् प्रजुहुयाच्च दशांगतोऽस्ते ।

प्राज्येन सान्यहविषा प्रयजेच्च देवीमद्भाष्टशक्तिनिजहेतिदिशाधिनाथैः ॥ ७१ ॥

दुर्गा च वरदा विन्ध्यवासिन्यसुरमर्दिनी ।

युद्धप्रिया वेदसिद्धपूजिता नन्दिनी तथा ॥ ७२ ॥

महायोगेश्वरी चाष्ट शक्तयः समुदौरिताः ।

रथाङ्गग्रहासिगदावाणकार्मुकसंज्ञकाः ॥ ७३ ॥

सशूलपाशा यष्ट्या दिक्क्रमादष्ट हेतयः ।

दीक्षाजपहुतार्चाभिः सिद्धः कर्म समाचरेत् ।

आमयोन्मादभूतापक्षारक्षेणगमादिकम् ॥ ७४ ॥

उद्गूर्णैः प्रहरणकैरुदीर्णवेगैः शूनाद्यैर्निजमय शूलिनीं विचिन्त्य ।

आविश्य घणमिव जप्यमानमन्त्रस्याहत्या द्रुतमपयान्ति भूतसङ्घाः ॥ ७५ ॥

अन्तराय पुनरात्मरोगिणोरम्बिकामपि निजायुधाकुलाम् ।

संविचिन्त्य जपतोऽरिमुद्रया विद्रवन्त्यवग्रविग्रहा ग्रहाः ॥ ७६ ॥

अहिमूपिकहयिकादिजं वा बहुपातुर्कुङ्कुरलूतिकोद्वं वा ।

विषमाशु विनाशयेत्तराणां प्रतिपन्नेव (१) च विन्ध्यवासिनी सा ॥ ७७ ॥

आधाय वाणे निशिते च देवीक्षेमश्वरीमन्त्रमिमं जपित्वा ।

नरधेनादेव विपक्षसेना दिगो दिगो धावति (२) नष्टसंज्ञा (३) ॥ ७८ ॥

(१) "प्रतिपन्नेव" इति पाठान्तरम् ।

(२) "नष्टसेना" इति पाठान्तरम् ।

आत्मानमार्थां प्रतिपद्य शून्यपाशान्वितां वैरिवलं प्रविश्य ।
 मन्त्रं जपन्नाशु परायुधानि गृह्णाति मुञ्चाति च बोधमेवाम् ॥ ७८ ॥
 तिलसिद्धार्थैर्जुहुयाद्भक्तं मन्त्री सपत्ननामयुतम् ।
 स तु रोगाभिहतात्मा मृतिमेति न तत्र सन्देहः ॥ ८० ॥
 त्रिमधुरसिक्तैश्च तिलैरष्टसहस्र जुहोति योऽनुदिनम् ।
 अप्रतिहतास्य शक्तिर्भूयात् प्रागेव वत्सरतः ॥ ८१ ॥
 सर्पिपाष्टशतहोमतोऽमुना वाञ्छितं सकलमद्भुतो भवेत् ।
 दूर्लभ्या विकयुजेप्सितं लभेत् सम्यगष्टशतसंख्यया हुतात् ॥ ८२ ॥
 कुरिकाकृपाणनखरा मन्त्रेणानेन साधु संजप्ताः ।
 सम्पाताज्यसुसिक्ता अप्रतिहतशक्तयो भवन्ति युधि ॥ ८३ ॥
 गोमयविहितां गुलिका जुहुयाच्छतमष्टपूर्वकं मन्त्री ।
 दिवसैः सप्तभिरिष्टौ द्विष्टौ मिथो वियोगिनौ भवतः ॥ ८४ ॥
 अष्टष्टकुं गोमयमन्तरिचे संगृह्य जप्त्वा त्रिसहस्रमानम् ।
 यियासतां वै निखनेचराणां संस्तम्भनं द्वारि चमूसुखे च ॥ ८५ ॥
 पानीयान्शःपाणिमार्थां प्रसन्नां ध्यात्वा ग्रामं वा-पुरं वापि गच्छन् ।
 जप्त्वा मन्त्रं तर्पयित्वा प्रविष्टो मृष्टं भोज्यं प्राप्नुयाद्भृत्यवर्गैः ॥ ८६ ॥
 आकैर्मन्त्री त्रिमधुरयुतैरेकसाहस्रमिधै-(१)
 राश्वत्यैर्वा त्वतिविशदचेतास्त्रिलैर्वा जुहोति ।
 यानुद्दिश्य त्ववहितमनास्तन्मयः सम्यगग्नी
 ते वश्याः स्युर्विधुरितधियो नात्र कार्थ्यो विचारः ॥ ८७ ॥
 कुर्यात् प्रयोगानपि दावदुर्गाकल्पोदितान् वै मनुनाऽमुना च ।
 मन्त्री जपार्चाहुततर्पणान्ता(२)न्नालो हि मन्त्रोरनयोर्विशेषः ॥ ८८ ॥
 ॥ ३ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे चतुर्दशः पटलः ॥ ३ ॥

(१) "एकसाहस्रम्" इत्यत्र "यकैसाहस्रम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "तर्पणाद्या नालो हि" इति पाठान्तरम् ।

पञ्चदशः पटलः ।

अथ कथयिष्ये मन्त्रं चतुरक्षरमञ्जकं समासेन ।
प्रणवो भुवनाधीश्यादण्डिखमस्यादिको विमर्गान्तः ॥ १ ॥
ऋपिरस्याऽज्ज्वाल्दी गायत्रश्च देवता च भुवनेशी ।
अङ्गानि पट् क्रमेण प्रोक्तानि प्रणवशक्तिबीजाभ्याम् ॥ २ ॥
भास्वद्रत्नौघमौलिस्फुरदमृतरुचो रत्नयन्त्रारुखां (१)
सद्यः सन्तप्तकार्तस्त्रकमलजवाभासुराभिः प्रभाभिः ।
विज्ञाकागावकाशं ज्वलयदग्निगिरं धनं पाशाद्गुग्नेष्टा-
भीतीना भद्रितुङ्गस्तनमवतु जगत् मातुरार्कं वपुर्व्यः ॥ ३ ॥
संदीप्तितोऽय प्रजपेच्च मन्त्रं मन्त्री पुनर्नक्षत्रतुष्कमेनम् ।
पुण्यैस्तदन्ते द्विजवृक्षजातेः स्वादुप्सु तैर्वा जुहुयात् सरोजैः ॥ ४ ॥
मनोरथार्काढ्यतया त्वनेन प्रवर्त्यतेऽर्घ्योपहिता प्रपूजा ।
समे सुमृष्टे रचयेद्विविक्ते शब्दे तले स्थण्डिलमङ्गणस्य ॥ ५ ॥
प्रयजेदथ प्रभूतां विमलां साराङ्गया समाराध्याम् ।
परमसुखामन्यादिष्वस्त्रिषु मध्ये च पीठकृतेः प्राक् ॥ ६ ॥
ऋक्षत्रयक्लीववियोजिताभिः क्रमात् कृशान् विन्दुयुताभिरज्भिः ।
सहाभिपूज्या नव शक्तयः स्युः प्रद्योतनाः प्राज्यतरप्रभावाः ॥ ७ ॥
दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा विभूतिर्विमला तथा ।
अमोघा विद्युता चैव नवमी सर्वतोमुखी ॥ ८ ॥
ब्रह्मविष्णुशिवात्मक समीर्य सौराय योगपीठाय ।
प्रोक्षेति नतिमपि पुनः समापयेत् पीठमन्त्रमहिमरुचेः ॥ ९ ॥

(१) “अज्जयन्त्रारुखाम्” इति पाठान्तरम् ।

आवाह्यं हार्त्तिकमर्कमर्घ्यपाद्याचमाद्यैर्मधुपर्कयुक्तैः ।

प्रपूजयेदावरणैः समस्तसम्पत्त्यवाप्त्यै तदधीनचेताः ॥ १० ॥

हस्तेखाद्याः पञ्च यष्टव्यास्वद्वै (१) स्तदनु मातृभिः पथात् ।

अङ्गाराद्यैराशापालैरभ्यर्चयेत् क्रमान्मन्त्रौ ॥ ११ ॥

प्रतिपूज्यशक्तिमिति तत्र पुरः प्रणिधाय (२) ताम्बरचितं चपकम् ।

प्रजपन्मनुं प्रतिगतक्रमतः परिपूरयेत् सुविमलैः सलिलैः ॥ १२ ॥

अक्षतयवकुशदूर्वातिलसर्पपकुसुमचन्दनोपेतैः ।

प्रस्थग्राह्यद्विदं स्त्रैक्यं सञ्भावयन् समाहितधीः ॥ १३ ॥

इहा दिनेशमथ पीठगतं तथैव

व्योमस्थितं परिहृतावरणं विलोक्य ।

अष्टोत्तरं शतमथ प्रजपेन्ननुत्तं

पूर्णोदकं निजकरेण पिधाय पात्रम् ॥ १४ ॥

भूयोऽभ्यर्च्य सुधामयं जलमथो तद्वन्यपुष्पादिभि

जानुभ्यामवनिं गतयपकमप्यामस्तृकं प्रोढरन् ।

दद्यान्मण्डलबद्धदृष्टिद्वयो भक्त्यार्थमोजोवल-

ज्योतिर्दीप्तिप्रयशोऽतिस्मृतिकरं (३) लक्ष्मीप्रदं भान्वते ॥ १५ ॥

अथ क्षतपुष्पाञ्जलिरपि पुनरष्टगतं जपेन्ननुमिमं मन्त्रौ ।

यावद्रश्मिषु भानोर्याप्रोत्पन्नः (४) सुधामयं तदपि ॥ १६ ॥

अमृतमयजलावसिक्तगात्रो दिनपतिरप्यमृतत्वमातनोति ।

धनविभवसुदारपुत्रमिवपशुगणजुष्टमनन्तभोगयोगि ॥ १७ ॥

तस्मादिनाय दिनशो ददतादिनादौ दैन्यापनोदितमवे दिनवल्लभाय ।

अर्घ्यं समग्रविभवस्त्वय्यार्कवारे पारं स गच्छति भवाद्वयधारिराशेः ॥ १८ ॥

(१) "हस्तेखाद्यैः पञ्चभिरिदं" इति पाठान्तरम् ।

(२) "प्रणिधाय" इति पाठान्तरम् ।

(३) "ज्योतिर्दीप्तिप्रयशोऽतिस्मृतिकरम्" इति वा पाठः ।

(४) "प्राशोत्पन्नः" इति पाठान्तरम् ।

अनुदिनमर्चयितव्यं पुंसां विधिनाऽसुनायवा रवये ।

दद्यादर्घ्यद्वयमपि कुर्याद्वाञ्छितार्थसमवात्ये ॥ १८ ॥

एकीकृत्य समस्तवस्त्वनुगतानादित्यचन्द्रानलान्

वेदाद्येन गुणात्मकेन सगुणानाकृत्य हृल्लेखया ।

सर्वं तत्प्रतिमथ्यतामपि समावष्टभ्य हंसात्मना

नित्यं शुद्धमनन्यमचरपदं मन्त्री भवेद्योगतः ॥ २० ॥

अथ वदाम्यजपामनुसुत्तमं सकलसंस्तृतियापनसाधनम् ।

दुरितरोगविषापहरं नृणामिह परत्र च वाञ्छितसिद्धिदम् ॥ २१ ॥

विष्णुपदं मसुधाकरखण्डं चन्द्रयुगावधिकं वतुरीयम् ।

चेत्रविटो मनुरेप मसुक्ती यं प्रजपत्यपि सन्ततभावा ॥ २२ ॥

ऋष्याद्या ब्रह्मदेव्यादिगायत्रीपरमात्मकाः ।

हमाऽस्तीवकनादीर्घयुजाऽङ्गानि समाचरेत् ॥ २३ ॥

अरुणकनकवर्णं पद्मसंस्थं च गौरी-

हरनियमितचिह्नं सोम्यतानूनपातम् ।

भवतु भवदभीष्टप्राप्तये पाशटङ्गा

मयवरदविचित्रं रूपमहोम्बिकेगम ॥ २४ ॥

प्रजपेद्वादगनघ्नं मनुमिममाज्यान्वितैश्च दीग्धात्रैः ।

तावत् सहस्रमानं जुहुयात् सोमे समर्चनापीठे ॥ २५ ॥

निक्षिप्य कलगमस्मिन् पूर्वोक्तानामपामथैकेन ।

आपूर्य्य चोपचर्य्य च विहानङ्गैः प्रपूजयेत् पूर्व्वम् ॥ २६ ॥

ऋतवसुवरनरसंघ्रास्तयर्त्तुगोवर्द्धिपूर्व्विकान्तान्ताः ।

आगोपागास्येयास्ततो दिशापास्ततश्च यज्ञाद्याः ॥ २७ ॥

इति परिपूज्य च कलगं पुनरभिपिच्याय नियमतोऽर्घ्यमपि ।

दद्यादिनाय वैदिकपारत्रिकमिदमे विरं मन्त्री ॥ २८ ॥

इन्दुदयोदितसुधारमपूर्णमार्गसम्यहविन्दुसुमनेधितमादिवीजम् ।

संविश्य यो मनुमिमं भजते मनस्वी स्यात्कैस्पतोऽय दुरितैः प्रतिमुच्यतेऽमी ॥ २९ ॥

व्योमानुगेन वसुधास्वमुचा सेदामा प्रद्योतमानसविनिःसृतशीतरुग्भ्याम् ।
भाराधिता दहनचन्द्रलसन्महोभ्यां रोगापमृत्युविपदाहरजः प्रयान्ति ॥ ३० ॥

हंसाण्डाकाररूपं सृतपरमसुधं मूर्ध्वचन्द्राङ्गलन्तं
नीत्वा सौपुन्नमार्गं निशितमतिरथे व्याप्तदेहोपगात्रम् ।
भृत्वा संजप्य मन्त्रं पलितविषगिरोरुग्ज्वरोन्मादभूता-
पम्भारादींश्च मन्त्री हरति दुरितदीर्भाग्यदारिद्र्यादीषैः ॥ ३१ ॥

विधाय लिपिपट्टजं मनुयुतोऽल्लसत्कर्णिकं
निधाय घटमत्र पूरयतु वारिणा तन्मुखम् ।
विधाय शशिनात्ममन्त्रयुतवामदोष्णा पुनः

। सुधायितरसैः स्वसाध्यमभिषेचयेत्तज्जलैः ॥ ३२ ॥

नारी नरो वा विधिनाभिषिक्तो मन्त्रेण तेनेति विषद्वयोत्थैः ।
रोगैस्तथाधिप्रभवैर्व्विमुक्तश्चिराय जीवित्करणैर्व्विशुद्धैः ॥ ३३ ॥
करेण तेनैव जलाभिपूर्णं प्रजप्य मन्त्री करकं पिधाय ।

सुधायितैस्त्रैविषिणं निषिञ्चेद्विषं निहन्त्यादपि कालकूटम् ॥ ३४ ॥
गदितं निजपाणितलं विषिणः शिरसि प्रविधाय जपेज्जलैः शितधीः ।
अचिरात् प्रतिमोचयते विषतो मतिमानथ तत्तत्कदष्टमपि ॥ ३५ ॥

इत्यजपामन्त्रविधिः सम्प्रोक्तः संग्रहेण मन्त्रविदाम् ।

यं प्राप्य सकलवसुसुखधर्मयशोभुक्तिमुक्तिभाजः स्युः ॥ ३६ ॥

अरुणा शिखिदीर्घयुता हृल्लेखा श्वेतया युताऽनन्ता ।

प्रोक्तः प्रयोजनानां तिलकसु यथार्थवाचको मन्त्रः ॥ ३७ ॥

गुह्यादाचरणतलं कण्ठादागुह्यमागलङ्गान्तात् ।

विन्यस्य मन्त्रवर्णान् क्रमेण मन्त्री करोतु वाङ्मविधिम् ॥ ३८ ॥

मन्त्रस्य मध्यमनुना दीर्घयुजाऽङ्गानि चेह कथितानि ।

ध्यायेत् पुनरहिमकरं मन्त्री निजवाञ्छितार्थनाभाय ॥ ३९ ॥

अरुणसरोरुहसंस्पर्शस्त्रिद्वारुणोऽरुणसरोजयुगलधरः ।

करकलिताभयवरदो द्युतिविम्बोऽमितमूपणस्त्विनोऽवतु वः ॥ ४० ॥

कृतमन्दीचो मन्त्री दिनकरनक्षत्रं मनुं अपेक्षुहयात् ।
 तावत्सहस्रमन्त्रैः सृष्टैर्वा त्रिमधुराष्टुतैश्च तिलैः ॥ ४१ ॥
 प्रागभिहितेन विधिना पीठाद्यं प्रतिविधाय तत्र पुनः ।
 विन्यस्य कलगमस्त्रिन् प्रपूजयेत्तरणिमपि सावरणम् ॥ ४२ ॥
 अद्वैः प्रथमावरणं ग्रहेर्द्वितीयं तृतीयमाग्नेयैः ।
 सुख्यतरगन्धसुमनोधुपाद्यैः कृतभक्तिनम्रमनाः ॥ ४३ ॥
 प्रागादिदिशासंस्थाः शशिवुधगुरुभार्गवाः क्रमेण स्युः ।
 आग्नेयादिष्वस्त्रिषु धरणिजमन्दाह्निकेतवः पूज्याः ॥ ४४ ॥
 शुभ्रमितपीतशुक्ला रक्तासितधूस्रकणकाः क्रमशः ।
 चन्द्राद्याः केत्वन्ता वामोरुन्यस्तवामकरनसिताः ॥ ४५ ॥
 अपरकराभयमुद्रा विकृतमुखोऽहिः कराहिताञ्जलियुक् ।
 दंष्ट्रोग्राम्यो मन्दः सवर्ण-^(१)मृदुगांशुकादिभूषय ॥ ४६ ॥
 संपूज्येवं विधिना विधिवत् गोरोचनादिकैर्द्रव्यैः ।
 दद्यादर्थं रवये मन्त्री निजवाञ्छिताप्तये मुक्तये ॥ ४७ ॥

गोरोचनामतिनवैणवराजिरक्तगीताम्यगालिकरवीरजवाकुशाधान् ।
 ग्रामाकतण्डुलयुतां य यथाप्रणामं संयोज्य भक्तिभरतोऽर्घ्यविधिर्विधेयः ॥ ४८ ॥

कृत्वा मण्डनमटपत्रनमितं तत्कर्णिकायां तथा
 पत्राग्रेषु विधाय कुम्भनवकं तत्पूरयित्वा जनैः ।
 आवाह्य क्रमगो ग्रहानभिसमाराध्याभिषेकक्रियां
 कुर्व्यादृशो ग्रहवैकृतानि विनयं यान्यस्य नक्षत्रीर्भवेत् ॥ ४९ ॥

ग्रहपरिहतमिद्धा पूर्वकृत्या दिनेन
 प्रतिबुद्धत निजसं येकत ये ग्रहाणाम् ।
 शुभमतिरुपरागे चन्द्रभान्वोः स्वमे वा
 रिपुटपत्रभये वा घोररूपे गदे वा ॥ ५० ॥

अर्कदिजाहिपमयूरकपिप्लाहाः

सोदुम्बराः खदिरशम्यभिधाः सदूर्वाः ।

दर्भाह्वयाश्च समिधोऽष्टगतं क्रमेण

सव्याह्वतीनि घृतहव्यहुतानि होमः (१) ॥ ५१ ॥

आज्याहुत्या त्वयादावन्ते च व्याह्वतिभिरपि जुहुयात् ॥ ५२ ॥

सोमादीनां दिशि दिशि समाधाय वज्रं यथाव-

होमे सम्यकृतवति मुदं यान्ति सर्वे ग्रहाश्च ।

युद्धे सम्यग्जयमपि रुजः शान्तिमायुश्च दीर्घं

कृत्याशान्तिं व्रजति पुनरेकत्र वा सर्व्वहोमः ॥ ५३ ॥

अमुना विधिनार्चनाहुताद्यैः प्रभजेद्यो दिनशो नरो दिनेशम् ।

मणिभिः स धनैश्च धान्यवर्गैः (२) परिपूर्णैवसद्यो भवेच्चिराय ॥ ५४ ॥

त्यदान्त आर्य्य सृष्ट्यर्णा मेधा रेविकया गुणाः ।

व्यत्ययोऽष्टाचरः प्रोक्तः सौरः सर्व्वार्थसाधकः ॥ ५५ ॥

देवभाग ऋषिस्तस्य गायत्री कन्द उच्यते ।

आदित्यो देवता चास्य कथ्यन्तेऽङ्गान्यतो मनोः ॥ ५६ ॥

सत्यव्रह्मविष्णुरुद्रैः साग्निभिः सर्व्वसंयुतैः ।

तेजोज्वालामणिर्बुधंफट्स्वाहान्तैरङ्गमाचरेत् ॥ ५७ ॥

आदित्यं रविमान् भास्करसूर्य्यौ न्यसेत् खरेर्लघुभिः ।

सशिरोमुखहृद्गुह्यकचरणेषु क्रमश एव मन्तितमः ॥ ५८ ॥

सशिरोमुखगलहृदयोदरनाभिग्रिष्ठाङ्घ्रिषु प्रविन्यस्येत् ।

प्रणवाद्यैरष्टार्णैः क्रमेण सोऽयं तदक्षरन्यासः ॥ ५९ ॥

अरुणोऽरुणपद्मे नियणः कमलेऽभीतिवरी करेदंधानः ।

स्वरुचाहितमण्डलस्त्रिनेत्रो रविराकल्पगताकुलोऽवताडः ॥ ६० ॥

(१) "अर्कदिजाहिपमयूरकपिप्लाहाः" इति शाठान्नरम् ।

(२) "धान्यवर्गैः" इत्यत्र "धान्यरत्नैः" इति शाठान्नरम् ।

संदीप्तितोऽय मन्त्री मन्त्रं प्रजपेच्च वर्णलक्षान्तम् ।
 जुहुयात्त्रिमधुरसिक्तैर्दुग्धतरुसमिद्धैर्व्वसुसहस्रम् ॥ ६१ ॥
 अथवा सघृतैरद्वैः समर्चयेन्नित्यगोऽर्घ्यमपि दद्यात् ।
 पूर्वोक्त एव पीठे कुम्भं प्रणिधाय साधु संपूज्य ॥ ६२ ॥
 शङ्खाद्विररुणवासोयुगेन संवेष्ट्य पूजयेत् क्रमशः ।
 अङ्गाहतेः परस्तादादित्याद्यैरुपादिशक्तियुतैः ॥ ६३ ॥
 मातृभिररुणान्ताभिः सप्रहैः सुरैर्यान्ते सूर्यपार्षद्विः ।
 सोपा सप्रज्ञा सप्रभा (१) सन्ध्या च शक्तयः प्रोक्ताः ॥ ६४ ॥
 सपूज्येवं दिनेन पटुमतिरथ जप्त्वा च हुत्वाभिपेकं
 कृत्वा दत्त्वेनसंख्यं वसुमपि गुरवे साशुकं भोजयेच्च ।
 विप्रानादित्यसंख्यानिति विहितमनुर्नित्यगोऽर्घ्यं दद्यात्
 वारे वा भास्करोये शुभतरचरितो वल्लभाय ग्रहाणाम् ॥ ६५ ॥
 इतीह दिनक्रमानुं भजति नित्यगो भक्तिमान्
 य एष निचितेन्द्रो भवति नीरुजो वत्सरात् ।
 समस्तदुरितापमृत्युरिपुभूतपीडादिका-
 नपास्य स सुखो स जीवति परञ्च भूयात् पदम् ॥ ६६ ॥
 ॥ ॐ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे पञ्चदशः पटलः ॥ ७ ॥

(१) "सोदा सप्रज्ञा सप्रभा" इति पाठान्तरम् ।

षोडशः पटलः ।

अथ चन्द्रमनुं वक्ष्ये सजपार्चाहुतादिकम् ।
 हिताय मन्त्रिणां सार्घ्यविधानञ्च समासतः ॥ १ ॥
 भृगुः ससत्यः सार्धेन्दुर्विन्दुहीनः पुनय सः ।
 विषानन्तो मान्तनतो मन्त्रोऽयं सोमदैवतः ॥ २ ॥ (१)
 दीर्घभाजा स्वधीजेन कुर्यादङ्गानि वै क्रमात् ।
 विचिन्तयेत् पुनर्मन्त्री यथावन्मन्त्रदेवताम् ॥ ३ ॥
 विमलकमलसंस्थः सुप्रसन्नाननेन्दु-
 र्वरदकुसुदहस्तयारुहारादिभूषः ।
 स्फटिकरजतवर्णो वाञ्छितप्राप्तये वो
 भवतु भवदभीष्टद्योतिताङ्कः (२) शशाङ्कः ॥ ४ ॥
 दीक्षितः प्रजपेन्नन्त्री रसलक्ष्म मनुं वशी ।
 पञ्चमी दशमी पञ्चदशीषु तु विशेषतः ॥ ५ ॥
 अथुतं प्रजपेन्नन्त्री सायाह्नेऽभ्यर्च्य भाषिपम् ।
 पयोऽन्नेन हुनेद्भूयः सष्टतेन सहस्रकम् ॥ ६ ॥
 ससर्पिषा पायसेन पट्सहस्रं हुनेत् पुनः ।
 पीठकृषी तु सोमान्तं परिपूज्यार्चयेद्विधुम् ॥ ७ ॥
 राका कुमुदतो नन्दा सुधा सन्नीविनी क्षमा ।
 आप्यायनी चन्द्रिका चाङ्गादिनी नव शक्तयः ॥ ८ ॥

- (१) पुस्तकान्तरे द्वितीयश्लोकात् परं श्लोकोऽयं दृश्यते—
 “अपिरस्मि सजाख्यात यद्विष्णुर्न प्रकीर्तितम् ।
 शोभो देवश्च सौ कीर्जं व्याप यद्विष्णुरीरिता” ॥
 (२) “भवदभीष्टद्योतिताङ्कः” इति पाठान्तरम् ।

केसरेष्वद्रपूजा स्थाच्छक्तीस्तद्वहिरर्चयेत् ।
 रोहिणीं कृत्तिकाख्याञ्च रेवतीं भरणीं तथा ॥ ८ ॥
 रात्रिमाद्र्द्राद्वया ज्योत्स्नां कलाञ्च क्रमतोऽर्चयेत् ।
 दलाग्रेषु ग्रहानष्टौ दिशानाद्याननन्तरम् ॥ १० ॥
 सुसितैर्गन्धकुसुमैः पात्रै रूष्यभयैस्तथा ।
 शक्तयः फुल्लकुन्दाभास्तारहारविभूषणाः ॥ ११ ॥
 सितमाल्याम्बरालेपा रचिताञ्जलयो मताः ।
 इति सिद्धमनुं (१) मन्त्री शशिनं मूर्ध्नि चिन्तयन् ॥ १२ ॥
 त्रिसहस्र जपेद्रात्रौ मासान्मृत्युञ्जयो भवेत् ।
 हृदयाश्रोजसस्यं त भावयन् प्रजपेन्ननुम् ॥ १३ ॥
 राज्यैश्वर्यं वत्सरेण प्राप्नुयादप्यकिञ्चनः ।
 आहाराचारनियतो जपेन्नचचतुष्टयम् ॥ १४ ॥
 असमयतर तेन निधानादि च लभ्यते ।
 घोरज्वरगराः शीर्षरोगाः कृत्वाथ कामलाः ॥ १५ ॥
 तन्मन्त्रायुतजापेन नश्यन्ति सकलापदः ।
 नित्यं प्रजपेन्नन्त पूर्णोसु विजितेन्द्रियः ॥ १६ ॥
 जपेन्ननुं यथाशक्ति नक्षत्रीसौभाग्यनिदये ।
 त्रितयं मण्डनानान्तु कृत्वा पाद्यात्यपौर्विकम् ॥ १७ ॥
 आसीन, पश्चिमे मध्यसंस्थे द्रव्याणि विन्यसेत् ।
 पूर्वध्विन् पद्मजीपेते पूर्व्ववत् सोममर्चयेत् ॥ १८ ॥
 राकायामुदये रात्रौ निजकार्यं विचिन्तयेत् ।
 मस्याप्य राजतं तत्र चपक परिपूरयेत् ॥ १९ ॥
 गन्धेन शुद्धपयसा स्पृष्टपात्रो जपेन्ननुम् ।
 षष्टोत्तरशतावृत्त्या दद्यादर्घ्यमथेन्दये ॥ २० ॥

विद्यामन्त्रेण मन्त्रज्ञो यथावत्तदुगतात्मना ।

विद्ये विद्यापदे प्रोक्ता मालिनीति च चन्द्रिणि ॥ २१ ॥

चन्द्रसुख्यग्निजायाच्च निगदेत् प्रणवादिकम् ।

प्रतिमासञ्च पण्मासात् सिद्धिमेत्याति काङ्क्षिताम् ॥ २२ ॥

इष्टाय दीयते कन्या कन्यां विन्देन्नियेष्टिताम् ।

अमितां श्रियमाप्नोति कान्तिं पुत्रान् यशः पशून् ।

सोमार्घ्यदाता लभते दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ २३ ॥

इति सोममन्त्रविधिः प्रणिगदितः संग्रहेण मन्त्रविदाम् ।

उपकृतयेऽमितलक्ष्मै मेधायै प्रेत्य चेह सम्पत्तयै ॥ २४ ॥

अथाग्निमन्त्रानखिलार्थसिद्धिप्रदान् प्रवक्ष्ये जगतो हिताय ।

सर्थादिल्लृप्तीनपि साङ्गमेदान् सार्चाविशेषान् सजपादिकांश्च ॥ २५ ॥

विद्यतो दशमोऽर्घिसर्गयुक्तो भवसर्गो भृगुलान्तपोङ्ग्याचः ।

हुतमुद्दयिता ध्रुवादिकोऽयं मनुकृतः सुसमृद्धिदः कृशानोः ॥ २६ ॥

भृगुरपि तद्वपिच्छन्दो गायत्री देवताग्निरुद्दिष्टः ।

प्राक्प्रोक्तान्यङ्गानि द्विथः समुक्तैश्च मन्त्रवाक्यैर्व्या ॥ २७ ॥

शक्तिस्त्रस्तिकपागान् साङ्गश्वरदाभयान् दधन्निमुखः ।

मुकुटादिविविधभूपोऽवताच्चिरं पावकः प्रसन्नो वः ॥ २८ ॥

जपेदिमं मनुमृतुलक्षमादराद्दशांगतः प्रतिजुहुयात् पयोन्वसा ।

ससर्पिपाप्यसिततरैश्च पाण्डिकैः समर्चयेदथ विधिवद्विभावसुम् ॥ २९ ॥

पीता खेताऽरुणा कृष्णा धूम्रा तीव्रा भुलिङ्गिनी ।

रुचिरा ज्वालिनी चेति कृशानोर्नव शक्तयः ॥ ३० ॥

पीठे तनूनपातः प्रागङ्गैरष्टभूर्त्तिभिस्तदनु ।

भूयश्च शतमङ्गाद्यैर्विधिनाय हिरण्यरेतसं प्रयजेत् ॥ ३१ ॥

आज्यैरष्टोर्हृगतं प्रतिपदमारभ्य मन्त्रविद्दिनयः ।

चतुरो भासान् जुहुयात् नक्ष्मीरत्यायता भवेत्तस्य ॥ ३२ ॥

केसरेवङ्गपूजा स्याच्छक्तीस्तद्वहिरर्चयेत् ।
 रोहिणीं कृत्तिकाख्याञ्च रेवतीं भरणीं तथा ॥ ८ ॥
 रात्रिमाद्राद्वया ज्योत्स्नां कलाञ्च क्रमतीर्षयेत् ।
 दलाग्रेषु ग्रहानष्टौ दिशानाथाननन्तरम् ॥ १० ॥
 सुसितैर्गन्धकुसुमैः पात्रै रूप्यमयेस्तथा ।
 ग्रन्थयः पुत्रकुन्दाभास्वारहारविभूषणाः ॥ ११ ॥
 सितमाल्याम्बरानेपा रचिताञ्जलयो मताः ।
 इति सिद्धमनुं (१) मन्त्री शशिनं मूर्ध्नि चिन्तयन् ॥ १२ ॥
 त्रिसहस्रं जपेद्वात्रौ मासान्मृत्युञ्जयो भवेत् ।
 हृदयाभ्योजसंस्थं त भावयन् प्रजपेन्ननुम् ॥ १३ ॥
 राज्ञेश्वर्यं वत्सरेण प्राप्नुयादप्यकिञ्चनः ।
 आहाराचारनियतो जपेन्नक्षत्रचतुष्टयम् ॥ १४ ॥
 असंग्रयतर तेन निधानादि च लभ्यते ।
 घोरज्वरगराः शीर्षरोगाः कृत्याथ कामलाः ॥ १५ ॥
 तन्मन्त्रायुतजापेन नश्यन्ति सकलापदः ।
 नित्यगः प्रजपेन्मन्त्र पूर्णासु विजितेन्द्रियः ॥ १६ ॥
 जपेन्मनुं यथाशक्ति लक्ष्मीसौभाग्यसिद्धये ।
 त्रितयं मण्डलानान्तु कृत्वा पायात्प्रीर्विकम् ॥ १७ ॥
 आसीनः पश्चिमे मध्यसंस्थे द्रव्याणि विन्यसेत् ।
 पूर्व्यध्विन् पङ्कजोपेते पूर्व्ववत् सोममर्चयेत् ॥ १८ ॥
 राकायामुदये रात्रौ निजकार्यं विचिन्तयेत् ।
 मन्त्राप्य राजतं तत्र चपक परिपूरयेत् ॥ १९ ॥
 गव्येन शुद्धपयसा स्पृष्टपात्रो जपेन्ननुम् ।
 षष्टोत्तरगताष्टव्या दद्यादर्घ्यमथेन्द्रे ॥ २० ॥

विद्यामन्त्रेण मन्त्रज्ञो यथावत्तदुगतात्मना ।
 विद्ये विद्यापदे प्रोक्ता मालिनीति च चन्द्रिणि ॥ २१ ॥
 चन्द्रमुख्यग्निजायाञ्च निगदेत् प्रणवादिकम् ।
 प्रतिमासञ्च पण्मासात् सिद्धिमेष्यति काहिताम् ॥ २२ ॥
 इष्टाय दीयते कन्या कन्यां विन्देन्निजेप्सिताम् ।
 अमितां त्रियमाप्नोति कान्तिं पुत्रान् यशः पशून् ।
 सोमार्घ्यदाता लभते दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ २३ ॥
 इति सोममन्त्रविधिः प्रणिगदितः संप्रह्णेण मन्त्रविदाम् ।
 उपकृतयेऽमितलक्ष्मे मेधायै प्रेत्य चेह मम्पत्तै ॥ २४ ॥

अथाग्निमन्त्रानखिलार्थसिद्धिप्रदान् प्रवक्ष्ये जगतो हिताय ।
 सूर्यादिकृष्णीनपि साङ्गमेदान् सार्चाविशेषान् सज्जपादिभ्यः ॥ २५ ॥
 वियतो दशमोऽर्धसर्गयुक्तो भवसर्गौ भृगुनाम्नाप्यङ्गगाय ।
 हुतभुग्दयिता ध्रुवादिकोऽय मनुकताः समुद्रदिदः क्रगन् ॥ २६ ॥
 भृगुरपि तद्विष्णुन्दो गायत्री देवताग्निरुद्दिष्टः ।
 प्राक्प्रोक्तान्यङ्गानि दिग्गः समुक्तेय मन्त्रयाकौश्या ॥ २७ ॥
 शक्तिस्त्वस्तिकपाशान् साङ्गशवरदाभयान् दधन्निभ्यः ।
 मुकुटादिविविधभूयोऽवताञ्चिरं पावकः प्रसन्नो ॥ २८ ॥
 जपेदिमं मनुस्तुल्यचमादराद्दशांगतः प्रतिबुद्धयान् ॥ २९ ॥
 ससर्पिपाथ्यसिततरैश्च पाष्ठिकैः समर्चयेदथ विधिः ॥ ३० ॥
 पीता श्वेताऽरुणा कृष्णा धूम्ना तीव्रा रुद्रिणी ॥ ३१ ॥
 रुचिरा ज्वालिनी चेति छगानोर्नय गच्छय ॥ ३२ ॥
 पीठे तनूनपातः प्रागङ्गैरष्टमूर्त्तिभिर्मादय ॥ ३३ ॥
 भूयश्च गतमखाद्यैर्विधिनाय हिरण्यैर्यथ ॥ ३४ ॥
 आज्यैरष्टोर्द्धगतं प्रतिपदमारभ्य मन्त्रविधिः ॥ ३५ ॥
 चतुरो मासान् जुहुयात् लक्ष्मीरथायथ ॥ ३६ ॥

शृङ्गाभिः शालीभिर्हिनमनुजुहुयादयाब्दमात्रेण ।
 शाली शालिगृहं स्याद्गोमहिष्याद्यैश्च संकुलं तस्य ॥ ३३ ॥
 शृङ्गावैर्घृतमिक्षैः प्रतिदिनमग्नौ समिधिते जुहुयात् ।
 अथसमृद्धिश्चेहतो स्यादस्य निकेतनेऽब्दमात्रेण ॥ ३४ ॥
 जुहुयात्तिनैः सुशुद्धैः पद्मसाज्जायते महालक्ष्मीः ।
 कुमुदैः सकङ्कारैरपि जातीकुसुमेय जायते सिद्धिः ॥ ३५ ॥
 पानाग्रैः पुनरिधकैः सरसिजैर्वैल्वैश्च रक्तोत्पलै-
 र्दुग्धैर्वीरुहसम्भवैः खुदिरजैर्व्याघातवृक्षोद्भवैः ।
 दूर्वाख्यैश्च गमीविकटतभवैरष्टोर्हुयुक्तं शतं
 नित्यं वा जुहुयात् प्रतिप्रतिपदं मन्त्री महासिद्धये ॥ ३६ ॥
 तारव्याहृतययाग्ने जातवेद इहावह ।
 सर्व्वेकस्माणि चेत्युक्ता साधयाऽग्निवधूर्मनुः ॥ ३७ ॥
 ऋष्याद्याः पूर्व्वोक्ता मन्त्रेणाङ्गानि वर्णभिन्नेन ।
 भूतर्तुकरणसेन्द्रियगुणयुग्मैर्मन्त्रवर्णकैस्तदपि ॥ ३८ ॥
 अथवा शक्तिस्वस्तिकदर्भाक्षस्तक्स्त्रुवस्त्रुगभयवरान् ।
 दधदमिताकण्ठो वो वसुरवतात् कनकमालिकालसितः ॥ ३९ ॥
 वक्त्रादेयसुहृद्भ्यां दिनाटावेव दीक्षितः ।
 मन्त्रं द्वादशसाहस्र जपेत् सम्यगुपोषितः ॥ ४० ॥
 अर्घ्येदद्रमूर्त्तिं च लोकेगकुलिगादिभिः ।
 समिटाव्यममाया हि परिगोध्य यथाविधि ॥ ४१ ॥
 ब्राह्मणान् भोजयित्वाय स्वयं भुक्त्वा समाहितः ।
 परेऽङ्घ्रि प्रतिपद्येतेर्जुहुयादर्चितेऽनले ॥ ४२ ॥
 मन्त्री षट्सप्तद्विर्द्वितिनराजौहविघृतेः ।
 षटोत्तरगताहत्या पुनर्देकैकगः क्रमात् ॥ ४३ ॥
 दगाहमेवं हुत्वा तु पुनरेकादशीतिर्यो ।
 गजपा प्रतर्प्य विप्रांश्च प्रदद्याद्गुरुदक्षिणाम् ॥ ४४ ॥

सुवर्णवासोधान्यानि शोणां गाञ्च सतर्णकाम् ।

पुनरष्टोत्तरं मन्त्री सहस्रं दिनगोऽजपेत् ॥ ४५ ॥

विधिर्निति विधातुरग्निपूजामचिरैव भवेन्महासमृद्धिः ।

धनधान्यसुवर्णरत्नपूर्णा धरणी गोष्ठपुत्रमित्रकीर्णा ॥ ४६ ॥

प्रजपेद्यवा सहस्रसंख्यं दिनगो वत्सरतो भवेन्महाथीः ।

जुहुयात् प्रतिवासरं शताख्यं इविषाज्देन भवेन्महासमृद्धिः ॥ ४७ ॥

पालाशैः कुसुमैर्हृनेद्दधित्तौद्राद्भुतैर्मण्डलं

नित्यं साटगतैस्तथैव करवीरोत्येः समृद्धेः हुनेत् ।

षण्मासं कपिनाष्टतेन दिनगोऽप्यष्टौ सहस्रन्तथा

होतव्यं लभते स राज्यसदृशीं लक्ष्मीं यशो वा महत् ॥ ४८ ॥

सत्पूज्यात्तिष्ठमज्दात् पुरुषहरिपदे पिङ्गलान्ते निगद्य

प्रोक्ताथो लोहिताख्यं पुनरपि च वदेत् देहि मेदात् क्रमेण ।

भूयो ब्रूयात्तथा दापय शशियुगमार्णायतुर्विंशदर्शः

प्रोक्तो मन्त्रोऽखिलेष्टप्रतरणसुरसद्गाद्विपः स्यात् कृशानोः ॥ ४९ ॥

ऋत्याद्याः स्युः पूर्व्ववद्वतुभूतदिशात्रिकरणयुगलार्णैः ।

भूलमनुनाऽय कुर्यादङ्गानि क्रमश एव सन्वितमः ॥ ५० ॥

हेमाख्यसुरद्रुमोदरभुवो निर्यान्तमखाकृतिं

वयंस्तं धनधान्यरत्ननिचयान् रन्ध्रेः स्वकैः सन्ततम् ।

ज्वालापल्लवितस्त्रोमविवरं भक्तात्तिसम्भेदनं

वन्दे धर्मसुखार्थमोक्षफलदं दिव्याकृतिं पावकम् ॥ ५१ ॥

जप्याच्च लक्षमानं मन्त्री संदीक्षितोऽय मनुमेनम् ।

जुहुयाच्च तदवसाने दृतसिक्कैः पायसैर्हृशंशेन ॥ ५२ ॥

भङ्गैर्हुतवहमूर्तिभिराशेषैः संयजेत्तदस्त्रैश्च ।

पावकमिति सन्वितमो गन्धाद्यैरनुदिनं तमुपहारैः ॥ ५३ ॥

दिनावतारे मनुमेनमन्वहं जपेत् सहस्रं नियमेन मन्त्रवित् ।

अष्टवृत्तायै यशसे त्रिये रजां विमुक्तये युक्तमतिस्तथायुगे ॥ ५४ ॥

शालीतण्डुलकैः सितैश्च पयसा जुत्वा हविः पावकं
गन्धाद्यैः परिपूज्य तेन हविषा संवर्ध्य पिण्डं महत् ।
आज्यालोहितमेकमेव जुहुयाज्जप्ता मनुं मन्त्रवित्
साष्टोहं प्रतिपद्यथो गतमतः स्यादिन्दिरा वत्सरात् ॥ ५५ ॥

अष्टोत्तरं गतमयो ष्टगमुद्रयैव मन्त्री प्रतिप्रतिपदं जुहुयात्पयोऽन्वैः ।
सान्ध्यैर्भवेन्न खलु तत्र विचारणीयं संवत्सरात् स च निकेतनमिन्दिरायाः ॥ ५६ ॥

अष्टोहं गतं हविषा मन्त्रेणानेन नित्ययो जुहुयात् ।
पण्मासादाव्यतमो भवति नरो नात्र सन्देहः ॥ ५७ ॥
शालीभिः शुद्धाभिः प्रतिदिनमष्टोत्तरं गतं जुहुयात् ।
धनधान्यसमृद्धः स्यान्मन्त्री संवत्सरार्द्धमात्रेण ॥ ५८ ॥
आन्यैरयुतं जुहुयात् प्रतिमासं प्रतिपदं समारभ्य ।
अतिमहती लक्ष्मीः स्यात्तस्य तु पण्मासतो न सन्देहः ॥ ५९ ॥
अरुणैः पुनरुत्पलैः गतं यो मधुराक्तैः प्रजुहोति वत्सरार्द्धम् ।
मशुनाप्यमुना गताधिकं (१) स प्रलभेन्महुं महत्तराच्च लक्ष्मीम् ॥ ६० ॥

प्रातोपलायकरवोरजवाप्यविल्व-

व्याघातकेसरकुरण्टभवैः प्रसूनैः ।

एकैकशः गतमयो मधुरवयाक्तै-

र्जुहन् प्रतिप्रतिपदं श्रियमेति वर्षात् ॥ ६१ ॥

खण्डैश्च सप्तदिनमप्यमृतानतोत्पै-

र्मन्त्री हुनेहुषसहस्रमयो पयोऽन्तैः ।

सम्यक् समर्थं दहनं त्वचिरेण जन्तु-

यातुर्धिकादिविषमन्त्ररतो वियुञ्जगात् ॥ ६२ ॥

शीरदुमत्वगभिषक्तज्ञेयंयावत्संपूर्य कुम्भमभिपूज्य लगानुमत्र ।

अथा मनुं पुनरमुं त्रिमहस्रमात्रं सेकक्रिया च्चरहरी प्रहवेत्तप्तो ॥ ६३ ॥

पयसि हृदयदग्ने भानुमालोक्य तिष्ठन्
 प्रजपतु च सहस्र नित्यशो मन्त्रमेनम् ।
 स दुरितमपमृत्युं रोगजातञ्च हित्वा
 ब्रजति नियतसौख्यं वत्सराहीर्षमायुः ॥ ६४ ॥

मनुनाऽमुनाऽष्टशतजप्तमथ प्रपिबेज्जलं ज्वलनदीपनकृत् । -
 शुरुमुक्तमप्युदरगं त्वमुना परिजापितं पचति कुक्ष्यनलः ॥ ६५ ॥
 हुनेदरुणपङ्कजैस्त्रिमधुराप्नुतेर्नित्यशः
 सहस्रमृतुमासतः पृथुतरा रमा जायते ।
 प्रतिप्रतिपदं हुनेदिति बुधोऽथवा सवत्सरं
 विनष्टवसुरप्यसौ भवति चेन्द्रिरामन्दिरम् ॥ ६६ ॥ ~
 ॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे पोडशः पटलः ॥ * ॥

सप्तदश पटलः ।

अथ सप्तदश कथयामि मनुमपि महागणेशितु ।
 यं समवहितधिय सुधिय समुपास्य सिद्धिमधिकां प्रपदिरे ॥ १ ॥
 तार श्रीशक्तिमारावनिगणपतिवीजानि दण्डीनि चोक्ता
 पद्यादिघ्न चतुर्थ्यां वरवरदमयो सर्वयुक्त जनश्च ।
 आभाष्य स्नेहमेऽन्त वशमिति च तथैवानयेति द्विठान्त
 प्रोक्तोऽय गाणपत्यो मत्तुरखिलविभूतिप्रद कल्पशाखी ॥ २ ॥
 ऋषिरपि गणकोऽस्य स्याच्छन्दो निहृदन्विता च गायत्री ।
 सकलसुरासुरवन्दितचरणयुगो देवता गणाधिपति ॥ ३ ॥
 प्रणवादिबीजपीठस्थितेन दोर्घस्वरान्वितेन सता ।
 अङ्गानि षडविदध्याश्रन्ती विघ्नेश्वरस्य बीजेन ॥ ४ ॥
 मन्दाराद्यै कल्पकहृत्तविशेषैर्विगिष्टतरफलदै ।
 गिगिरितचतुराग्रेऽन्तर्व्यानातपचन्द्रिकाकुले च तले ॥ ५ ॥
 ऐश्वर्यजलनिधिलङ्घरोकणजालकवाहिना च गन्धवहेन ।
 सशेविते च सुरतरुसुमन श्रितमधुपपञ्चचलनपरेण ॥ ६ ॥
 रत्नमये मणिवज्रप्रवालफलमुष्णपल्लवस्य सत ।
 महतोऽधस्तादृतुभिर्युगपत्सशेवितस्य कल्पतरो ॥ ७ ॥
 भिंहमुखपादपीठगनिपिमयपद्मे त्रिपटकोणोत्तमिति ।
 आसीनस्त्वैश्वरदो हृद्दुदरो दगमुजोऽरुणो गजवदन ॥ ८ ॥
 बीजापूरगदेक्षुकाम्बुक रुद्राक्षकामपाशोत्पल
 श्रीरघुशिवविष्णुरत्नकलगमोद्यत्कराश्वोरुह ।
 ध्याया वल्लभया न पद्मकरयाग्निष्टो ज्वलद्भूषया
 विद्यात्यन्तिविनाशसंस्थितिकरो विघ्नो विगिष्टार्थद ॥ ९ ॥

करपुष्करधृतकलशसुतमणिमुक्ताप्रवालवर्षेण ।

अविरतधारां विकिरन् परितः साधकसमग्रसम्पत्त्ये ॥ १० ॥

मदजललोलुपमधुकरमालां निजकर्णतालताडनया ।

निर्व्वासयन् मुहुर्मुहुर्मरैरसुरैश्च सेवितो युगपत् ॥ ११ ॥

अपेक्ष्य विस्वमभितथ रमारमेशौ तद्दक्षिणे वटजुषौ गिरिजावृषाङ्गौ ।

पृष्ठेऽथ पिप्पलजुषौ रतिपञ्चवाणौ सव्ये प्रियङ्गुमभितथ महीवराहौ ॥ १२ ॥

ध्येयौ च पद्मयुगचक्रदरैः पुरोक्तौ

पाशाङ्गशाख्यपरशुत्रिशिखैरथान्यौ ।

युग्मोत्पलेक्षुमयचापशरैस्तृतीया-

वन्त्यौ शकाङ्गकलमाग्रगदारथाङ्गैः ॥ १३ ॥

ध्येयाः षट् कोणास्त्रिषु परितः पाशाङ्गशाभयेष्टकराः ।

सप्रमदा गणपतयो रक्ताकाराः प्रभिन्नमदविवशाः ॥ १४ ॥

अग्रास्त्रावामोदः प्रमोदसुमुखौ च तमभितोऽस्त्रियुगे ।

पृष्ठे च दुर्गाशाख्यस्वसुमभितोऽविघ्नविघ्नकर्तारौ (१) ॥ १५ ॥

सव्यापसव्यभागे तस्य ध्येयौ च शङ्खपद्मनिधौ ।

मौक्तिकमाणिक्याभौ वर्धन्ती धारया धनानि सदा ॥ १६ ॥

सिद्धिसृष्टौ चान्या कान्तिर्मदनावती मदद्रवया ।

द्राविणिवसुधाराख्ये वसुमत्यपि विघ्ननिधियुगप्रमदाः ॥ १७ ॥

ध्यात्वैवं विघ्नपतिं चत्वारिंशत्सहस्रसंयुक्तम् ।

प्रजपेक्षचचतुष्कं चतुःसहस्रञ्च दक्षितो मन्त्री ॥ १८ ॥

दिनमनु सचतुर्थत्वारिंशत्संख्यं सन्तर्पयेद्भिन्नम् ।

उक्तजपान्ते मन्त्री जुहुयाच्च दशांशतोऽष्टभिर्द्रव्यैः ॥ १९ ॥

भोदकपृथुकसलाजाः सशक्तवः सेत्तुनारिकेलतिनाः ।

कदलीफलसहितानीत्यष्ट द्रव्याणि संप्रदिष्टानि ॥ २० ॥

(१) "पृष्ठे चतुर्दुर्गाशाख्यसुमभितोऽविघ्नविघ्नकर्तारौ" इति पाठान्तरम् ।

अनुदिनमर्चयितव्यो जपता मनुमपि च मन्त्रिणा गणपः ।
 प्राक्प्रोक्तपद्मपीठे सशक्तिके सामिकामनौ विधिना ॥ २१ ॥
 तीव्रा ज्वालिनी नन्दा सभोगदा कामरूपिणी चोद्या ।
 तेजोवती च सत्या संप्रोक्ता विघ्ननाशिनी नवमी ॥ २२ ॥
 सर्वयुतं शक्तिपदं प्रोक्ता कमलासनाय नम इति च ।
 आसनमन्दः प्रोक्तो नवशक्त्यन्ते समर्चयेदमुना ॥ २३ ॥
 आद्या मिथुनैराहतिरपरा स्यान्निधित्विरपि च षड्विधैः ।
 अद्वैरन्या मातृभिरपरैन्द्राद्यैश्च पञ्चमी पूज्या ॥ २४ ॥
 दीक्षाभिषेकयुक्तः प्रजपेत् संपूजयेदिति गणेशम् ।
 अभिधीयतेऽस्य च पुनर्गुर्व्वादेशेन मन्त्रिणो दीक्षा ॥ २५ ॥
 मध्ये च दिग्दलानां चतुष्टयाये (१) प्रविन्यसेत् कलगान् ।
 चीरद्रुविस्वरोहिणपिप्पलफलिनीत्वगुद्भवैः काथैः ॥ २६ ॥
 संपूरयेद्ययावत् क्रमात् समावाह्य गणपतिमिथुनानि ।
 अभ्यर्च्य चोपचारैर्हुत्वा विधिवत् पुनः समभिषिञ्चेत् ॥ २७ ॥
 इति जपहुतार्चनाद्यैः सिद्धो मन्त्रेण कर्म कुर्वीत ।
 अष्टद्रव्यैर्व्यानैर्हुनेच्च तत्प्रयोजनावाप्त्यै ॥ २८ ॥

स्वर्णास्ये मधुना च गव्यपयसा गोसिद्धये सर्पिणा
 नक्षत्रैर्गर्करया जुहोतु यशसे दध्ना च सर्वर्हये ।
 चक्षैरक्षमभृद्धये च सतिनैर्द्रव्यामये तण्डुलै-
 र्नाजाभिः पतये कुसुम्भकुसुमैः साग्वारिभिर्व्वाससे ॥ २९ ॥
 पद्मेर्भूपतिमुत्पलैर्नृपवधूं तन्मन्त्रिणः करवे-
 रग्न्यादिसमिद्धिरपजमुखान् वर्णान् वधूः पिष्टजैः ।
 पुस्तक्यादिभिरन्वहं च वगयेज्जुह्वन्नाहृत्यै
 मोक्षैर्वृष्टिसमृद्धये च जुहुयान्नन्वी पुनर्ज्योतिषैः ॥ ३० ॥

मन्त्रेणाथ पुराऽमुनेव चतुराश्रया ममातर्थं च
योगिगिरभूविनायकरतीर्ताग्रैव वीजादिकम् ।
आमोदादिनिधिद्वयं च म चतुःपूषे चतुर्व्यारकं
मन्त्री तर्पणतत्परोऽभिनयितं संप्राप्याश्रयणान् ॥ ३१ ॥

अथ गजनिष्ठुनृपतिर्गजवनमध्ये प्रमाधयेदारीम् ।
तस्यिकटे सुविगानं चतुरस्रं कारयेत् गृहपथम् ॥ ३२ ॥

परिवीतदृढावरणं तन्मृदुर्द्वारतोरणोन्नमितम् ।
तन्निष्ठपथपथं चतुरस्रामुसतां स्थनीं कृत्वा ॥ ३३ ॥

उत्तरभागे तस्याः कुण्डं रचयेद्यथा पुरा तत्र ।
चापजहृदिभवमानुषचक्रप्रोक्तानयाधराश्रयि ॥ ३४ ॥

उहर्दिमेवनासु क्रमेण विनिर्गुविजेटसमवात्यै ।
संप्रोक्तनचणयुतं प्रविश्येन्मण्डलं स्थनीमध्ये ॥ ३५ ॥

आवाद्य विघ्नेश्वरमर्चयित्वा प्राशुक्त्या तन्वविधानकृत्वा (१) ।
नियेद्य चायो महामण्यलेष्टो प्राच्येय माश्वैरपि भोज्यजातैः ॥ ३६ ॥

आधाय वैश्वानरमय कुण्डे समर्थं मन्त्रैः क्रमशः कृशानोः ।
तैरेव पूषे जुष्टुयादृष्टेन मन्त्री मन्त्राश्च च ततस्तिवारम् ॥ ३७ ॥

तारेण मन्त्रमाभिधुता अरक्ष्याविघ्नेश्वरीजैः क्रमशोऽनुवहैः ।
पदत्रयेणापि च मन्त्रराजं विभज्य मन्त्री नवधा जुहोतु ॥ ३८ ॥

पुनः समस्तैश्च मन्त्रवर्णमस्यं प्रजुह्वयपि सर्पियैव ।
पूर्वंप्रदिष्टैर्जुष्टुयादयादृष्ट्यैः प्रसिक्तैर्मधुरवयेण ॥ ३९ ॥

सचतुयत्वारिङ्गक्षहस्तसंख्येयतुःगतैयतुर्भिय ।
दशकैयतुर्भिरपि हुताश्चतुयत्वारिङ्गदिशैरतो भवति ॥ ४० ॥

करिकलभाः करिणीभिः संपाद्यन्ते(२)ऽवष्टेऽत्र गणपतिना ।
प्रतिदिनमभ्यवहार्यं च विप्रान् सवर्द्धितस्तदागीर्भिः ॥ ४१ ॥

(१) "तत्र विधानकृत्वा" इति वा पाठः ।

(२) "वपाद्यन्ते" इति वा पाठः ।

ऋषिदेवते तु पूर्वं छन्दस्तु विराड्मुष्य संप्रोक्तम् ।
 वीजेन दीर्घभाजा कथितोऽङ्गविधिः क्रमेण विन्दुमता ॥ ६५ ॥
 धृतपागाद्गुग्गुलकलतिकास्त्रदद्य वीजपूरयुतः ।
 शशिकलकलितमोलिस्त्रिलोचनोऽरुणतनुय गजवदनः ॥ ६६ ॥
 भासुरभूषणदीप्तो वृहदुदरः पद्मविष्टरो ललितः ।
 ध्येयोऽनायतदोःपत्तरसिरुहः सम्पदे सदा मनुजैः ॥ ६७ ॥
 दीक्षायुक्तः प्रजपेक्ष्य मनुमेनमथ तिलैरयुतम् ।
 त्रिमधुरयुक्तेर्जुहुयात् पूर्वोक्तैर्वायवाष्टभिर्द्रव्यैः ॥ ६८ ॥
 विघ्नविनायकवीराः सशूरवरदेभवक्त्रैरकरदाः ।
 लम्बोदरय मात्राङ्गाहच्योरन्तराय लोकेगाः ॥ ६९ ॥
 पूज्याः सितघृतपायसहवनात्सञ्चायते महालक्ष्मीः ।
 केवलघृतहुतमुदितो विघ्नः सद्यो वशीकरोति जगत् ॥ ७० ॥
 एकमपि नारिकेलं सचन्द्रलोटेभ्यः हुनेभ्यश्च ।
 दिनगयत्वारिङ्गहिनतः स तु वाञ्छितार्थमभ्येति ॥ ७१ ॥
 सपृथुकगङ्गुकनाजातिलैरभीष्टार्थसिद्धये जुहुयात् ।
 सापूपनारिकेलेषुकदलीभिस्तथा समधुराभिः ॥ ७२ ॥
 अष्टभिरैतैर्विहितो ह्योमः सर्वार्थसाधको भवति ।
 दिनगः सघृतासहुतो गृहयात्राप्रापको गृहस्थानाम् ॥ ७३ ॥
 पञ्चदशमष्टामादौ गणपं सन्तर्पयेच्चतुःपूर्वम् ।
 चत्वारिङ्गहारं सशुद्धजलेरिन्दिरामये मन्त्री ॥ ७४ ॥
 समहागणपतियुक्तैर्विघ्नाद्यैर्दृगभिराष्टयैर्दिनगः ।
 तर्पणपूजाहुतविधिरपि वाञ्छितार्थसिद्धिप्रदायको भवति ॥ ७५ ॥
 विम्बादभ्युदयत् समेत्य सवितुः सोपानकै राजते
 श्लोयं तोयजविष्टरं घृतनतादन्तं मपागाद्गुग्गुम् ।
 नामा माध्यन्तिके निधाय सुधया तद्रन्ध्रनिर्यातया
 मिद्धन्तं पुनरन्ध्रं गणपतिं घृत्वाऽमृतैस्तर्पयेत् ॥ ७६ ॥

प्राग्भाषितानपिविधीन् विधिवद्विदध्या-
 न्मन्त्री विगेषविदयान्वदमादरेण ।
 एकत्र वा गणपतौ मनुजाः श्रद्धया
 नामानुरूपमनुमेनममी भजन्तु ॥ ७७ ॥
 इति लपद्भुतपूजातर्पणैर्विघ्नराजं
 प्रभजति मनुजो यस्तस्य मिद्विद्विगाना ।
 भवति सधनधान्यैः पुत्रमित्रादियुक्ता
 विगतसकलविघ्ना विगतसम्पादिनी च ॥ ७८ ॥

॥ ७९ ॥ इति श्रीमपञ्चसारे सप्तदशः पटलः ॥ ७९ ॥

अष्टादशः पटलः ।

अथ भन्मथमन्त्रविधिं विधिना कथयामि सहोमविधिं सज्जपम् ।
 भयनस्य पुरामपि मोहकरं व्यथिताखिलसिद्धसुरादिगणम् ॥ १ ॥
 अजकलाप्रथमाऽवनिशान्तिभिर्युतसुधाकरखण्डविकाशिभिः । (१)
 निगदितो मनुरेप मनोभुवः सकलधर्मसुखार्थयशोवहः ॥ २ ॥
 ऋष्यादिकाय सम्मोहनगायत्रीमनोभुवः प्रोक्ताः ।

वीजेन दीर्घभाजा विहितान्यङ्गान्यमुष्य जातियुजा ॥ ३ ॥

अरुणभरुणवासोमाल्यदामाङ्गरागं
 स्वरकलितपाशं साङ्गुशास्त्रेषुचापम् ।
 मणिमयमुकुटाद्यैर्दीप्तिमाकल्पजाते-
 ररुणनलिनसंस्थं चिन्तयेदङ्गयोनिम् ॥ ४ ॥

तरणिलक्ष्ममुं मनुमादरात् समभिजप्य हुनेच्च दशांशतः ।
 तदनु किंशुकजैः प्रमदैः शुभैस्त्रिमधुरार्द्रतरैर्निजसिद्धये ॥ ५ ॥
 मोहनी चोभणी त्रासी स्तम्भन्याकर्षणी तथा ।

द्राविण्याह्लादिनी क्लिप्वा क्लेदिनी स्वरगन्तयः ॥ ६ ॥

साग्रान्तिहयवामयुतिसर्गान्द्रयुगकलवलैश्च सप्तैः ।

गोपणमोहनसन्दीपनतापनमादनान् यजेत् क्रमशः ॥ ७ ॥

अनङ्गरूपा सानङ्गमदनाऽनङ्गमन्मया ।

अनङ्गकुसुमाऽनङ्गकुसुमातुरभञ्जका ॥ ८ ॥

अनङ्गगिरिः सानङ्गमेखलाऽनङ्गदीपिका ।

अङ्गागापानयोर्मध्ये पाणानङ्गावृत्ती यजेत् ॥ ९ ॥

भालिख्यात् कर्णिकायामनलपुरपुटे मारवीजं ससाध्यं
 तद्गन्धेष्वङ्गपट्कं वहिरपि गुणयो मारगायन्निवर्णान् ।
 मालामन्त्रं दलाग्रेष्वपि गुहमुखयः पार्थिवास्त्रिबन्धनं
 कुर्याद्यन्त्रं तदेतद्भुवनमपि वशेत् का कथा मानवेपु ॥ १० ॥
 प्रोक्ताथ कामदेवाय विद्महे तदनु पुष्पवाणाय ।
 तथा धीमह्यन्ते तन्नोऽनङ्गः प्रचोदयाच्च गायत्री ॥ ११ ॥
 नत्यन्ते कामदेवाय चोक्ता सर्वजनं वदेत् ।
 प्रियायेति तथा सर्वजनसंमोहनाय च ॥ १२ ॥
 वीक्षयित्वा ज्वलपदं प्रज्वलच्च प्रभाषयेत् ।
 पुनः सर्वजनस्येति हृदयं मम चेत्यथ ॥ १३ ॥
 वशमुक्ता कुरुं वीक्ष्य कथयेद्द्विजबलभाम् ।
 प्रोक्तो मदनमन्त्रोऽष्टचत्वारिंशद्विरघरैः ॥ १४ ॥
 इति यन्त्रकृतसकलशो बहुशः कतमं नरं न परिमोहयति ।
 प्रमदावनीश्वरसभानगरादिकमीश्वरानपि वशीकुरुते ॥ १५ ॥
 वक्ष्ये विधानमन्यन्नोभवस्याय मोहनं जगतः ।
 येनार्चितः स देवो वाञ्छितमखिलं करोति मन्त्रविदाम् ॥ १६ ॥
 असुतोद्भवो मकरकेतनः सद्बल्यजन्माह्वयाक्षतरूपी ।
 इक्षुधनुर्धरपुष्पशराख्यावद्भानि च वज्रिजायन्तानि ॥ १७ ॥
 अरुणतरवसनमाल्यानुलेपनाभरणमिक्षुशरासनधरम् ।
 न्यस्तशरवीजदेहो ध्यायेदात्मानमङ्गजं रुचिरम् ॥ १८ ॥
 अङ्गवाणावृतेरुद्धं पूज्याः षोडश शक्तयः ।
 युवतिर्विप्रलम्भा च ज्योत्स्ना सुभ्रूर्मदद्रवा ॥ १९ ॥
 सुरता वारुणी लोला कान्तिः सौदामिनी तथा ।
 कामच्छत्रा चन्द्रलेखा शकी च मदनाह्वया ॥ २० ॥
 योनिभ्रायावती चेति शक्तयः स्युर्मनोभुवः ।
 शोको मोहो विनासय विभ्रमो मदनातुरः ॥ २१ ॥

अपत्रपी युवा कामी चूतपुष्पो रतिप्रियः ।
 ग्रीष्मस्तपान्त ऊर्जश्च हेमन्तः गिगिरी मदः ॥ २२ ॥
 चतुर्थामासृती पूज्याः स्युर्मरपरिचारकाः ।
 परभृत्सारसौ चैव शुक्लमेघाह्वयौ तथा ॥ २३ ॥
 अपाङ्गभ्रूविनासी च हावभावो अरप्रियाः ।
 माधवी मानतो चैव हरिणाची मदीकटा ॥ २४ ॥
 एताद्यामरहस्ताः स्युः पूज्याः कोणेपु संस्थिताः ।
 हृस्तेखया स्रनान्ना च गतयादीना समर्चनम् ।
 इन्द्रायै सप्तमी पूज्या अरार्चाविधिरीदृशः ॥ २५ ॥
 मदनविधानमितीत्यं प्रोक्त योऽनेन पूजयेद्द्विधिना ।
 स तु सकललोकपूज्यो भवेन्ननोज्ञश्च मन्दिरं लक्ष्म्याः ॥ २६ ॥
 विलसदहङ्गारतनुर्मनःशिवो विभ्रमासदीभूतः ।
 बुद्धिगरीरा नारी नरः सदा चित्तयोनिमधिगच्छेत् ॥ २७ ॥
 इति मदनयोगकृत्या यो रमयेन्नित्यशो निजा वनिताम् ।
 स तु मुक्तिमुक्तिगामी वनिताजनहृदयमोहनो भवति ॥ २८ ॥
 आत्मानं मदनं ध्यायेदाशुशुचिगिरूपकम् ।
 तद्दीजाग्रं शिवं ज्वालालीढं तन्वीतनुं तथा ।
 सुधामयीष्व तद्योनिं नवनीतमर्यो अरेत् ॥ २९ ॥
 संगच्छेच्च शिवज्वालालीढं तद्दृढयादिकम् ।
 आनिद्वेदग्निमंस्पृशेद्द्रुतं तद्रूपकामृतम् ॥ ३० ॥
 रसनागिम्बयाकर्षेत् तद्वन्तरसनामृतम् ।
 कुक्षुमाश्रयिष्या यादौ (१) स्पृशेत् कररुहेरपि ॥ ३१ ॥
 हानिं न कुर्याज्जीवस्य मन्त्री विगदमानसः ।
 रतावधोऽधो मध्मोऽङ्गुलिमेखेवं समाहितः ॥ ३२ ॥

निजां प्रियां भजेदेवं सा मारशरविह्वला ।

छायेवानुगता तस्य भवेदपि भवान्तरे ॥ ३३ ॥

साध्याख्याकामवर्णैः प्रतिपुटितलसत्कार्णिकं (१) पत्रराज-
त्तारत्विक्पक्षजाष्टादशसमिदृतुगं डान्तगान्ताक्षराद्यम् ।

आशाशूलाद्वितं तद्विपतिरिपुदले सम्यगालिख्य सेरं
मारं जम्बास्य यामाशयति वशगता सा भवेत् सद्य एव ॥ ३४ ॥

हंसारूढो मदनस्त्रैलोक्यक्षीभको भवेदाशु ।

द्युयुतो (२) रञ्जनकृत् स्याज्जीवोपेतस्तथायुपे गस्तः ॥ ३५ ॥

तारयुजा त्वमुनाग्नौ हुत्वा सम्प्रातितेन चाज्येन ।

सम्भोजयेत् पतिं स्वं वनिता स नितान्तरञ्जितो भवति ॥ ३६ ॥

दध्यक्ताभिर्जुहुयाज्जाजाभिः कन्यकां समाक्राह्यम् ।

कन्यापि वरं लभते विधिना नित्यानुरक्तममुनैव ॥ ३७ ॥

अभिनवैः समनोभिरशोकजैर्दधियुतैर्विहिता हवनक्रिया ।

परमवश्यकरी परिकाङ्क्षितामभिवहेदचिरादिव कन्यकाम् ॥ ३८ ॥

अभीष्टदायी स्मरणादपि स्मर-

स्तथा जपादर्चनया विशेषतः ।

प्रसादतोऽस्याखिललोकवर्त्तिन-

धिराय वश्याय भवन्ति मन्त्रिणः ॥ ३९ ॥

कृन्दाभ्यगताः प्णायगोव्यर्णा यज्ञमध्यगाः ।

गोपीजनवकाराः स्युर्भाय स्वाहा स्मरादिकाः ॥ ४० ॥

ऋषिय नारदोऽस्य स्याद्गायत्रं कृन्द उच्यते ।

मन्त्रस्य देवता कृष्णस्तदङ्गविधिरुच्यते ॥ ४१ ॥

मूलमन्त्रचतुर्वर्ण्यचतुष्केण द्विकेन च ।

प्रोक्तान्यद्वाति भूयोऽमुं चिन्तयेद्देवकीसुतम् ॥ ४२ ॥

(१) "बीजवम्" इति वा पाठः ।

(२) "मद्युतः" इति पाठान्तरम् ।

अथ्यान्नीलकलापद्युतिरहिरिपुपिच्छीलसत्कजालो
 गोपीनेत्रोत्पलाराधितललितवपुर्गोपगोवन्दवीतः ।
 श्रीमद्वक्त्रारविन्दप्रतिहसितशशाङ्काकृतिः पीतवासा
 देवोऽसौ वेषुवाद्यचपितजनघृतिर्देवकीनन्दनो वः ॥ ४३ ॥
 अयुतद्वितयावधिर्जपः स्यादरुणैरम्बुरुहैर्हुनेहृशंशम् ।
 सुरजिह्विहिते तु पीठवर्त्ये दिनशो नन्दसुतः समर्चनीयः ॥ ४४ ॥
 अङ्गाग्नेड्वच्चाद्योः परिपूज्य च पायसेन सुसितेन ।
 हैयङ्गवीनकदलीफलदधिभिः प्रीणयेच्च गोविन्दम् ॥ ४५ ॥
 जुहुयाद्गन्धहविर्भिर्विमलैः सर्पिः सितोपलोपेतैः ।
 इष्टान्तुष्टो लक्ष्मीं समावहेत् सद्य एव गोविन्दः ॥ ४६ ॥
 बालं नीलाम्बुदाभं नवमणिधिरणक्लिङ्घिणीजालवद-
 थोणीजङ्घान्तयुग्मं विपुलरुक्मखप्रोक्षसत्कण्ठभूपम् ।
 पुष्पाभोजाभवक्त्रं हतशकटपतत्पूतनाभं प्रसन्नं
 गोविन्दं शङ्करेन्द्राद्यमरवरनतं (१) पूजयेद्वासरादौ ॥ ४७ ॥
 यम्यं देवैर्मुकुन्दं विकसितकरविन्दाभं (२) मिन्दीपराजं
 गोगोपीवन्दवीतं जितरिपुनिवह कुन्दमन्दारहासम् ।
 नीलश्रीवापपिच्छाकलनसुविलसत्कुन्तलं भानुमन्तं
 देवं पीताम्बरद्वयं यजतु च दिनशो मध्यमेऽङ्को रमायै ॥ ४८ ॥
 विक्रान्त्या ध्वस्तवैरिद्वजमजितमपास्ताऽवनीभारमाद्यै-
 रावीतं नारदाद्यैर्मुनिभिरनुदिनं तत्त्वनिर्णीतिहेतोः ।
 मायाङ्गे निर्भलं तं निरुपममजरं पूजयेन्नीलभासं
 मन्त्रो विष्णोदयस्थित्यपहरणपरं मुक्तिदं वासुदेवम् ॥ ४९ ॥
 त्रिकानमेयं परिचिन्त्य गार्ङ्गिणं प्रपूजयेद्यो भनुजो महामनाः ।
 न धर्ममयं मनुजं त्रियं परामवाप्य देहापदि मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ५० ॥

(१) "शङ्कररमजम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "मिन्दोभम्" इति पाठान्तरम् ।

धामं गच्छन्नगरमपि वा मन्त्रजापी मनुष्यो
 देवेशं तन्मुखमनु सुदुस्तर्पयेद्गुग्धबुद्ध्या ।
 शुद्धैस्तोयैः स तु बहुरसोपेतमाहारजातं
 दद्यान्नित्यं प्रचुरधनधान्यांश्चकायैर्मुकुन्दः ॥ ५१ ॥
 भिक्षावृत्तिर्हि नमनु तमेवं विचिन्त्यात्मरूपं
 गोपस्त्रीभ्यो मुहुरपहरन्तं मनोभिः सहैव ।
 लीलावृत्त्या ललितललितैश्चेष्टितैर्दुग्धसर्पि-
 र्दध्यन्नाद्यं स पुनरमितामेति भिक्षां गृहेभ्यः ॥ ५२ ॥

ध्यानी मन्त्री मन्त्रजापी च नित्यं यदुद्यद्वाञ्छन् यत्र यत्र प्रयाति ।
 तत्तल्लब्ध्वा तत्र तत्र प्रकामं प्रीतः क्रीडेद्देववन्मानुषेषु ॥ ५३ ॥
 एवं देवं पूजयन्मन्त्रमेनं जप्यान्मन्त्री सर्व्वलोकप्रियः स्यात् ।
 इष्टान् कामान् प्राप्य सम्पन्नवृत्तिर्नित्यं शुभं तत्परं धाम भूयात् ॥ ५४ ॥

॥ ५४ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे अष्टादशः पटलः ॥ ५४ ॥

एकोनविंशः पटलः ।

अथ प्रणवसंज्ञकं प्रतिवदामि मन्त्रं परं
सजापमपि सार्चनं सङ्कुतकृत्तिसोपासनम् ।
अशेषदुरितापहं विविधकामकल्पद्रुमं
विमुक्तिफलसिद्धिदं विमलयोगिसंसेवितम् ॥ १ ॥

आद्यः स्वरः समेतोऽमरेण सधसप्तमार्णविन्दुयुतः ।
प्रोक्तः स्यात्प्रणवमनुस्त्रिमात्रकः सर्व्वमन्त्रसमवायी ॥ २ ॥
मन्त्रस्यास्य मुनिः प्रजापतिरथ छन्दश्च देव्यादिका
गायत्री गदिता जगत् परमात्माख्यस्तथा देवता ।
अक्षीर्वैर्युगमध्यगध्रुवयुतैरङ्गानि कुर्यात् स्वरै-
र्मन्त्री जातियुतैश्च सत्यरहितैर्व्या (१) व्याहृतीभिः क्रमात् ॥ ३ ॥
विष्णुं मास्वत्किरीटाद्भद्रवलयगलाकल्पहारोदराङ्घ्रि-
त्र्योणीभूषं स्रवक्षीमणिमकरमहाकुण्डलामण्डितांसम् (२) ।
हस्तोद्यच्छक्रगङ्गास्त्रजगदममलं पीतकीशेयमागा-
विद्योतद्दाममुद्यद्दिनकरसदृशं पद्मसंस्थं नमामि ॥ ४ ॥
दीक्षितो मनुमिमं शतलक्षं प्रजपेत्प्रतिद्विने च दशांशम् ।
पायमेधृतयुतेय तदन्ते विप्रभूरुहभवाः समिधो वा ॥ ५ ॥
सर्पिः पायसशानीतिनममिदाव्येरेनेन (३) यो जुहुयात् ।
ऐहिकपारत्रिकमपि स तु लभते वाञ्छितं फलं न चिरात् ॥ ६ ॥

(१) "व्यतिङ्गितैर्वा" इति पाठान्तरम् ।

(२) "वयिज्जताङ्गम्" इति वा पाठः ।

(३) "यनेन" इत्यत्र "यनेन" इति पाठान्तरम् ।

अभ्यर्च्य वैष्णवमथो विधिनैव पीठे-
 मावाह्य तत्र सकलार्थकरं मुकुन्दम् ।
 अङ्गैः समूर्त्तियुगशक्तियुगैः सुरेन्द्र-
 वक्ष्यादिकैर्यजतु मन्त्रितमः क्रमेण ॥ ७ ॥
 वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ।
 स्फटिकस्वर्णदूर्वैन्द्रनीलाकाराश्च वर्णतः ॥ ८ ॥
 चतुर्भुजाश्चक्रमङ्गदपङ्कजधारिणः ।
 किरीटकेयूरिणश्च पीताम्बरधरा अपि ॥ ९ ॥
 सशान्तो श्रोमरस्वत्यौ रतिशालिदलायिताः ।
 अक्षपद्मरजोदुग्धदूर्वावर्णाः खलङ्कताः ॥ १० ॥
 आत्मान्तरात्मपरमज्ञानात्मानसु मूर्त्तयः ।
 निवृत्तिश्च प्रतिष्ठाद्या विद्या शान्तिश्च शक्तयः ॥ ११ ॥
 ज्वलज्वालाकृचः प्रोक्ता आत्माद्या मूर्त्तिशक्तयः ।
 इति पञ्चावरणकं विधानं प्रणवोद्भवम् ॥ १२ ॥

इत्थं मन्त्री तारमनुं जापहुतार्चाभिदैरङ्गीकृत्य च युञ्ज्यादपि योगान् ।

यै. सलब्धा चेह समथा त्रियमन्त्रे शुद्ध विश्वोर्धाम परं प्राप्स्यति योगी ॥ १३ ॥

करपादमुखादिविहीनमनारतदृश्यमनन्यगमात्मपदम् ।

यमिहात्मनि पश्यति तत्त्वविदस्त्वमिमं किल योगमिति ब्रुवते ॥ १४ ॥

योगासिदूषणपरन्त्वथ कामकोपलोभप्रमोहमदमत्सरतिति पट्टकम् ।

वैरं जयेत्सपदि योगविदेनमङ्गेर्योगस्य धीरमतिरष्टभिरिष्टदैवैः ॥ १५ ॥

यमनियमासनपवनायासाः प्रत्याहृतिय धारणया ।

ध्यानश्चापि समाधिः प्रोक्तान्यङ्गानि योगयोग्यानि ॥ १६ ॥

सत्यमहिंसा समता धृतिरस्तेयं क्षमार्जवञ्च तथा ।

वैराग्यमिति यमः स्यात् स्वाध्यायतपोऽर्चनाव्रतानि तथा ॥ १७ ॥

सन्तोषश्च समीचो नियमः स्यादासनञ्च पञ्चविधम् ।

पद्मस्वस्तिकभद्रकवचकवोराहयाः क्रमात्तदपि ॥ १८ ॥

रचकपूरककुम्भकभेदातिविधः प्रभञ्जनायामः ।
 सुषेहचिण्याऽनिलमथानयेद्वामया च मध्यगया ॥ १९ ॥
 संस्थापयेच्च नास्येत्येवं प्रोक्तानि रचकादीनि ।
 षोडशतद्विगुणचतुःपष्टिमात्रकाणि तानि च क्रमशः ॥ २० ॥
 चित्तात्मैक्यधृतस्य प्राणस्य स्यात् संहतिः स्थानात् ।
 प्रत्याहारो ज्ञेयश्चेतन्ययुतस्य सम्यगनिलस्य ॥ २१ ॥
 स्थानस्थापनकर्म प्रोक्ता स्थाधारणेति तत्त्वज्ञैः ।
 यो मनसि देवताया भावः स्यादस्य मन्त्रिणः सम्यक् ॥ २२ ॥
 संस्थापयेच्च तत्रेत्येवं ध्यानं विदन्ति तत्त्वविदः ।
 सत्तामार्त्तं शुद्धं नित्यमपि निरञ्जनञ्च यत्प्रोक्तम् ॥ २३ ॥
 तत्प्रविचिन्त्य च तस्मिंश्चित्तलयः स्यात् समाधिरुद्दिष्टः ।
 अष्टाद्वैरिति कथितेः पुनराशु निगृह्यतेऽरिरात्मविदा ॥ २४ ॥
 अथवा शोषणदाहनप्रावनभेदेन शोधिते देहे ।
 पञ्चागद्विर्मात्राभेदैर्बिधिवत् समापयेन्प्राणान् ॥ २५ ॥
 पञ्चागदात्मकोऽपि च कलाप्रभेदेन तार उद्दिष्टः ।
 तावन्प्राणायमनाक्कलाय विधृता भवन्ति तत्त्वविदा ॥ २६ ॥
 पूर्वमिडाया वदने विचिन्त्येहून्मानिनं वीजम् ।
 तेनागतेन देहं प्रशोषयेत् सान्तराधिकरचरणम् ॥ २७ ॥
 पिष्टनद्या प्रतिमुषेत्तथैव कार्गन्धवेन रक्तरुचा ।
 प्रतिदद्या पूर्वविधिना सुषेचैगाकरेण सुसितेन ।
 संपूरयेत् सुधामयजलशीकरपिण्या तनुं सकलाम् ॥ २८ ॥
 सुजीर्णमितभोजनः सुखसुखासनिद्रादिकः
 सुशुद्धतनमदृष्टहे विरहिते च गीतादिभिः ।
 पटाजिनकुशोसरै सुविगदे च महासने
 निमीनितविशोधनः प्रतिविशेत् सुखं प्राप्नुयः ॥ २९ ॥

प्रसारितं वामकरं निजाह्वे निधाय तस्योपरि दक्षिणञ्च ।
 ऋजुः प्रमत्तोऽवहितेन्द्रियः सन्नाधारमत्यन्तसमं स्मरेत् स्वम् ॥ ३० ॥
 तन्मध्यगतं प्रणवं प्रणवस्थं विन्दुमपि च विन्दुगतम् ।
 नादं विचिन्त्य तारं यथावदुच्चार्य तन्नयेत् सुषुम्नान्तम् ॥ ३१ ॥
 तन्मध्यगतं शुद्धं शब्दब्रह्मातिसूक्ष्मतन्तुनिभम् ।
 तेजः स्मरेच्च तारात्मकमपि मूल चराचरस्य सदा ॥ ३२ ॥
 ॐकारो गुणबीजं प्रणवस्तारो ध्रुवश्च वेदादिः ।
 आदिरुमध्यो मपरो नामान्यस्य त्रिमात्रकश्च तथा ॥ ३३ ॥
 अस्य तु वेदादित्वात् सर्व्वमनूनां प्रयुज्यतेऽद्यादौ ।
 योनिश्च सर्व्वदेहे भवति च स च ब्रह्म सर्व्वसम्बादः ॥ ३४ ॥
 ऋक् च तदाद्यादिः स्यात्तन्मध्यान्त यजुश्च ।
 मान्तादिः सामापि तस्य भेदा बहवः प्रोक्ता हि वेदलोकेषु ॥ ३५ ॥
 उच्चार्य्योच्चार्य्य च तं क्रमान्नयेदुपरि पङ्कज्यान्तान्तम् ।
 मनसा स्मृते यदाऽस्मिन्ननो लयं याति तावदभ्यस्येत् ॥ ३६ ॥
 अथवा विन्दुं वर्त्तुलमावर्त्तैस्त्रिभिरुपेतमेवमिव ।
 प्रोतं रविविम्बेन च समभ्यसेत् सुतसुधामयं तेजः ॥ ३७ ॥
 अपमृत्युरोगपाप्मजिदचिरेण नृणां सिद्धिदो योगः ।
 अथवा मूलाधारोत्थिता प्रभा विसर्ग्विभेदतन्तुनिभा ॥ ३८ ॥
 वदनानृतकरविम्बस्यूता ध्याताऽमृताम्बुलवसुलिता ।
 स्थावरजङ्गमविषहृद्योगोऽयं नात्रसन्देहः ॥ ३९ ॥
 अथवा त्रिवलयविन्दुगधाम प्रणवेन समुन्नयेद्दूर्द्धम् ।
 पीतोष्णतन्तुनिभं सौषुम्नेनैव वर्त्तना योगो ॥ ४० ॥
 तन्मिन्निधाय चित्तं विलयं गमयेद्दिनेशसंख्याते ।
 पुनरावृत्तिविहीनं निर्वाणपदं व्रजेत् समभ्यामात् ॥ ४१ ॥
 अथवादिवीजमौ पुनरुमपि विषे तमपि संहरेद्दिन्दौ ।
 विन्दुं नादे तमपि गतौ गतिं तथैव शान्ताभ्ये ॥ ४२ ॥

तेजस्यनन्यगे दिति निर्हन्ते निष्कले सदानन्दे ।
 सूक्ष्मे च सर्वतो मुखकरपदनयनादिलक्षणे लक्ष्ये ॥ ४२ ॥
 स्वामिनि संहृत्यैवं करणेन्द्रियवर्गनिर्गमापेतः ।
 विनीनपुष्पपापो निरुच्छसन् ब्रह्मभूत एव स्यात् ॥ ४४ ॥
 अथवा योगोपेताः पञ्चावस्थाः क्रमेण विज्ञाय ।
 तामिर्युञ्जीत सदा योगी सद्यः प्रसिद्ध्यै सुक्ते ॥ ४५ ॥
 जायत् स्वप्नसुप्ती तुरीयतदतीतके च तास्तासु ।
 स्वेरिन्द्रियैर्यदात्मा भुङ्क्ते भोगान् स जागरो भवति ॥ ४६ ॥
 संज्ञारहितैरपि तैरस्थानुभवो भवेत् पुनः स्वप्नः ।
 आत्मनिरुदयुक्ततया नैराकुल्यं भवेत् सुषुप्तिरपि ॥ ४७ ॥
 पश्यति परं यदात्मा निस्तमसा चेतसा तुरीयं तत् ।
 आत्मपरमात्मपदयोरभेदतो व्याप्नुयाद्यदा योगी ॥ ४८ ॥
 तत्तु तुरीयातीतं तस्यापि भवेन्न दूरतो मुक्तिः ।
 अथवा सूक्ष्माख्यायां पश्यन्त्यां मध्यमाख्यवैखर्योः ॥ ४९ ॥
 स सुषुम्नाग्रगयोरपि युञ्ज्याज्जाग्रदादिभिः पवनम् ।
 बीजोच्चारो जाग्रद्विन्दुः स्वप्नः सुषुप्तिरपि भादः ॥ ५० ॥
 शक्त्यात्मकं तुरीय शान्ते लय आत्मनस्तुरीयान्तम् ।
 अद्भुतगुणफलानुदितयं च शुद्धं सीवनी मेढ्रम् ॥ ५१ ॥
 नाभिर्हृदयं ग्रीवा सन्निधिकायं तथैव नासा च ।
 भूमध्यललाटाग्रं सुषुम्नाग्रं द्वादशान्तमित्येवम् ॥ ५२ ॥
 उक्तान्तौ परकायप्रवेशने चागती च पुनः स्वतनौ ।
 स्थानानि धारणायाः प्रोक्तानि महत्प्रयोगविधिनिपुणैः ॥ ५३ ॥
 स्थानिष्वेवात्ममनःसंयोगसमौकरकर्मणोऽभ्यासात् ।
 पश्चिरेणोक्ताभ्यासाद्य भवन्ति संसिद्धयः प्रसिद्धतराः ॥ ५४ ॥
 कण्ठे भूमध्ये हृदि नाभौ सर्व्याङ्गके धरेत् क्रमशः ।
 मवरममोरहवर्णैरनिजममाकालवचनयं स्यात् ॥ ५५ ॥

अवनिजलानलमारुतविहायसां शक्तिभिश्च तद्बीजैः (१) ।
 सारूप्यमात्मनश्च प्रतिनीत्वा तत्तदाशु जयति सुधीः ॥ ५६ ॥
 एवंप्रोक्तैर्योगैरायोजयतोऽन्वहं तथात्मानम् ।
 अचिरेण भवति सिद्धिः समस्तसंसारमोचनी नित्या ॥ ५७ ॥
 इति योगमार्गभेदेः प्रतिदिनमारुढयोगयुक्तधिया ।
 सिद्धय उपलभ्यन्ते मुक्तिपुरीसंप्रवेशनद्वारः ॥ ५८ ॥
 कम्पः पुलकानन्दौ वैमल्यस्यैर्यलाघवानि तथा ।
 सकलप्रकाशवित्ते इत्यष्टावस्थाः प्रसूचिकाः सिद्धेः ॥ ५९ ॥
 त्रैकाल्यज्ञानेहा मनोज्ञता छन्दतो मरुद्रोधः ।
 नाडीसंक्रमणविधिर्व्याक्सिद्धिर्देहतश्च देहाप्तिः ।
 ज्योतिःप्रकाशने चेत्यष्टौ स्युः प्रत्यया युजः सिद्धेः ॥ ६० ॥
 अणिमा महिमा च तथा गरिमा लघिमेक्षिता वशित्वञ्च ।
 प्राप्तिः प्राकाम्यश्चेत्यष्टैश्चर्याणि योगयुक्तस्य ॥ ६१ ॥
 अष्टैश्चर्यसमेतो जीवन्मुक्तः प्रवक्ष्यते योगी ।
 योगानुभवमहासुतरसपानानन्दनिर्भरः सततम् ॥ ६२ ॥
 इत्येवं प्रणवविधिः समीरितोऽयं
 भक्त्या तं प्रभजति यो जपादिभेदेः ।
 स प्राप्नोत्यनुततनित्यशुद्धबुद्धं
 तद्विष्णोः परमतरं पदं नराग्र्यः ॥ ६३ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारी एकोनविंशः पटलः ॥ * ॥

विंशः पटलः ।

अथ पुनरभिवक्ष्ये मन्त्रमष्टाचराख्यं
सकलदुरितदुःखध्वान्तसंश्लेषभानुम् ।
प्रणवद्वयनारावर्णतीऽन्ते यणार्णौ
मपर इति समुद्दिष्टोऽयमिष्टार्थदायी ॥ १ ॥
तार गङ्गयुत्यतया निर्दिष्टः सोऽहमर्थकः पूर्व्वम ।
नार्ण, प्रतिपेक्षार्थी मोकारश्चायमर्थको भवति ॥ २ ॥
सलिलाननपवनधरा क्रमेण नारायणाचराः प्रोक्ताः ।
चरमो यन्मु विभक्त्यव्यक्त्यर्थं दर्शितस्तदर्थार्थं ॥ ३ ॥
ऋषिरस्य मनोः साध्यनारायण इतीरितः ।
छन्दस्य देवी गायत्री परमाका च देवता ॥ ४ ॥
अथ क्रुद्धमहावीर्यदुःसहस्रपदादिकैः ।
उक्तैर्जातियुते कुर्व्यात् पञ्चाङ्गानि मनो. क्रमात् ॥ ५ ॥
अष्टाचरेण व्यस्तेन कुर्व्यादष्टाङ्गक सुधीः ।
सहस्रिश्चर शिखायन्त्रेनैवास्त्रोदरपृष्ठके ॥ ६ ॥
प्रकीर्त्ताम किरीटान्वितमदारलसत्कुण्डल दीप्तिराजत्-
केयूर कौमुभाभाभवनरुचिरहार सपीताम्बरश्च ।
मानारत्नागुभिर्वाभरणगतयुत श्रौधराश्रिष्टपाग्वं
पन्दे दी भक्तचक्राम्बुरुहदरगद विभवन्त्य सुकुन्दम् ॥ ७ ॥
मदीक्षितो मनुमिम प्रतिजमुमिच्छन्
कुर्व्यान्निजेन यपुषैव तु योगपीठम् ।
अमोक्षयुग्मपदसानननाभिसूत
पाग्वं हयैर्द्विहितगात्रममुज्ज्वलम् ॥ ८ ॥

मध्येऽनन्ताद्यैरपि सन्नानात्मान्तिकैर्यजेन्नन्वी ।
 पौठाख्यमन्त्रपश्चिममयगन्धाद्यैश्च सन्ध्यायचारैः ॥ ८ ॥
 प्रणवं हृदयश्चैव प्रोक्त्वा भगवते पदं
 विष्णवे च समाभाष्य सर्व्वभूतात्मने पदम् ॥ १० ॥
 वासुदेवाय सर्व्वात्मसंयोगपदमुच्चरेत् (१) ।
 योगपद्मपदे चोक्त्वा ततः पौठात्मने नमः ॥ ११ ॥

अथ न्यासः ।

अस्त्रमन्त्रप्रवक्षाशो मन्त्रवर्णास्तनी न्यसेत् ।
 विन्यस्तैर्यैर्भवेन्नन्वी मन्त्रवर्णात्मको हरिः ॥ १२ ॥
 आधारहृददनदोःपदमूलनाभौ
 कण्ठे सनाभिहृदयस्तनपार्श्वपृष्ठे ।
 कास्येक्ष्णश्रवणगन्धर्वहे च दोःपत्-
 सन्ध्याङ्गुलीषु हृदि धातुषु सानिलेषु ॥ १३ ॥
 मूर्धेक्ष्णस्याहृदयोदरसोरुजङ्घा-
 पादद्वयेषु लिपिषो न्यसतु क्रमेण ।
 गण्डांसकोरुचरणेषु रथाङ्गगङ्ग-
 थीमद्गदास्त्रजपदेषु समाहितात्मा ॥ १४ ॥
 ततोऽष्टाक्षरपूर्त्यर्थं स्मर्त्तव्यो द्वादशाक्षरः ।
 मन्त्रो द्वादश मूर्त्तिस्तु तत्रभिचास्तनी न्यसेत् ॥ १५ ॥
 अष्टप्रकृत्यात्मकश्च संप्रोक्तोऽष्टाक्षरो मनुः ।
 अष्टानां प्रकृतीनाञ्च चतुर्णामात्मनामपि ॥ १६ ॥
 द्वादशानान्तु संयोगो मन्त्रः स्याद्द्वादशाक्षरः ।
 आदित्या द्वादश प्रोक्त्वा युक्त्वा द्वादशमूर्त्तिभिः ॥ १७ ॥

केशवादिप्रदिष्टानां (१) मूर्त्तिनां द्वादशादितः ।

आदिस्त्रयुता न्यस्येत्ताः स्युर्द्वादश मूर्त्तयः ॥ १८ ॥

ललाटोदरद्वक्त्रकण्ठदक्षपार्श्वसके गले ।

तथा वामचये पृष्ठककुदोय यथाक्रमम् ॥ १९ ॥

द्वादशाक्षरमन्त्रञ्च मन्त्रविन्मूर्द्धि विन्यसेत् ।

मूर्धस्थो वासुदेवस्तु व्याप्नोति सकलां तनुम् ॥ २० ॥

पुनस्तत्प्रतिपत्त्यर्थं किरीटादिमनुं जपेत् ।

किरीटकेयूरहारपदान्याभाष्य मन्त्रवित् ॥ २१ ॥

मकरान्ते कुण्डलञ्च शङ्खचक्रगदादिकम् ।

अलङ्कृतपदं चीक्या पीताम्बरधरेति च ॥ २२ ॥

श्रीवत्साङ्कितमाभाष्य वक्षःस्थलमथो वदेत् ।

श्रीभूमिमहितं स्वात्मज्योतिर्द्वयपदं वदेत् ॥ २३ ॥

दीप्तिमुक्त्वा करायेति सहस्रादित्यतेजसे ।

हृदन्तः प्रणवादिः स्यात् किरीटादिमनुस्त्वयम् ॥ २४ ॥

कृत्वा स्पण्डनमस्त्रिजिह्व निजासिकां समुपविश्य ।

पीठादिकं निजाङ्गे प्रपूज्य गत्यादिभिः सुशुद्धमनाः ॥ २५ ॥

सहादशाक्षरान्तं प्रपूज्य विधिवत् किरीटमन्त्रेण ।

कुर्यात् पुण्याञ्चलिमपि निजदेहे पञ्चगोऽथवा त्रिशः ॥ २६ ॥

इति दीक्षितविहितविधिः संप्रोक्तोऽष्टाक्षरस्य मन्त्रस्य ।

शुद्धानां विमलधियां दीक्षा प्रतिवर्ष्यतेऽत्र संशेपात् ॥ २७ ॥

कृत्वा त्रिगुणितादीनामेकं मण्डलमुज्ज्वलम् ।

पापार्चनोक्तविधिना शक्तिभिः पीठमर्चयेत् ॥ २८ ॥

विमलीकर्पणी चाना क्रिया योगेति शक्तयः ।

प्रद्वी मत्या तथेगानाऽनुपद्धा नवमी भूता ॥ २९ ॥

निधाय कलशं तत्र पञ्चगव्येन पूरयेत् ।

पयोभिर्वा गवां प्रोक्तैः क्षाथैर्ज्वा साष्टगन्धकैः ॥ ३० ॥

अष्टाक्षराङ्गैरष्टार्णयुगैरष्टाक्षरान्वितैः ।

दलमूले यजेद्भूयो वासुदेवादिकान् क्रमात् ॥ ३१ ॥

सशक्तिकांस्ततो बाह्ये सम्पूज्या हरिहेतयः ।

चक्रशङ्खगदाम्बुजकौस्तुभमुसलाः सखद्ववनमालाः ॥ ३२ ॥

रक्ताच्छपीतकनकश्यामलक्षणद्युशुक्लभासः स्युः ।

ध्वजश्च वैनतेयश्च शङ्खपद्मी दिशागताः ॥ ३३ ॥

विघ्नार्थकौ तथा दुर्गा (१) विश्वक्सेनो विदिग्गताः ।

ध्वजः श्यामो विषो रक्तो निधी शुक्लारुणप्रभौ ॥ ३४ ॥

अरुणश्यामलश्यामपीता विघ्नादयो मताः ।

इन्द्रादयस्तद्विहित्य पूज्याः पूर्वोदिभिः क्रमात् ॥ ३५ ॥

इति विष्णोर्विधानन्तु पञ्चावरणमुच्यते ।

एवमभ्यर्चिते विष्णावुपचारेस्तु पूर्व्ववत् ॥ ३६ ॥

अग्निमाधाय कुण्डे तु ब्रह्मयागसमीरितैः ।

जुहुयादष्टभिर्द्रव्यैर्मनुनाऽष्टाक्षरेण तु ॥ ३७ ॥

पृथगष्टशतावृत्या हुत्वा दत्त्वा बलिन्ततः ।

अभिपिच्य गुरुः शिष्यं प्रवदेत् पूर्व्ववन्मनुम् ॥ ३८ ॥

द्वाविंशलक्षमानेन स तु मन्त्रं जपेत्ततः ।

तद्वर्हसंख्यकं वापि शुद्धाचारो जितेन्द्रियः ॥ ३९ ॥

पद्मासनः प्राग्बदनोऽप्रलापी तन्मानसस्तर्जनिवर्जिताभिः ।

अथस्त्रजा बाहुनिभिर्जपेत्तं नातिद्रुतं नातिविलम्बितञ्च ॥ ४० ॥

प्रागौरितैरथ जुहोतु दशांगकं वा द्रव्यैः शुभैः सरसिजैर्मधुराप्नुतैर्वा ।

रत्नांशुकप्रवरकाञ्चनगोमहीभिर्धान्यैर्यथाविभवतः प्रयजेद्गुरुं च ॥ ४१ ॥

विप्रान् प्रतर्प्य विभवैरथ मन्त्रजापौ

संज्ञासयेज्जपविधिञ्च ततः क्रमेण ।

नित्यार्चना च विहिता विधिनाऽमुनैव

प्रोक्तक्रमेण विदधात्वथ चात्मपूजाम् ॥ ४२ ॥

इति जपहुतार्चनाद्यैर्मन्त्रौ योऽष्टाक्षरं समभ्यस्येत् ।

स त्वेहिकीञ्च सिद्धिं संप्राप्यान्ते प्रयाति परमपदम् ॥ ४३ ॥

अङ्गानि पूर्वन्त्वथ मूर्त्तिशक्तीः सकेशवादींश्च पुरन्दरादीन् ।

समर्चयेद्यस्तु विधानमेतसरोऽचिरात् काङ्क्षितमेति कामम् ॥ ४४ ॥

यष्ट्याः स्युर्वासुदेवादिरादौ

चक्राद्याः केल्यादिकाः केशवाद्याः ।

इन्द्राद्यास्त्येवमेव प्रदिष्टं

पुष्ट्यायुःश्रीकीर्त्तिसिद्धौ विधानम् ॥ ४५ ॥

सवासुदेवादिकमर्चयित्वा भूयो ध्वनादींश्च पुरन्दरादीन् ।

क्रमेण विद्वान् विधिनार्चयौतेत्यथ क्रमथ त्रिदशाभिपूज्यः ॥ ४६ ॥

इत्युक्तविधिवत्तुक्ते पूजयितुरथैकमपि यथाशक्ति ।

अचिरेण भवति लक्ष्मीर्हस्तगता सकलवर्गसिद्धिकरी ॥ ४७ ॥

अष्टाक्षराक्षराष्टकमूर्त्तिविधानानि भेदभिन्नानि ।

यस्याम्यर्चयितृणां वाञ्छितसकलार्थसिद्धिदानि सदा ॥ ४८ ॥

सिन्दूरकुन्दकरवन्दकबन्धुजीव-

काश्मीरपद्ममकरन्दरुचः क्रमेण ।

नीलोत्पलाम्बुरुहरागसमानरूपाः

स्युर्मूर्त्तयोऽष्ट कथिता मनुवर्णजाताः ॥ ४९ ॥

परिदरगदाजहस्ताः सर्व्वास्तु नकारमोऽर्णयोर्मूर्त्ती ।

गङ्गापरिदरगदाजकरे लक्षणमन्यत् समानरूपं स्यात् ॥ ५० ॥

या मूर्त्तिरर्णतेऽस्या ग्रजन्ति परियारता तदवगिष्टा ।

अविगिष्टेऽन्तेऽप्यंगे स्वयञ्च परिशरतां प्रयाति तदा ॥ ५१ ॥

इयमेवावृत्तिरधिका ध्रुवजे ध्रुवजात् पुरा समुद्दिष्टात् ।
भवति विधानादिति पुनरपि प्रथमविधानमुद्दिष्टम् ॥ ५२ ॥
अथ द्वितीयाक्षरजेऽङ्गतोऽन्ते वर्णाष्टमूर्त्तिरपि मूर्त्तिशक्तीः ।
यजेद्विधाने च सकेतुलोकपालादिकानन्यदथ प्रवक्ष्ये (१) ॥ ५३ ॥

मोकारजे (२) रतिधृती च सकान्तिपुष्टि-
पुष्टिष्मृतीरपि च दीह्यभिधाञ्च कीर्त्तिम् ।
केत्वादिकञ्च सशतक्रतुपूर्वकञ्च
सम्पूजयेद्दिमलधीः पुनरङ्गतोऽन्ते ॥ ५४ ॥
नाकारजेऽङ्गतोऽन्ते प्रपूजयेन्मूर्त्तिशक्तिलोकेशान् ।
रावर्णजे तु मूर्त्तिः श्रीभूमायामनोन्मथनीय यजेत ॥ ५५ ॥
ङ्गीः श्रीरतिः सपुष्टिमोहनिमाये मङ्गदादियोगाये ।
तृतीयावृत्तिरन्यदशेषं पुरैव निर्दिष्टम् ॥ ५६ ॥
यकारजेऽरिशङ्खौ च सगदाहलशार्ङ्गकाः ।
मुसलः खड्गशूलौ च तृतीया नाक्षरोद्भवे ॥ ५७ ॥
शेषो वासुकितक्षककर्कोटकपङ्कजमहापद्माः ।
दरपाल(३)कुलिकास्थौ (४) तृतीयमन्यत् समं विधानेऽन्ये ॥ ५८ ॥
अङ्गैः प्रथमावरणं मूर्त्तिभिरपि शक्तिभिर्द्वितीयमपि ।
अन्ये केयवकेत्वादिव्यां स्यात् पञ्चमश्च मत्स्याद्यैः ॥ ५९ ॥
मत्स्यः कूर्मवराहौ नृसिंहकुलविरामकृष्णाय ।
कल्किः सानन्तात्मा पुनरमृतात्मा च षष्ठमहिषाद्यैः ॥ ६० ॥
सप्तममपि लोकेयैरष्टममपि तदायुधैश्च संप्रोक्तम् ।
प्रागुक्तेषु विधानेष्वानुष्ठानं नोक्तमत्र यत्तदपि ॥ ६१ ॥

(१) "सकेतुलोकपालादिकास्तु विधानास्तुत्या" इति पाठान्तरम् ।

(२) "मूर्त्त्यादितिम्" इति पाठान्तरम् ।

(३) "गङ्गापाथ" इति पाठान्तरम् ।

(४) "गुडिकास्थौ" इति पाठान्तरम् ।

५. अष्टाचराचरविधानचतुष्कयुग्मं
 प्रोक्तक्रमेण विधिनाभियजेद्वय एनम् ।
 भक्त्या सुकुन्दमनुजापरतो नराग्र्यः
 प्राप्नोति वाञ्छितमयन्नत एव कामम् ॥ ६२ ॥
- ॥ ५ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे विंशः पटलः ॥ ५ ॥
-

एकविंशः पटलः ।

अथ प्रवक्ष्यामि च मासभेदभिन्नानि यन्त्राण्यपि संग्रहेण ।
रेखाक्रमयुन्ति विचित्रवर्णलसन्ति विष्णोय विधानभास्त्रि ॥ १ ॥
यैः कुर्युरिष्टाप्तिनिविष्टवेष्टा धरण्यनन्तादिकसंज्ञकानि ।
व्रतान्यभीष्टार्थदकल्पवृक्षैरनारतेनैव च साधकीयाः ॥ २ ॥
मेपादिकं यच्च चतुष्कमादौ मासेषु तद्वायुगृह्णाहतं स्यात् ।
सिंहादिकं भूगृहसंहतञ्च चापादिकं पार्थिवयुग्मवीतम् ॥ ३ ॥
मेपादिकेषु त्रिगुणात्मकानि चराणि भास्वद्गुणितात्मकानि ।
स्थिराण्यथो पट्गुणितानि तज्जैरुक्तानि यन्त्राण्युभयात्मकानि ॥ ४ ॥
तानि त्रिपङ्खादगकात्मकोत्तैः स्युर्नक्षत्रैरभ्युपलक्षितानि ।
स्त्रैः स्त्रैश्च नामप्रविभक्त्युपभेदैर्बहिर्बहिर्लक्षितविम्बकानि ॥ ५ ॥
त्रिगुणितमपि यन्त्रमष्टपञ्चाहतमथ पट्गुणितं द्विपङ्खलाख्यम् ।
स्थिरगतमपि चाष्टयुग्मपञ्चं तदपि पट्गुगपत्रशोभितं वा ॥ ६ ॥
पञ्चं चरोमस्थिरसंज्ञकेषु रक्तप्रपीताच्छदनादिवर्णम् ।
मासेषु यन्त्रोदरकृतसत्तन्मासाभिधामूर्च्छभिधाधराख्यम् ॥ ७ ॥
केयवमेपादीनां ये दीर्घा मूर्त्तिरागिवर्णानाम् ।
ते हृत्तानि भवन्ति च निगदितमिति यन्त्रकृतिसिधामान्यम् ॥ ८ ॥
सुवर्णगोक्षीरजवागिलामपीतेन्द्रनीलारुणकैरवाभाः ।
काश्मीरमेघाञ्जनरोचिषस क्रमेण वर्णैरपि केयवाद्याः ॥ ९ ॥
इतीरिताद्यापि किरीटहारकेयूरपीताम्बरकादितुभ्याः ।
सप्तक्रमद्वाः सगदाम्बुजाय सम्युजनीयास्तपनैः क्रमेण ॥ १० ॥

धातुर्धर्ममित्राख्यावरुणांशुभगा विवस्त्रदिन्द्रयुताः ।
 मूपाह्वयपर्जन्यौ त्वष्टा विष्णुश्च भानवः प्रोक्ताः ॥ ११ ॥
 प्रथमं केशवधातुकमितरन्मारायणार्थमाख्यञ्च ।
 अन्यन्नाधवमैवं परमपि गोविन्दवारुणं प्रोक्तम् ॥ १२ ॥
 पञ्चममपि विष्णुवंशं (१) सधुसूदनभगञ्च षष्ठमपि ।
 त्रिविक्रमविवस्त्रदाह्यं सप्तममन्यञ्च वामनेन्द्रमपि ॥ १३ ॥
 श्रीधरपौणं नवमं दशमञ्च हृषीकेशपार्जन्यम् ।
 अम्बुजनाभं त्वाष्ट्रं दामोदरवैष्णवं विधानानि ॥ १४ ॥
 आदौ विधानेषु समेतमूर्त्तिः शक्तीद्यतस्त्रोऽभियजेद्यथावत् ।
 रागिष्वयो भानुयुताश्च मूर्त्तिः प्रवक्ष्यमाणञ्च निरूप्य भन्तौ ॥ १५ ॥
 ह्यहिरिष्टयिककलगाव्यकेश्वयो केतुकेशवाद्यौ च ।
 मत्स्याटिकशेषाद्यौः समभियजेदन्तरा समावरणम् ॥ १६ ॥
 प्राणुषोद्यत् स्तराष्टहितयहतमहाबीजकं शक्तिलक्ष्मी-
 कामैरात्ताग्निर्कोणं वहिरपि हृतसिद्धान्वितक्रीडमन्त्रम् ।
 विन्दूनामन्तरालेष्वपि च विनिश्चितैः कादिवर्गैश्च युक्तं
 षड्भिव्योयथ्यगेहाहतमभिमतकामप्रदं मेधयन्त्रम् ॥ १७ ॥
 गौरीन्दिरा रतिधृतो वसुधा तुष्टिपुष्टिचमासरस्वत्यः ।
 मूर्त्त्योय मध्यमाहृतिराग्नेयात् प्राग्ध्वजादिभिरपि कथिता ॥ १८ ॥
 ह्यगजरथभृत्वादीनरिपरिभवग्रीव्यादिसिद्धिश्च ।
 तेजो यगश्च विपुलं पूजयितुर्व्वितनुते विधानमिदम् ॥ १९ ॥
 मर्षैराद्यैरभन्तैः समभिहतमहाबीजमज्मध्यराजत्-
 पान्तघाद्यधराव्यं शुद्धनयनकुलाशास्त्रिराजन्मयार्णम् ।
 अस्त्रैर्गण्डयोद्यत्पञ्चनिपिपरिवीतश्च लाद्यैः सकान्तैः (२)
 काद्यैर्नान्यैश्च यन्त्रं बहुविधफलदं पूजितं स्यादुपोत्थम् ॥ २० ॥

(१) "विष्णुवंश" इति पाठान्तरम् । (२) "लाद्यैश्च कान्तैः काद्यैर्नान्यैश्च" इति वा पाठः ।

नित्याऽनन्ता व्यापिनी व्योमरूपा

शान्तिर्विद्यारूपिणी च प्रतिष्ठा ।

कल्पामोघा चण्डिका दीर्घलिङ्गे-

त्येव प्रोक्ता ह्यावृतिः स्यात्तृतीया ॥ २१ ॥

सुरभिहयमहिषदासीदासाभरणांशुकादिसिद्धिकरम् ।

वृषजं विधानमेतद्देहान्ते सिद्धिं कृत् परस्य सतः ॥ २२ ॥

प्रागच्छन्नात्र भित्त्यालिपिभिरभिवृतं यत् स्वरायुक्तवृत्तं

शायैः चान्तैस्तदाद्यैरपि परिवृतगण्डन्तदस्यात्तज्जं सम् ।

कायैर्भान्तैः प्रवीतं मयरलवहयुग्विन्दुकं वायुगेहा-

वीतं वाङ्मनाप्रदानप्रसवगुणयुतं युग्मजं यन्त्रमेतत् ॥ २३ ॥

इन्द्राणी कौमारिका ब्रह्मजाता

वाराह्याख्या वैष्णवी चाय लक्ष्मीः ।

चामुण्डा माहेश्वरी स्यात्तृतीया

रक्षा प्रज्ञा श्रीप्रदं स्याद्विधानम् ॥ २४ ॥

पाशाद्यष्टाचरार्णप्रतिपुटितमहाष्टाचरार्णवृत्तान्त-

र्वीजं शाखान्तरूढं गगननृहरिवीजात्तत्कोणं वह्निय ।

कामिन्यष्टाचराद्यन्तगहरिहरवीजावृतं प्रत्यनूद्य-

हर्णाद्यं वायुगेहे स्थितमिति गदितं कर्कटोत्पन्नं यन्त्रम् ॥ २५ ॥

रक्ता रमा कराली कमला चण्डेन्दिरा महोच्छुषा ।

श्रीरिति मूर्त्तियुगलयोर्मध्यगता चावृतिरियञ्चापि ॥ २६ ॥

भूतिर्विभूतिरुपतिर्नतिर्धृतिरतिसंयतिद्युतयः ।

आवृतिरेषा प्रोक्ता श्रीवखकरं विधानमिति गदितम् ॥ २७ ॥

उष्णार्णष्टाचरावेष्टितहृदयमयो द्वादशार्णत्तत्कोणं

सान्तःस्थाकाष्टवर्णैः क्रमगतविगतैरुल्लसत्तत्त्वगण्डम् ।

सिंहानुष्टुप्पद्यार्णान्तरितवृत्तकलालङ्कृतं चाय वङ्गि-

प्राणेशानक्षपाटायिगक्षटपत्तक्वग्नं सिंहयन्त्रम् ॥ २८ ॥

प्रच्युतकामिनिभानुमनोक्षा विश्वतनुर्विमला हरिभद्रे ।
 सूक्ष्मसरस्वतिनन्दनसन्ध्या स्यादिति मध्यगता वृत्तिरेषा ॥ ४४ ॥
 अवनिपशुपुत्रसम्पदमपि पितृसौख्यञ्च हृष्यबोधञ्च ।
 कुरुते विधानमेतत् प्रयोक्तुरन्ते च निर्वृतिं परमाम् ॥ ४५ ॥
 प्रान्विष्यद्ब्रह्मदीर्घा समभिहतमहाबीजमस्त्रेषु पट्टसु
 द्योतस्त्रीमार्गलक्ष्मीगिरिदुहिदधराबीजकं प्रीतमेतम् ।
 द्योतद्वायैः कपालैर्व्वहिरपि च कुकोणाष्टकोष्ठासिंहं
 सर्वार्थान् साधकेभ्यो वितरति विधिवत् कल्पितं मीनयन्त्रम् ॥ ४६ ॥
 हृष्टिर्द्युष्टिस्तुष्टिरिष्टा सप्तुष्टिः कान्तिमैधा मङ्गला वामसंज्ञा ।
 दुर्गा प्रज्ञा भारती मध्यसंस्था वाक्सामर्थ्यश्रीकरं स्याद्विधानम् ॥ ४७ ॥
 एभिर्व्विधानैर्धरणीव्रतादिदीक्षाविधीन् ये विधिना प्रकुर्युः ।
 ते पुण्यभाजो नितरां समृद्धा सपुत्रदाराः सुखिनो भवन्ति ॥ ४८ ॥
 दीर्घायुषो सुख्यतरेन्दिराद्य महाप्रभावास्त्वसमानवीर्याः ।
 कलेवरान्ते विगताधयस्ते विष्णोरनन्य पदमाप्नुवन्ति ॥ ४९ ॥
 एभिर्व्विधेयाः कलगाश्च तत्तन्मासोक्तयन्त्रेषु नैर्यथावत् ।
 निजेष्वितं प्राप्य मनोरथन्ते भुक्ते च सुक्तेरनुभावकाः स्युः ॥ ५० ॥
 कर्पोन्मिते च द्वाटकपट्टे यन्त्रं विनिश्चय्य चतुरस्त्रे ।
 तद्विंशं गृह्यते वा कलयेषु विनिक्षिपेच्च दीक्षासु ॥ ५१ ॥
 अभिषिष्य यन्त्रकलगं (१) गुरवे प्रददातु संयतमतिः सुमतिः ।
 दुरितापनोदविधये द्युतये यगसे त्रिये च मतिर्संयतये ॥ ५२ ॥
 एषां योगविधीनामेकेन तु पूजयंस्तदवसाने ।
 तत्तन्मूर्त्तिप्रोक्त्यै संस्तोतव्योऽनया हरिः सुत्या ॥ ५३ ॥
 प्रमोद भगवन्महामहानाकुण्ठितात्मने ।
 तवाद्भिपद्मजरजोरगिणी भक्तिमुत्तमाम् ॥ ५४ ॥

(१) "सम्पन्नकम्" इति पाठान्तरम् ।

अज प्रसीद भगवन्नमितद्युतिपञ्जर ।

अप्रमेय प्रसीदाक्षुःखहृन् पुरुषोत्तम ॥ ५५ ॥

स्वसंवेद्यस्वरूपात्मन्नानन्दात्मन्ननामय ।

अचिन्त्यसार विश्वात्मन् प्रसीदेश निरञ्जन ॥ ५६ ॥

प्रसीद तुङ्ग तुङ्गानां प्रसीद शिव शोभन ।

प्रसीद स्रष्टृगम्भीर गम्भीराणा महाद्युते ॥ ५७ ॥

प्रसीदाव्यक्त विस्तीर्ण (१) विस्तीर्णानामणीरणो ।

प्रसीदाद्गार्द्रजातीना प्रसीदान्तान्तयायिनाम् ॥ ५८ ॥

शुरोर्गरीयः सर्वेश प्रसीदानन्त देहिनाम् ।

जय माधव मायात्मन् जय शास्त्रत शङ्खभृत् ॥ ५९ ॥

जय सुन्दर सौम्यात्मन् जय केशव केशिहृन् (२) ।

जय शार्ङ्गधर श्रीमन् जय नन्दकनन्दन ॥ ६० ॥

जय चक्रगदापाणि जयाज्य जनाईन ।

जय रत्नोत्करावहकिरीटाक्रान्तमस्तक ॥ ६१ ॥

जय पक्षिपतिच्छायानिरुद्धार्ककराकर ।

नमस्ते नरकाराते नमस्ते मधुसूदन ॥ ६२ ॥

नमस्ते नलिनापाङ्ग नमस्ते नयनाञ्जन ।

नमः पापहरेशान नमः सर्वभयापह ॥ ६३ ॥

नमः सहस्रसर्वात्मन् (३) नमः सम्भृतकौस्तुभ ।

नमस्ते नयनातीत नमोऽतिक्रान्तवाक्पथ ॥ ६४ ॥

नमो विभिन्नज्ञेयाय नमः स्मृतिपयातिग ।

नमस्त्रिमूर्तिभेदेन सर्गस्थित्यन्तहेतवे ॥ ६५ ॥

(१) "प्रसीद व्यक्तविस्तीर्ण" इति वा पाठः ।

(२) पुस्तकान्तरेषु लोकाङ्गोऽयं न दृश्यते ।

(३) "सम्भृतसर्वात्मन्" इति पाठान्तरम् ।

विष्णवे त्रिदगारातिजिष्णवे परमात्मने ।

चक्रभिदारिचक्राय चक्षिणे चक्रवन्धवे ॥ ६६ ॥

विष्णाय विश्ववन्द्याय (१) विश्वभूतात्मने नमः ।

नमोऽस्तु योगिध्येयाय नमोऽस्त्वध्यात्मरूपिणे ॥ ६७ ॥

भुक्तिप्रदाय भक्तानां नमस्ते सुक्तिदायिने ।

मनोवाक्यचेष्टाः स्युर्ध्यानश्रुतिनमस्क्रियाः ।

देवेभ्य कर्मां सर्वं मे भवेदाराधनं तव ॥ ६८ ॥

इति हवनजपाध्यामिदतो विष्णुपूजा-

निरतहृदयकर्मां यस्तु मन्त्री चिराय ।

स खलु सकलकामान् प्राप्य हृष्टान्तरात्मा

जननमृतिवियुक्तामुत्तमां सुक्तिमेति ॥ ६९ ॥

॥ ५ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे एकविंशः पटलः ॥ ५ ॥

(१) "विश्ववन्द्याय" इति पाठान्तरम् ।

द्वाविंशः पटलः ।

अथोच्यते द्वादशवर्णसंज्ञी मन्त्रस्तु साङ्गः सजपः सहोमः ।
 विधानतो यं प्रतिजप्य भक्ता भुक्तेय मुक्तेय पदं भवेयुः ॥ १ ॥
 तारं सहृदयं मध्ये गवते स्युर्भवाण्ययोः ।
 सुययोस्तु तथा देवा मन्त्रोऽयं द्वादशाक्षरः ॥ २ ॥
 ऋषिः प्रजापतिरुन्मो गायत्री विष्णुरुच्यते ।
 देवता ह्रस्ववेण स्यान्नमसा शिर उच्यते ॥ ३ ॥
 चतुर्भिश्च शिखा वर्णैः पञ्चभिः कवचं भवेत् ।
 प्रोक्तमस्त्रं समस्तेन पञ्चाङ्गविधिरीदृशः ॥ ४ ॥
 सपादजानुयुगललिङ्गनाभ्युदरेषु च ।
 हृद्गोर्गलास्यदृष्टस्तशिखास्तचरतो न्यसेत् ॥ ५ ॥ इति संहारः ।
 शिखाललाटनेत्रास्यगलदोर्हृदयेष्वपि ।
 सङ्कुचिनाभिलिङ्गाख्यजानुपादेषु विन्यसेत् ॥ ६ ॥ इति स्थितिः ।
 ह्रस्वकुचिनाभिषु तथा गुह्यजानुपदेष्वथ ।
 करकण्ठास्यदृष्टस्तशिखामूर्ध्वेभ्यः (१) विन्यसेत् ॥ ७ ॥ इति सृष्टिः ।
 संहृतेर्होपसंहारः सृष्टेय शुभसृष्टयः ।
 स्थितेस्तु शान्तिविन्यासस्तस्मात्कार्यस्थिधा मनुः ॥ ८ ॥
 हरिमुज्ज्वलचक्रदराग्नगदाकुलदोःपरिचं सित(२)पद्मगतम् ।
 यलयान्नदहारकिरीटधरं नवकुन्दरुचं प्रणमामि सदा ॥ ९ ॥
 विधिवदथ विहितदीप्तो जपेन्मनुं वर्णलक्ष्मानममुम् ।
 गृहेय तिलैर्जुहुयाद्वादशसहस्रसंख्यकं मन्त्री ॥ १० ॥

(१) "शिखास्यहृद्व" इति पाठान्तरम् ।

(२) "दोः परिरक्षित" इति पाठान्तरम् ।

पीठे हरेरयाज्ञैः सशक्तिभिर्मूर्तिभिस्तदनु यजेत् ।
 केयवसुरनाथाद्यैरपि देवं भक्तिसंयुतो विद्वान् ॥ ११ ॥
 समिधामथ दुग्धवृक्षजानां जुहुयादर्कसहस्रकं सदुग्धम् ।
 मनसः परिशुद्धये मनस्वी सष्टतेनापि पयोन्मसा सितेन ॥ १२ ॥
 द्वादशाक्षरजपं तु सार्चनं यो भजेन्नियमतो दिने दिने ।
 ऐहिकं समुपलभ्य वाञ्छितं प्रेत्य याति पदमक्षयं हरिः ॥ १३ ॥
 अथ प्रवक्ष्यामि सुदर्शनस्य विधिं मनोः संग्रहतो जपादेः ।
 यत्किञ्चित् सिद्धिमवापुरग्रां सिद्धा मुनीन्द्रा अपि सद्य एव ॥ १४ ॥
 अन्यतुरीयतदादिकभृगुदहनानन्तवज्जिवन्मास्तैः ।
 तारादिर्मनुरुक्तः स्यादभिमतसिद्धिदो रथाङ्गाख्यः ॥ १५ ॥
 ऋषिरस्याहिर्ब्रध्मन्तोऽनुष्टुप्देवता च विष्णुः ।
 चक्रपदैराविसुधीसज्जालाद्यैः गिरोऽन्वितैरङ्गम् ॥ १६ ॥
 ऐन्द्रीं समारभ्य दिशन्वधस्तादन्तं समुक्ता क्रमशो दशानाम् ।
 चक्रेण बध्नामि नमस्तथोक्ता चक्राय गीर्षस्य दिशाम्प्रवन्धः ॥ १७ ॥
 त्रैलोक्यं रच रचेति हुं फट् स्वाहेति चोदितः ।
 तारादिकोऽयं मन्त्रः स्यादग्निप्राकारसंज्ञकः ॥ १८ ॥
 तारन्तु नूद्वैय सितारुणकृष्णवर्णं
 मध्ये भ्रुवोऽयं समयो वदने हकारम् ।
 हृद्गुह्यजानुपदमन्त्रिषु चावगिष्टान्
 वर्णाग्रमेदिति मनोः पुनरग्निवर्णान् ॥ १९ ॥
 अथ्याह्नाम्करमप्रभाभिरखिलाभाभिर्दिशो भासयन्
 भीमाक्षः स्फुरददृष्टामविक्रमदंष्ट्रापदीमाननः (१) ।
 दोर्भिरकदरो गदाजमुमलप्रामांश (२) पागाद्गुणो
 विभ्रत् पिङ्गगिरोरुहोऽयं भयतयक्ताभिधानो हरिः ॥ २० ॥

(१) "ईडाप्रदोप्रावन्" इति पाठान्तरम् । (२) "तापाश" इति पाठान्तरम् ।

प्रोक्ता सुदर्शनायेति विद्महेऽन्ते मेहापदेम् ।

ज्वालाय धीमहि प्रोक्ता तत्रशक्रः प्रचोदयात् ॥ २१ ॥

सुदर्शनीयं गायत्री जप्तव्या जमुमिच्छता ।

सान्निध्यकारिणीं मुद्रां दर्शयेदनया सुधीः ॥ २२ ॥

नमो भगवते प्रोक्ता महासुदर्शनाय च ।

महाचक्राय च तथा महाज्वालाय चेत्यपि (१) ॥ २३ ॥

दीप्तरूपाय चेत्युक्ता सर्वतो रक्ष रक्ष माम् ।

महाबलाय स्वाहेति प्रोक्तस्तारादिको मनुः ।

रक्षाकरः प्रसिद्धोऽयं क्रियमाणेषु कर्मसु ॥ २४ ॥

पट्कोणान्तःस्यतारं विवरलिखितमन्त्राक्षरं सन्धिराजत्

स्नाहं बाह्ये कलाकेसरमुदरगताष्टाक्षरश्चाष्टपञ्चम् ।

पद्मं वर्णैः(२)र्विराजत् विकृतिदललसत्पोङ्गशणं त्रिवीतं

व्योमान्त्याणं स्नानान्ना विरचितगुणपाशाङ्गुशं चक्रयन्त्रम् ॥ २५ ॥

प्रणवद्वद्भगवद्युतडे महादिकरथाङ्गचतुर्थी ह्रमस्त्रकैः ।

निगदितस्त्विति षोडशवर्णको मनुवरो सुनिभिर्विहितादरः ॥ २६ ॥

काथैः पयोभूरुहचर्मसिद्धैर्दुग्धेन गव्यैरपि पञ्चभिर्वा ।

मूत्रैः पयोर्व्या प्रतिपूर्य कुम्भं समर्चयेच्चक्रहरि क्रमेण ॥ २७ ॥

अङ्गैः प्रथमाहतिरपि च पूज्या चक्रादिभिर्हितीया च ।

लक्ष्मणादिभिस्तृतीया क्रमात्तथेन्द्रादिभिश्चतुर्थी स्यात् ॥ २८ ॥

चक्रगङ्गागदापद्ममुसला धनुरेव च ।

पाशाङ्गुगो पीतरक्तसितश्यामत्विषस्त्रिमाः ॥ २९ ॥

लक्ष्मीः सरस्वती चाय रतिः प्रीत्याह्वया ततः ।

कीर्तिः कान्तिसुष्टिपुष्टी क्रमेणैव तु शक्तयः ॥ ३० ॥

(१) "मन्त्रवेत्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "वर्णैः" इति पाठान्तरम् ।

संपूज्य चैवं विधिना हरिन्तु शिष्यं गुरुः प्रीततमोऽभिपिञ्चेत् ।
 भक्त्या स्वगत्या विभवैर्द्विजातीन् सन्तर्प्य भूयो गुरुणानुशिष्टः ॥ ३१ ॥
 एकाग्रचित्तो रविलक्षसंख्य जपेन्मनुं नित्यकृताभिपूजः ।
 तावत् सहस्र तिलसर्पपात्र(१)विस्त्वाज्यदौग्धानि जुहोतु सम्यक् ॥ ३२ ॥
 समुद्रतीरेऽप्यथवाद्रिगृहे समुद्रगानां सरिताश्च तीरे ।
 जपेद्विक्ते निज एव गृहे विष्णोर्गृहे वा पुरुषो मनस्वी ॥ ३३ ॥
 यथोक्तसंख्ये विधिवत् प्रजप्ते मन्त्रे यथोक्तैश्च हुते हुताग्ने ।
 द्रव्यैरथ स्वार्थपरार्थहेतोः कुर्यात् प्रयोगान् विधिना यथावत् ॥ ३४ ॥
 पीताभा कर्णिका स्यादरुणतरमर श्यामलश्चान्तरालं
 नेमिः श्वेता च वाद्ये विरचितशिखरेखाकुलं पार्थिवान्तम् ।
 चक्रहन्त लिखित्वा विग्रहमतिरथो सोम्ययाम्यश्च मन्त्री
 कुम्भं संपूर्य्य सौम्ये प्ररचयतु तथा दक्षिणे होमकर्म ॥ ३५ ॥
 षड्विंशच्छतसंमितै(२)रथ घृतापामार्गकेष्वाक्षतैः
 सद्राजीतिलपायसैश्च सकलैर्गव्यैर्घृताक्षतैः क्रमात् ।
 हुत्वा तदुत्तमिष्टमत्र विधिवत् चिध्वा प्रतिद्रव्यकं
 प्रस्थाहोमकृतश्च पिण्डममलं कुम्भोदके मन्त्रवित् ॥ ३६ ॥
 संस्थाप्य दिशि दक्षिणस्या साध्यं कुम्भेन तेन नीराज्य ।
 तमथ घटं सद्रव्य वहिरारादष्टमे क्षिपेद्राशौ ॥ ३७ ॥
 यस्मादिकमपि (३) सर्वं क्षिपेदथ घटस्य दक्षिणे भागे ।
 हुतशेषाग्नेन च यत्नि मन्त्रेणानेन मन्त्रवित् कुर्यात् ॥ ३८ ॥
 घटदयान्ते विष्णुपदं प्रोक्ताय गणेभ्य उच्चरेत् पूर्व्वम् ।
 शान्तिकरेभ्यश्च वलि गृह्णन्त्विति शान्तये नमोऽन्तः स्यात् ॥ ३९ ॥

(१) "तिलसर्पपात्र" इति पाठान्तरम् ।

(२) "षड्विंशच्छतसंमितै" इति पाठान्तरम् ।

(३) "यस्मादिकमपि" इति वा पाठः ।

च्चरादिकां रोगपरम्परां वा विष्मृत्यपस्कारभवां रुजं वा ।
 रक्तःपिशाचग्रहवैकृतं वा विधिरत्नं महु हरेदिकारम् ॥ ४० ॥
 पालाशैर्व्या स्नानजट्टमजैर्वा पञ्चरे कृते फलकैः ।
 संपूर्य पञ्चगव्यैस्तत्र तु संस्थाप्य शुद्धमपि गदिनम् ॥ ४१ ॥
 पूर्वोद्दिष्टैर्हि त्रु च सजपं जुहुयुः पृथग्द्विजा वशिनिः ।
 द्रव्यैः सदत्तिष्ठन्तानभ्यर्च्य च मुच्यते रुजो जन्तुः ॥ ४२ ॥
 विप्रचीरद्रुमत्वक्षलजपुष्पकाश्मीरकुष्ठत्रियामा
 विन्वापामार्गराजीतिलतुलसियुगक्रान्तिदूर्वाजवाकैः ।
 लक्ष्मीदेवीकुशागोमयकमलवधारोचनापञ्चगव्यैः
 सिद्धेऽग्नौ कुम्भसिद्धं मनुजपसहितं भस्म सर्वार्थदायि ॥ ४३ ॥
 लक्ष्मायुष्करमतुलं पिशाचभूता-
 पस्मारादिकमचिरेण नाशयेत् ।
 क्षुद्रादीनपि विविधांस्तथोपसर्गा-
 नेतस्माद्य परतरा समास्ति रक्षा ॥ ४४ ॥
 जुहुयात् शुगुलुगुलिकासहस्रकं साटकं च मन्त्रितमः ।
 विदिनं चतुर्दिनं वा सर्वोपद्रवनिवारणं भवति ॥ ४५ ॥
 खरमञ्जर्याः समिधामयुतं वा मन्त्रचित्तमो जुहुयात् ।
 च्चरभूतामयविष्मृत्यपघ्नीः शमयितुं नियतचित्तः ॥ ४६ ॥
 पाच्यार्कैर्जुहुयाच्छ्रिये सरसिजैर्दूर्वाभिरप्यायुषे
 मेधायै द्विजभूरुहैष कुमुदेः श्वेतैस्तया वाससे ।
 शुद्धाग्नैः पावेऽप्युदुम्बरभवेः पुत्राय चाग्न्यजै-
 रेकाग्रं विधिवत् सहस्रसमितैरष्टोत्तरं सुकृते ॥ ४७ ॥
 चक्रस्य नाभिसंख्यं (१) कृत्वात्मानं जपेन्नतुं मन्त्री ।
 स्वयमेकोऽपि न युद्धे मर्त्यैर्व्युभिः पराजितो भवति ॥ ४८ ॥

मन्त्री सुनियतचित्तयक्रस्य भावयेद्विया यस्तम् ।

आविश्य सकलमुक्ता सुञ्चति दग्धोऽग्निना शुनाभिभुवा ॥ ४८ ॥

दीप्तं करालदहनप्रतिमञ्च चक्रं

यस्य अरेच्छिरसि कस्यचिदप्रियस्य ।

सप्ताहतोऽस्य दहनप्रतिमो ज्वरः स्या-

त्तिशद्दिनैश्च स परेतपुरं प्रयाति ॥ ५० ॥

कलाहतं बाह्यपदाभिवेष्टितं

समक्षर यच्छिरसि अरेत् सदा ।

दशाहृतोऽसौ प्रति वार्धते रिपु-

र्मृतिं तथा मण्डलतः प्रयाति ॥ ५१ ॥

सान्ते (१) वायसवर्णं शत्रोः शिरसि अरेश्च सप्ताहम् ।

उच्चाटयति क्षिप्रं मारयति वा प्रियोऽस्य नैशित्यात् ॥ ५२ ॥

स्ववत्सुधावर्षिणमिन्दुसप्रभं

समक्षरं यच्छिरसि प्रचिन्तयेत् ।

चणात् समाप्यायितसर्व्वविग्रहो

भवेत् स मर्त्यः सुचिरञ्च जीवति ॥ ५३ ॥

मध्ये तारं तदनु च मनुं वर्णशः कोणपटके

बाह्ये चाङ्गं लिखतु कनके (२) रूप्यके चाथ ताम्रे (३) ।

पाषाणे वा विधिवदभिजप्याय संस्थापित त-

च्चक्रं चौरग्रहरिपुभयध्वंसि रक्षाकरञ्च ॥ ५४ ॥

म्याने द्वयीकेगविदर्भित च माटाचरश्चाप्यभिजतमेतत् ।

रक्षां ग्रहादेः सततं विधत्ते यन्तं सुकृतञ्च मनुत्रयेण ॥ ५५ ॥

(१) "वायस" इति पाठान्तरम् ।

(२) "कनके" इति पाठान्तरम् ।

(३) "तामे" इति पाठान्तरम् ।

अष्टाचरान्तरितपादचतुष्ककोष्ठं

कोष्ठत्रयोद्विखितसाध्यसुदर्शनञ्च ।

रेखाभिरण्युभयतः श्रुतिशः प्रबहं

तत्सप्तकोष्ठमिति यन्त्रमिदं प्रशस्तम् ॥ ५६ ॥

भूर्जो वा चौमपट्टे तनुमच्छन्तरे कर्पटे वास्य यन्त्रं

मन्त्री सम्यग्लिखित्वा पुनरपि गुलिकौकृत्य लाक्षाभिषीतम् ।

कृत्वा भस्मादिहोमप्रविहितघृतसम्पातपातात्तशक्ति (१)

जप्तं सम्यग्विदध्यात् (२) प्रतिशमसुपयान्त्येय सर्व्वं विकाराः ॥ ५७ ॥

[इति जपट्टतार्चनाभिर्यन्त्रविशेषैश्च साधु मन्त्रमिमम् ।

भजते योऽसौ मन्त्री लभते भुक्तिं सुखेन मुक्तिञ्च] (३) ॥ ५८ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारी द्वाविंशः पटलः ॥ * ॥

(१) "पातपातान्तरित" इति पाठान्तरम् ।

(२) "सम्यग्विदध्यात्" इति पाठान्तरम् ।

(३) विद्वित्तोकोऽयं बुद्धिमान्तरैश्च न वदते ।

त्रयोविंशः पटलः ।

अथोच्यते श्रीकरनामधेयमष्टाक्षरं लोकहिताय तावत् ।
 येन प्रजप्तेन समर्चितेन हुतेन सिद्धिं समुपैति मन्त्री ॥ १ ॥
 सर्गादर्कः चतुर्विंशतियुगमियुतं शान्तमं चन्द्रविम्बं
 श्रीवाहुः शक्रमेदो हरिशयनहकारा मनुः श्रीकराख्यः ।
 ऋष्याद्या वामपङ्क्ती हरिरपि पुनरङ्गानि यान्तेर्हुमन्तै-
 र्भीषणासप्रमर्दप्रसहितगदितध्वसरक्षैर्द्विरुक्तैः ॥ २ ॥

मूर्धाक्षिकण्ठहृदयोदरसोरुजानु-

पादद्वयेषु लिपिगो न्यसतु स्वदेहे ।

विप्रादिकान्मुखकरोरुपदेषु वर्णा-

यक्रादिकानपि करेषु ततस्तदस्त्रान् ॥ ३ ॥

दुग्धाब्धिहीपवर्षप्रविनसितसुरोद्यानकल्पद्रुमाधो

मद्राभोजनपीठोपरिगतविनतानन्दनस्कन्धसंस्थः ।

दोर्भिर्विभ्रद्रवाङ्गं सदरमथ गदापङ्कजे स्वर्णवर्णो

भास्वन्मौलिर्त्रिचित्राभरणपरिगतः स्याच्छिवे वो मुकुन्दः ॥ ४ ॥

दिक्पत्रेषु श्रीरतिधृतिकान्तीः कोणगेषु मूर्त्तिर्य ।

इद्वाभितो निधीगौ विष्वक्मेनश्च दिक्पतीन् प्रयजेत् ॥ ५ ॥

पाराध्य चैवं विधिनाथ विष्णुं मन्त्री पुनर्होमविधिद्वरोत् ।

शोष्ठ्यदुग्धोत्थममिद्विरजैः सान्ध्येन दौग्धेन च सर्पिषा च ॥ ६ ॥

पृथगदृतं क्रमेण हुत्वा कनकाद्यैरपि तर्पिते गुरौ च ।

अभिषिष्य तथाभिपूज्य विप्रान्मनुमेनं प्रजपेदथाटलक्षम् ॥ ७ ॥

द्रव्यैस्तैः प्रतिबुद्ध्याद्दशांशमानै-

राचार्य्यं पुनरपि पूजयेज्जपान्ते ।

स प्राप्नोत्यपरिमितां त्रियञ्च कीर्त्तिं

कान्तिञ्चाचिरमनुरज्यते च लोके ॥ ८ ॥

दूर्वां घृतप्रसिक्तां बुद्ध्यादयुतं नरसु हुतशिटैः ।

आज्यैश्चरुमुपयुञ्ज्याद्वाद्गुरवे च दक्षिणां शक्त्या ॥ ९ ॥

परिभोजयेच्च विप्रांस्तेषु दिनेषु स्वशक्तितो भक्त्या ।

अपमृत्युरोगपापान्विजित्य स तु दीर्घमायुराप्नोति ॥ १० ॥

अनुदिनमादित्वाभिमुखः प्रजपेद्दूर्ध्वोक्तस्रवाद्भुगः ।

तस्य गृहेऽन्नसमृद्धिश्चिराय संजायते सुष्टुतरा ॥ ११ ॥

एवं प्रोक्तैः प्रतिजपहुतार्चादिभिर्मन्त्रमेनं

भक्त्या यो वा भजति मनुजो नित्यशः सोऽचिरेण ।

इष्टैः पुत्रैर्धनधरणिधान्यादिभिर्हृष्टचेताः

स्यादप्यन्ते परमपरिशुद्धं पर धाम विष्णोः ॥ १२ ॥

अथ कथयामि विधानं महावाराह्याभिधानमन्त्रस्य ।

सार्द्धं सजपं सङ्गुताराधनमपि मन्त्रिणामभीष्टास्ये ॥ १३ ॥

वाक्यं प्रोक्ता हृदाख्यं तदनु भगवते युग्वराहं च रूपा-

येत्युक्त्वा व्याहृतीनामुपरि च पतये भूपतित्वञ्च मेऽन्ते ।

देहीत्याभास्य दान्तं सुमतिरय पुनर्दापयस्वेति हान्तं

प्रोक्त्वा तारादिकं प्रोहरतु मनुवरं तं त्रयस्त्रिंशदर्शम् ॥ १४ ॥

ऋषिषु भार्गवः प्रोक्तोऽनुष्टुप् छन्द उदीरितम् ।

वराहो देवता चास्य कथ्यन्तेऽङ्गान्यतः परम् ॥ १५ ॥

अस्यैकशृङ्गो हृदय गिरोऽपि व्योमोल्कतेजोऽधिपती गिष्ठाच ।

स्यादिश्वरूपः कवचं महादिदष्टोऽस्त्रमुक्तं स्वयमेव चार्द्रम् ॥ १६ ॥

सप्तभिः पुनः षड्भिः सप्तभिः पञ्चभिः ।

षट्भिर्मूलमन्तार्णैर्जिह्वाद्द्व्यङ्गकम्पनाम् ॥ १७ ॥

जान्वीरापादमुद्यत्कनकमिव हिमप्रख्यमाजानु नाभेः
 कण्ठादानाभि वज्रिप्रभमथ शिरसयागलं नीलवर्णम् ।
 मौलेर्व्योमाभमाकङ्करलसदरिगङ्गासिखेटं गदाम-
 त्थाख्येष्टाभीतिहस्तं (१) प्रणमत वसुधोष्ठासिदंष्ट्रं वराहम् ॥ १८ ॥
 सज्जनाम्बुवाहनिभमुद्यतदोःपरिधं धराधरसमानतनुम् ।
 सितदंष्ट्रिकाधृतभुवं त्वथवा प्रविचिन्तयेत् सपदि कीलमसुम् ॥ १९ ॥
 हेमप्रख्यं पार्थिवे मण्डले वा नीहारामं नीरजोऽग्नेस्तदाभम् ।
 वायोः कृत्वां द्युप्रभं वा दिविष्ठं क्रोडं व्याप्तं सत्यसंस्थं यजेद्वा ॥ २० ॥
 अष्टपत्रमथ पद्मसुलसत्कर्णिकं विधिवदारचय्य च ।
 मण्डनं रविसहस्रसन्निभं शूकरं यजतु तत्र सिद्धये ॥ २१ ॥
 प्राग्दक्षिणप्रत्यगुदग्दिशास्तु चत्वारि चाङ्गानि यजेत् क्रमेण ।
 अस्त्रं विदितूर्ध्वमधश्चक्राद्यस्त्राणि पूज्यानि वराहमूर्त्तेः ॥ २२ ॥
 परिशङ्कपाणखेटकसंघान् सगदाशक्तिवराभयाह्वयां च ।
 अभिपूज्य दिग्भाषिणान् यथावहरगन्धाक्षतपुष्पधूपदीपैः ॥ २३ ॥
 दंष्ट्रायां वसुधा मयैलनगरारण्यापगा हुं कृतौ
 वागीशो श्रसितोऽनिलो रविविधू वाह्नोश्च दक्षान्ययोः ।
 कुक्षौ स्युर्व्वसवो दिग्भ्यः श्रुतिपथे दस्तौ दृग्योः पादयोः
 पद्मोत्थो हृदये हरिः प्रयगमो पूज्या मुखे शङ्करः ॥ २४ ॥
 एवं काले कीलमभ्यर्चयित्वा जप्यो मन्त्रोऽष्टौ पुनर्लक्षसंख्यम् ।
 होमं कृत्वा तद्गंगांशेय पद्मेस्त्रिखादक्षैः प्राप्नुयाद्भूसमृद्धिम् ॥ २५ ॥
 ध्यानादपि धनमिहिर्मन्त्रजपाच्चाधरो भवेत् सधरः ।
 जपपूजाहुतविधिभिर्मन्त्रु नरो धनधनेन्द्रिरावान् स्यात् ॥ २६ ॥

ध्यातः सन् भूयद्देहसौ भुवमतुलतरां वारुणे शान्तिमुच्चै-
 रान्गिणे वश्यकृत्यादिक(१)मनिलपुरस्थोऽयमुच्चाटनादीन् ।
 रक्षां व्योम्नोऽरिभूतग्रहविपदुरितिभ्योऽनिलाग्न्योऽप्यपीडाम्
 युहे वज्रीरयोर्वै जयमपि सुतरां संविधत्ते वराहः ॥ २७ ॥
 हरिस्थेऽर्केऽष्टम्यामथ सितरुचौ कोलवपुषा
 सितां गव्यैर्युक्तामयुतमभिजप्ता(२)मपि शिलाम् ।
 चदम्बकौ मन्त्री मनुजपरतः स्थापयतु ता-
 मयद्वं चेत्तेषु द्रुतमरिनिरोधं शमयति ॥ २८ ॥
 भौमे वारेऽथ भानूदयमनुजपवान् सन् गृहीत्वा मृदंशं
 कोलात्मा वैरिरुद्धादपि च कुतलतस्तच्च कृत्वा गुणांशम् ।
 एकं जातौ विलिम्प्यात् पुनरपरतरं पाकपात्रे तथान्य-
 तोये तद्धिन् सदुग्धे प्रतिपचतु हविः संस्कृते हव्यवाहे ॥ २९ ॥
 धाराध्य चाटोर्द्विगतं प्रमाणं साज्येन मन्त्री हविषाय तेन ।
 सप्तरवारं (३) जुहुयाद्यथावत् चेतोऽस्त्रितापन्नशर्मं प्रयाति ॥ ३० ॥
 भृगुवारे च मुखेऽङ्गः सगृह्य मृदं हविः सुसम्पाद्य ।
 जुहुयादीरितविधिना बलिमपि दद्यान्महीविरोधेषु ॥ ३१ ॥
 द्रुतक्रियैवं दिवसैश्च सप्तभिः प्रणाशयेद्भूमिविषादसङ्कटम् ।
 परेतवेतानपिशाचडाकिनीसमुत्थिताश्चाविक्रान्तिं विधिस्त्वयम् ॥ ३२ ॥
 विलोढ्य तामेव मृदञ्च दुग्धे हुनेदृष्टतेनाष्टयुतं सहस्रम् ।
 दिमण्डलादेव मही महार्घ्या स्यान्मन्त्रिणोऽस्यैव तु निःसपत्ना ॥ ३३ ॥
 नृपतरुसमिधामयुतं मन्त्रेणानेन यो हुनेन्मन्त्री ।
 गृहयाचा(४)स्य न सौदेत् क्षेत्रादिकमपि वर्धते क्रमशः ॥ ३४ ॥
 अटोर्द्विगतं मन्त्री दिनशो यो वा जुहोति शालीभिः ।
 स तु वत्सरेण मन्त्री विराजते त्रीहिपुष्पपूर्णगृहः ॥ ३५ ॥

(१) "वश्यकीर्त्यादिकम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "सप्तरवारं" इति पाठान्तरम् ।

(३) "वितां गव्यैः युक्तमयुतजप्ताम्" इति पाठान्तरम् । (४) "गृहयाचा" इति पाठान्तरम् ।

लान्वोरापादमुद्यत्कनकमिव हिमप्रख्यमाजानु नाभिः
 कण्ठादानाभि वज्रिप्रभमथ शिरसयागलं नीलवर्णम् ।
 मौलेर्व्योमाभमाकङ्करलसदरियद्वासिखेटं गदाश-
 त्थास्येष्टाभीतिहस्तं (१) प्रणमत वसुधोक्तासिदंष्ट्रं वराहम् ॥ १८ ॥
 सजलाम्बुवाहनिभमुद्यतदोःपरिधं धराधरसमानतनुम् ।
 सितदद्रिकाष्टतमुवं त्वयवा प्रविचिन्तयेत् सपदि कोलमसुम् ॥ १९ ॥
 हेमप्रख्यं पार्श्वे मण्डले वा नोद्धारार्भं नीरजेऽग्नेस्तदाभम् ।
 वायोः कृणं द्युप्रभं वा दिविष्ठं क्रीडं व्याप्तं सत्यसंस्थं यजेद्वा ॥ २० ॥
 अष्टपत्रमथ पद्ममुक्तासत्कर्णिकं विधिवदारचय्य च ।
 मण्डल रविसहस्रमन्त्रिभं शूकरं यजतु तत्र सिद्धये ॥ २१ ॥
 प्राग्दक्षिणप्रत्यगुदग्दिशासु चत्वारि चाङ्गानि यजेत् क्रमेण ।
 अम्नं विदिच्छूर्ध्वमधश्च चक्राद्यस्त्राणि पूज्यानि वराहमूर्त्तैः ॥ २२ ॥
 अरिशङ्खकपाणखेटकसंघान् सगदाशक्तिवराभयाह्वयांय ।
 अभिपूज्य दिशाधिपान् यथावद्वरगन्धाक्षतपुष्पधूपदीपैः ॥ २३ ॥
 दंष्ट्रायां वसुधा सगैलनगरारण्यापगा हुं कृतौ
 वागीगी श्वसितेऽनिलो रविविधू वाह्नीय दक्षान्ययोः ।
 कुक्षौ स्युर्व्वंसवो दिशः श्रुतिपथे दस्तौ दृगोः पादयोः
 पद्मोत्थो हृदये हरिः पृथगमी पूज्या मुखे शङ्करः ॥ २४ ॥
 एवं काले कोलमभ्यर्चयित्वा जप्यो मन्त्रोऽसौ पुनर्लक्षसंख्यम् ।
 होमं कृत्वा तद्भागेय पद्मेन्निस्त्रादक्षैः प्राप्नुयाद्भूसमृद्धिम् ॥ २५ ॥
 ध्यानादपि धनसिद्धिर्मन्त्रजपाच्चाधरो भवेत् सधरः ।
 जपपूजाहुतविधिभिर्महुं नरो धनधरेन्दिरावान् स्यात् ॥ २६ ॥

मन्त्री समास्थाय वराहरूपं साध्यप्रदेशे निखनेच यन्त्रम् ।

स्थिराख्यराशावभिवाद्य कोलमङ्गानि दिक्षु क्षिपतां यथावत् ॥ ४६ ॥

यन्त्रममुं रक्षायै रोगप्रहवैकतेषु जन्तूनाम् ।

संयज्य (१) शिरसि बध्यात् स तु नीरोगस्त्वयन्नतो भवति ॥ ४७ ॥

इत्येवं प्रणिगदितो वराहमन्त्रो

यस्त्वेनं प्रभजति नित्यशो जपाद्यैः ।

सप्राप्नोत्यखिलमहौसमृद्धिमस्मिन्

देहान्ते व्रजति हरेः परं पदं तत् ॥ ४८ ॥

॥ ५ ॥ इति श्रीमपञ्चसारे त्रयोविंशः पटलः ॥ ५ ॥

(१) "संजय" इति पाठान्तरम् ।

मन्त्रेणानेन सर्पिर्जुहुत दशगतं मण्डलात् स्वर्णसिद्धिः
 स्वाहतेनाञ्जलिन्या अपि कुसुमसहस्रेण वा वाससाञ्च ।
 लाजानां कन्यकाया अपि च मधुयुजां ह्रीमतो वाञ्छितायाः
 सिद्धीरक्तोत्पलानामपि मधुरयुजां स्यादुताच्छ्रीः समग्रा ॥ ३६ ॥
 दण्डार्धगो व्योमासनसु वाराहमुच्यते बीजम् ।
 अमुना तु साधितेन प्राप्नान्ति नराः सिद्धिमनुततराम् ॥ ३७ ॥
 तारमुमपि (१) लिखित्वा तद्वाङ्मेऽनलपुरं समापुटितम् ।
 तद्वाङ्मेके चतुर्दशमं स्यात्तद्विस्तयाष्टदलम् ॥ ३८ ॥
 वाङ्मे षोडशपत्रं मण्डलमाखण्डलीयमपि वाङ्मम् ।
 शूकरबीजे साध्यतेऽत्राख्यञ्चक्रमन्त्रमस्त्रिषु च ॥ ३९ ॥
 रम्भेऽवमनूनपि दलमूलैऽष्टार्णकेसराणि लिखित् ।
 अष्टावष्टी दलमनु शूकरमन्त्रस्य चाक्षरान् क्रमशः ॥ ४० ॥
 अन्तेऽवशिष्टमक्षरमथाष्टपत्रे स्वराख्यकिञ्चल्ले ।
 वर्णैश्चतुश्चतुरपि तथाष्टमे पञ्च चानिखित् पत्रे ॥ ४१ ॥
 व्यञ्जनकिञ्चल्लेऽन्त्ये द्वौ द्वौ त्रयमन्त्यके दले विलिखित् ।
 तारमङ्गीकोलार्णः प्रवेष्टयेत् साध्यवर्णपरिपुटितैः ॥ ४२ ॥
 तद्वाङ्मे मनुवर्णैर्विदभिर्तामिस्र साध्यपदलिपिभिः ।
 द्वाविंशच्चतुष्कोणे गर्भगसाध्याक्षरं भूवीजम् ॥ ४३ ॥
 अष्टसु शूलेषु तथा वाराहं वायुधेन सयुक्तम् ।
 लाक्षाकुङ्कुमचन्दननयुक्पर्पूरैः सरोचनैर्विलिखित् ।
 गोग्रहदम्भोयुक्तेलैर्वन्द्या ह्रीमया दिने प्रवरे ॥ ४४ ॥
 भौवर्णं राक्षसिद्धिं रजतजफनके ग्रामसिद्धिञ्च ताम्ब्रे
 माहस्तर्पणसिद्धिं भुजदलनिखितं चाशु संसाधयेद्राम् (२) ।
 सौमे नामं धरायाः पिशुनरूपनके कार्यसिद्धिं निजेष्टा
 मर्त्यं मन्त्रमेतदुत्तुङ्गतुङ्गतलवप्यातपातं करोति ॥ ४५ ॥

(१) "तारमुमपि इति पाठान्तरम् ।

(२) "अक्षराक्षराम् इति पाठान्तरम् ।

चयद्वास्वत्सहस्रप्रभमशनिनिभं वीक्षणं विचरन्तं
 वज्रीनङ्गाय विद्युत्ततिविततसटाभीषणं भूपणैश्च ।
 दीव्यैरादीप्तदेहं निशितनखलसदाहुदण्डैरनेकैः
 सन्निभं भिन्नदैत्येश्वरतनुमतनुं नारसिंहं नमामि ॥ ८ ॥
 नरसिंहममुं धियैव पूर्वं प्रणिपातार्घ्यकपाद्यसाचमाद्यैः ।
 प्रयजेत् सहगन्धपुष्पधूपादिभिरेवं प्रवरैश्च नृत्यगीतैः ॥ ९ ॥
 सुविशदमतिरथ वहिरपि सम्यक् संपूज्य वैष्णवं पीठम् ।
 तत्रावाह्य च नरहरिसुपचारैः सम्यगर्चयेत्प्रवरैः ॥ १० ॥
 अङ्गैः प्रथमा वृत्तिरपि पञ्चीन्द्रानन्तशर्व्वकमलभवैः ।
 सहस्रीङ्गीधृतिपुष्टिभिरपरोक्ता लोकपालकैरन्या ॥ ११ ॥
 प्राक्प्रत्यग्यमशशिनां दिगायिता मूर्त्तयोऽनलादिषु च ।
 स्युः शक्तय इत्येवं भक्त्या परया युतोऽर्चयेद्देवम् ॥ १२ ॥
 द्वात्रिंशतिकसहस्रैरधिकतिरयुतैर्भवेत् पुरश्चरणम् ।
 तावद्भिस्तावद्भिल्लैः सिद्धिः समीरिता चास्य मनोः ॥ १३ ॥
 विष्णुतिद्विगुणसहस्रैर्जुहुयादाज्यान्वितैश्च दुग्धाक्षैः ।
 जपपरिपूर्त्तौ मन्त्री दिनशः संपूजयेच्च नरसिंहम् ॥ १४ ॥
 विधाय तद्बीजविशिष्टकर्णिकं चतुष्टयतुर्लसद्दलाष्टकम् ।
 सुलक्षितं मण्डलमन्यलक्षणैर्विधाय तस्मिन् कलशं प्रपूज्य (१) च ॥ १५ ॥
 यथोक्तमार्गेण समर्थं साष्टकं सहस्रसंख्यं प्रजपेन्ननुं ततः ।
 त्रिरुत्तरान्नमयाभिषेचयेद्यमेव श्रुत्योः प्रतिमुच्यते सुखात् ॥ १६ ॥
 षण्णान्यानलभुवनविन्दुभिरुक्तं नृसिंहबीजमिदम् ।
 तन्नास्ति सम्यगमुना मन्त्रविदा साधितेन यदसाध्यम् ॥ १७ ॥
 [ऋष्यादिकमपि पूर्व्ववदङ्गं बीजेन दीर्घयुजा ।
 ध्यानाच्चैनादिकमन्यदशेषं समानं स्यात्] (२) ॥ १८ ॥

(१) "प्रपूज्य" इति पाठान्तरम् ।

(२) ब्रह्मनीमध्यस्थितोऽयं श्लोकः कश्चित् पुस्तके न दृश्यते ।

चतुर्विंशः पटलः ।

२६

अथ प्रवक्ष्यामि नृसिंहमन्त्रस्यानुष्टुभः संयुक्तो विधानम् ।
साङ्ग सजापं सङ्गतक्रमञ्च सार्चाविधानं निजवाञ्छिताख्ये ॥ १ ॥

उग्रं वीरयुतं महान्तिकमथो विष्णु ज्वलन्तान्वितं
सप्रोक्षाऽथ च सर्व्वतोमुखनृसिंहार्थास्तथा भीषणम् ।

भद्र मृत्युयुतं च मृत्युमपि तच्चोक्ता नमाम्या युत
भूयोऽहम्पदमुदरेत् मनुमिम मन्त्री समस्तार्थदम् ॥ २ ॥

ब्रह्मा प्रजापतिर्वा प्रोक्तो ऋषिर्नारदश्च विद्वद्भिः ।
छन्दोऽनुष्टुपुदाहृतमथ विष्णुदेवता नृसिंहाख्यः ॥ ३ ॥

वर्षेयतुर्भिरुदित हृदयं शिरस्य

तावद्भिरष्टभिरथास्य शिखा प्रदिष्टा ।

पङ्क्तिभिर्य वस्त्रं नयनञ्च चतुर्भिरस्त

प्रोक्त क्रमेण मनुनाचरण पङ्क्तम् ॥ ४ ॥

सगिरो ललाटद्वयगुणमुखकरपक्ष्मिकेषु सायेषु ।

उदरद्वयोर्गलपाशेभ्यः (१) परे ककुदि क्रमाश्रयेद्वर्णान् ॥ ५ ॥

प्रतिपत्तिरस्य चोक्ता प्रसन्नताक्रूरताविशेषेण ।

द्विविधा प्रसन्नया स्यात् साधनपूजान्यया प्रयोगविधिः ॥ ६ ॥

जान्वोरासक्ततीक्ष्णस्त्रनखदक्षिलसदाहुसस्पृष्टकेश

यस्य स्रक्च दोर्भ्यां दधदनलसमज्योतिषा यस्तदैव्य (२) ।

ज्वालामानापरोत रविगगिदहनमौल्यं दीप्तजिह्व

दक्षोर्ध्व धूतकेश वदनमपि बहन् पातु वो नारसिंहः ॥ ७ ॥

(१) "उदरद्वयोर्गलपाशेभ्यः" इति पाठान्तरम् ।

(२) "ज्योतिषा" इति पाठान्तरम् ।

याश्च दिशं प्रति मनुनाचिसोऽसौ तां दिशं प्रयात्यचिरात् ।

पुत्रकलवधनादींस्त्यक्त्वा न पुनर्निवृत्तये सहसा ॥ २८ ॥

नरहरिवपुष्पात्मना निजारिं खरनखराग्रसमग्रभिन्नदेहम् ।

घणमिव निहतं विचिन्त्य खादन्निव जपतां मनुमेय नाशमेति ॥ २९ ॥

पूर्वतरे मृत्युपदे विधाय निजसाध्यनाम मन्त्रितमः ।

क्रूरेण चक्षुषा तं दहन्निवालोक्त्य जपतु सप्तदिनम् ॥ ३१ ॥

दिनशोऽष्टोर्द्वसहस्रं म्रियते रिपुरस्य नात्र सन्देहः ।

भारणकर्म न शस्तं क्रियते यद्ययुतमय जपेच्छान्त्यै ॥ ३२ ॥

वशात्कष्टिद्वेषणमोहोच्चाटादिकानि यदि वाञ्छेत ।

तदर्हया प्रतिपत्त्या तत्तत्कर्म प्रसाधयेन्मन्त्रो ॥ ३३ ॥

दिनमनु दिननाथं पूजयित्वा दिनादौ

नरहरिमपि सम्यक् प्रोक्तमार्गेण मन्त्रो ।

तदनु तदनुमत्या भक्षना मन्त्रितेन

प्रतिरचयतु रात्रे वाप्यभीष्टाय रक्षाम् ॥ ३४ ॥

न्यासोक्तेषु स्थानेष्वपि न्यसेद्भस्मना च मन्त्रार्णान् ।

अखिलोपद्रवशान्त्यै सम्यक्त्यै वाञ्छितार्थसिद्धेयं च ॥ ३५ ॥

अथ परराष्ट्रजयेच्छो राक्षः कुर्यात्प्रयोगविधिमेवम् ।

नरहरिमपि विधिना तं हिरण्यकशिपुर्द्विषं समभ्यर्च्य ॥ ३६ ॥

तस्य पुरस्ताद्विधिवन्निधाय वज्रं विभीतकतरुकाष्ठैः ।

उज्ज्वलिते च ज्वलने समूलतूलैः शरेभ्यस्तदशकैः ॥ ३७ ॥

खादन्निबोच्चरेन्मनुमरींश्च भिन्दन्निव क्षिपेत् समिधः ।

हुत्वा परराष्ट्रेभ्यः पृतनां सन्नाह्य सन्मुखे तस्याः ॥ ३८ ॥

निघ्नन्तं रिपुसेनां अरेवृषिंहं पुरेव दितितनयान् ।

यावज्जितारिरेष्यति नृपतिस्तावज्जपेत् अरन्देवम् ।

सेन्द्रसुरासुररक्षोयक्षानपि जयति का कथा मनुजे ॥ ३९ ॥

विभवानुरूपतोऽस्मै दातव्या दक्षिणा च निजगुरवे ।

प्राणप्रदानकर्त्रे न च कार्यं वित्तशाल्यममलधिया ॥ १८ ॥

संप्रीणयित्वा गुरुमात्मशक्त्या संपूजयेद्दिप्रवरान् यथावत् ।

सत्त्वैहिकीं शुद्धिमवाप्य शुद्धं परं परत्रापि पदं समेति ॥ २० ॥

दूर्वात्रिकैरष्टसहस्रसंख्यैराराध्य मन्त्री जुहुयादथाप्नु ।

शान्तिं प्रयान्त्वेव तदोपसर्गा आपोहि शान्ता इति च श्रुतिः स्यात् ॥ २१ ॥

उत्पाते सति महति ह्युपद्रवाणां

होमोऽयं भवति च शान्तिदो नराणाम् ।

यद्दान्यन्निजमनसेषितञ्च कामं

तत्प्राप्नोत्यखिलनृणां प्रियञ्च भूयात् ॥ २२ ॥

दुःस्वप्नेष्वपि दृष्टेष्ववशिष्टा जाग्रता निशा नेया ।

जपमानमन्त्रशक्त्या सुखप्नो भवति तत्तृत्तणादेव ॥ २३ ॥

चरन् वने दुष्टमृगाहिघोर(१)व्यालाकुले मन्त्रमिमं जपेदयः ।

असाधितं साधितमेव तस्य न विद्यते भीर्बुधुरूपजाता ॥ २४ ॥

जप्तेनाष्टसहस्रं कलशेनाप्यहिविपात्तमभिपिञ्चेत् ।

अतिविपमेण विपेणाप्यसौ विमुक्तः सुखी भवति ॥ २५ ॥

भूपिकलूताहयिकवहुपादाद्युद्भवं विषं शमयेत् ।

अष्टोत्तरशतजापान्ननुरयमभिमन्त्रितञ्च भस्माद्यम् ॥ २६ ॥

मथिरोऽक्षिकर्णद्वन्द्वनकुक्षिरुजाज्वरविसर्पधमिहिकाः ।

मन्त्रोपधाभिचारिककृतान् विकारानयं मनुः शमयेत् ॥ २७ ॥

नरहरिवपुषात्मना गृहीतं हिरण्यकशिपुं निजवैरिणं विचिन्त्य ।

छिपत्तु गगनतः क्षितीं सुदूरं यमनुदिनं प्रति चाक्षते(२) समासात् ॥ २८ ॥

(१) "दुष्टमृगाहिघोर" इति पाठान्तरम् ।

(२) 'वाक्षते' इति पाठान्तरम् ।

इति विरचितयन्त्रप्रोज्ज्वले मण्डले प्राक्
समभिहितकपायाम्भोभिरापूर्य्य कुम्भम् ।
प्रतियजतु तदङ्गैरस्त्रभेदैः(१)स्तदीये
स्तदनु शतमखाद्यैः साधु वज्रादिकैश्च ॥ ४७ ॥

रथचरणशङ्खपाशाङ्गकुलिशगदाद्वयानि चास्त्राणि ।
दारणमुद्रा करयोर्ययोस्तदीयो कृपाणखेटाख्यौ ॥ ४८ ॥
इति कृतदीक्षः प्रजपेदक्षरलक्षप्रमाणाम्कं मन्त्री (२) ।
जुहुयाच्च पट्सहस्रं जपावसाने हृतेन शुभेन ॥ ४९ ॥
खरमञ्जरीसमुत्थं जुहुयादथ मञ्जरीसहस्रयुतम् ।
प्रस्नातपञ्चगव्यं सप्तदिनं भूतशान्तये मन्त्री ॥ ५० ॥
क्षिन्नरूपां समिधां त्रिसहस्रं यद्य जुहोति चतुर्दिनमात्रम् ।
दुग्धयुतं न विराम्यनुजानां होमविधिर्ज्वरशान्तिकरः स्यात् ॥ ५१ ॥
अस्य यन्त्रमभिलिख्य भूर्जके साधु वाथ दृणराजपत्रके ।
मन्त्रजप्तमथ शीर्षवन्धनाज्जूर्तिविभ्रमशिरोरुजापहम् ॥ ५२ ॥

रक्तोत्पलैः प्रतिदिनं मधुरत्वयाक्तै
र्यौ वा जुहोति नियमेन सहस्रसङ्घैः ।
मासेन वाच्छित्तमवाप्सति मन्त्रजापी
स्यादक्षरेण धनधान्यसमृद्धिगैः ॥ ५३ ॥

पारक्तैस्तरणिसहस्रकैः प्रफुल्लैरम्भोजैस्त्रिमधुरसंयुतैर्जुहोतु ।
लक्ष्मीः स्यादतिमहती महत्तयायुः संप्राप्य सकलजगत्प्रियय भूयात् ॥ ५४ ॥
लाजाभिस्त्रिमधुरसंयुताभिरङ्गी
मासाहं प्रति जुहुयाम्मुखे सहस्रम् ।
कन्यार्घ्यं प्रतिलभते वरोऽय कन्यां
कन्या वा भवति वरार्थिनी वराद्या ॥ ५५ ॥

(१) "स्त्रभेदैः" इति पाठान्तरम् ।

(२) "मन्त्रम्" इति पाठान्तरम् ।

श्रीकामः श्रीप्रसूनैर्दशकमथ शतानां दुनेद्वित्यकाष्टै
 स्तत्पत्रैर्वा प्रसूनैः सुमतिरथ समिद्धिः फलैर्वा तदीयैः ।
 पुत्रेषु पुत्रजीवेत्यनचितदहने तत्फलैर्वा सहस्रै
 र्दूर्वाभिस्वायुषेऽद्वादभिमतमखिलं प्राप्नुयान्मन्त्रजापी ॥ ४० ॥
 ब्राह्मीं वचां वाष्टगताभिजसां प्रातः समद्यान्मृद्धिं विचिन्त्य ।
 संप्राप्य मेघां स तु वेदशास्त्रनिष्ठातधीः स्यादपि वत्सरेण ॥ ४१ ॥

उक्तैः किमत्र बहुभिर्भुनाऽमुनैव
 संप्रार्थितं सकलमेव लभेद्विधिभिः ।
 तस्मादमुं भजत तत्प्रतिपन्नचित्ताः
 संसारसागरसमुत्तरणार्थिनो ये ॥ ४२ ॥
 पागाद्गुगान्तरितशक्तिनृसिंहबीजे
 वर्मास्त्रयुद्धनुरयं कथितः पङ्क्तिः ।
 ऋष्यादिकाः स्वभवपङ्क्तिकनारसिंहा-
 वर्णय मन्त्रनिहितैः कथितं पङ्क्तिम् ॥ ४३ ॥

अथान्विर्व्याजरीद्राक्षतिरतिविहतास्थोल्लसत्तीक्ष्णदंष्ट्र
 यक्रं गङ्गां पागाद्गुगुलिशगदादारणाख्यान्दधानः ।
 रक्ताकारय नाभेरध उपरि सितो दिव्यभूपाविशेषो
 देवोऽर्काग्नोन्दुनेवो निखिलसुखकरो नारसिंहधिरं वः ॥ ४४ ॥
 पट्कोणस्यसुदर्शनं वसुदलप्रोक्तासिताष्टाक्षरं
 बाह्ये द्वादशवर्णपञ्चकमलं तत् पोहगार्णच्छदम् ।
 द्वाविंशत्यनुवर्णपञ्चकमलं हस्तोल्लसन्मातृकं
 मध्योत्थं ध्रुवमूर्तिबीजवनयं चक्रं नृसिंहात्मकम् ॥ ४५ ॥
 हस्तेष्वान्तःस्थमाध्यं दहनपुरयुगास्त्रिस्यमन्त्रार्णमन्तः
 निंदानुष्टुप्चतुर्वर्णकलसितदन्ताभ्यां कलाकेसरश्च ।
 हस्तोद्यद्वद्वन्नावेष्टितमवगिपुरान्तःस्थहस्तोपलं तद्-
 यन्त्रं रघुःपिगाचामयरिपुविषविध्वंसनं नारसिंहम् ॥ ४६ ॥

पञ्चविंशः पटलः ।

- अथ सम्प्रति विष्णुपञ्चरस्य प्रतिवक्ष्यामि समासतो विधानम् ।
जितवांस्त्रिपुरं हरोऽपि येन त्रिदशानामधिपो बलासुरश्च ॥ १ ॥
शक्तेर्द्वादशगुणिते यन्त्रे मन्त्राणि मण्डलान्यपि च ।
बीजानि यानि चोक्तान्येभिः कृतान्तु पञ्चरं विष्णोः ॥ २ ॥
विष्णुं लिखेन्मध्यगशक्तिविन्दौ कपोलयोः सिंहवराहबीजे ।
तद्विश्वरूपान्नयमन्त्रबीतं प्रवेष्टयेत् षोडशवर्णकेन ॥ ३ ॥
तारहृदन्ते भगवत्पदं महाविष्णुवासुदेवौ च डेन्तौ ।
विश्वादिरूपशरणं भव मे प्रभविष्णवे नमः स्यान्मन्त्रः ॥ ४ ॥
द्वादशाक्षरमन्त्रान्ते भवेतां कवचास्त्रकौ ।
स्नाहान्तः षोडशार्णोऽयं मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥ ५ ॥
क्रमेण तद्वर्णविकारजातायकादिकाः षोडश मूर्त्तयः स्युः ।
याभिस्तु विष्णोरिहपञ्चरस्य प्रवर्त्यते शक्तिरनेकरूपा ॥ ६ ॥
यन्त्रस्य बीजेषु चतुर्षु पूर्वप्राग्दक्षिणप्रत्यगुदगतेषु ।
विद्वांसु चक्रश्च गदाश्च शार्ङ्गे खड्गश्च मन्त्रैः सहितं विलिख्यात् ॥ ७ ॥
गङ्गहलसुसलशूलान्यन्याद्ययिष्वथाष्टबीजेषु ।
विलिखेत् दण्डं कुन्तं शक्तिं पाशाद्भुगकुलिगपरशुशतमुखवक्त्रिण् ॥ ८ ॥
सप्रणवद्वदयभगवद्विष्णुस्वास्यां नमूर्त्तिधरयुक्ताः ।
चेनापतिसहिता निजमन्त्रान्ता मूर्त्तयोऽत्र लिखितव्याः ॥ ९ ॥
सहस्रारपदं पूर्वं कौमोदकी ततो भयेत् ।
महागार्ङ्गपदं पश्चात् महाखड्गपदं पुनः ॥ १० ॥
प्रोक्तानि वक्ष्याम्यान्तानि निजमन्त्राणि वै क्रमात् ।
पूर्वं महापाञ्चजन्यं महाहनुमन्तन्तरम् ॥ ११ ॥

तिलैः सराजीखरमञ्जरीसमिद्धविर्घृतैश्च द्विसहस्रसंख्यैः ।

प्रजुह्वतो नैव रुजो ग्रहोद्भवा न वाभिचारक्षतिरस्य जायते ॥ ५६ ॥

दशाधिकशतैः पयोदृतयुतैश्च दूर्वात्रयै-

र्धुनेद्दिनमुखे विभुं नरहरिं विचिन्त्यानले ।

अवाप्य स तु दीर्घमायुरखिलैर्विमुक्तो गदैः

सुखो भवति मानवो निजकलत्रपुत्रादिभिः ॥ ५७ ॥

विस्तारैः किं प्रतिजपति यो मन्त्रमेनं यथोक्तं

लब्ध्वा कामान् समभिलषितानाशु मन्त्रो स भूयात् ।

द्रव्यैराद्यो द्विजवृषवरैः पूजितः शान्तचेता

देहान्ते स्यात् परमपरिशुद्धं परं धाम विष्णोः ॥ ५८ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे चतुर्विंशः पटलः ॥ * ॥

अभ्यर्थं पूर्ववत् पीठं नवशक्तिसमन्वितम् ।
 अर्चयेत् क्रमशो विद्वान्भूर्तिशक्तिचतुष्टयम् ॥ २२ ॥
 चक्रञ्च चक्राङ्गकिरीटमौलिं सशङ्खचक्रं सगदं सशार्ङ्गम् ।
 रक्ताम्बर रक्ततनुं करालदृष्टाननं प्राग्दलकेऽर्चयेत् ॥ २३ ॥
 पूज्या गदा गदाङ्कितमौलिः सगदा सचक्रशङ्खधनुः ।
 पीताम्बरानुलेपा पीता क्रुद्धा च याम्यसंस्थदले ॥ २४ ॥
 शार्ङ्गं शार्ङ्गाङ्कितकं श्यामं शार्ङ्गारिदरगदाहस्तम् ।
 रक्ताशुकानुलेपनमाख्यादि धारुणे यजेत् पत्रे ॥ २५ ॥
 खड्ग सखड्गशिरसं खड्गारिगदाधनुःकरं धूम्रम् ।
 विक्लताम्बरानुलेपस्रजं समर्चयेदुदक्पत्रे ॥ २६ ॥
 शङ्खं सशङ्खशिरसं शङ्गारिगदाधनुःकरं सुसितम् ।
 सितवसनमाख्यभूषं यजेन्महानादमग्निसंस्थदले ॥ २७ ॥
 शङ्खोक्तचिह्नभूषान् स्नास्त्रादिकधरचतुर्भुजानपरान् ।
 हलमुसलशूलसन्नान् संयजेन्निशाटादिकेषु पत्रेषु ॥ २८ ॥
 दण्डादिकांस्तथाष्टौ क्षिद्रदलेष्वर्चयेत् रक्ताभान् ।
 स्वप्नायुधप्रधानां चतुर्भुजाब्जतमखानलान्ताय ॥ २९ ॥

दंष्ट्रायलग्नवसुध सजलाम्बुवाह-

चौरत्विपन्त्वभियजेदथ साष्टवाहुम् (१) ।

चक्रासिवाणसगदादरचर्मशार्ङ्ग-

शक्त्याख्यकान् दधतमादिमहावराहम् ॥ ३० ॥

अर्कानिलोज्ज्वलमुखं नयनैस्त्रिभिश्च वज्रि वमन्तमवधूतघटाकलापम् ।

यस्तामभूपमरिगङ्गगदासिवाहुं भूयोऽभिराधयतु (२) खे च महानृसिंहम् ॥ ३१ ॥

अग्रे समयवनमुग्रतनुं स्वपक्षविद्यैपविचतविनक्षविपक्षपक्षम् ।

खड्गापतुण्डममुमण्डजदण्डनाथमाराधयेदथ च पञ्जरकस्य विष्णोः ॥ ३२ ॥

(१) "अभियजेदधरेऽष्टवाहुम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "भूयो यजेदुपरि" इति पाठान्तरम् ।

ततो महामुसलकं महाशूलं ततः परम् ।
 स्वाहान्तानि च मन्त्राणि शङ्खादीनां क्रमाद्विदुः ॥ १२ ॥
 दण्डादीनामघाटानां अन्ते युव्याद्रमःपदम् ।
 प्रोक्त धृतधर विद्वन् वराहविष्णुभिख्ययोः ॥ १३ ॥
 अन्तरा योजयेन्नन्त्री नारसिंहे पुनः सुधीः ।
 नखञ्च दलितञ्चैव रिपुविग्रहमेव च ॥ १४ ॥
 योजयित्वा नृसिंहात् प्राक् सिंहमन्त्रं समापयेत् ।
 विष्णोरन्ते महापन्निराजाय च गरुडन्ते ॥ १५ ॥
 हरिपूर्वं वाहनाय प्राणात्मन इतोरयेत् ।
 नमोऽन्तोऽसौ तु विद्वद्भिर्मन्त्रो गारुडतो मतः ॥ १६ ॥
 सत्रिष्टुभा वङ्गिष्ठहेण पूर्वं सामुष्टुभेन्दोर्निलयेन चापि ।
 गायत्रमन्त्रोन्नसितेन भूयः संवेष्टयेदर्कनिकेतनेन ॥ १७ ॥
 अनुलोमविनीमगेयं वर्णैरभिबीतं च सुधापुटद्वयेन ।
 नलिन वहिरष्टयुग्मपत्रं प्रविदध्यादयं मूर्त्तिमन्त्रयुक्तम् ॥ १८ ॥
 तद्विर्मण्डलं सर्वलक्षणैरभिलक्षितम् ।
 तस्मिन्नावाह्यं विधिवद्विग्रहं हरिं यजेत् ॥ १९ ॥
 अग्नीषोमात्मकमरिगदायाईखट्वेः सगृहे-
 रद्वयाहुं हस्तमुसलशूलैः सदण्डैः सकुन्तैः ।
 शतया पागाहुगकुनिगटद्वाग्निभिर्यार्कवङ्गि-
 शोतदक्ताद्भुक्सरसिञ्ज तप्तकार्त्तस्त्रराभम् ॥ २० ॥
 विष्णु भास्वत्किरीट मणिमुकुट (१) कटीमूलकयूरहार-
 श्येवेयोर्म्यादिमुष्याभरणमणिगणोष्णामिदिव्याङ्गरागम् ।
 विष्वाकागायकागप्रविततमयुतादित्यसङ्काशमुद्य-
 दाद्वयप्यपमानायुधनिकरधरं विश्वरूपं नमामि ॥ २१ ॥

नमो भगवते सर्वजिणवे विश्वरूपिणे ।

वासुदेवाय चक्रादिसर्वायुधभृते नमः ॥ ४३ ॥

अर्केन्दुवह्निलयस्फुरितत्रिमन्त्र-

शक्तिप्रवृद्धमहसः परमस्य विष्णोः ।

पादारविन्दगलितामृतसिक्तगात्रं

साध्वं स्मरेज्जपविधावपि साधकेशः ॥ ४४ ॥

विष्णोः सात्रिध्यलब्धोल्लसितचलचलद्वन्द्वोदयतास्त्रै-

यक्राद्यैर्भीषिणस्येक्षणचरणवचोहासहुद्धारघोरेः ।

उत्तिमात्तिमकृत्तस्फुटितविदलितांशूर्णितध्वस्तगात्रान् (१)

ध्यायेद्देतालभूतपद्दुरितपिशाचारिनागादिरोगान् ॥ ४५ ॥

पूर्वं स्थाने हृषीकेशमन्त्रयुक्तं विधानवित् ।

विश्वरूपात्मक जप्याद्देश्यं मूलमन्त्रकम् ॥ ४६ ॥

योजयित्वा जपेत् पद्यात् चक्रादिषु यथाक्रमम् ।

चतुर्षु चतुरः पादान् गीतात्रिष्टुप्समुद्भवान् ॥ ४७ ॥

पूर्णेषु षोडशस्त्रैवमाद्यं पादं धराहके ।

द्वितीयं नारसिंहे च तृतीयं गारुडे पुनः ॥ ४८ ॥

चतुर्थं चक्रमन्त्रे च योजयित्वा जपेत् सुधीः ।

मन्त्रं सुदर्शनं चेत्यमिममष्टाक्षरं मतुम् ।

संयोज्य कृच्छ्रे महति जपेन्मन्त्री विधानवित् ॥ ४९ ॥

अथ प्रयोगाक्षरमाह ।

आग्नेये वक्ष्यमाणेन विधानेन समाहितः ।

सिकतोपलचर्वादीन् साधयेदथ तैः क्रियाम् ॥ ५० ॥

वास्तौ पुरे वा यामे वा विदध्याद्विषयेऽपि वा ।

मध्ये च षोडशायामन्त्रे खनेदष्टादशावटान् ॥ ५१ ॥

भूयोऽपि केशवेन्द्रादिकान् समभ्यर्चयेच्चक्रवज्रादीन् ।
 गन्धादिभिरुपचारैः पञ्चभिरथ सयतात्मको मन्त्री ॥ ३३ ॥
 निजोदितो होमविधिषु कार्यो दौक्षाविधानाभिहिते च वक्त्रौ ।
 ससर्पिषाश्चन तु वक्त्रिमूर्त्तीर्हुत्वा तु विष्णोर्भक्तुना तथैव ॥ ३४ ॥
 हुत्वा मनुवर्णसमं षोडशवर्णं शुद्धोतु षोडशशः ।
 शुद्धयाच वासुदेवादिषु शान्त्यादींश्चाथ रुद्रसंख्येन ॥ ३५ ॥
 दुग्धतर्कृत्या समिधं क्रमेण चक्रादिभिरुत्तमैः ।
 शुद्धयादष्टोद्भिः शङ्खाद्यैर्द्वादशभिरथ मनुभिः ॥ ३६ ॥
 तिलसिद्धार्थैर्जुहुयादिकारसंख्यं पृथक् पृथक् सन्धी ।
 त्रिष्टुवनुष्टुपतत्पदमन्त्रैर्मन्त्रार्थसंख्यकं हविषा ॥ ३७ ॥
 सष्टेन केशवाद्यैर्दिनकरसंख्यं तथेन्द्रवज्राद्यैः ।
 शुद्धयात् पृथगपि वसुमितमथ च महाव्याहृतीर्हुनेन्मतिमान् ॥ ३८ ॥
 आराध्य च विष्टज्याग्निमभिषिच्य सुसयतः ।
 विष्णोस्तु, पञ्चर कुर्याद्विष्टो ब्रह्मसहस्रती ॥ ३९ ॥
 छन्दसनुष्टुपं विष्टुपं च मुनिभिः समुदाहृतैः ।
 विष्णुरूपादिको विष्णुर्विष्णुपञ्चरदेवता ॥ ४० ॥
 अष्टार्णचक्रमनुमध्यगतैश्च पादैः
 व्यस्तैस्तथा समतिरारचयेत् समस्तैः ।
 गीतामनो क्रमश एव तु जातियुञ्जि
 पञ्चाङ्गकानि हरिपञ्चरकल्पितानि ॥ ४१ ॥
 विष्णुं प्राच्यादिकमथ जपेन्नारसिंहोऽसुरान्तं (१)
 श्रींस्त्रीन् मन्त्रान् पुनरपि तथा पञ्चगव्यकविगमः ।
 बुद्धिधाम्न्यप्रभृति च तथा पञ्चवारं त्रिगाथा
 भूयो जप्यादिमल्लगितधीयक्रमन्याभिधानम् ॥ ४२ ॥

प्रतर्प्य विभवैः सम्यक् भोजयेद्देवताधिया ।
 तत्रोपसर्गा नश्यन्ति नरनारीमहोत्थिताः ॥ ६३ ॥
 ग्रहक्षुद्रपिशाचाद्या नेचन्ते तान्दिशं भयात् ।
 अश्मपातादिका ये च भया नश्यन्ति तेऽचिरात् ॥ ६४ ॥
 शस्यर्द्धिर्गोसमृद्धिश्च प्रजावृद्धिश्च जायते ।
 धनधान्यसमृद्धिश्च वर्धते तत्कुलं क्रमात् ।
 दारिद्र्यरोगनिर्मुक्तं सुखमाभूतसंभवम् ॥ ६५ ॥
 रक्षोभिरक्षतबलैरसुरैश्च दैत्यैः
 सर्वैः समुद्यतमहास्त्रधरैः परीतम् ।
 विष्णोस्तु पञ्चरमिटं प्रभजन्तमध्यात्
 साक्षादपीन्द्रसमरेऽत्र जने कथा का ॥ ६६ ॥

॥ ६ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे पञ्चविंशः पटलः ॥ ६ ॥

अष्टादशन्तु चक्रस्य (१) विदध्यात् पुरतोऽवटम् ।
 हस्तागाधा(२)स्तथायामायतुरस्तान् समन्ततः ॥ ५२ ॥
 अन्योन्यतयक्रमार्थं शृङ्गान् मार्गान् विधाय च ।
 गोमयेनोपलिप्यैतानानीय स्याप्य वस्त्वपि ॥ ५३ ॥
 शक्तपुष्करपत्रेषु निदध्याद्विगतिष्वपि ।
 ततो मध्यगकुण्डस्य प्रविश्य पुरतो गुरु ॥ ५४ ॥
 तदन्तरिद्धा पीठञ्च तत्र यन्ममनुष्मरन् ।
 स्थापयेद्वैष्णवे स्थाने विश्वरूपविद्यां सुधी ॥ ५५ ॥
 ततः क्रमेण चक्रादीन् दिक्कुण्डेषु चतुर्वर्षि ।
 पुनः शङ्खादिकास्तद्वत् कुण्डेष्वस्त्राग्नितेष्वपि ॥ ५६ ॥
 तथा दण्डादिकानष्टौ छिद्रागासु प्रकल्पयेत् ।
 मध्ये पुनरधोर्ध्वं कोलक्रेसरिणीं यजेत् ॥ ५७ ॥
 चक्रेऽस्य प्राक्तने कुण्डे स्थापयेद्दिनतासुतम् ।
 ततः समस्यलीकृत्य क्रमात् समुपलिप्य च ॥ ५८ ॥
 प्रत्यगासनमासीनो मध्यगस्यण्डले स्थिते ।
 यन्त्रे काञ्चनपट्टस्थे पूजयेत् पूर्ववत् प्रभुम् ॥ ५९ ॥
 वादिबधोपबहुलं निवेद्यान् (३) यथाक्रमम् ।
 हुनेच्च पूर्व्येसन्दिष्टैर्द्रव्यैः पूर्व्वोक्तमागत ॥ ६० ॥
 आगोपागान्तरागासु वलिं दद्याद्विगतिष्वपि ।
 क्रमाच्चक्रादिमूर्त्तीनां पञ्चकृत्योऽन्यमा सुधी ॥ ६१ ॥
 ततः उद्दाम्य देवेशं पूजां परिसमाप्य च ।
 दद्यात् सुवर्णवासांसि गुरवे ब्राह्मणानपि ॥ ६२ ॥

(१) "मध्यग" इति पाठान्तरम् ।

(२) "हस्तागाधान्" इति पाठान्तरम् ।

(३) निवेद्यान्ने चक्राङ्कान् इति "निवेद्यान्ने" इति वा पाठान्तरम् ।

प्रतर्प्य विभवैः सम्यक् भोजयेद्देवताधिया ।
 तत्रोपसर्गा नश्यन्ति नरनारीमहोत्थिताः ॥ ६३ ॥
 ग्रहक्षुद्रपिशाचाद्या नेक्षन्ते तान्दिशं भयात् ।
 अश्रमपातादिका ये च भया नश्यन्ति तेऽचिरात् ॥ ६४ ॥
 शस्यर्द्धिर्गोसमृद्धिश्च प्रजावृद्धिश्च जायते ।
 धनधान्यसमृद्धिश्च वर्धते तत्कुलं क्रमात् ।
 दारिद्र्यरोगनिर्मुक्तं सुखमाभूतसंप्लवम् ॥ ६५ ॥
 रक्षोभिरक्षतञ्जलैरसुरैश्च दैत्यैः
 सर्वैः समुद्यतमहास्त्रधरैः परीतम् ।
 विष्णोस्तु पञ्चरमिदं प्रभजन्तमव्यात्
 साक्षादपीन्द्रसमरेऽत्र जने कथा का ॥ ६६ ॥

॥ * ॥ इति श्रीपञ्चसारे पञ्चविंशः पटलः ॥ *

पङ्विंशः पटलः ।

अथाभिवक्ष्यामि मनुं समासात् प्रासादसंज्ञं जगतो हिताय ।
येन प्रजप्तेन यथार्चितेन हुतेन सिद्धिं लभते यद्येष्टाम् ॥ १ ॥
प्रासादनत्वात्मनसो यथावत् प्रासादसंज्ञास्य मनोः प्रदिष्टा ।
अन्यात्तृतीयः प्रतिनोमतः स्यादनुग्रहाह्वेन्दुयुतश्च मन्त्रः ॥ २ ॥
ऋषिरस्य वामदेवः पङ्क्तिऋक्ष देवतेशः स्यात् ।

तेनैवास्तीवकलादीर्घयुजाङ्गानि तस्य बीजेन ॥ ३ ॥
शूलाङ्गी टड्घण्टासिन्धुणिकुलिगपाशान्धभीतीर्दधानं
दीर्भिः शोतांशुखण्डप्रतिघटितजटाभारमौलिं त्रिनेत्रम् ।
नानाकन्याभिरामापधनमभिमतार्थप्रदं सुप्रसन्नं

पद्मस्यं पञ्चवक्त्रं स्फटिकमणिनिभं पार्व्वतौघं नमामि ॥ ४ ॥

[इंगानादीन् मन्त्रवित् पञ्चमन्त्रानङ्गुष्ठादिष्वङ्गुलीषु क्रमेण ।

न्यसेदज्भिर्युत्क्रमाद्योमगाभिर्ङ्गस्वास्याभिस्ताभिरेवाङ्गुलीभिः] (१) ॥ ५ ॥

इंगानस्तत्पुरुषाघोराख्यो वामदेवसंज्ञय ।

सद्योजाताह्वय इति मन्त्राणां देवताः क्रमात् पञ्च ॥ ६ ॥

मूर्धाननहृद्गुह्यकपादेषु च नामभिः स्वबीजादौः ।

ऊर्ध्वप्राग्दक्षोदक्पश्चिमजेष्वाननेषु विन्यसेत् ॥ ७ ॥

प्रतिपाद्य निजं शरीरमेवं प्रजपेदिन्द्रियनक्षकं शिवात्मा ।

शुद्धयाच दगागतस्तदन्ते मधुराक्षैः करवीरजप्रसूनेः ॥ ८ ॥

अथवा कुसुमैर्जवाधमुलैः कमलैर्व्या विमलेन पायमेन ।

नृपहस्तप्रभैः समिदरैर्व्या शुद्धयात् साधकस्तप्तमः समुदरे ॥ ९ ॥

अष्टपत्रगुणहृत्तरागिभिर्वीथिकल्पतरुभिः समाहृतम् ।
 मण्डनं प्रतिविधाय शुनिनः पीठमत्र नवशक्तिभिर्यजेत् ॥ १० ॥
 वामा ज्येष्ठा रौद्री कात्याय्या (१) कलवलाद्यविकारिण्यौ ।
 सवलप्रमथिनिसर्वभूतदमन्यौ मनोऽननीश्व यजेत् ॥ ११ ॥
 तारादिकं नतिमपि प्रोक्ता भगवत्पदं चतुर्थ्यन्तम् ।
 सकलगुणात्मपदान्ते शक्तियुक्ताय चेति सम्भाष्य ॥ १२ ॥
 भूयोऽनन्तायेति च योगान्ते पीठात्मने चेति ।
 नमसा युक्तं ब्रूयात् पीठाख्योऽयं मनुः समुद्दिष्टः ॥ १३ ॥
 न्यासक्रमेण देहे मन्त्री गन्धादिभिः समभ्यर्थ्य ।
 पूर्वोक्ता दिक्षु मूर्त्तीर्धिदिक्षु सनिहृत्तिपूर्विकाय यजेत् ॥ १४ ॥
 सव्यो वेदाद्यमाना (२) भयवरदकरः कुन्दमन्दारगौरो
 वामः काश्मीरवर्णोऽभयवरदपरग्वक्षमानाविनामी ।
 अक्षस्त्रवेदपागाद्गुग्गुडमरुखट्वाङ्गशूलान् कपानं
 विभ्राणो भीमदंष्ट्रोऽञ्जनरुचिरतनोर्भीतिदयाप्यघोरः ॥ १५ ॥
 विद्युहर्णोऽय वेदाभयवरदकुठारान् दधत् पूरुषाण्यः
 प्रोक्ताः सर्वे चिन्तेता विष्टतमुखचतुष्पायतुर्त्र्यहवय ।
 मुक्तागौरोऽभयेटाधिककरकमनो घोरतः पञ्चवक्त्र-
 स्त्वोगो ध्येयोऽस्युज्ज्वलोऽवसुररिपुत्रद्रेग्वराः स्युः शिवान्ताः ॥ १६ ॥
 भूतानां शक्तिवादासत्वाज्जगति वा निहृत्त्याद्याः ।
 तेजोरूपाः करपदकर्णविहोना (३) मनोविभिः प्रोक्ताः ॥ १७ ॥
 एतन्मन्त्रो च शिवोत्तमस्य तपैकपूर्व्यायपि जेतुं शक्नोति ।
 त्रिमूर्त्तिश्रीकण्ठशिवशिवशिव प्रागादिपत्रेषु समर्चनीयाः ॥ १८ ॥

(१) "रौद्रिका" आद्याया " इति शास्त्रान्तरम् ।

(२) "वेदो वेदाद्यमाना" इति शास्त्रान्तरम् ।

(३) "करपदकर्णविहोना" इति शास्त्रान्तरम् ।

- ' गूलागनिगरचापोक्तासिद्धोद्दण्डीयणाः सर्व्वे ।
 पद्मासनाय नानाविधभूषणभूयितास्त्रिनेत्राय ॥ १९ ॥
 पाटलपोतसितारुणगितिरक्तगितिप्रभाय धूम्रान्ताः ।
 कोटीरकोटिघटितविनसच्छगिकलायुताय भूर्त्तयः क्रमगः ॥ २० ॥
 चमा चण्डेश्वरो नन्दी महाकालो गणेश्वरः ।
 हृषभङ्गिरिटिस्कन्दाः संपूज्याद्योत्तरादिकाः ॥ २१ ॥
 कनकविदूरजविट्टममरकतसुक्तासिताच्छरक्ताभाः ।
 पद्मासनसंस्थाय क्रमादुमाद्या शुद्धान्तिकाः प्रोक्ताः ॥ २२ ॥
 पुनराग्नेगास्तदनु च कुलिगाद्या दिक्प्रमेण संपूज्याः ।
 प्रासादविधानमिदं निगदितमिति सकलवर्गसिद्धिकरम् ॥ २३ ॥
 असुना विधिना महेशपूजां दिनगो यः कुरुते समाहितात्मा ।
 स तु सम्यगवाप्य दृष्टभोगान् परमन्ते परिपूर्णमेति धाम ॥ २४ ॥
 वक्ष्यामि शेषागमसारमष्टविंशत्कलान्यासविधिं यथावत् ।
 सपञ्चभिर्ब्रह्माभिरीगपूर्व्वैः सर्वाधिकैः साङ्गविशेषकैश्च ॥ २५ ॥
 इगोऽनुष्टुप्भूरीश्वरास्तत्पुरुषसज्जगायत्राय ।
 पुनरन्यनुष्टुपापो वामकृतिभगा हरस्त्वनुष्टुपभगयुक् ॥ २६ ॥
 इन्द्रियतारसमेतं सर्व्वघ्नायेति हृच्छिरस्त्वन्ते ।
 तेजोमानिनि पूर्व्वं दत्तायै ब्रह्माग्निरस इति कथितम् ॥ २७ ॥
 ज्वलितगिखिगिखान्ते त्वनादिविधाय चान्वितेह शिखा ।
 वक्ष्ये वक्षधराय स्वान्ते तन्नायेति वयं नेत्रश्च ॥ २८ ॥
 सौ चो हौ विन्दुयुतं सप्रोक्ताऽलुप्तगतये च तथा ।
 त्र्यो पशुं हुं फट् (१) अनन्तगतये तथा चास्त स्यात् ।
 समुनिच्छन्दोदेवतयुक्तं तदङ्गपट्कमिति कथितम् ॥ २९ ॥
 करदेहमुक्त्वा सं मन्त्री पूर्व्ववदाचरेत् (२) ।
 कलाः प्रविन्यमेहेहे वक्ष्यमाणक्रमेण तु ॥ ३० ॥

(१) 'बहो पशुं हुं फट्' इति पाठान्तरम् । (२) 'मन्त्रे पूर्व्ववदाचरेत्' इति पाठान्तरम् ।

ताः स्युः पञ्च चतस्रोऽष्टौ त्रयोदश चतुर्दशम् ।
 अष्टत्रिंशत्कलाः सम्यक् न्यस्तव्या मन्त्रवित्तमैः ॥ ३१ ॥
 दिक्षु प्राग्याम्यवारीड्वसुपनिजभुवामिन्द्रवाराकिराक्षां
 हृद्यौवांसद्वयीनाभ्युदरचरणवक्षःसगुह्याण्डयोद्य ।
 सोऽर्धोर्जान्वोः सज्ज्वास्त्रिगुभयकटिपार्श्वे च पद्मोस्तनेषु (१) ।
 घ्राणे के बाहुयुग्मेऽपि विशदमतिर्विन्यसेदङ्गुलीभिः ॥ ३२ ॥
 विन्यासः प्रतिमाकृतौ च नितरां सान्निध्यकृत् स्यादयं
 । देहे वापि शरीरेणां निगदितः सान्निध्यकारीति च (२) ।
 आप्ते यत्र तथासुनैव दिग्गो विन्यस्तदेहः पुमान्
 चेत्त्रं देशममुच्च योजनमितं शैवागमज्ञा विदुः ॥ ३३ ॥
 न्यस्तैवं पञ्चभिर्ब्रह्मभिरथ शिवमाराधयेद्भिरामि-
 र्मध्यप्राग्याम्यसौम्यापरदिशि पुनरङ्गैरनन्तादिभिश्च ।
 अन्योमाद्यैर्दिशापैः पुनरपि कुलिशाद्यैर्यजेद्देवमुक्तं
 पाञ्चब्राह्मं विधानं सकलसुखयशोभुक्तिमुक्तिप्रदञ्च ॥ ३४ ॥
 पञ्चाक्षरविहितविधिं वक्ष्य जपताममीष्टसिद्धिकरम् ।
 सिद्धेन येन देहो प्रेत्येह च वाञ्छितं पदं (३) लभते ॥ ३५ ॥
 दीर्घी विप्रो विसर्गी मृत्युः साक्षी च सयाक्षरः पवनः ।
 ताराङ्गवति यदध्यात्तदादिरभिधीयते मनुप्रवरः ॥ ३६ ॥
 अस्याक्षराण्यमूनि च पञ्च स्युः पञ्चभूतगानि तथा ।
 जगदपि भूतारब्धं तेन हि जगदात्मतोदितास्य मनोः ॥ ३७ ॥
 प्रोक्तमृष्यादिकं पूर्वमद्भुतैः मन्त्रजैः ।
 अद्भुतीदृशवक्त्रेषु मूलमन्याक्षरादिकान् ॥ ३८ ॥

(१) "वाहोस्तनेषु" इति पाठान्तरम् ।

(२) "हामर्ष्यकारीति च" इति पाठान्तरम् ।

(३) "निर्लेहितञ्च" इति पाठान्तरम् ।

न्यसेत्तत्पुरुषाघोरसद्योवामिशसंज्ञकान् ।

सतर्जनीमध्यमास्त्यानामिकाङ्गुष्ठकेषु च ॥ १८ ॥

वक्रद्वत्पादगुह्याख्यमूर्धेऽपि च नामभिः ।

प्राग्याम्यवारुणोदीच्यवक्त्रेष्वपि च मूर्धनि ॥ ४० ॥

विभ्रहोभिः कुठारं मृगमभयवरी सुप्रसन्नो महेशः

सर्वालङ्कारदीप्तः सरसिजनिलयो व्याघ्रचर्मोत्तवासाः ।

ध्येयो मुक्तापरागामृतरसकलिताद्रिप्रभः पञ्चवक्त्र-

स्वयः कोटीरकोटीघटिततुहिनरोचिःकलितुङ्गमीनिः ॥ ४१ ॥

अचरलक्षचतुष्कं जप्यान्तावत्सहस्रमपि जुहुयात् ।

शुद्धेऽस्तिलैर्घृतैर्व्या दुग्धान्नेर्दुग्धभूरुहेधैर्व्या ॥ ४२ ॥

तत्पुरुषाद्याः सर्वं प्राधान्यसंप्रोक्तवाहुहेतियुताः ।

लक्षसितमुखचतुष्कास्तेजोरूपो विलक्षणस्वीयः ॥ ४३ ॥

आहतिराद्या मूर्त्तिभिरङ्गैरन्यापराप्यनन्तार्द्यैः ।

अपरोमादिभिरपरेन्द्राद्यैरपरा तदायुधैः प्रोक्ता ॥ ४४ ॥

कथयामि मनोर्विधानमन्यन्मुनिपूज्यं प्रवरं पिनाकपाणेः ।

स्वतनौ परिकल्प्य पीठमङ्गान्यपि विन्यस्य तथैव मन्त्रवर्णान् ॥ ४५ ॥

ह्रस्वमुखासोरुयुग्मेषु पङ्क्तवर्णान् क्रमशो न्यसेत् ।

कण्ठमूले तथा नाभौ पार्श्वयुक्पृष्ठद्वयम् च ॥ ४६ ॥

मूर्ध्नास्यनेत्रघ्राणेषु दीपस्तस्यप्रकेषु च ।

सशिरोवक्त्रद्वयजठरोरुपदेश्वपि ॥ ४७ ॥

द्वदाननपरखेणाभीत्याख्यवरदेषु च ।

मुखांसद्वयेषु त्रीन् परान् पादोरुक्कुक्षिषु ॥ ४८ ॥

ऊर्ध्वधिः क्रमशः कुर्यात्तोलकन्यासमुत्तमम् ।

पुनस्तत्पुरुषाघोरसद्योवामिशसंज्ञकान् ॥ ४९ ॥

मन्त्राटजठरहंसद्वयेषु क्रमाश्रयेत् ।

पुनस्तत्प्रतिपत्त्यर्थं जपेन्नन्वमिमं सुधीः ।

नमोऽस्तु स्याणभूताय ज्योतिर्लिङ्गावृतात्मने (१) ।

चतुर्मूर्तिवपुष्ठायाभासिताङ्गाय शम्भवे ॥ ५१ ॥

कुर्यादनेन मन्त्रेण निजदेहे समाहितः ।

मन्त्री पुष्पाञ्जलिं सम्यक् विशः पञ्चश एव च ॥ ५२ ॥

पूर्वोक्त एव पीठे प्रागङ्गैर्मूर्तिभिः शक्तिभिस्तदनु ।

घण्टपालचण्डदुर्गागुह्यनन्दिगणपसैन्यपाः पूज्याः ॥ ५३ ॥

पूज्याश्च वासवाद्याः पुनरुपहारैः क्रमेण भक्तिमता ।

अभ्यर्चिते हुते च स्तोतव्यः संस्तवेन पुनरीशः ॥ ५४ ॥

नमो विरिञ्चिविष्ण्वीशभेदेन परमात्मने ।

सर्गसंस्थितिसंहारव्याहृति(२)व्यक्तमूर्त्तये ॥ ५५ ॥

नमश्चतुर्द्वाप्रोद्भूतभूतभीतात्मने भुवः ।

भूरिभारार्त्तिसंहर्त्रे भूतनाथाय शूलिने ॥ ५६ ॥

विश्वयासाय विलसत्कालकूटविपाशिने ।

तत्कलङ्काङ्कितयौवनीलकण्ठाय ते नमः ॥ ५७ ॥

नमो ललाटनयनप्रोक्षसत्कृष्णवर्त्मना ।

ध्वस्तस्मरनिरस्ताधियोगिध्येयाय शम्भवे ॥ ५८ ॥

नमो देहार्दकान्ताय दग्धदक्षाध्वराय च ।

चतुर्वर्गेष्वभीष्टार्थदायिने (३) मायिनेऽणवे ॥ ५९ ॥

स्थूलाय मूलभूताय शूलदारितविधिषे ।

कालहन्त्रे नमश्चन्द्रखण्डमण्डितमौलये ॥ ६० ॥

विद्याससे कपर्दान्तर्भ्रान्तादिसरिदिन्द्वे (४) ।

देवदैत्यासुरेन्द्राणां मौलिष्टष्टाङ्गये नमः ॥ ६१ ॥

(१) “ज्योतिर्लिङ्गावृतात्मने” इति पाठान्तरम् ।

(२) “व्याहृतिव्यक्तमूर्त्तये” इति पाठान्तरम् ।

(३) “चतुर्वर्गेष्वभीष्टार्थदायिने” इति पाठान्तरम् ।

(४) “कपर्दान्तर्भ्रान्तादिसरिदिन्द्वे” इति पाठान्तरम् ।

भस्माभ्यक्ताय भक्तानां भुक्तिसुक्तिप्रदायिने ।

व्यक्ताव्यक्तस्वरूपाय शङ्कराय नमो नमः ॥ ६२ ॥

नमोऽन्तकान्तकरिपवे पुरहिषे

नमोऽस्तु ते द्विरदवराहभेदिने ।

विपोद्गसत्फणिवरवहमूर्त्तये

नमः सदा हृषवरवाहनाय ते ॥ ६३ ॥

वियन्मरुहुतवह्वार्ध्वसुन्धरा-

मग्नेशरव्यसृतमयूखमूर्त्तये ।

नमः सदा नरकभयापभेदिने

भवेह नो भवभयमङ्गकृद्भिभो ॥ ६४ ॥

सुखेन्दुखण्डपरिमण्डितमौलिमेव

मुद्रासयेत् पुनरमुं हृदयाम्बुजे स्वे ।

अभ्यर्च्य देहमपि संयतचित्तवृत्ति-

भूत्वा शिवो जपतु मन्त्रमहेशमेनम् ॥ ६५ ॥

सन्तर्प्य विप्रान् पुनरेवमेव सम्पूजयेदिन्दुकलावतंसम् ।

जपेद्यथाशक्ति शिवस्वरूपी भूत्वा तथान्ते च शिवः स भूयात् ॥ ६६ ॥

अमुमेव मनुवरं मनुलचं हृत्तेखया अभितो निरुद्धम् ।

जप्ता नृपतरुमभिधां मधुरयुजां मनुसहस्रमपि लुङ्घयात् ॥ ६७ ॥

यन्दे हरं वरदशूलकपालहस्तं

सामौतिमद्रिसुतयोज्ज्वलदेहकान्तिम् ।

वामोरुपीठगतया निजवामहस्ता-

न्यस्तारुणोत्पलयुजां परिरव्यदेहम् ॥ ६८ ॥

आवृत्तिरङ्गेराद्या हृत्तेखाद्याभिरनु वृषाद्यैश्च ।

माताऽऽगेरैकतं (१) पञ्चावरणं विधानमीशस्य ॥ ६९ ॥

आप्यायनी शशियुताप्यरुणाग्निमाया
विन्दन्तिका च नकुली भुवनेन्दुयुक्ता ।
दीर्घी कलायुतविषा च शिवाय वर्णाः
स्याच्छूलिनो मनुरयं वसुवर्णयोगी ॥ ७० ॥

वामाङ्घ्र्यस्तवामेतरकरकमलायास्तथा वामबाहु-
न्यस्तारक्तोत्पलायाः स्तनविधृतलसद्वामबाहुः प्रियायाः ।
सर्वाकल्याभिरामो धृतपरशुसृगेष्टः करैः काञ्चनाभो
ध्येयः पद्मासनस्थः स्मरललिततनुः सम्पदे पार्व्वतीशः ॥ ७१ ॥
पञ्चाक्षोक्ताङ्गाद्यः पञ्चब्रह्मप्रदिष्टपूज्य ।

वसुमितलक्षजपोऽथ मन्त्रस्तावत्सहस्रहोमश्च ॥ ७२ ॥

इति जपहुतपूजाध्यानकैरीशयाजी-
प्रियतरचरितः स्यात् सर्वतो देहभाजाम् ।
धनविभवयशःशीघ्रसम्पदा दीर्घजीवी
तनुविपदि च शैवं तत्परं धाम भूयात् ॥ ७३ ॥

॥ * ॥ इति श्रीमपञ्चसारे पङ्क्तिः पटलः ॥ * ॥

सप्तविंशः पटलः ।

अथ प्रवक्ष्यते मन्त्रो दक्षिणामूर्त्तिसंघ्नितः ।
 जपतामिष्टसंसिद्धिविधानसुरपादपः ॥ १ ॥
 अद्रिदक्षिणा कालकर्णकामिकायुग्रयेचराः ।
 तुध्यामध्यगताः स्युर्भ्यं वटमूलनिवासिने ॥ २ ॥
 नैघातनिरताद्वाय नमो रुद्राय गन्धवे ।
 तारगन्तिनिरुद्धोऽयं मन्त्रः पट्विंशदधरः ॥ ३ ॥
 शुकः प्रोक्तो मुनिखण्डोऽप्यनुष्टुप् समुदाहृतम् ।
 दक्षिणामूर्त्तिरुद्धोऽस्य देवता समुदाहृता ॥ ४ ॥
 तारगन्त्यादिकैर्द्धा मायन्तैर्मन्त्राचरैः क्रमात् ।
 ऋत्विग्वसुवस्त्रग्निगुणवर्णैर्विभागशः ॥ ५ ॥
 मन्त्री कुर्यात् पङ्क्तानि जातियुञ्जि समाहितः ।
 कालिकयुतिहृगण्डद्वयनासास्यके दश ॥ ६ ॥
 दोःसन्धिकण्ठाननद्ववाभिकव्यन्धुषु क्रमात् ।
 पञ्चन्धुषु पुनर्द्वाभ्यां मन्त्रविद्व्यापकं न्यसेत् ।
 एवं न्यस्तगरीरोऽयं चिन्तयेन्मन्त्रदेवताम् ॥ ७ ॥
 सुद्रां भद्रार्थदात्रीं सपरशहरिणां वाहुभिर्वाहुमेकं
 जान्वासक्तं दधानो भुजगवरसमावहकक्षो वटाधः ।
 पाशोनयन्त्रखण्डप्रतिघटितजटः क्षीरगौरस्त्रिनेत्रो
 दद्यादाद्यैः शकाद्यैर्मुनिभिरभितृतो भावशुद्धिं भवो वः ॥ ८ ॥
 प्राक् प्रोक्तविधानेन च सम्यक् संपूज्य साधु कलगाद्यैः ।
 कृतसंदीप्तो मन्त्री जप्यादेनं मनुं समाहितधीः ॥ ९ ॥

द्वात्रिंशदयुतमानं प्रतिजप्य जुहोतु तद्दशांशमितैः ।
 दुग्धाप्नुतेऽस्त्रिलैर्वा सान्धेन पयोन्मसा द्वयेनापि ॥ १० ॥
 जघैवं मन्त्रमिदं दिनमनु गिरिशं पूजयित्वा च हत्वा
 संतुत्वा नत्वा मनोवाक्तरुभिरवहितः प्राप्य कामानशेषान् ।
 व्याख्याता चागमानां भुवि कविषु वरः साधु वेदान्तवेदी
 वादी चाद्वैतविद्याफलममलतरं याति शैवं पदं तत् ॥ ११ ॥
 सजीवशिखिकर्णरेफान् प्रतिषीष्टा प्रादिकांश्च पुनरपि तान् ।
 मेधाप्यायनियान्तांस्तानेव तरान्तिकान् सतनुरूपान् ॥ १२ ॥
 आभास्य चटप्रवटौ सकलवमौ बन्धघातयो यीश्वर ।
 प्रोक्ता वर्मास्त्रावधि समुदरेच्छक्तिपूर्वकं मन्त्रम् ॥ १३ ॥

(ह्रीं स्फुर स्फुर प्रस्फुर प्रस्फुर घोर घोरतर तनुरूप चट चट प्रचट प्रचट
 कह कह वम वम बन्ध बन्ध घातय घातय हुं फट् (१) ॥
 ऋषिरस्याघोराख्यः संप्रोक्तस्त्रिष्टुब्धते च्छन्दः ।
 रुद्रोऽप्यघोरपूर्वः संप्रोक्ता देवतास्य ममोः ॥ १४ ॥
 हत् पञ्चभिस्तदर्णैः शिरोऽपि पङ्क्तिभिः शिखा तथा दशभिः ।
 तावद्भिरैव कवचं दृगष्टभिर्द्वादशभिरपि चास्त्रम् ॥ १५ ॥
 कटगास्यकण्ठद्वयाम्बुधूरुषु जानुजङ्घयोः पदयोः ।
 एकादशधाभिदैर्दन्तार्णैर्न्यसतु विषह्य मन्त्री ॥ १६ ॥
 पञ्चभिरयो सपङ्क्तिर्द्वादशमप्यष्टभिर्यतुर्भिश्च ।
 पङ्क्तिभिर्यतुल्येण च पङ्क्तिर्द्वादशमप्यष्टभिर्यतुर्भिश्च ॥ १७ ॥
 कानाभ्यामः कराभ्यां परशुडमरुको खड्गखेटी च पाणौ-
 ध्यासी शूलं कपालं दधदतिभयदो भीषणास्यस्तिनेत्रः ।
 रक्ताकाराखरोऽहिप्रवरघटितगात्रोऽग्निनागघृहादीन्
 खादसिष्टार्थदायी भवदनभिमतोऽष्टिस्तये स्यादघोरः ॥ १८ ॥

स्वच्छो मुमुक्षु भवेदधोरः काम्यक्रियायामपि रक्तवर्णः ।
 कण्ठोऽभिचारे ग्रहयुक्ते च प्रोक्तो जपः स्यादपि लक्ष्मणः ॥ १८ ॥
 घृतावसिक्तैस्तिलतण्डुलैश्च जपावसाने जुहुयाद्दशांगम् ।
 घृतप्लुतैर्व्याय हविर्भिरेव तावत्प्रजुह्वन् समुपैति कामान् ॥ २० ॥
 हृत्तेखास्थितसाध्याक्षरविलसत्कर्णिकं कलावीतम् ।
 वर्गाष्टकान्तकेसरमन्ते सहलक्ष्याचरोल्लसितम् ॥ २१ ॥
 मन्त्राक्षरत्रयोदहलमध्यदलाग्रकश्च तद्वाह्ये ।
 वक्रिपुटान्निसमाश्रितकवचास्त्रं प्रतिविलिख्य यन्त्रमिदम् ॥ २२ ॥
 कृत्वा समाप्य मण्डलमत्र विनिःक्षिप्य पूरयेत् कलशम् ।
 पीठे पिनाकपाणेश्वर्यैर्व्या काथकृततोयैर्व्या ॥ २३ ॥
 अद्वाहतेरनु च हेतिभिरीरिताभिः
 पथाच्च मातृभिरथापि दिशाधिनाथैः ।
 संपूजयीत विधिनेति पदक्षरोत्थ-
 मार्गेण वा मनुपरिस्फुरणाय मन्त्री ॥ २४ ॥
 प्राज्यापामार्गसमित्तिलसर्पपसाज्यकैश्च पृथक् ।
 रात्रौ सहस्रहोमाद्भूतापस्मारादिशान्तिरुद्दिष्टा ॥ २५ ॥
 सितकिशुकनिर्गुण्डीकनकापामार्गजन्मनां समिधाम् ।
 पृथगपि सहस्रहोमाद्विग्रहमोक्षोऽचिरादयहाणा स्यात् ॥ २६ ॥
 गव्याक्तैर्जुहुयात् पृथग्दशगतं मन्त्री मयूरैश्चकै-
 र्भूयस्तैः प्रतिभोजयेत् प्रतिगमं यान्तेव सर्व्वं यहाः ॥ २७ ॥
 पट्कोणे कर्णिकायां स्फुरयुगलयुता (१) साध्यगर्भाच्च गतिं
 कोणाख्ये प्रस्फुरद्वन्द्वकमय विनिखिन्मन्त्रवर्णान् दलेषु ।
 पट्के दद्वन्द्वपट्के दक्षतुयगपट्संस्थकान् बाह्यपट्के
 वर्णाम्नाख्यं तदेतद्व्यहगदभयद्वयन्त्रमाधीरमाहुः ॥ २८ ॥

न च रिपवो न च रोगा न ग्रहपीडा न शस्त्रबाधा च ।

न क्षीनरुजो मर्त्यान् स्पृशन्त्यघोरास्त्रमन्त्रजापरतान् ॥ २८ ॥

तस्मादघोरास्त्रमनुं प्रजप्यात् समर्चयेत्तद्विहितं विधानम् ।

हुनेच्च तेनैव समस्तवाङ्मयासंसिद्धये चायं विमुक्तये च ॥ ३० ॥

खसप्तमः कर्णयुतोऽर्धचन्द्रवान्

कुपञ्चमो द्वीन्दुयुतो ध्रुवादिकः ।

मनुस्त्वयं मृत्युजयात्मकः स्फुटं

समीरितः साधकरक्षणक्षमः ॥ ३१ ॥

ऋषिरस्य कहोलास्यः छन्दो देव्यादिका च गायत्री ।

स्याद्देवता च मृत्युञ्जयरुद्रोऽङ्गान्यथाचरेद्गुणा ॥ ३२ ॥

पुटितनलिनसंस्थं मौलिवहेन्दुरेखा

गुलदमृतजलाद्रं चन्द्रधङ्गाकनेत्रम् ।

श्वकरकलितमुद्रापाशवेदाचमानं

स्तुतिकरजतमुक्तागौरमीशं नमामि ॥ ३३ ॥

जप्तथ्योऽयं मन्त्रवर्धस्त्रिनचं दीक्षापूर्वं होमकृत्याद्गगनैः ।

दुग्धान्याक्तैः शुद्धखण्डैर्गुह्या गुर्व्यादेगात् साधको हव्यवाहं ॥ ३४ ॥

अर्था कार्या नित्यगः शैवपीठे स्यादप्यङ्गैर्लोकपालैस्तदस्यैः ।

सम्यक् पूजावस्तुभिर्मन्त्रजापी प्रोक्तं ह्येतन्मृत्युजेतुर्विधानम् ॥ ३५ ॥

इति जपहुतार्चनादिभिः सिद्धो मन्त्रोक्तविहिततनुः ।

समाचरेन्निजान्तर्योगं कृत्यापमृत्युनाशकरम् ॥ ३६ ॥

तारनानमय मध्यपञ्चकं चाशकर्णिकयुतं क्रमोत्क्रमात् ।

चिन्तयेन्नियतमन्तरा शिवं नीरुजं च नियतायुपेक्षयोः ॥ ३७ ॥

जह्वाधः प्रोतपद्मदयदननिहितैरक्षरैस्तोर्ध्रुवाद्यो

राद्यस्तैर्मन्दमन्दप्रतिगनितसुधापूरसंमिथ्यमानम् ।

ईगानं सूक्ष्मरूपं विमलतरसुपुष्पान्तरा सप्तपद्मं

ध्यायन्नाप्नोति रोगैर्नियतपरिहृतमृत्तलपाद्भीष्मायुः ॥ ३८ ॥

भाटौ तारं विलिखतु ससाध्याद्यं कर्णिकायां

दिक्पत्रेष्वप्यपरमपरं वापि तत्कीर्णकेषु ।

भूयो भूमेः परमनु मृगाहं तदस्त्रेषु ढान्तं (१)

जप्ता वन्ध(२)ग्रहगदविपध्वसि यन्तं तदेतत् ॥ ३९ ॥

इति कृतयन्त्रविभूषितमण्डलमध्ये निधाय कलगमपि ।

आपूर्त्य चाभिपिच्छेच्छीवश्यकरं ग्रहाभिचारहरम् ॥ ४० ॥

चतुरङ्गुलिपरिमाणैरमृताकाण्डैर्याकंसाहस्रम् ।

क्षुड्याश्च दुग्धसिक्तैरारोग्यायायुषे च लज्जौ च ॥ ४१ ॥

ततश्चिह्नोद्भवानाश्च समिद्धियतुरङ्गुलैः ।

दुग्धसिक्तेः समिद्धेऽग्नौ पट्सहस्रद्वयं हुनेत् ॥ ४२ ॥

यस्तु वज्जी क्षुह्रोत्थिवं यावत्स्थेन साधकः ।

तावत्स्थेः सुधाकुम्भैरग्निः प्रीणाति शङ्करम् ॥ ४३ ॥

आध्यायितोऽग्निना सर्व्वः साधकस्येष्टितान् वरान् ।

प्रदद्यादायुराद्यांश्च दुरन्तान् प्रलयान्तिकान् ॥ ४४ ॥

मन्त्रान्ते साध्याख्यां पानययुगलं प्रतीपमपि मन्त्रम् ।

प्रीक्षा समापयेन्मनुसयमपि मृत्युञ्जयाह्वयो मन्त्रः ॥ ४५ ॥

अथवाऽमलकमलपुटान्तरितं शिशुवेगभूषणं रुद्रम् ।

ध्यात्वा जप्याद्यथावद्भूतकृत्स्या मृत्युनाशनं दृष्टम् ॥ ४६ ॥

अमृता वटतिलदूर्वाः पयो घृतं पायसं क्रमेणेति ।

सप्तद्रव्याण्युक्तान्येतैर्जुहुयात् पृथक् सहस्रत्रयम् ॥ ४७ ॥

तीव्रज्वरे घोरतरेऽभिचारे सोन्मादके दाहगदे च मोहे ।

तनोति शान्तिं न चिरिण होमः सञ्जीवनं चाव्ययप्रमाणम् ॥ ४८ ॥

सञ्जीजयेहोमदिनेषु विप्रान् सप्ताधिकान् स्वादुभिरन्नभोज्यैः ।

मत्तर्षका गाय हुतावसाने दद्याद्विजिभ्यो हुतकर्मकृदाः ॥ ४९ ॥

(१) "ढान्तम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "वन्धम्" इति पाठान्तरम् ।

निजजन्मदिने शतं शतं यो जुहुयाद्रव्यवरैश्च सप्तसंख्यैः ।
 मधुरैः प्रतिभोजयेच्च विप्रानभिवाञ्छन्वियमेन दीर्घमायुः ॥ ५० ॥
 अथवा सप्तभिरैतैर्द्रव्यैरेकेण वा सहस्रव्रित्तयम् ।
 जन्मार्चहोममात्राच्चिरुपद्रवमुत्तमं व्रजेदायुः ॥ ५१ ॥
 दूर्वाव्रित्तयैः पयसा जुहुयादेकादशाहुतीर्हिनगः ।
 जित्वापमृत्युरोगान् प्रयात्यसावायुपथ्यं दैर्घ्यमपि ॥ ५२ ॥
 जन्मार्चाणां व्रित्तये क्षिन्नाकाशमर्थ्यवकुलजैरिधैः ।
 क्रमशो हुनेत् सहस्रं नश्यन्त्यपमृत्युरोगदुरितानि ॥ ५३ ॥
 सितसिद्धयैः सहस्राहुत्या नश्यन्त्युपद्रवाच्चरजाः ।
 तद्वदपामार्गहुतान्मृत्युञ्जयमप्यरोगतां लभते ॥ ५४ ॥
 प्रोक्तैर्ध्यानजपार्चनाहुतविधानाद्यैश्च मृत्युञ्जयं
 यो मन्वी प्रभजेन्ननुं प्रतिदिनं प्रातः प्रसन्नाश्रयः ।
 तस्येष्टानि भवन्ति सम्भृति(१)रपि स्कीता च पुत्रादयः
 सम्पन्नाः सुसुखी च जीवति चिरं देहापदि स्याच्छिवः ॥ ५५ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे सप्तविंशः पटलः ॥ * ॥

अष्टाविंशः पटलः ।

अथ सजपहुताद्यैर्वक्ष्यते साधुचिन्ता-

मणिरभिमतकामप्राप्तिकल्पद्रुमोऽयम् ।

अनलकपमरेफप्राणसत्यान्तवाम-

श्रुतिहिमरुचिखण्डैर्मण्डितो मन्त्रराजः ॥ १ ॥

ऋषिरपि काश्यप उक्तः कन्दोऽनुष्टुप् देवता महेशः ।

यान्तैः षड्भिर्वर्णैरङ्गं वा देवतार्दनारीशः ॥ २ ॥

अहिशशधरगङ्गावद्वतुङ्गामभौलि-

स्त्रिदशगणनताङ्घ्रिस्त्रीक्षणस्त्रीविलासः ।

भुजगपरशुशूलान् खड्गवल्ली कपालं

शरमपि धनुरीशो विभ्रदव्याक्षिरं वः ॥ ३ ॥

ह्वावभावललितार्दनारिकं भीषणार्द्धमथवा महेश्वरम् ।

पाशसोत्पलकपालशूलिनं चिन्तयेज्जपविधौ विभूतये ॥ ४ ॥

अथवा षोडशशूलव्यग्रभुजा त्रिनयनाऽह्निनहाङ्गी ।

अरुणांशुकानुलेपनवर्णाभरणा च भगवती ध्येया ॥ ५ ॥

विहितार्चनविधिरथानुदिनं प्रजपेद्दशायुतमितं मतिमान् ।

अयुतं हुनेज्जिमधुरार्द्रतरैस्त्रिलतण्डुलैस्तदवसानविधौ ॥ ६ ॥

शैवोत्तपीठाङ्गपदैर्यथावद्वत्ते च दुर्गुर्नगसैर्मुखाद्यैः ।

समाहृभिर्दिक्पतिभिर्महेशं पञ्चोपचारैर्विधिनार्चयेत् ॥ ७ ॥

आरभ्यादिज्वलनं दिक्संस्थैरष्टाभिर्मनोर्धणैः ।

आराधयेच्च मातृभिरिति संप्रोक्तः प्रयोगविधिरपरः ॥ ८ ॥

कात्पूष्यं हंसलिपिसंयुतं जपादौ

जमृणां प्रवरमितीह केचिदाहुः ।

प्रासादाद्ययुतजपेन मङ्गलं कुर्या-

दावेशादिकमपि नीरुजाश्च मन्त्रः ॥ ८ ॥

शिरसोऽवतरन्विशेशविम्बस्थितमज्भिवृतमागलत्तु धार्द्रम् ।

अपसृत्युहरं विषज्वरापस्मृतिविभ्रान्तिशिरोरुजापहञ्च ॥ १० ॥

निजवर्णविकीर्णकोणवैश्वानरगेहद्वितयावृतत्रिकोणम् ।

विगतस्वरवीतमुत्तमाङ्गे स्मृतमेतत् क्षपयेत् क्षणात् ग्रहार्त्तिम् ॥ ११ ॥

वज्रेर्विम्बे वज्रिवत् प्रज्वलन्तं न्यस्वा वीजं मस्तके ग्रस्तजन्तोः ।

ध्यात्वा वेशं कारयेद्वन्धुजीवं तज्जप्तं वा सम्यगाग्राणनेन ॥ १२ ॥

शक्तादिः शक्तभाः पौष्टिकशमनविधौ कृष्टिवशेषु रक्तो

रक्तादिः क्षोभसंस्तोभनविधिषु हकारादिको हिमवर्णः ।

धूम्राङ्गो मर्दनोच्चाटनविधिषु समीरादिको मादिरक्तः

पीताभः स्तम्भनादौ मनुरतिविमलो मुक्तिभाजामनादिः ॥ १३ ॥

कृष्णामं प्राणगेहस्थितमथ नयने ध्यातमान्धं विधत्ते

वाधिर्यं कर्णरन्ध्रेऽर्द्धितमपि वदने कुक्षिगं शूलमाशु ।

मग्नेस्थाने समीरं सपदि शिरसि वा दुःसहं शीर्षरोगं

वायोधं कण्ठनालेऽवनिष्ठतमथ तन्मण्डले वीजमेतत् ॥ १४ ॥

प्रालेयत्वपि च स्वरावृतमिदं नेत्रे स्मृतं तद्गुणं

योनीं वामदृशामसृक्श्रुतिमथो कुक्षौ च शूलं जयेत् ।

विस्तोटे सविपे ज्वरे त्वपि तथा रक्तामये विभ्रमे

दाहे शीर्षगदे अरेहिधिभिर्न सन्तृप्तये मन्त्रवित् ॥ १५ ॥

साध्याया हृदयकुशेययोदरस्थं

प्राणास्थं हृदमभिवध्य वीजवर्णैः ।

तेजस्तच्छिरसि विधुं विधाय वा

तेनाकर्षेदपि निजवाञ्छयैव मन्त्री ॥ १६ ॥

पारिभद्रसुमनोदलभद्र वङ्गिविम्बगतमक्षरमेतत् ।
 सस्मरेच्छिरसि यस्य स वशी जायते न खलु तत्र विचार ॥ १७ ॥
 निजनामगर्भमथ बीजमिदं प्रविचिन्त्य योनिमुपिरे सुदृश ।
 वशयेत् क्षणाच्छित्ततया मनस स्तवयेच्च शुक्रमयया रुधिरम् ॥ १८ ॥
 निजशिवशिरयित तद्बीजं स्मृत्वा प्रवेशयेद्योनी ।
 यस्यास्तत्सम्पर्कात्ताश्च स्तवयेत् क्रमेण वशयेच्च ॥ १९ ॥
 पररेफगर्भधृतसाध्यपदं निकगं हुतागयुगपटकृतम् ।
 विगतस्तरावृतमगारभुवि स्थितमेतदाशु वशयेद्द्रमणात् ॥ २० ॥
 मधुरत्रयसयुतेन गालीरजसा पुत्तलिका विधाय तेन ।
 मनुना क्षुद्रयात्तया विभज्य त्रिदिनं यस्य कृते वशी भवेत् स ॥ २१ ॥
 विपपावकोद्यदभिधानपदं ठगर्तं कुकोणधृतलाङ्गलिकम् ।
 अहिपत्रकृतपरिजसमिदं शिरसो रुजं प्रशमयेददनात् ॥ २२ ॥
 कण्ठे केनावरुहगर्पितदहनयुजा मल्लया मेन वाम
 दक्षं सवेद्यं वक्षोरुहमनलसमोरोभिरसदयश्च ।
 वक्त्रे नाभौ च दीर्घं सुमतिरयं विनि क्षिप्य विन्दुं निशेग
 वक्षस्याधाय बद्धा चिरमिव विहरेत् कन्दुकैरात्मसाध्यै ॥ २३ ॥
 कृत्वा वक्त्रे पुरमनु मनु वन्धुजीवेन तस्मिन्-
 द्राधायान्नि विधिवदभिसंपूज्य चाज्यै शताख्यम् ।
 वैलोहाख्ये प्रतिविहितसपातमष्टोत्तरं त
 हुत्वा जप्तं दुरितविपवेतालभूतादिहारि ॥ २४ ॥
 साध्यास्यागर्भमेन लिख्य दहनपुरे कर्णिकाया पञ्च
 वाद्यास्त्रिष्वङ्गमन्त्रान् दत्तमनु परितो बीजवर्णान् विभज्य ।
 भूयोऽथ कादियार्दींस्त्रिषु (१) वृत्तिषु कुगेहास्त्रके नारसिंह
 तस्मिन् कार्यो यथावत्कलगविधिरयं सर्व्वरक्षाकरः स्यात् ॥ २५ ॥

टान्ते लिख्यात् कलाभिर्वृतमसु(१)मनलावासयुग्मेन वङ्गि-
 द्योतकीणेन बाह्ये तदनु सविष्टविम्बेन कायर्णभाजा ।
 तद्बाह्ये क्षमापुराभ्यां लिखितनृहरियुक्तास्रकाभ्यां तदेतद्-
 यन्त्रं रक्षाकरं स्याद्ब्रह्मभयविषमक्षेणजूर्ह्यादिरोगे ॥ २६ ॥
 विम्बद्वन्द्वे कृशानोर्विलिखतु मनुमेनं ससाध्यं तदस्त्रि-
 ध्वन्यादीन् व्यञ्जनार्णान् स्वरयुगलमथो सन्धिपट्के यथावत् ।
 तारावीतञ्च बाह्ये कुण्डहपरिवृतं गोमयावीचनाभ्यां
 लाक्षावदं निवध्याज्जपमहितमिदं साधु साध्योत्तमाङ्गि ॥ २७ ॥
 लक्ष्म्यायुः पुष्टिकरं परञ्च सौभाग्यवश्रकृत् सततम् ।
 चौरथ्यालमहोरग(२)भूतापस्मारहारि यन्त्रमिदम् ॥ २८ ॥
 साध्याख्याकर्मयुक्तं दहनपुरयुगे मन्त्रमेनं तदस्त्रि-
 ध्वग्निज्वालाय बाह्ये विषतहविष्टपे सागशान्धे लिखित्वा ।
 जघ्नाष्टोर्ध्वं सहस्रं नृहरिकृतधिया स्थापयेत्तत्र शत्रु-
 व्याघ्रादिकोड्धोरादिभिरपि च पिशाचादयो न व्रजन्ति ॥ २९ ॥

ससिद्धसुरपूजितः सकलवर्गसंसाधको
 यद्वज्रविषापहो विविधकामकल्पद्रुमः (३) ।
 किमत्र बहुना नृणामभिमतार्थचिन्तामणिः
 समुक्त इह संयहान्मनुवरसु चिन्तामणिः ॥ ३० ॥
 पृष्ठस्वरो हुतवहसु पयोसुरीया-
 वादिस्वरो मनुरयं कथितः फडन्तः ।
 अस्य त्रितो निगदितो मुनिरप्यनुष्टुप्-
 छन्दस्य चण्डसहितो मनुदेवतेशः ॥ ३१ ॥

(१) "इतमनुम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "महोरग" इत्यत्र "महारोग" इति पाठान्तरम् ।

(३) "यद्वज्रविषापहो विविधविधिहोषापहः" इति पाठान्तरम् ।

अनुदिनमष्टशतं यो जुहुयात् पुष्पैरनेन मन्त्रेण ।
 सप्तदिनैः स तु लभते वासस्तद्वर्णसद्भाषम् ॥ ४३ ॥
 अहरहरष्टशतं यो मन्त्रेणानेन तर्पयेदीशम् ।
 तस्य तु मासचतुष्कादब्दाक् सञ्जायते महालक्ष्मीः ॥ ४४ ॥
 साध्यर्चाद्विपचर्माणां सुमस्तृणां पिष्टेन लोणैः कृतां
 हित्वा (१) पुत्तलिकां प्रतिष्ठितचलां जप्त्वा च रात्रौ हुनेत् ।
 सप्ताहं पुरुषोऽह्ना यदि चिरं वश्यस्त्ववश्यम्भवे-
 दग्निन् जन्मनि नात्र चोद्यविषयो देहान्तरे संशयः ॥ ४५ ॥
 इति चण्डमन्त्रविहितं विधिवद्विधिमादरेण य इमं भजते ।
 स तु बाञ्छितं पदमिहाप्य पुनः शिवरूपतामपि परत्र लभेत ॥ ४६ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे अष्टाविंशः पटलः ॥ * ॥

(१) "पिष्टेन लोणैः वा कृता" इति पाठान्तरम् ।

दीप्तज्वलज्वालिनिमित्तेन च हनेन च ।

सर्वज्वालिनिर्संयुक्तैः फट्त्तैरङ्गमारभेत् ॥ ३२ ॥

अव्यात् कपर्दकलितेन्दुकलःकरात्तगूलाचसूत्रककमण्डलुटङ्क ईगः

रक्ताभ्रवर्णवसनो(१)ऽक्षपद्मजस्यो नेत्रत्रयोत्तमितवक्त्रसरोरुहो वः ॥ ३३ ॥

कृतसन्दीघो मन्त्री जघ्याल्लक्षत्रयश्च मन्दमिमम् ।

जुहुयात्तमधुरयुक्तैः सतिलैरपि तण्डुलैर्दृग्गंशेन ॥ ३४ ॥

व्याघातसमिद्धिर्वा मनुजापी तावतीभिरथ जुहुयात् ।

पूर्वोक्त एव पीठे गन्धाद्यैरर्घ्येच्च चण्डेगम् ॥ ३५ ॥

चण्डचण्डाय चेत्युक्ता प्रवदेद्दिग्गहे पदम् ।

चण्डेश्वराय च प्रोक्ता धीमहि पदमुदरेत् ॥ ३६ ॥

तत्रयण्ड इति प्रोक्ता ब्रूयाद्भूयः प्रचोदयात् ।

एषा तु चण्डगायत्री जपात् सान्निध्यकारिणी ॥ ३७ ॥

अङ्गैः समाह्वयिर्मन्त्री लोकेशैः संप्रपूजयेत् ।

कूर्मो विष्णुयुतो दण्डी वीजमस्योच्यते बुधैः ॥ ३८ ॥

वदेषण्डेश्वरायेति वीजादिहृदयान्तिकम् ।

अर्घनादिष्विमं मन्त्रं यथावत् सम्प्रयोजयेत् ॥ ३९ ॥

एवं जपहुतार्चाभिः सिद्धे मन्त्रे तु मन्त्रिणः ।

वाञ्छितादधिकं लभ्येत् काञ्चनं नात्र संशयः ॥ ४० ॥

अक्षरस्य जपो यावत्तावज्जघ्यात् प्रह्वरम् ।

ऐहिकामुष्मिकीं सिद्धिं तथा हि लभते नरः ॥ ४१ ॥

कृत्वा पिष्टेन शल्याः प्रतिकृतिमनलं चापि काष्ठैश्चितानां

आधाराभ्यं पुंसस्त्रिमधुरलुलितं दक्षिणाङ्गुष्ठदेशात् ।

द्वित्वा द्वित्राष्टयुक्तं गतमय जुहुयाद् योषितो वामभागा-

दिप्रादीनां चतुर्णां वयकरमनिगं मन्त्रमेतदुत्तान्तम् ॥ ४२ ॥

चतुर्दिनमष्टगतं यो जुहुयात् पुष्पैरनेन मन्त्रेण ।
 सप्तदिनैः स तु जमते वामस्तद्वर्षमहागम् ॥ ४३ ॥
 अष्टद्वयष्टगतं यो मन्त्रेणानेन तर्पयेद्दीगम् ।
 तस्य तु मासचतुष्कादध्वोक् सञ्जायते महानृक्षाः ॥ ४४ ॥
 साध्यर्चाद्विषसंभ्रमा मुमस्तृणां पिष्टेन शोलेः कृतां
 हित्वा (१) पुत्तनिकां प्रतिष्ठितवन्तां जवा च गन्धो हर्षम् ।
 सप्ताहं पुरुषोद्भवा यद्वि चिरं वस्त्रस्त्रवग्नध्वे-
 दस्मिन् जन्मनि नात्र चोद्यविषयो देशान्तरं संशयः ॥ ४५ ॥
 इति चण्डमन्त्रविहितं विधिवद्विधिमादरेण य इमं मन्त्रम् ।
 स तु वाञ्छितं पटमिहाप्य पुनः गिर्यरूपनामपि परत्र जमेत ॥ ४६ ॥

॥ ४ ॥ इति श्रीप्रपञ्चपारे अष्टाविंगः पटनः ॥ ४ ॥

(१) "पिष्टेन शोलेन वा कृता" इति पाठान्तरम् ।

एकोनविंशः पटलः ।

अथाखिलार्थानुगतैव शक्तिर्युक्ता चतुर्विंशतितत्त्वभेदैः ।

गायत्रिसंघ्रायि च तद्विशेषान् सहस्रयोगान् प्रवदामि साङ्गान् ॥ १ ॥

ताराह्वयो व्याहृतयश्च सप्त गायत्रिमन्त्रः शिरसा समेतः ।

अन्वर्थकं मन्त्रमिमन्तु वेदसारं पुनर्व्वेदविदो वदन्ति ॥ २ ॥

जप्यः स्यादिह परलोकसिक्तिकामैर्मन्त्रोऽयं महिततरो द्विजैर्यथावत् ।

भूदेवा नरपतयस्तृतीयवर्णाः संप्रोक्ता द्विजवचनेन तेऽत्र भूयः ॥ ३ ॥

तेषां शुद्धकुलद्वयोत्पन्नमहसामारभ्य तान्तुक्रियां

तारव्याहृतिसंयुता सहशिरो गायत्रुपास्या परा ।

सन्ध्योपासनया जपेन च तथा स्वाध्यायभेदैरपि

प्राणायामविधानतो मतिमतां ध्यानैस्तथा नित्यगः ॥ ४ ॥

आदौ तारः प्रकृतिविकृतिप्रोत्थितोऽसौ च भूला-

धारादारादलिरुतिरिवाविश्य सौपुन्रमार्गम् ।

आद्यैः शान्तावधिभिरनुगो मात्रया सप्तभेदैः

शुद्धो मूर्ध्नावधिपरिगतः शाश्वतोऽन्तर्व्विद्ध्य ॥ ५ ॥

प्रकाशितादौ प्रणवप्रपञ्चता निगद्यते व्याहृतिसप्तकं पुनः ।

सभूर्भुवः स्वयं महोजनस्तपःसमन्वितं सत्यमिति क्रमेण च ॥ ६ ॥

भूपदाद्या व्याहृतयो भूगर्धस्तदि वर्त्तते ।

तत्पदं सदिति प्रोक्तं सन्नात्रत्वाच्च भूरतः ॥ ७ ॥

भूतत्वात् कारणत्वाच्च भुवः शब्दस्य सङ्गतिः ।

सर्व्वस्य स्त्रीरणात् स्वात्मतया च स्वरितीरितम् ॥ ८ ॥

महत्त्वाच्च महस्त्वाच्च महः शब्दः समीरितः ।

तदेव सर्व्वजननात्तस्माच्च व्याहृतिर्जनः ॥ ९ ॥

तपो ज्ञानतया चैव तथा तापतया स्मृतम् ।
 सत्यं परत्वादात्मत्वादनन्तज्ञानतः स्मृतम् ॥ १० ॥
 प्रणवस्य व्याहृतीनामतः सम्बन्ध उच्यते ।
 अकारो भूतकारस्तु भुवो भार्गवः स्वरौरितः ॥ ११ ॥
 विन्दुर्महस्ताया नादो जनः शक्तिस्तपः स्मृतम् ।
 शान्तं सत्यमिति प्रोक्तं यत् स्यात् परतर पदम् ॥ १२ ॥
 प्रणवस्य व्याहृतीनां गायत्रैक्यमयोच्यते ।
 अत्रापि तत्पदं पूर्वं प्रोक्तं तदनु वर्ण्यते ॥ १३ ॥
 तद्वितीयैकवचनमनेनाखिलवस्तुनः ।
 स्रष्ट्यादिकारणं तेजोरूपमादित्यमण्डले ॥ १४ ॥
 अभिध्येयं (१) सदानन्दं परं ब्रह्माभिधीयते ।
 यत्तत् सवितुरित्युक्तं षष्ठ्यैकवचनात्मकम् ॥ १५ ॥
 धातोरिह विनिष्पन्नं प्राणिप्रसववाचकात् ।
 सर्वासां प्राणिजातीनामिति प्रसवितुः सदा ॥ १६ ॥
 वरेण्यं वरणीयत्वात् सेवनीयतया तथा ।
 भजनीयतया सर्वैः प्रार्थनीयतया स्मृतम् ॥ १७ ॥
 पूर्वस्याष्टाक्षरस्यैवं व्याहृतिर्भूरिति स्मृता ।
 पापस्य भर्जनाद्वर्गो भक्तस्त्रिगुणतया तथा ॥ १८ ॥
 देवस्य वृष्टिदानादिगुणयुक्तस्य नित्यशः ।
 प्रभूतेन प्रकाशेन दीप्यमानस्य धा तथा ॥ १९ ॥
 ध्ये चिन्तायामतो धातोर्निष्पन्नं धीमहीत्यदः ।
 निगमाद्येन दिव्येन विद्यारूपेण चक्षुषा ॥ २० ॥
 दृश्यो हिरण्यमयो देव आदित्यो नित्यसंस्थितः ।
 हीनतारहितं तेलो यथा स्यात् स हिरण्यमयः ॥ २१ ॥

यः सूक्ष्मः सोऽहमित्येवं चिन्तयामः सदैव तु ।
 द्वितीयाष्टाक्षरस्यैवं व्याघ्रतिर्भुव ईरिता ॥ २२ ॥
 धियो बुद्धीर्मनोरस्य ह्यान्दसत्वाद् य ईरितः ।
 कृतञ्च लिङ्गव्यत्यासः सृणात् सुप्तिङुपपञ्चात् ॥ २३ ॥
 यत्तु तेजो निरुपमं सर्व्ववेदमयात्मकम् ।
 भजतां पापनाशस्य हेतुभूतमिहोच्यते ॥ २४ ॥
 न इति प्रोक्त आदेश पञ्चसौ युषदस्मदोः ।
 तस्मादस्माकमित्यर्थः प्रार्थनायां प्रचोदयात् ॥ २५ ॥
 तृतीयाष्टाक्षरस्यापि व्याघ्रतिः स्वरितोरिता ।
 एवं दशपदान्यस्यास्तयष्टाष्टाक्षराः स्मृताः ॥ २६ ॥
 षडक्षराय चत्वारः स्थुयतुर्व्विंशदक्षराः ।
 इत्यभूतं यदेतस्य देवस्य सवितुर्व्विभोः ॥ २७ ॥
 वरेष्वं भजतां पापविनाशनकरं परम् ।
 भर्गोऽस्माभिरभिध्यातं धियस्तन्नः प्रचोदयात् ॥ २८ ॥
 उक्तैवमत्र गायत्री पुनस्तच्छिर उच्यते ।
 आपो ज्योतीरस इति सोमाम्न्योस्तेज उच्यते ॥ २९ ॥
 तदात्मकं जगत् सर्व्वं रसस्तेजोद्वयं स्मृतम् ।
 अमृतं तदनागित्वाद्बहुत्वाद्ब्रह्म उच्यते ॥ ३० ॥
 यदानन्दात्मकं ब्रह्म सत्यज्ञानादिलक्षणम् ।
 तद्भूर्भुवः स्वरित्युक्तं सोऽहमित्योमुदाहृतम् ॥ ३१ ॥
 एतत्तु वेदसारस्य गिरस्त्वाच्छिर उच्यते ।
 लक्षणैरिति निर्दिष्टे वेदसारे सुनिष्ठितः ॥ ३२ ॥
 फलार्थी फलमाप्नोति सुमुत्तुर्मोक्षमृच्छति ।
 जपस्यूपसि चोत्थाय कृतशौचविधिर्द्विजः ॥ ३३ ॥
 दन्तानां धावनञ्चैव जिह्वानिलेखनादिकम् ।
 धत्वा स्नात्वा समाचम्य मन्त्रपूतेन वारिणा ॥ ३४ ॥

आपोहिष्ठामयाद्याभिर्ऋग्भिस्त्रिभिरिव च ।
 अभ्युक्ष्य शुद्धदेहः सन् गृहीत्वान्नलिना जलम् ॥ ३५ ॥
 आदित्याभिसुखो भूत्वा तद्गतात्मोर्ध्वलोचनः ।
 वेदसारं जपन् ज्योतिर्मूलभूतं परात्परम् ॥ ३६ ॥
 हृत्स्थं सर्वस्य लोकस्य मण्डलान्तर्व्यवस्थितम् ।
 चिन्तयन् परमात्मानमपस्तूर्ध्वं विनिःक्षिपेत् ॥ ३७ ॥
 एनस्ताः प्रतिनिघ्नन्ति जगदाप्याययन्ति च ।
 ततः प्रदक्षिणीकृत्य पुनराचम्य संयतः ॥ ३८ ॥
 क्रमात्तारादिमन्त्राणामृष्यादीन् विन्यसेत् सुधीः ।
 तत्र तु प्रणवस्यादाहपरुक्तः प्रजापतिः ॥ ३९ ॥
 छन्दसु देवी गायत्री परमात्मा च देवता ।
 जमदग्निभरद्वाजभृगुगौतमकाश्यपाः ॥ ४० ॥
 विश्वामित्रो वसिष्ठाख्य ऋषयो व्याहृतीरिताः ।
 गायत्र्याष्णिगनुष्टुप् च बृहती पङ्क्तिरेव च ॥ ४१ ॥
 त्रिष्टुब्जगत्यौ छन्दांसि कथ्यन्ते देवता अपि ।
 सप्तार्चिरनिलः सूर्यो वाक्पतिर्व्वरुणो वृषा ॥ ४२ ॥
 विश्वेदेवा इति प्रोक्ताः सप्तव्याहृतिदेवताः ।
 छन्दुर्वांसोरुयुग्मेषु सोदरेषु क्रमाश्रयेत् ॥ ४३ ॥
 विश्वामित्रं च गायत्र्या ऋषिं छन्दः स्वयं स्मृतम् ।
 सविता स्याद्देवता च ब्रह्मा शिरऋषिः स्मृतः ॥ ४४ ॥
 छन्दसु देवी गायत्री परमात्मा च देवता ।
 स्थानेषु पूर्व्वमुक्तेषु सतारा व्याहृतीर्न्यसेत् ॥ ४५ ॥
 गायत्रीं शिरसा विद्वान् जप्याक्षिः स्यादुपासना ।
 हृदयेऽधस्तथोर्ध्वं च महादिक्ष्वपि संयतः ॥ ४६ ॥
 व्यापयेद्गाहृतीः सम्यग्गायत्रीं च शिरोयुताम् ।
 मार्थं संस्मृत्य संजप्याक्षिविधं जपलक्षणम् ॥ ४७ ॥

आत्मन्यधोपरि च दिग्भास्ताः समुपागयेत् ।
 गायत्रीं पूर्व्ववज्जप्यात् स्वाध्यायविधिरीदृशः ॥ ४८ ॥
 एतन्नयं त्रिगः कुर्यादृजुकायस्वनन्यधीः ।
 निरुच्छासः स विज्ञेयः प्राणायामो मनीषिभिः ॥ ४९ ॥
 ध्यानस्य केवलस्यास्य व्याख्याने दर्शितः क्रमः ।
 विव्याहृत्यादिमभ्यस्येदृगायत्रीं सन्ध्ययोः सुधीः ॥ ५० ॥
 गतं वाय सहस्रं वा मन्त्रार्थगतमानसः ।
 पूर्व्वं प्रपञ्चयागोक्तान् गाणपत्यजपादिकान् ॥ ५१ ॥
 निपिन्यासोदिकान् साङ्गान् (१) यद्वन्यासादिसंयुतान् ।
 सनिजप्यादिकान् सर्व्वान् विदध्याद्विधिवद्बुधः ॥ ५२ ॥
 पादसन्धिवत्तुष्कान्भुजाभिहृद्बलदोर्हये ।
 सन्ध्यास्यनासागण्डाक्षिकर्णभूमस्तकेष्वपि ॥ ५३ ॥
 धारुणैन्दवयाम्यप्रागूर्ह्येगु सुखेषु च ।
 क्रमेण वर्णान् विन्यस्येदृगायत्रया मन्त्रवित्तमः ॥ ५४ ॥
 गिरोभूमध्यनयनवक्त्रकण्ठेषु (२) वै क्रमात् ।
 हृन्नाभिगुह्यजान्वाख्यपादेष्वपि पदाग्र्यसेत् ॥ ५५ ॥
 सत्रह्नाविष्णुरुद्रैश्च सेखरेः सप्तदागिवैः ।
 सप्तज्वात्माह्वयैः (३) कुर्यादङ्गन्यासं समाहितः ॥ ५६ ॥
 एवं कृत्वा तु सिद्धयं गायत्रीं दीक्षितो जपेत् ।
 अथ त्रिगुणितप्रोक्ते विचित्रे मण्डलोत्तमे ॥ ५७ ॥
 शक्तिभिः प्राक् सशुक्ताभिः सौरं पीठं समर्चयेत् ।
 तत्र निःक्षिप्य कलशं यथापूर्व्वोपचारतः ॥ ५८ ॥

(१) "भार्गान्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "गण्डेषु" इति पाठान्तरम् ।

(३) "सप्तज्वात्माह्वयैः" इति पाठान्तरम् ।

गव्यैर्वा पशुभिः क्षाथजलैर्वा पूरयेत्ततः ।

तस्मिन्नावाह्य कलशे शक्तिमित्यं विचिन्तयेत् ॥ ५८ ॥

मन्दाराक्षयरोचनाञ्जनजवाच्छाभैः(१) भूखैरिन्दुमः-

द्रवोद्यन्मुकुटाङ्गसन्ततचतुर्विंशार्णचित्रा तनुः ।

अले चारिगदाह्वयौ गुणकपालाख्यौ च पाशाङ्गुलि-

ष्टाभीतीर्हधती भवेद्भवदभीष्टोज्जाविनी तारणी ॥ ६० ॥

संचिन्त्य भर्त्तारमिति प्रभाषां त्रिशक्तिमूर्त्तिः प्रथमं समर्थः ।

आदित्यगत्तयाख्यचतुष्टयेन यजिहितीयावरणे दिनेशम् ॥ ६१ ॥

प्रह्लादिनी'प्रभा नित्या सविश्वम्भरसंज्ञिका (२) ।

विलासिनीप्रभावत्यौ जया शान्ता (३) क्रमादयजेत् ॥ ६२ ॥

कान्ता दुर्गासरस्वत्यौ विद्या रूपाद्वया तथा ।

विशालेशा व्यापिनी च विमलाख्या क्रमादयजेत् ॥ ६३ ॥

तमोपहारिणी सूक्ष्मा विश्वयोनिर्जयावहा ।

पद्मानया परा शोभा भद्ररूपा(४) तथा यजेत् ॥ ६४ ॥

मातृभिः सारुणान्ताभिः पष्ठरथो सप्तमी चहैः ।

आदित्यपार्श्वदन्तैरप्यष्टमीन्द्रादिभिः सुरैः ॥ ६५ ॥

आष्टतिः कथितश्चेति विधानं परमीदृशम् ।

गन्धादिभिर्निवेद्यान्तैर्दिनेयं सम्यगर्चयेत् ॥ ६६ ॥

अथ पुनरुसमभिषिञ्चेत् संयतचित्तश्च देशिकः शिष्यम् ।

कृतहुतविधिमपि विधिवद्विहितवलिं दत्तदक्षिणं शुरवे ॥ ६७ ॥

भूयस्वचरलचं गायत्रीं संयतात्मको जघा ।

जुहुयात् पायसघृततिलदूर्वाभिर्दुग्धतरुसमिद्धिरपि ॥ ६८ ॥

एकैकं त्रिसहस्रं मन्त्री समभीष्टसिद्धये सुप्त्यै ।

अक्षरसहस्रसंख्यं मुख्यतरैः केवलैस्तिलैर्जुहुयात् ॥ ६९ ॥

(१) "जवाभाभै" इति पाठान्तरम् ।

(२) "शोता" इति पाठान्तरम् ।

(३) "विशालहरसंज्ञिका" इति पाठान्तरम् ।

(४) "पद्मदया" इति पाठान्तरम् ।

दुरितोच्छेदनविधये मन्त्री दीर्घायुषे च विगदमतिः ।
 आयुःकामो जुहुयात् पायसहविराज्यैः केवलान्यैश्च ॥ ७० ॥
 दूर्वाभिः सतिनाभिः सर्वैस्त्रिसहस्रसंख्यकं मन्त्री ।
 अथवा त्रिमधुरसितैरङ्गैर्जुहुयात् सरोरुहैरयुतम् ॥ ७१ ॥
 नटयैरपि भूयो भवति मनोन्नतः स मन्दिरं लक्ष्मणः ।
 अन्नाद्यर्थैरपि पानागैर्वैद्यवर्धसे जुहुयात् ।
 सर्वैरेतैर्जुहुयात् सर्व्यफलाप्त्यै द्विजैश्चरो मतिमान् ॥ ७२ ॥
 इति परमरहस्यं वेदसारस्य सारं
 गदितमज सुखैर्योगिभिर्ध्यानगम्यम् (१) ।
 अमुमय जपहोमध्यानकाले य एवं
 भजति स तु विमुक्तः कर्मभिर्भुक्तिमेति ॥ ७३ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे एकीनविंशः पटलः ॥ * ॥

(१) "ज्ञानागम्यम्" इति पाठान्तरम् ।

विंशः पटलः ।

अथ वक्ष्यामि विद्यायास्त्रिष्टुभः प्रवरं विधिम् ।
 ऋषिच्छन्दोदेवताभिरङ्गन्यासक्रमैः सह ॥ १ ॥
 मरीचिः काश्यपो नाम ऋषिच्छन्दः स्वयं स्मृतम् ।
 देवता जातवेदोऽग्निरुच्यन्तेऽङ्गान्यतो मनोः ॥ २ ॥
 नवभिः सप्तभिः पङ्क्तिभिः सप्तभिश्च तथाष्टभिः ।
 सप्तभिर्मूलमन्त्रेण कुर्यादङ्गानि वर्णकैः ॥ ३ ॥
 अङ्गुष्ठगुल्फजङ्घासु जानूरुकटिगुह्यके ।
 सनाभिद्वयोरोजपार्श्वयुक्पृष्ठकेषु च ॥ ४ ॥
 स्कन्धयोरुभयोर्मध्ये बाहुमूलोपवाङ्गेषु ।
 प्रकर्परप्रकोष्ठेषु मणिवन्धतलेषु च ॥ ५ ॥
 सुखनासाक्षिकर्णेषु मस्तकस्तिष्कमूर्धसु ।
 विन्यसेदक्षगन्धर्वा क्रमान्मन्त्रसमुद्भवान् ॥ ६ ॥
 शिखानलाटदृक्कर्णयुगोष्ठरसनासु च ।
 सकण्ठबाहुद्वत्कुक्षिकटिगुह्योरुजानुषु ।
 जङ्घाचरणयोर्न्यसेत् पदानि त्रिष्टुभः सुधीः ॥ ७ ॥
 उद्यद्विद्युत्करालाकुलहरिगलसंस्थारिण्डासिखेटे-
 विन्वासाख्यविशूलानरिगणभयदा तर्जनीचादधाना ।
 चर्मासुदृगूर्णदोभिः (१) प्रहरणनिपुणाभिवृता कन्यकाभिः
 दंद्यात्कार्शानवीष्टांस्त्रिनयनलसिता चापि कान्धायनी वः ॥ ८ ॥
 इति विन्यसादेहसु कुर्याज्जप्यादिकाः क्रियाः ।
 दीक्षा प्रवर्त्यते पूर्वं यथावहेगिकोत्तमैः ॥ ९ ॥

(१) "चर्मासुदृगूर्णदोभिः" इति पाठान्तरम् ।

ततोऽमृतकृतिः संप्रोक्ता म्यात्रयोगविधिस्ततः ।
 दीक्षकादचराख्यादो गक्त्यावेष्ट्य ततोवह्निः ॥ १० ॥
 यन्त्रं पङ्कगुणितं कृत्वा दुर्व्यर्णलक्षितास्त्रकम् (१) ।
 वह्निरष्टदलं पञ्चं प्रोक्तलक्षणलक्षितम् ॥ ११ ॥
 अत्र पीठं यजेन्मन्त्री क्रमात् सनवग्रक्तिकम् ।
 जया सविजया भद्रा भद्रकाली सुदुर्मुखी ॥ १२ ॥
 व्याघ्रसिंहमुखी दुर्गा त्रिष्टुभो नव गक्तयः ।
 तत्राधाय घटं गव्यक्वाथमूत्रपयोऽश्वसाम् ॥ १३ ॥
 एकेन पूरणं कृत्वा आवाह्य च विभावसुम् ।
 आह्वतेर्बृहिरग्न्यादिपादाष्टकविनिःसृताः ॥ १४ ॥
 मूर्त्तिरिभ्यर्चयेदग्नेर्जातवेदादिकाः क्रमात् ।
 पृथिव्यम्बुनलेरानप्यात्मनेपदसंयुतान् ॥ १५ ॥
 अर्चयेद्दित्तु कोणेषु निवृत्त्यादीर्यथाक्रमम् ।
 दिक्षेकादशसंख्याः स्युर्जाणांश्च वर्णशक्तयः ॥ १६ ॥
 लोकपालांश्च तद्देतीर्विधिनेति समर्चयेत् ।
 जागता तपनी वेदगर्भा दहनरूपिणी ॥ १७ ॥
 सेन्दुषण्डा शुभ्रहन्त्री सनमयारिणी तथा ।
 वागीश्वरी भद्रवहा सोमरूपा मनोजवा ॥ १८ ॥
 मरुद्देगा रात्रिसंज्ञा (२) तीव्रकोपा यशोवती ।
 तोयात्मिका तथा नित्या दयावत्यपि ह्यारिणी ॥ १९ ॥
 तिरस्क्रिया वेदमाता तथा स्वादभरप्रिया ।
 समाराध्या नन्दिनी च परा रिपुविमर्दिनी ॥ २० ॥
 पथो च दण्डिनी तिग्मा दुर्गा गायत्रिसंज्ञिका ।
 निरवद्या विगानाक्षी ज्ञासोद्वाहा च नादिनी ॥ २१ ॥

(१) “दुर्व्यर्णलक्षितास्त्रकम्” इति पाठान्तरम् ।

(२) “रात्रिसंज्ञा” इति पाठान्तरम् ।

वेदना वज्रिगर्भा च सिंहवाहाद्वया तथा ।
 धुर्या दुर्विषदा चैव रिरंसा तापहारिणी ॥ २२ ॥
 त्यक्तदोषा निःसपत्ना चत्वारिंशच्चतुर्युताः ।
 अभिषिच्य पुनः शिष्यं कुम्भादीन् गुरुराहरेत् ॥ २३ ॥
 ईदृशं यन्त्रमारुह्य जपेच्छिष्यः सुयन्त्रितः ।
 मन्त्राक्षरसहस्रन्तु सिद्धार्थं गुरुसन्निधौ ॥ २४ ॥
 सर्वजापेषु चाग्नेय्या गायत्र्या द्विगुणो जपः ।
 कर्त्तव्यो वाञ्छितावाप्त्यै रक्षायै कार्यसिद्धये ॥ २५ ॥
 तिलराज्यऽनलजीरह्वेधहविराज्यकैः ।
 सर्पिःसिक्तैः क्रमाद्धोमः साधयेदीप्सितं नृणाम् ॥ २६ ॥
 चत्वारि चत्वारिंशच्च चतुःशतसमन्वितम् ।
 चतुःसहस्रसंयुक्तं प्रोक्तैर्द्रव्यैर्हुतक्रिया ॥ २७ ॥
 एवं संसिद्धमन्त्रस्य स्युरस्त्राद्याः क्रियामताः ।
 चत्वारि चत्वारिंशच्च वर्णानामस्तमिष्यते ॥ २८ ॥
 प्रलोमपाठो वर्णानामस्तमाहुर्मनीषिणः ।
 पादाष्टकमिदं विद्यात्ततोऽष्टाङ्गो मनुस्त्वयम् ॥ २९ ॥
 जगुःकामो मनुस्त्वेनं पादांस्तु प्रतिलोमतः ।
 जपेत्तथाहि मन्त्रोऽयं क्षाल्यते दुष्टदूषितः ॥ ३० ॥
 आद्याः पञ्चाक्षराः पादास्तयः सप्ताक्षराः पदः ।
 पञ्चमथाथ पष्ठश्च द्वौ तु पादौ पञ्चक्षरी ॥ ३१ ॥
 पञ्चाक्षरी तदन्तौ च तेषां भावो निगद्यते ।
 आद्यं ज्ञानेन्द्रियं कान्धं द्वितीयं पाञ्चभौतिकम् ॥ ३२ ॥
 तृतीयं धातवः सप्त चतुर्थं वर्णमसकम् ।
 षड्भूतयः पञ्चमं स्यात् पष्ठः पादकौशिको मतः ।
 सप्तमथाष्टमः पादः शब्दाद्यं वचनादिकम् ॥ ३३ ॥

साङ्गः सप्रतिपत्तिकः सगुरूपद्वन्द्वप्रणामक्रियी-
 जाप्योऽन्यादिसदन्तकोऽन्तविगतो वर्णप्रतीपस्तथा ।
 गुर्वादेशविधानतश्च विधिब्रह्मातो मनुर्मन्त्रिणा
 तत्तत्कार्यसमाप्तयेऽखिनविपद्धान्तीघभानूदयः ॥ ३४ ॥
 अनुलोमजपोऽङ्गानामपि पाठोऽनुलोमकः ।
 प्रतिलोमानि तानि स्युः प्रतिलोमविधौ तथा ॥ ३५ ॥
 अन्तपादप्रतीपे हि तथा तानि भवन्ति हि ।
 वर्णप्रतीपे हि तथा मात्रा च प्रतिलोमके ॥ ३६ ॥
 प्रतिपत्तिविशेषांश्च तत्र तत्र विवचनः ।
 गुर्वादेशविधानेन प्रविदध्यान्त्रचान्यथा ॥ ३७ ॥
 लपः पुरोक्तसंख्यः स्यादुत्कृतिस्तथा भवेत् ।
 क्षीरहृत्समिद्राजीतिलहव्यष्टैः क्रमात् ॥ ३८ ॥
 अथवा पञ्चगव्योत्पचरूपा हुतमुच्यते ।
 प्रत्यङ्मुखेन कर्त्तव्यं प्रायोजपहुतादिकम् ॥ ३९ ॥
 तत्र स्युर्मन्त्रवर्णभ्यस्तावत्यो वज्रदेवताः ।
 प्रत्येकमाहतास्तास्तु पञ्चकेन नतभ्रुवाम् ॥ ४० ॥
 तत् पञ्चकञ्च प्रत्येकमाहृतं पञ्चभिः पृथक् ।
 प्रत्येकं पञ्चकानाञ्च पोङ्गगाहतिरिच्यते ।
 प्रत्येकं पोङ्गगानाञ्च कीटयः परिचारिकाः ॥ ४१ ॥
 इत्येकाक्षरजात् पूर्वोदेकस्मात् पोङ्गगात्मकात् ।
 एतावत्यस्तु जातास्तद्विस्तारं पुनरुच्येत् ॥ ४२ ॥
 तत्र त्विन्द्रियजाः प्रोक्ता देवतास्तूर्द्धदृष्टयः (१) ।
 तिर्यक्षो भौतिकाः प्रोक्ता धातूत्यास्तूभयाननाः ॥ ४३ ॥
 कर्मिणामूर्द्धवदनास्तिर्यक्षयाय कोशजाः ।
 क्षीया सुखदयोपेता गोचरोत्याः स्त्रियो मताः ॥ ४४ ॥

अधोगुखाश्च तिर्य्यश्च इत्युक्तो मूर्त्तिसंग्रहः ।
 आभिः सर्वाभिरपि च शिखाभिर्जातवेदसः ॥ ४५ ॥
 व्याप्यते परराष्ट्रेषु वृक्षगुल्मलतादिकम् ।
 आरम्भे मानुषाणि स्युर्नक्षत्राण्याभिचारिके ।
 कर्म्मण्यासुरभानि स्युर्देवानि स्युस्तथा हृती ॥ ४६ ॥
 अन्त्याश्वीन्दर्कादितिगुरुहरिमित्रानिलाङ्गणा देवाः ।
 पूर्वोत्तरचयीयमहरविधयो मानुषाः परेऽसुरभाः ॥ ४७ ॥
 नन्दास्वारभ्य रिक्तासु प्रयोन्यात्मनि संहरेत् ।
 भद्रासु संग्रहं कुर्याज्जयासु तु विधेयतः ॥ ४८ ॥
 आरेणारभ्य मन्देन प्रयोन्यादित्यवारके ।
 संहरेत् संग्रहं कुर्याद्दारे त्वाचार्य्ययोः मुधीः ॥ ४९ ॥
 चरेर्विष्टब्धोभयकैराहरेदभ्यसेत् स्थिरैः ।
 दिनास्त्रं दिनकदयुक्तं चारग्रहसमन्वितम् ॥ ५० ॥
 कृत्तिकादि च क्षत्यान्तं क्षत्यास्त्रं जातवेदसः ।
 नक्षत्रात्मा हुतागः श्यात्तिष्यात्मेन्दुरुदाहृतः ॥ ५१ ॥
 ताभ्यां करोति दिनहृदिसर्गादानकर्म्मणी ।
 इत्येष निपुणो मन्त्री प्रयोगादन्यथात्महा ॥ ५२ ॥
 रक्षानिग्रहकर्म्मणोरनुपराग्वक्त्राप्रधानाकृति
 प्रख्या मन्त्रविधानविश्व दिशि दिश्येकादगैकादग ।
 संस्थाप्य क्रमशोऽचरोदितरुचीः शक्तीर्जपेद्वा मनुं
 मय्यग्वा जुहुयादनु प्रतिगतीमिहैव समाराधयेत् ॥ ५३ ॥
 पीताऽयोमुष्टिगदाहस्ता महिषान्धमयुतपुष्पाकैः ।
 वैभीतकारिष्टसमित्कोद्रवकैः स्तम्भयेच्च हुतविधिना ॥ ५४ ॥
 सुचिता पागाद्गुगुम्बिगमद्धारिप्रवाहमभिव्या ।
 वेतमममिदाहुत्वा मधुरयुजा महुः वगयेद्गुर्गा ॥ ५५ ॥

साङ्गः सप्रतिपत्तिकः सगुरुपद्वन्द्वप्रणामक्रियो-
 जाप्योऽग्न्यादिसदन्तकोऽन्तविगतो वर्णप्रतीपस्तथा ।
 गुर्वादेशविधानतश्च विधिब्रह्मातो मनुर्मन्विणा
 तत्तत्कार्यसमामयेऽखिलविपद्धान्तीघभानूदयः ॥ ३४ ॥
 अनुलोमजपोऽङ्गानामपि पाठोऽनुलोमकः ।
 प्रतिलोमानि तानि स्युः प्रतिलोमविधौ तथा ॥ ३५ ॥
 अन्तपादप्रतीपे हि तथा तानि भवन्ति हि ।
 वर्णप्रतीपे हि तथा मात्रा च प्रतिलोमके ॥ ३६ ॥
 प्रतिपत्तिविशेषांश्च तत्र तत्र विचक्षणः ।
 गुर्वादेशविधानेन प्रविदध्यात्रचान्यथा ॥ ३७ ॥
 जपः पुरोक्तसंख्यः स्यादुतकृत्स्निस्तथा भवेत् ।
 क्षीरवृक्षसमिद्राजीतिलहृद्यष्टैः क्रमात् ॥ ३८ ॥
 अथवा पञ्चगव्योत्पचरुणा हुतमुच्यते ।
 प्रत्यङ्मुखेन कर्त्तव्यं प्रायोजपहुतादिकम् ॥ ३९ ॥
 तत्र स्युर्मन्त्रवर्णेभ्यस्तावत्यो वज्रिदेवताः ।
 प्रत्येकमावृतास्तासु पञ्चकेन नतभ्रुवाम् ॥ ४० ॥
 तत् पञ्चकञ्च प्रत्येकमावृतं पञ्चभिः पृथक् ।
 प्रत्येकं पञ्चकानाञ्च षोडशावृत्तिरिष्यते ।
 प्रत्येक षोडशानाञ्च कोटयः परिचारिकाः ॥ ४१ ॥
 इत्येकाक्षरजात् पूर्व्यादेकस्मात् षोडशात्मकात् ।
 एतावत्यसु जातास्तद्विस्तारं पुनरुच्येत् ॥ ४२ ॥
 तत्र त्विन्द्रियजाः प्रोक्ता देवतास्तुर्द्विष्टयः (१) ।
 तिर्यक्षो भौतिकाः प्रोक्ता धातूयास्तूभयाननाः ॥ ४३ ॥
 अग्निजास्तूर्ध्वदनास्तिर्यक्षश्चाय कोशजाः ।
 क्षीया मुखदयोपेता गोचरोत्थाः स्त्रियो मताः ॥ ४४ ॥

अधोमुखाय तिर्यञ्च इत्युक्तो मूर्त्तिसंग्रहः ।
 आभिः सर्व्वाभिरपि च शिखाभिर्जातवेदसः ॥ ४५ ॥
 व्याप्यते परराष्ट्रेषु वृक्षगुल्मलतादिकम् ।
 आरम्भे मानुषाणि स्युर्नक्षत्राण्याभिचारिके ।
 कर्मण्यासुरभानि स्युर्देवानि स्युस्तथा हृतौ ॥ ४६ ॥
 अन्त्याश्वीनार्कादितिगुरुहरिमित्रानिलाङ्गना देवाः ।
 पूर्वोत्तरचयीयमहरविधयो मानुषाः परेऽसुरभाः ॥ ४७ ॥
 नन्दास्वारभ्य रिक्तासु प्रयोन्यात्मनि संहरेत् ।
 भद्रासु संग्रहं कुर्याज्जयासु तु विशेषतः ॥ ४८ ॥
 आरेणारभ्य मन्देन प्रयोन्यादित्यवारके ।
 संहरेत् संग्रहं कुर्याद्दारे त्वाचार्ययोः सुधीः ॥ ४९ ॥
 चरैर्विष्टब्धोभयकैराहरेदभ्यसेत् स्थिरैः ।
 दिनास्त्रं दिनकृद्युक्तं चारग्रहसमन्वितम् ॥ ५० ॥
 कृत्तिकादि च कृत्यान्तं कृत्यास्त्रं जातवेदसः ।
 नक्षत्रात्मा हुताग्नः स्यात्तिथ्यान्मेन्दुरुदाहृतः ॥ ५१ ॥
 ताभ्यां करोति दिनकृद्विसर्गादानकर्मणी ।
 इत्येष निपुणो मन्त्री प्रयोगादन्यथात्मज्ञा ॥ ५२ ॥
 रचानिग्रहकर्मणोरनुपरागवक्त्राप्रधानाकृति
 प्रख्या मन्त्रविधानविच्च दिशि दिश्येकादशैकादश ।
 संस्थाप्य क्रमशोऽक्षरोदितरुचीः शक्तीर्जपेद्वा मनुं
 सम्यग्वा जुहुयादनु प्रतिगतीसिद्धौ समाराधयेत् ॥ ५३ ॥
 पीताऽयोमुष्टिगदाहस्ता महिषान्धसयुतपुलाकैः ।
 वैभीतकारिष्टसमित्कोद्रवकैः स्तम्भयेच्च हुतविधिना ॥ ५४ ॥
 सुसिता पाशाङ्कुशयुग्विगलद्वारिप्रवाहसन्निभा ।
 वैतससमिदाहुत्या मधुरयुजा मङ्गु वगयेद्गुर्गा ॥ ५५ ॥

रक्ता पाशाङ्गुलिनी निशि फलिनीकेसरोद्भवैः पुष्पैः ।
 चन्दनरससंसिक्तैर्होमाद्दुर्गा वशीकरोति जगत् ॥ ५६ ॥
 लवणैस्त्रिमधुरसिक्तैस्तत्कृतया वा जुहोतु पुत्तल्या ।
 उडुतरकाद्यैर्नक्तं समाह्वानृपतिमपि वशे कुरुते ॥ ५७ ॥
 सकपालशूलपाशाङ्गुलिस्ताऽरुणतरा तथा दुर्गा ।
 आकर्षयेच्च लावणपुत्तल्या त्रिमधुराक्तया होमात् ॥ ५८ ॥
 ध्यात्वा धूम्रां मुसलत्रिशुलकरामस्थिभिर्य तोक्ष्यात्तैः ।
 कार्पासानां निम्बच्छदमेपष्टैः (१) हुंताच्च विद्देपः ॥ ५९ ॥
 धूम्रा तर्ज्जनिशूलाहितहस्ता विपदलैः समाहिपाज्यैः ।
 होमाच्च मरिचसर्पपचरुभिरजारुधिरसेचितैरटयेत् ॥ ६० ॥
 शिखिशूलकराग्निनिभा सर्पपतैलाक्तमत्तवीजैश्च ।
 मरिचैर्व्या राजियुतैर्होमादहितान् विमोहयेद्दुर्गा ॥ ६१ ॥
 कृत्वा शूलासिकरा रिपुदिनवृक्षोद्भवैः समिन्धवैः
 व्रणकृदृष्टतसंसिक्तैर्होमाभ्यारयति मासतो दुर्गा ॥ ६२ ॥
 नक्षत्रवृक्षसमिधो मरिचानि च तीक्ष्णाहिद्गुगुलानि ।
 मारणकर्मणि विहितान्यारुक्करस्त्रेहसिक्तानि ॥ ६३ ॥
 नक्षत्रवृक्षसमिधां विलिखितसाध्याभिधानकर्मवताम् ।
 सचतुष्टवारिगत्तत्त्वयुजां होमकर्म मारणकरम् ॥ ६४ ॥
 मरिचं चोद्गमेतं प्रत्यक्पुष्पीपरागसम्भिन्नम् ।
 चण्णाभःपरिलुलितं प्रसेचयेद्दृक्चक्षुःपुत्तल्या ॥ ६५ ॥
 हृदये वदने च रिपोः सम्मुखतः संप्रतिष्ठिते वायोः ।
 जूर्ण्यभिभूतोऽरिः स्यात्तत्कृत्यनात् पक्षमाचकान्म्रियते ॥ ६६ ॥
 शैव प्रतिकृतिरसकृत्प्रतिष्ठितसमीरणा च विगदधिया ।
 तीक्ष्णस्त्रेहानिषा विलोमजापेन तापनीयाम्नी ॥ ६७ ॥

विधिना ज्वरविदः स्यादपघ्नहोमेन हानिरङ्गस्य ।
 सर्वाङ्गुल्या मरणं प्राप्नोति रिपुर्न तत सन्देहः ॥ ६८ ॥
 प्राक्प्रोक्तान् भूतवर्णान् दशदशयुगशी विन्दुयुक्तान्नमोऽन्तान्
 योनेर्मध्यास्त्रिमध्येष्वपि पुनरथ संस्थाप्य भूताभवर्णान् ।
 वर्णैस्तैः साकमग्नेर्मनुमपि कुलिशायैः स्वचिह्नैः समेतं
 कुर्यात् कर्माणि सम्यक् पटुविशदमतिः स्तम्भनाद्यानि मन्त्री ॥ ६९ ॥
 उदहादिनलाः कोणासौ चतुर्थार्णकावसौ धाराम् ।
 दृष्ट्यै द्वितीयरक्षा वङ्गेरहन्दयोनिकादियसाः ॥ ७० ॥
 मरुतः कपोलविन्दुकपञ्चमवर्णाः शहौ तथा व्योम्नः ।
 मनुष्य परेष्वपि मन्त्री करोतु कर्माणि तस्य संसिद्धैः ॥ ७१ ॥
 उन्नतत्वेननेत्रद्रुमभवसमिधां सप्तसाहस्रकान्तं
 प्रत्येकं राजितैलालुलितमथ हुनेन्माहिषाज्याभुतं वा ।
 कृत्वाष्टम्याद्यमेवं सुनियतचरितः समरात्रं निशायां
 नि.सन्देहोऽस्य शत्रुस्त्वजति किल निजं देहमाविष्टमोहः ॥ ७२ ॥
 सामुद्रे च सहिंशुजीरकविपैः साध्यर्क्षवृक्षाकृतिं
 कृत्वाधोवदनां जले घटकटाहादियिते क्वाथयेत् ।
 सप्ताह ज्वलनं जपन् विषतरीर्यक्ष्या शिरस्ताडनं
 कुर्वन् सप्तदिनान्तरे यमपुरस्त्रीङ्गापरः स्यादरिः ॥ ७३ ॥
 अर्कस्यन्दनब्रदपद्मगमुखग्रस्ताद्दिमाशाम्बरं
 न्यग्बर्तं तिलजाभुत विषहतं दीप्तं करैर्भास्यतः ।
 वायुप्रेरितवज्रिमण्डलमहाज्वालाकुलास्यादिकं
 ध्यायन् वैरिणमुत्तिष्ठेत् जलममुं मन्दं जपन् नृत्यवे ॥ ७४ ॥
 आर्द्राशकोऽग्निमनुना त्वथ समरात्रं
 सिद्ध्यैतैललुलितैर्मरिचैर्जुहोतु ।
 आरभ्य विष्टिदिवसेऽरिनरः प्रलाप-
 मूर्च्छान्वितेन विषयीक्रियते ज्वरेण ॥ ७५ ॥

तालस्य पत्रे भुजपत्रके वा मध्ये लिखेत् साध्यनराभिधानम् ।
 अयाभितो मन्त्रमिमं विलोमं विलिख्य भूमौ विनिखन्य तत्र ॥ ७६ ॥
 प्राधाय वैश्वानरमादरेण समर्थं सम्यग्भरिचैर्जुहोतु ।
 तीव्रो ज्वरस्तस्य भवेत् पुनस्ततोये क्षिपेदश्वतमः स भूयात् ॥ ७७ ॥
 सिंहस्या शरनिकरैः कृशानुवक्त्रैर्धावन्तीं रिपुमनुधावमानमेनाम् ।
 संचिन्त्य क्षिपतु जलं दिनैश्चविष्ये जघ्रामुं मनुमपि चाटनाय शीघ्रम् ॥ ७८ ॥
 कृत्वा स्यण्डिलमण्डले भगवतीं न्यासक्रमादर्चयेद्
 गन्धाद्यैः पुनरन्वसा च विकिरेन्मन्त्री निशायां वलिम् ।
 जघ्ना मन्त्रममुच्च रोगसंहिताः कृत्वा निरुक्त्या कृता-
 स्तांस्तान् भूतपिशाचवैरिविहितान् दुःखानसौ नाशयेत् ॥ ७९ ॥
 विधिवदभिज्वाल्यानलमन्वहमाराध्य गन्धपुष्पाद्यैः ।
 सन्ध्यासु जपाच्च मनुरयमाकाङ्क्षितसर्व्वसिद्धिकल्पतरुः ॥ ८० ॥
 कुसुमरसनितलोणैर्व्वारुणवदनो जुहोतु सन्ध्यासु ।
 मन्त्रार्णसस्यमग्नेरैक्येन द्वावयेदरीनचिरात् ॥ ८१ ॥
 शुद्धैश्च तण्डुलैरथ हविरपि निष्पाद्य पञ्चगव्यमपि ।
 सृष्टेन तेन जुहुयादष्टसहस्रं समेतसम्पातम् ॥ ८२ ॥
 प्रागितसम्पातस्य स्याद्रक्षा सर्व्वथैव साध्यस्य ।
 प्राङ्गणमन्दिरयोरपि निखनेत् द्वारेऽवशिष्टसम्पातम् ॥ ८३ ॥
 कृत्वा नश्यति तस्य वीक्षितेन ग्रहादयो भीत्या ।
 कर्त्तारमेति कुपिता कृत्वा सर्व्वान्ना च नागयति ॥ ८४ ॥
 ब्रह्मद्रुमफलकान्ते मन्त्रितमः सप्तसप्तकोष्ठयुते ।
 कोणोदराणि हित्वा मायावीजं सकाम मध्यगते ॥ ८५ ॥
 विनिखेत् क्रमेण मन्त्राक्षराद्य गिष्टेषु तेषु कोष्ठेषु ।
 तत्र मरुतः प्रतिष्ठां विधाय निधाय यद्धिमपि जुहुयात् ॥ ८६ ॥
 शान्तेनाटमहस्रं फलकोपरि सम्यगात्तसम्पातम् ।
 विप्रतिपत्तिधराया निखनेन्नश्यत्युपद्रवाः सद्यः ॥ ८७ ॥

सिकताचरुगव्याश्मकमृदां प्रतिष्ठा विधीयते सिद्धे ।
 प्रस्थादकघटमाना गृहपुरराष्ट्राभिगुप्तये सिकताः ॥ ८८ ॥
 मध्येऽष्टागान्तासु च कुण्डानामारचय्य नवकमपि ।
 विधिना निवपेत् क्रमशः सिंहधनुष्कागयायिनि दिनेषु ॥ ८९ ॥
 तिथिषु च (१) कालाष्टम्यां भेषु विशाखाग्निमूलभाग्येषु ।
 वारेषु मन्दवाक्पतिवर्जाः सर्वे प्रशस्यन्ते तथा ॥ ९० ॥
 हस्तयवणमघासु प्राजापत्ये च कर्म कुर्वीत ।
 द्वादशसहस्रसंख्यं प्रजपेद्गायत्रमपि यथोक्तम् ॥ ९१ ॥
 मध्ये च मूलमनुना तदायुधेरष्टदिक्षु चक्राद्यैः ।
 सकपालान्तैः पृथगपि संस्थापनकर्म निगदितं विधिवत् ॥ ९२ ॥
 तास्ताय देवता अपि परिपूज्य यथाक्रमेण मन्त्रितम् ।
 कुर्यादलिं दिनग्रहकरणेभ्यो लोकपालराशिभ्यः ॥ ९३ ॥
 सिकतापोङ्गकुङ्कुवं ब्रह्मद्रुमभाजनेऽन्नगव्याक्तम् ।
 निर्वपति यदि विधिना तं देवं ग्रामं करोति चतुरव्यात् ॥ ९४ ॥
 अर्केऽजस्येऽधिगायामपरिमितजलायां समादाय शुद्धाः
 सम्यक् संशोपयित्वातपमनु सिकताः शूर्पकोणैर्विगोध्य ।
 संशुद्धे पञ्चगव्ये सुमतिरय विनिःक्षिप्य ताः कुम्भसंस्था
 मन्त्राग्नौ मन्त्रजापी दिजतरुसमिधा भर्जयेत् कार्यहेतोः ॥ ९५ ॥
 एवं मृदुपलयोरधः संस्थाप्यन्ते सप्तगव्यास्ताः (२) ।
 वसुधाविप्रतिपत्तिष्वथ पुष्टिष्व कुर्वते क्रमगः ॥ ९६ ॥
 रथचरणदरगदाम्बुजहस्ता निष्टमगातकुम्भनिभा ।
 सप्ततपयोऽन्योद्दोमान्द्रहतीं लक्ष्मीं समाधेदुतां ॥ ९७ ॥
 ब्रीहिभिरन्नैः क्षीरैः समिद्धिरपि दुग्धवीरुधामाज्यैः ।
 मधुरतयमधुरैर्महतीमृहिं करोति द्रुतविधिना ॥ ९८ ॥

(१) "राशिषु च" इति पाठान्तरम् ।

(२) "एवं मृदुपलयोरधः संस्थाप्यन्ते सप्तगव्यास्तौ" इत्यपि पाठान्तरं दृश्यते ।

यद्वयदाब्धति पुरुषस्तत्तदमुष्य प्रभावतः साध्यम् ।
 सग्रहनक्षत्राब्धां सगिरिपुरग्रामकाननां वसुधाम् ॥ ८८ ॥
 साहिभूपोपलसुदधिं दहति हि मतिमानयन्नसेतेन ।
 एवं प्रोत्थापयति च मन्त्रेणानेन निशितधीर्मान्द्री ।
 पुंसां केन कियदा मन्त्रस्याख्यायतेऽस्य सामर्थ्यम् ॥ १०० ॥
 तस्मादेनं मनुवरमभौष्टास्ये संयताका
 जप्यान्नित्यं सङ्गतविधिमप्यादरादर्चयित ।
 भक्त्या कुर्यात् सुमतिरभिषेकादिकं कर्मजातं
 कर्तुं वान्यत् प्रवणमतिरत्रैव भक्तः सदा स्यात् ॥ १०१ ॥

॥ १०१ ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे त्रिंशः पटलः ॥ १०१ ॥

एकविंशः पटलः ।

अथाभिवक्ष्ये महिंतस्य मन्त्रस्यानुष्टुभः संग्रहतो विधानम् ।
 ऋष्यादिकैरङ्गपदैर्यथावद्दीक्षाजपाच्चाह्वनक्रमेण ॥ १ ॥
 ऋषिरभिहितो वसिष्ठश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता रुद्रः ।
 चाम्बकपदादिकः स्यान्मनुनामुनैव पङ्क्तिरुत्तरिह कथिता ॥ २ ॥
 त्रिभिस्तु वर्णैर्हृदयं गिरय चतुर्भिरष्टाभिरयो शिखा च ।
 उक्तं नवार्णैः कवचं तथाचि पञ्चार्णकं चाम्बकमस्त्रमाहुः ॥ ३ ॥
 चरणायसन्धिगुह्याधारोदरहृदयकन्धरेषु पुनः ।
 बाह्वोः सम्यग्रास्यघ्राणहृदयुतिभ्रूगीर्षेषु ॥ ४ ॥
 वर्णान् न्यस्य गिरोभ्रूद्वग्लगलहृदुदरगुह्येषु ।
 ऊर्ध्वोर्जान्वोः पदयोः पदैश्च मनुवित् क्रमेण विन्यस्येत् ॥ ५ ॥
 अक्षः स्वच्छारविन्दस्थितिरुभयकराद्वस्थितं पूर्णकुम्भं
 हाभ्यां वेदाक्षमाने निजकरकमलाभ्यां घटो नित्यपूर्णौ ।
 हाभ्या तौ च स्रवन्तौ गिरसि गगिकलावन्धुरे प्रावयन्तौ
 देहं देवो दधानः प्रदिशतु विगदाकल्पजातः श्रियं वः ॥ ६ ॥
 प्रासादोक्ते च पीठे गव्यैर्ज्वा दुग्धतरुकपायैर्ज्वा ।
 संपूर्य कलगमस्निन् महिगमावाह्य पूजयेद्भक्त्या ॥ ७ ॥
 अङ्गैराद्याकार्यैः पुनराहतिरष्टभिर्हितीया स्यात् ।
 मन्त्रार्णगतिभिः स्युः पुनश्चतस्रो दिगापवच्चाद्यैः ॥ ८ ॥
 चक्रेन्दुधरणितोयाननेरविद्यदात्मसंज्ञकाम्ने च ।
 पानुष्टुभमित्यष्टावरणं प्रोक्तं विधानवरमेवम् ॥ ९ ॥
 रमा राका प्रभा ज्योत्स्ना पूर्णोषा (१) पूरणी सुधा ।
 विष्ठा विद्या मिता मृदा सारा सत्या (२) गिवा निगा ॥ १० ॥

(१) "ज्योत्स्नापूरणी" इति पाठान्तरम् । (२) "हव्या" इति पाठान्तरम् ।

आर्द्रा प्रज्ञा परा मेधा कीर्त्तिः (१) शान्तिर्धृतिश्चैतिः ।
 धरोमा पावनी पद्मा शान्ताऽमीषा जयाऽमला ॥ ११ ॥
 हात्रिंशदिति निर्दिष्टाः शक्तयोऽनुष्टुभः क्रमात् ।
 शिवानुभावतो नित्यं जगदाध्याययन्ति याः ॥ १२ ॥
 इति परिपूज्य महेशं कलशजनैः समभिषेचयेच्छिष्यम् ।
 कनकाशुकरद्वयैर्गुरुमपि परिपूज्य मनुमतः सिद्धै (२) ॥ १३ ॥
 प्रजपेत्तत्राष्टत्या द्रव्यैर्जुहुयाज्जपावसाने च ।
 वित्त्वपलागौ खदिरवटसिद्धार्थदौग्धदुग्धानि ॥ १४ ॥
 दधि दूर्ध्वेति दशैतान्याज्यसमेतानि होमवस्तूनि ।
 एकैकगः सहस्र दशभिर्हुत्वा प्रतर्प्य विप्रांश्च ।
 भवति नरः सिद्धमनुष्मन्त्वेण च सर्वकर्मकर्त्ता स्यात् ॥ १५ ॥
 विल्लैरयुतं हुत्वा महतीं लक्ष्मीमवाप्नुयाद्विप्रः ।
 तावद्विर्दिजहृचैर्दिजः त्रियं पुष्कलामवाप्नोति ॥ १६ ॥
 खदिरसमिदयुतहोमात्तेजोबलपुष्टिमाप्नुयाद्विष्टाम् ।
 न्यग्रोधायुतहोमादनधान्यसमृद्धिमेति न चिरं ॥ १७ ॥
 अयुतं तिनैः प्रलुह्यन्नपमृत्योः पाप्मनो विसृक्तः स्यात् ।
 सिद्धायोयुतहोमैर्वैरिणमपमृत्युमपि विनाशयति ॥ १८ ॥
 पायसहुतेन परमा रमामयायुर्यशो लभेन्नर्त्तयः ।
 दुग्धहुताच्छान्तिः स्यात् परकृत्या नश्यति त्रिय नभते ॥ १९ ॥
 दधिहोमनोऽन्नवान् स्यात् संवल्लनकारं च तद्वदन्ति ब्रुधाः ।
 दूर्वायुतेन लुह्यन् रोगान्निर्वाणस्य सर्वमपमृत्युम् ।
 गर्वितधीरष्टाना विप्रवरः सर्वथा गत जीवेत् ॥ २० ॥

(१) "शान्ति" इति पाठान्तरम् ।

(२) "सिद्धै" इति पाठान्तरम् ।

निजजन्मदिने पयोऽन्धसा वा शतवीर्यावितयैः पयोघृताक्तैः ।
जुहुयाच्च शतं च विंशतिं यः स लभेदायुररोगितां चिराय ॥ २१ ॥

काश्मर्यदारुसमिधां त्रिशतं समेत-
सर्पिः पयोऽन्नसहितं त्रिदिनं जुहोतु ।
विप्रान् प्रतर्प्य च गुरुन् परिपूज्य सम्य-
ग्दीर्घे विमुक्तगदमायुरवाप्तुकामः ॥ २२ ॥

स्नात्वा चार्कमुखोऽश्वसि स्थित इमं मन्त्रं सहस्रं जपे-
दायुष्यं प्रतिपर्व्वं दुग्धहविषा होमो महाशीघ्रदः ।
लाजाभिर्निजवाञ्छिताय हवनात् कन्याशु संदीयते ।
स्वादहस्तनजद्वहोमविधिना वर्णान् वगे स्थापयेत् ॥ २३ ॥

गायत्रिवर्णपरिपूर्णतनुश्च भानु-
स्त्रिष्टुब्बिशिष्टमहिमा सहितः कृशानुः ।
आनुष्टुभाक्षरसमग्ररुचिः शगाद्धो
दद्युः समुद्यतममी परिवाञ्छितं वः ॥ २४ ॥
एभिस्त्रिभिर्मनुवरैस्तु शताक्षराख्यो
मन्त्रोऽभिकाङ्क्षितफलाप्तिकामधेनुः ।
प्रोक्तो हिताय जगतां मुनिभिः कृपाद्रं-
वित्तैर्यथोक्तमथ संप्रहृतो वदामि ॥ २५ ॥

ऋष्याद्याः पूर्व्वोक्तास्त्रिविधाः स्युर्ह्येते योदगभिर्व्वर्णैः ।
गिर एकादशभिश्च द्वात्रिंशदभिस्तथा शिष्टा कवचम् ॥ २६ ॥
नयनं पञ्चदशार्णैः सप्तभिर्दशभिरस्तमद्भविधिः ।
विन्यासश्च मनूनां मन्त्रज्ञः पूर्व्ववत् क्रमात् कुर्यात् ॥ २७ ॥
अर्चय्याश्विल्लोकवर्त्तिं सततं यज्जङ्गमं स्यावर
व्याप्तयेन च यत्प्रपञ्चविहितं मुक्तिय यत्सिद्धितः ।
यदा स्यात् प्रणवत्रिभिर्दशह्रन् श्रुत्वा च यद्गोयते
तदः काङ्क्षितमिदमेतस्मै परमं ज्योतिस्त्रयोत्यं महः ॥ २८ ॥

लक्षायतो जपविधिः शताक्षरस्याथ होमविधिरुक्तः ।
 अयुतावधिको द्रव्यं दौग्धान्नं सर्पिषा समायुक्तम् ॥ २८ ॥
 सौरे पीठे पूजाप्रोक्तैरद्वैः समावृतिः प्रथमा ।
 प्रह्लादिन्याद्याभिस्त्रिस्तः प्रोक्ताः क्रमात् समावृतयः ॥ ३० ॥
 पञ्चम्यावृतिरुक्ता त्रैष्टुभ इव जागतादिभिस्तदनु ।
 स्याच्च रमादिभिरावृतिचतुष्कमुक्त दशम्यथेन्द्राद्यैः ॥ ३१ ॥
 इति शताक्षरमन्त्रसमर्चना निगदितं दशशवरणायुधैः ।
 प्रभजतामभिकाङ्क्षितसिद्धये निखिलसंसृतिमोक्षपदाप्तये ॥ ३२ ॥
 दुग्धाक्षैर्जुहुयात् सप्तस्रममृताकाण्डैस्तु दीर्घायुषे
 दूर्वाणां त्रितयैस्तथा घृतपयःसिक्तैर्घृतेनैव वा ।
 लक्ष्मीं कीकनदैश्च शोणरुचिभिस्त्रिस्वादुयुक्तेस्तथा
 रत्नैरुत्पलकैस्तदङ्गि विकचैर्वैष्णैः प्रसूनैरपि ॥ ३३ ॥
 अनुदिनमथ शान्त्यै (१) संयतात्मा सप्तस्रं
 प्रतिशुद्धुतु तिलैर्व्या मन्त्रविन्यासमेकम् ।
 अपि दिनकरसंख्यान् भोजयीत द्विजातीन्
 विविधरसविशिष्टैर्भक्तितो भोज्यजातैः ॥ ३४ ॥
 शतं शतं प्रातरतन्द्रितोद्यतो जपेद्विजो मन्त्रमसुं शताक्षरम् ।
 भारोग्यजुष्टं बहुलेन्दिरायुतं शतं प्रजीवेच्छरदां सुखेन सः ॥ ३५ ॥
 प्रणवव्याहृताद्या व्याहृतिरान्तिका च मन्त्रिवरैः ।
 जप्या शताक्षरी स्यादिह परलोकप्रसिद्धये दिनशः ॥ ३६ ॥
 मनुमनुमथ शान्त्यै तत्पदाद्यं प्रजप्याद्-
 गदगणरहितायाप्यायुषेऽनुष्टुपाद्यम् ।
 विमलमतिररातिर्ध्वसने बिष्टुपाद्यं
 दिनमनु दिनयक्ते वस्तरं संयतात्मा ॥ ३७ ॥

शताक्षरमनोरयं क्रम उदीरितः संग्रहा-

इज्जेदमुमतन्द्रितो दिनश्च एव मन्त्री रहः ।

अभीष्टफलसिद्धये सुयशसे च दीर्घायुषे-

ऽप्यशेषजनरञ्जनाय चिरमिन्दिरावाप्तये ॥ ३८ ॥

संवादसूक्तविहितं विधानमथ साङ्गदेवतारूपम् ।

यद्यामि साधकानामनुदिनमभिवाञ्छितप्रदानकरम् ॥ ३९ ॥

ऋधिरपि संवलनोऽस्यानुष्टुप् सन्निष्टुवृत्तते छन्दः ।

संवादाद्यः प्रोक्तः संज्ञानाद्यश्च देवता चाग्निः ॥ ४० ॥

ब्रह्माख्यो हृदयमनुः शिरश्च विष्णुरूद्रः स्यादिह तु शिखिश्चरश्च वरुणः ।

नेत्रत्वे भवति सदाग्निवस्तुयास्त्रं सर्वात्मैत्यथ कथितं षडङ्गमेवम् ॥ ४१ ॥

धवलनलिनराजचन्द्रमध्ये निपक्षं

करविलसितपाशं साद्गुणं साभयञ्च ।

सवरदममलेन्दुचौरगौरं त्रिनेत्रं

प्रणमत सुरवक्त्रं मङ्गु संवादयन्तम् ॥ ४२ ॥

सहस्रकाणां दशकैश्चतुर्भिरथो सहस्रैश्च चतुर्भिरन्वितम् ।

जपेक्षानुं सम्यगथाभिदीक्षितः पयोऽन्धसाऽन्ते जुहुयाद्दशांशकम् ॥ ४३ ॥

यजेत् पुराङ्गैश्च तदर्चनाविधौ पुनर्द्दितीयावरणेऽग्निमूर्त्तिभिः ।

अनन्तरश्च त्रिदशेश्वरादिभिः क्रमेण वक्त्रं विधिनेति पूजयेत् ॥ ४४ ॥

संवादसूक्ते विधिनेत्यनेन संसाधिते कर्म करोतु मन्त्री ।

चतुःशतञ्चापि दशोत्तरेण चतुष्टयतुष्कं प्रजपेद्गुनेच्च ॥ ४५ ॥

पायसेन मधुरत्रयभाजा विप्रराजतरुजैः कुसुमैर्वा ।

सर्पिषा स्तनजह्वचसमिद्विर्वाञ्छितार्थविषये प्रजुहोतु ॥ ४६ ॥

जुहुयात् कलाचतुष्कैः प्रत्यूचमायोन्य कादिवर्गचतुष्कैः ।

तद्वच्च पयशलाद्यैर्वर्णैः संयोन्य पूर्वसंख्यकं मतिमान् ॥ ४७ ॥

तद्वच्च प्रतिपद्योन्य विष्टुप्पादांश्च पूर्वसंख्येन ।

जुहुयात् सर्पिःसिक्तं पायसमचिरेण कार्य्यसमवाप्तये ॥ ४८ ॥

प्रतिपादमयार्कपादं प्रतियोग्य जुहोतु पूर्व्वव्यतिमान् ।

तेनाभोष्टावाप्तिर्नचिरेण नरस्य हस्तगता ॥ ४८ ॥

पञ्चरपादत्रिष्टुब्धुक्तैः सूक्तैस्तु पूर्व्वसंख्येन ।

जुहुयात् समाजरूपं संवादयितुं प्रतर्पयेद्वाद्भिः ॥ ५० ॥

सहिष्य यद्यदिह मन्त्रितमो जुहोति

सूक्तैरमीभिरुदितेस्त्रिविधैश्च मन्त्रैः ।

व्यस्तैर्यथाविभवतो विधिवत् समस्तै-

स्तत्तस्य सिध्यति समयमयत्नमेव ॥ ५१ ॥

रुक्मारुणी ध्रुवास्त्राद्या या सा त्रिष्टुब्निगद्यते ।

ऋषिर्व्वसिष्ठस्त्रिष्टुप् च कन्दो वारीट् च देवता ॥ ५२ ॥

अष्टभिः सप्तभिः षड्भिः पुनस्तावद्विरक्षरैः ।

षड्भानि विधेयानि तन्मन्त्रसमुदीरितैः ॥ ५३ ॥

अङ्गुल्यग्रससन्धिपायुश्रिवसंज्ञाधारनाभिध्वयो

कुक्षौ षष्ठद्वदोरुजगन्तोःसन्ध्यग्रवक्त्रेण च ।

गण्डघ्राणविनोचनयवणयुरभ्रूमध्यमस्तोत्रे के

सर्व्वेऽङ्गेषु तथा न्यसिद्दिग्दधीर्व्वर्णैर्मन्त्रैः क्रमात् ॥ ५४ ॥

अच्छाशुकामरणमाव्यविलेपनाव्यः

पाशाङ्गुगामयवरोद्यतदोःसरोजः ।

अच्छारविन्दयसतिः सुसितः प्रसन्नो

भूयाद्विभूतिविधये वरुणचिरं वः ॥ ५५ ॥

अद्वैरष्टभिरष्टभिर्दिगाधिपैः समभिपूज्य वारीणम् ।

कनकजलैः पुनरभिपिबेत् परमशुक्रमन्त्रजापिनं शिष्यम् ॥ ५६ ॥

वसुभिः प्रसाद्य देगिकमय शिष्यो मनुमिमं जपेत्तत्रम् ।

जुहुयाच्च दुग्धपक्कैर्यैरयुतं घृताद्भुतेर्मतिमान् ॥ ५७ ॥

ऋगियमृणमोचनी स्याज्जपेर्हुतैस्तर्पणैश्च मन्त्रविदः ।

संप्राप्तदुर्गतेरपि सद्यो हृद्याच्च सवर्णैस्तमीम् ॥ ५८ ॥

इक्षोः सितस्य शकलैर्घृतसिक्तैर्यश्चतुर्दिनं जुहुयात् ।
 सकलोपद्रवशान्त्यै तथर्णमुक्त्यै च सम्पदे सुचिरम् ॥ ५८ ॥
 वेतससमिदयुतहुताहुष्टिमकालेऽपि वितनुते वरुणः ।
 गव्यक्षीरसमेतात्त्रिदिनकृताद्दिनमुखेषु मुदितमनाः ॥ ६० ॥
 शतभिषजि समुदितेऽर्के चतुःशतं पायसं हुनेत् सष्टतम् ।
 ऋणमोचनाय लक्ष्मि जनसंवननाय (१) शुक्रवारे च ॥ ६१ ॥
 पाशनिबद्धं वैविण्महुग्रसंप्रोतमम्बुधेः पारे ।
 ध्यायन् परे क्षिपन्तं वरुणं जुहुयाच्च तथा प्रजपेत् ॥ ६२ ॥
 पाशनिबद्धं वैरिणमसिनाच्छिदाशु नाशयन्तमसुम् ।
 ध्यायन् वेतससमिधो गोमूत्रयुता हुनेत्तदपहृत्यै ॥ ६३ ॥
 दौग्धाक्षैर्भृगुवारे घृतसंसिक्तैः कृतश्च हवनविधिः ।
 ऋणमोचदश्च विविधोपद्रवशमन्कद्रमाकरः प्रोक्तः ॥ ६४ ॥
 पश्चिमसन्ध्यासमये पश्चिमवदनोऽनलं ससाराध्य (२) ।
 ऋवमेनामभिजप्याच्चतुःशतं सकलदुःखशमनाय ॥ ६५ ॥
 शालीर्घृतसंसिक्ताः सरिदन्तरितो जुहोतु परसेनाम् ।
 संस्तभयितुं त्रिदिनं समना मन्त्री चतुःशताहृत्या ॥ ६६ ॥
 प्रत्यस्त्रुषोऽथ मन्त्री प्रतर्पयेद्वा जलेः सुशुद्धतरैः ।
 यः स ह्युपद्रवाणां रुन्ध्यान्निचयं त्रियं समृच्छति च ॥ ६७ ॥
 बहुना किमनेन मन्त्रिमुख्यो मनुनाश प्रसाधयेदभीष्टम् ।
 हवनक्रिययाऽथ तर्पणैर्व्वा संजपेः पाशभृतो महामहिम्नः ॥ ६८ ॥

॥ * ॥ इति त्रीप्रपञ्चसारे एकत्रिंशः पटलः ॥ * ॥

(१) "वदनाय" इति पाठान्तरम् ।

(२) "वदनाय" इति वा पाठः ।

द्वाविंशः पटलः ।

अथ यन्त्रविरचनाभिर्भ्रान्तविशेषान् बहुप्रकारयुतान् ।
कथयिष्ये मन्त्रविदामैहिकपारत्रिकाप्तये सुधियाम् ॥ १ ॥
विगुणितसंज्ञे मायालङ्कृतकोणे तयाभिसंवीते च ।
या या विशेषकृमिस्तां तामपि संग्रहेण समभिदधे ॥ २ ॥
कोणोल्लसितसुधाचरगलदमृतस्फुरितवह्निपरिवीताम् ।
विन्दोन्मध्यगतवीजस्थितां सुधाधारया परिसुतया ॥ ३ ॥
पूर्णसुपुष्पारन्ध्रां साध्यतनुं संस्मरच्छिरसि बध्नात् ।
तेनारोगी पुरुषः प्रज्ञावान् दीर्घमायुराप्नोति ॥ ४ ॥
गीतांशुमण्डलस्य कूर्मचतुर्थात्तकोणलसितमिदम् ।
शीतप्रनिप्तजप्तं कष्टतं च शिरोरुजार्त्तिहरम् ॥ ५ ॥
तदयन्त्रयुगं विलिखेदभिलपितसाध्यसाधकाख्ययुतम् ।
साध्यमधस्तात् कृत्वा बद्ध्वा च स्वपितु साधको नित्यम् ॥ ६ ॥
विधिनानेन तु सद्यः साध्योऽस्य वशे भवेदयत्नेन ।
तत्तु खनितागारे तत्रान्नं सिद्धमत्तु (१) वश्यकरम् ॥ ७ ॥
साध्याख्यां शक्तिवह्नी नरहरिमपि रन्ध्रचये च त्रिशक्तौ
कम्पांलिख्याय लोटे सततगमपि संस्थाप्य जप्त्वा स्वशक्त्या ।
आगारे स्थापयित्वा नरमुदकनिधेशिचपात्रे लिखित्वा
दीप्ताग्नी तापयित्वा स्त्रियममलधियः सम्यगाकर्षयेयुः ॥ ८ ॥
विगुणितविहिता विधयः षड्गुणिते च प्रयोजनीयाः स्युः ।
रसाकर्म्मणि विहितं तत्प्रायः प्रचुरमन्त्रयुक्ततया ॥ ९ ॥

पाशाष्टाक्षरवीतशक्तिदहनप्रोक्षासि साध्याह्वयं
 शक्तिश्रीस्मरसंहतं कुयुगरन्ध्रावदचिन्तामणि ।
 इत्थं षड्गुणितं विलिख्य जपितं मन्त्री दधानोऽसक्त-
 द्वाष्टां वामदृशां प्रियो भवति संग्रामे पुरे वा चिरम् ॥ १० ॥
 चिन्तारत्नाश्रितास्त्रिगुगमथ नृसिंहावतान्तःस्वबीजं
 प्रादुः साध्याभिधानं वहिरपि लिपिभिः प्रानुलोमाभिवीतम् ।
 क्ष्माविम्बदन्धरन्ध्रप्ररचितचतुरणं ग्रहोन्मादभूत-
 ध्याधिपं यन्त्रमस्मिन् कृतकलशविधिर्गर्भरक्षादिकारी (१) ॥ ११ ॥
 द्वादशगुणितेऽस्तिलसमृद्धसिंहबीजं महेंद्रपुरवीतम् ।
 शीतालितं पुरलघुधूपितमन्तःप्रवहकर्मयुतम् ॥ १२ ॥
 चतसृषु दिक्षु निखन्यात् सीमाद्वारतोरणाधो वा ।
 देशाभिगुप्तिरेषा गुप्ततमा सूरिभिः पुरा प्रोक्ता ॥ १३ ॥
 अलदलनिशाकुशीतैर्मसृणोपदे (२) विलिख्य यन्त्रमिदम् ।
 सेरस्थापनकर्म प्रतिजप्तं प्राङ्गणे खनेन्मन्त्री ॥ १४ ॥
 तत्र विशन्ति न चौरा ग्रहकृत्याः स्यान्निकेतरेषा च ।
 अश्माभिपातवारणमभिवृद्धिः सम्पदान्धवेदचिरात् ॥ १५ ॥
 तद्वदुष्टार्गलाख्यं यन्त्रं नीले विलिख्य षट्पदरे ।
 मोचकसाध्यप्रतिकृतिद्वये गुलिकां विधाय निःक्षिप्य ॥ १६ ॥
 त्रिमधुरयुक्ते पात्रे विन्यस्याभ्यर्च्य गन्धपुष्पाद्यैः ।
 वलिमपि विकिरेद्रात्रिषु सप्ताह्वादानयेद्धूमिष्टाम् ॥ १७ ॥
 तामेवाथ प्रतिकृतिमन्त्रौ किञ्चित् प्रतापयन् जप्त्वात् ।
 शक्तिं पाशाङ्गुगमनुसाध्याह्वविदभिर्तां समाहितधीः ॥ १८ ॥

(१) "गर्भरक्षाधिकारी" इति पाठान्तरम् ।

(२) "मसृणे पदे" "मसृणे पदे" वा इति पाठान्तरम् ।

विधिनामुना विरात्ताहर्जितधियमपि सुराहनां मन्त्री ।
 आकर्षयेन्निजवाङ्मयाप्रदायिनीं मदनवाणविह्वलिताम् ॥ १८ ॥
 यन्त्रं तदेव लाक्षाताम्रावीतं निधाय कलशजले ।
 जप्ता भानुसहस्रकमभिपिच्छेद्रजतकाक्षनाभ्याञ्च ॥ २० ॥
 तद्विधाय कलशं तदयन्त्रं धारयेत् पुनर्नित्यम् ।
 वाञ्छितसिद्धिं लभते भक्त्या प्रणमन्ति देवता अपि तम् ॥ २१ ॥
 यन्त्रं तदेव मन्दिरभित्तावभिलिख्य पूजयेद्दिनयः ।
 चोरादिभूतनागा अपि तं देशं न वीक्षितुं शक्ताः ॥ २२ ॥
 आलिख्य वीरपट्टे यन्त्रमिदं स्वमस्तुकार्पितं कृत्वा ।
 शुध्यन् प्रत्ययैरनमपि हत्वा यात्यत्रणादितो योद्धा ॥ २३ ॥
 गजमदविलिखितमेतदयन्त्रं जप्तञ्च मस्तके न्यस्तम् ।
 करिणीमपि मदयेत् द्वाक् चण्डितरे का कथा करेणुवरे ॥ २४ ॥
 बहुनेति भाषितेन किमेभ्यो मुख्यं न किमपि च यन्त्रेभ्यः ।
 तस्मादमूनि सद्भिर्धार्म्याणि च विश्ववशमिच्छद्भिः ॥ २५ ॥
 गजभृगमदकाशमीरेमनितमः सुरभिरोचनायुक्तैः ।
 विलिखेदन्तकरसालुलितैर्यन्त्राणि सकलकार्यार्थी ॥ २६ ॥
 राज्या पटुसंयुतया सपाशगत्यदुयेन मन्त्रेण ।
 स्नादत्तयाभिजुहन् निग्नूर्वाग्निशान्तयोर्व्यगीं वश्येत् ॥ २७ ॥
 हस्तेष्वग्निस्त्रयाध्याह्नयमय वहिरां क्रीं हृतं वह्निगेह-
 इन्द्रास्त्रिस्तिकाव्यं प्रतिनिखतु दले यन्त्रकं नागवत्तमाः ।
 जप्ता गतिं तु पाशाद्गुगुलिपिसहितां तापयेद्दीपवल्ली
 नक्तं भक्त्या नताङ्गी अरगरयिवशा मेमनीलाभियाति ॥ २८ ॥
 शक्तिस्यं निजनाम वह्निभवनइन्दोदरे माश्रयं
 योजे साध्यविदर्भया परिहृतं गत्वा वह्निः पार्थिवम् ।
 तत्कोपे अरमन्थपुटनयनप्रोत्थैः पुनः कण्ठके-
 स्नाभ्युने लिखिताभिजप्तमदयेद्योपिन्ननोमोहनः ॥ २९ ॥

गन्तव्यः स्थितसाध्यनाम परितो वीजैयतुभिः सम-

वहं शक्तिमनोभवाद्गुग्निपिप्रोम्भिः समावेष्टितम् ।

शास्त्रुत्ये प्रतिलिख्य पिष्टविक्रते प्राणान् प्रतिष्ठाप्य च,

त्रिष्वादी परिभर्ज्य तत्समदतः साध्यो वगे तिष्ठति ॥ ३० ॥

मान्तं शिखीनवयुतं दहनांगसाध्यं मायांगसाधकमयाभिहतं कलाभिः ।

साध्योऽसहिमुखगुलमिदन्तु भर्तुर्यन्त्राद्यं नरनताद्विवर्गीकरं स्यात् ॥ ३१ ॥

मृत्काराद्गुनिकात्तया सक्तकलासान्तर्व्यसायुक्तया

साध्यस्याद्भिरजोयुजा मृदुमृदा कृतमप्य शक्तिं हृदि ।

रूपस्याभिविलिख्य तद्विवर्के साध्यन्तदीरान् प्रति-

ष्ठाप्याजप्य निखन्य तत्र दिनगो मेहेश्चिरं यश्चक्रेत् ॥ ३२ ॥

वामाक्ष्याः प्रतिलिख्य नाम नियया वामोरुदेशे निगा-

मध्ये वामकरेण संग्रितमतिः संज्ञादयंस्तम्भनाः ।

पूर्वं रुद्रपदं ततश्च दयिते योगीश्वरि त्विन्दुम-

भान्तं जप्यति चेदनङ्गविवर्गा सद्यः प्रियामानयेत् ॥ ३३ ॥

मायाद्द्वेदोरथान्ते ब्रह्मयीराजितेऽक्षरान् प्रोक्ता ।

राजयुतपूजितेऽर्णान् जये सविजये समौरि गान्धारि ॥ ३४ ॥

त्रिभुवनवर्गद्वरीति च सर्व्वलोकान्तिके वर्गद्वरि च ।

सर्व्वस्त्रीपुरुषवर्गद्वरि सुदुर्गे वागक्षरान् प्रवीक्ष्य ततः ॥ ३५ ॥

मायादिठान्तिको मनुरेकाधिकपष्टिवर्णकः प्रोक्तः ।

ऋषिरस्याजो निहृच्छन्दो गौरी च देवता प्रोक्ता ॥ ३६ ॥

सचतुर्दशभिर्दशभिस्तथाष्टभिस्तथाष्टभिस्तथा दशभिः ।

एकादशभिर्मन्त्राक्षरैः क्रमादुच्यते षडङ्गविधिः ॥ ३७ ॥

असकलगिराजन्मोलिरावहपाशा-

द्गुग्गरुचिरकराज्ञा वन्धुजीवारुणाङ्गी ।

अमरनिकरवन्द्या त्रीक्षणा शोणलेपां-

शुककुसमयुता स्यात् सम्पदे पार्व्वती वः ॥ ३८ ॥

अयुतं प्रजपेज्जुहुयादृतमुतैः पायसैर्हृशाग्नेन ।
 आराधयेत्तद्वैर्मातृभिराशाधिपैर्निशातमनाः ॥ ३८ ॥
 तिलतण्डुलकौलीणैस्त्रिमधुरसिक्तैः फलेभ्य मधुरतरैः ।
 आज्यैरक्षुण्णकुवलयैस्त्रिदिनं हवनक्रियाशु वश्यकरो ॥ ४० ॥
 नित्यञ्चादित्यगतां देवीं प्रविचिन्त्य तन्मुखी जप्यात् ।
 अष्टोत्तरशतमङ्गामादौ भुवनं वशीकरोत्यचिरात् ॥ ४१ ॥
 वर्णादब्जाङ्गन्त्री प्रयोजयेत् साध्यनाम कर्मयुतम् ।
 प्रजपेद्वा हवनविधौ वाञ्छितसिद्धिप्रदस्तथा मन्त्रः ॥ ४२ ॥
 सतारराजमुख्यन्ते राजाभिमुखिवर्णकान् ।
 आभाष्य वश्यमुखि च ह्रीं श्रीं मारार्णकान् वदेत् ॥ ४३ ॥
 वीष्णो देवि महादेवि पद देवाधिदेवि च ।
 प्रोक्त्वा सर्व्यजनस्येति मुखं मम वशं वदेत् ॥ ४४ ॥
 कुरु कुर्विति ठडन्वान्तिकं मन्त्रं समुदरेत् ।
 सप्ताधिकैः सदशभिस्तथा त्रिंशद्भिरक्षरैः ॥ ४५ ॥
 दशभिः सप्तभिरेव चतुर्भिः करणाक्षरैः ।
 पञ्चभिः सप्तदशभिर्वर्णैरङ्गक्रिया मनोः ॥ ४६ ॥
 ब्रह्म श्रीमन्त्रं संप्रोक्त्वा (१) प्रतिपत्तिरमुष्य च ।
 मन्त्रस्य जपकृत्तय तथा होमविधिः स्मृतः ॥ ४७ ॥
 मन्त्री सर्व्यजनस्थाने कुर्यात् साध्याह्नयं मनोः ।
 प्रजपे हवने वाथ तथा तर्पणकर्मणि ॥ ४८ ॥
 देवीध्याष्टगतं प्रसूतवदय त्रिष्वानुयुक्तं हुनेत्
 सप्ताहं भस्मिन् तेन विहितं पुण्ड्रादिकं वग्नकृत् ।
 आज्यैस्तत्कृतहोमपातितसमाजतं घृतं प्रागयेत्
 माध्यं निष्परिहारकञ्च तदिदं वग्नश्चवेहेहिनाम् ॥ ४९ ॥

शक्तिं साध्यर्चहृत्प्रतिकृतिद्विदि संलिख्य संस्थाप्य जीवं
जम्बाखन्याङ्गनंस्मिन्निधिवदनलमाधाय पुष्पैर्जवायाः ।
देवीमन्त्रेण रात्रौ दशपरशतसंख्यैस्तु काचन्दनाक्तै-
र्हुत्वा तां सप्तरात्रं सरिति निखननादुत्तमं वक्ष्यकम् ॥ ५० ॥
अन्नं मद्यं मे देहान्नाधिपतये ममेत्युक्ता ।
अन्नं प्रदापयेति च ठडयान्तोऽन्नप्रदायको मन्त्रः ॥ ५१ ॥
करणेन्द्रियरसधातुद्वयवर्णैरङ्गमस्य मन्त्रपदैः ।
द्वयुतजपावधिरेव द्विसहस्रहुतस्य सर्पिरन्नाभ्याम् ॥ ५२ ॥
दुग्धाब्जौ रूप्यवप्राहतकनकमयह्रीपवर्त्ये सुराब्जौ
कल्पद्रुद्यानकाधौ मणिमयलसिते वित्तपस्याग्रभागे ।
आसीने भूयिष्यौ वाञ्छितवसुनिचयं मन्त्रिणां संसृजन्त्यौ
मन्त्रौ संचिन्तयानो जपतु दिनमुखे सम्पदेऽन्नस्य मन्त्रम् ॥ ५३ ॥
नत्यादिभगवत्यन्ते माहेश्वरिपदं वदेत् ।
अन्नपूर्णेऽग्निजायान्तो मन्त्रोऽन्नप्रदसंज्ञकः ॥ ५४ ॥
मायाविहितपङ्कजो दिनमुखे जप्यस्य षोडशसहस्रम् ।
प्रोक्तो जपावसाने सद्यतैरसैर्दशांशको होमः ॥ ५५ ॥
रुद्रताण्डवविलोकनलोलां भद्रवक्त्रनयनां (१) भयकान्ताम् ।
अवदाननिरतां जननीं तां संस्मरन् जपतु चित्रदुकूलाम् ॥ ५६ ॥
यैश्वर्यः पक्तायः पिङ्गलविविधौ तथैव वित्तगः ।
सकुवेरः स्वाङ्गान्ताः सव्याहृतयः समीरिता मन्त्राः ॥ ५७ ॥
वित्तगस्यान्तराले दशवटसमिधः सर्पिपाक्ता विविक्ता
होतव्या द्रव्यसिद्धेय कनकघटकरणासदीमुन्दिनोऽसौ ।
हेमाभो रत्नदीप्तोदरकमलनिधिशोतितो रत्नपीठे (२)
ध्येयो न्यषोधमूले हुतभुजि विदुषा वैश्वदेवावसाने ॥ ५८ ॥

(१) "भद्रवक्त्रनयनाम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "रत्नपीठे" इति पाठान्तरम् ।

अयुत प्रजपेज्जुहुयाद्भृतमुतै पायमैर्हशाग्नेन ।
 आराधयेत्तदङ्गैर्मातृभिरायाधिपैर्निशातमना ॥ ३८ ॥
 तिलतण्डुलकैर्लोणैस्त्रिमधुरसिक्तै फलेषु मधुरतरै ।
 आञ्जैररुणकुवलयैस्त्रिदिन हवनक्रियायां वश्यकरी ॥ ४० ॥
 नित्यञ्चादित्यगता देवीं प्रविचिन्त्य तन्मुखो जप्यात् ।
 अष्टोत्तरशतमङ्गामादौ भुवन वशीकरोत्यचिरात् ॥ ४१ ॥
 वर्णादव्वाङ्मन्त्रौ प्रयोजयेत् साधनाम कर्मयुतम् ।
 प्रजपेदा हवनविधौ वाञ्छितसिद्धिप्रदस्तथा मन्त्र ॥ ४२ ॥
 सतारराजमुख्यन्ते राजाभिमुखिवर्णकान् ।
 आभाष्य वग्ममुखि च ह्रीं श्रीं मारार्णकान् वदेत् ॥ ४३ ॥
 वीष्णा देवि महादेवि पद देवाधिदेवि च ।
 प्रोक्ता सर्वजनस्येति मुख मम वग्म वदेत् ॥ ४४ ॥
 कुरु कुर्विति ठहन्दान्तिक मन्त्र समुदरेत् ।
 सप्ताधिकै सप्तदशभिस्तथा त्रिशद्विरचरै ॥ ४५ ॥
 दशभि सप्तभिश्चैव चतुर्भि करणाचरै ।
 पञ्चभि सप्तदशभिर्वर्णैरङ्गक्रिया मनो ॥ ४६ ॥
 ब्रह्म श्रीमन्त्र सप्तोक्ता (१) प्रतिपत्तिरमुख्य च ।
 मन्त्रस्य जपकृत्तिश्च तथा होमविधि स्मृत ॥ ४७ ॥
 मन्त्रौ सर्वजनस्थाने कुर्यात् साध्याह्नय मनो ।
 प्रजपे हवने वाथ तथा तर्पणकर्मणि ॥ ४८ ॥
 देवीष्माष्टगत प्रसूतवदय त्रिष्वाद्युक्त हुनेत्
 सप्ताह भस्मिन् तेन विहित पुण्ड्रादिक वग्मकृत् ।
 आञ्जैस्तात्कृतहोमपातितसमाजस घृतं प्रागयेत्
 साध्य निष्परिहारकश्च तदिदं वग्मभयेदेहिनाम् ॥ ४९ ॥

शक्तिं साध्यर्चहृत्प्रतिकृतिद्विदं संलिख्य संस्थाप्य जीवं
जप्ताखन्याङ्गनस्मिन्विधिवदनलमाधाय पुष्पैर्जवायाः ।
देवीमन्त्रेण रात्रौ दशपरशतसंख्यैस्तु काचन्दनाक्तै-
र्हुत्वा तां सप्तरात्रं सरिति निखननादुत्तमं वक्ष्यकर्म ॥ ५० ॥
अन्नं मध्वन्नं मे देह्यन्नाधिपतये ममेत्युक्ता ।
अन्नं प्रदापयेति च ठहयान्तोऽन्नप्रदायको मन्त्रः ॥ ५१ ॥
करणेन्द्रियरसधातुहयवर्णैरङ्गमस्य मन्त्रपदैः ।
द्वयुतजपावधिरेव द्विसहस्रद्वयं सर्पिरन्नाभ्याम् ॥ ५२ ॥
दुग्धाब्जौ रूप्यवप्राहतकनकमयद्वीपवर्त्ये सुराब्जौ
कल्पद्रव्यानकाधौ मणिमयलसिते वित्तपस्याग्रभागे ।
पादौने भूत्रियौ वाञ्छितवसुनिचयं मन्त्रिणां संसृजन्त्यौ
मन्त्रौ सचिन्तयानो जपतु दिनमुखे सम्पदेऽन्नस्य मन्त्रम् ॥ ५३ ॥
नत्यादिभगवत्यन्ते माहेश्वरिपदं वदेत् ।
अन्नपूर्णेऽग्निजायान्तो मन्त्रोऽन्नप्रदसंज्ञकः ॥ ५४ ॥
मायाविहितप्रदङ्गो दिनमुखे जप्यथ षोडशसहस्रम् ।
प्रोक्तो जपावसाने सष्टैरश्वैर्दंशङ्गको होमः ॥ ५५ ॥
रुद्रताण्डवविलोकनलोलां भद्रवक्त्रनयनां (१) भवकान्ताम् ।
अमदाननिरतां जननीं तां संस्मरन् जपतु चित्रदुकूलाम् ॥ ५६ ॥
वैश्वणः पद्माग्रः पिङ्गलधिविधौ तथैव वित्तेशः ।
सकुबेरः स्वाहान्ताः सव्याहृतयः समीरिता मन्त्राः ॥ ५७ ॥
वित्तेशस्यान्तराले दशवटसमिधः सर्पिपाक्ता विविक्ता
होतव्या द्रव्यमिहैर कनकघटकरणशसदोसुन्दिलोऽसौ ।
हेमाभो रजदीप्तोदरकमलनिधिशोतितो रजपीठे (२)
ध्वजो न्यपोधमूले हुतभुजि विदुषा धैर्यदेयावमाने ॥ ५८ ॥

(१) "भद्रवक्त्रनयनाम्" इति वाठान्तरम् ।

(२) "हेमपीठे" इति वाठान्तरम् ।

मन्त्रैरेतैर्वृतयुतपायसहोमोऽपि मन्त्रिणां विहितः ।
 संक्षुभो सद्यैव तिलैर्विल्वसमिहोमतस्तथैव फलम् ॥ ५८ ॥
 भेषा तोयेन्दुयुक् सैव विविन्दुर्हस्तचरैः ।
 बालिस्थयोनिर्नृत्यन्तो वसुवर्णो मनुश्रुतः ॥ ६० ॥
 वसुसाहस्रजापुत्र तावच्छतहुतो मतः ।
 होमः सर्पिषतामेन वीजेनाद्भुतक्रिया मता ॥ ६१ ॥
 रत्नस्वर्णांशुकादौन्निककरकमलाहृदिणादाकिरन्तं
 वासोरागौ निधायापरममरगुरुं पीतवस्त्रादिभूषम् ।
 ध्यायन्वासीनमप्यापणभुवि शतसंख्यं सविंशत्कमेवं
 पीतापुष्पैर्घृताक्तैस्त्रिदिनमथ हुनेत् स्वर्णवस्त्रादिसिद्धौ ॥ ६२ ॥
 वययोरन्तरास्त्रं मे देहि शुक्राचरा द्विधः ।
 मन्त्रोऽयुतजपः सर्पिःसहस्रहवनक्रियः ॥ ६३ ॥
 शक्रास्ये शक्रपुष्पैर्हुतभुजि गुणशः सप्तशोऽप्येकविंश-
 द्वारं होतव्यमेपोऽप्यतिसितकुसमालेपनो वामदोष्णा ।
 वासोरत्नानि कार्त्तस्त्रमपि सततं साधकाय प्रयच्छन्
 ध्यातो व्याख्यानमुद्राकलितवरकरस्त्रापणालिन्दसंस्पः ॥ ६४ ॥
 बान्तरस्योऽहिपो दण्डी वेदान्ते सौरिदाहकः ।
 सायान्ते नतिरप्यष्टवर्णो वैयासिकोमनुः ॥ ६५ ॥
 मुनिव्रातावीतं विमलधियमभोदरुचिर-
 द्युतिं व्याख्यामुद्राकलनविनसहस्रिणकरम् ।
 परं जानी कृत्वा दृढकलितकक्षैकविवरं
 ममामीनं व्याधं स्मरत निरतं पुण्यचरितम् (१) ॥ ६६ ॥
 प्रकृतिमहस्रजपोऽयं दगांशकृतपायसाज्यहवनविधिः ।
 निरुपमकविताप्रज्ञाव्याख्याश्रीसम्पदावहो मन्दः ॥ ६७ ॥

करचरणमूलपार्श्वदुर्गोदरेविन्दुसंरसनाः ।

। अलिकाद्यो वैष्णोस्त्रिद्विष्टान्तिको मनुष्यं ध्रुवादिः स्यात् ॥ ६८ ॥

अयुतं प्रजपेच्च पट्सहस्राधिकमन्ते जुहुयाद्दशांगमानैः ।

तिलसर्पपतण्डुलैः सशालीहविराज्यैः सुसमेधितैः क्षणानौ ॥ ६९ ॥

उत्तुङ्गाद्रिः प्रचेता अपि दहनसमीरौ धराभ्योऽसंज्ञे

प्राक्प्रत्यग्दक्षसौम्यास्त्रधोऽपरि च दिक्षु प्रवहप्रभाः स्युः ।

तन्मध्यस्थान्विपचादिकहरिरुदन्तीन्द्रनागान् संचोरान्

हन्त्येतैर्मन्त्रिमुख्यो मनुविहितवलव्याकुलान् (१) सद्य एव ॥ ७० ॥

निजरिपुमचलाद्यैस्तैः समम्बाधवीतं

मनुविदध हलोभ्यां रुदनिश्वासवेगम् ।

तदुपरिगतवीजैः साधुसंम्यूतवक्त्रं

दहतु सकवचास्तैर्दीन्दुभिः स्वेच्छयेव ॥ ७१ ॥

योनिर्विद्यत् सनेत्रं परमे वर्णास्तथास्थिगं मेदः ।

रक्तस्यदृक् (२) द्विष्टान्तस्ताराद्योऽयं मनुईशान्युतः ॥ ७२ ॥

अयुतं जपेन्मनुमिमं सहस्रपारं हुनेत्तयाक्ष्येन ।

ध्यातापि गिरिसुतेयं जगतीं विष्वां वगीकरोत्यनिगम् ॥ ७३ ॥

पञ्चारूढा कराग्रे नवकमकमयीं वेत्तयष्टिं दधाना

दधेऽन्येनानयन्ती स्फुरिततनुनता पागवदां स्वमाध्याम् ।

देवो नित्यं प्रसन्ना नवगयधरविम्बा त्रिनेत्राभिरामा

दद्यादाद्याऽनवद्यां प्रवरफनसुखप्राप्तिद्वयां त्रियं वः ॥ ७४ ॥

विद्ययानुदिनद्वययाऽनया होमकर्मं वरहेमदायि तत् ।

कामिता मपदि वामलोचनामानयेदपि च मारपीडिताम् ॥ ७५ ॥

हवनक्रिया मपदि यग्रकरी मधुरावनेकपटुना पटुना ।

महमो न कथन जगत्परो मनुनामुनामयनकर्मविधौ ॥ ७६ ॥

(१) "मनुविहितवलव्याकुलान्" इति वाङ्मयम् ।

(२) "रक्तस्यदृक्" इति वाङ्मयम् ।

त्रयस्त्रिंशः पटलः ।

अथ सन्तानसंसिद्धिसमाकुलितचेतसाम् ।
 तदुत्पत्तिकरं योगं प्रवक्ष्ये गृहमेधिनाम् ॥ १ ॥
 नचापुत्रस्य लोकोऽस्ति पितरोऽधः पतन्ति च ।
 तस्मात्तु सकलोपायैर्यतेतापत्वं सिद्धये ॥ २ ॥
 देवर्षिपितृपूजासु विरतानामभक्तिः ।
 गुरुमातृपितृश्राद्धवृक्षकानाञ्च नित्यशः ॥ ३ ॥
 अर्थिभ्योऽर्थमदातृणां (१) विद्यमानेऽर्थसञ्चये ।
 अदत्तैवातिथिभ्योऽन्नं भोक्तृणां पापचेतसाम् ॥ ४ ॥
 हरिगङ्गारयोः पादपद्माञ्चरहितात्मनाम् ।
 स्वभार्यानिन्दकानाञ्च लोकवेदविरोधिनाम् ॥ ५ ॥
 इत्यादिदोषदुष्टानां पापानां गृहमेधिनाम् ।
 दुष्प्रतिग्रहदोषाश्च जायते त्वनपत्यता ॥ ६ ॥
 एवमादिकदोषापनोदिनी सुतसिद्धिदा ।
 अग्रेष्वपापहन्त्री च दह्यते यजनक्रिया ॥ ७ ॥
 पुत्राप्तये गृहस्यो दीक्षाविधिना चतुर्हमीराचम् ।
 सह पत्न्या गमयित्वा कृत्वा यौर्व्याङ्गिकीः क्रियाः सकलाः ॥ ८ ॥
 संयोज्य किञ्चन यथाविधि पञ्चगव्यं
 संकोचकेन मनुना प्रतिमप्य वर्षम् ।
 संमन्त्रा चाटगतकं समवद्यभूत-
 भग्नैः पिबेत् स्वयममावपि गर्भधात्री ॥ ९ ॥

वाणी स्यात्ताररूपा गिरसि गिरिसुता शक्तिरूपा ललाटे
 रव्यम्वक्षणीस्तथात्मा (१) विधुरपि वदनावेष्टने टान्तरूपः (२) ।
 श्रीर्जिह्वायां स्वरूपाऽप्यभिमतकरिरूपी स्वहौ दीर्घयुक्ता-
 वेवं न्यासो मुखे श्रीविभवसुखयगःकान्तिसेधाकरः स्यात् ॥ ७७ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे द्वाविंशः पटलः ॥ * ॥

(१) “शयासम्” इत्यपि पाठो दृश्यते ।

(२) “हान्तरूपः” इति पाठान्तरम् ।

वर्गादिको हलोमन्तः सङ्गोचाख्यो भुवादिकः ।
 मन्त्रः स्याद्भूतमनवः स्युच भूतात्मनामभिः ॥ २१ ॥
 अतो हिताय जगतां प्रथितं गितचेतसाम् ।
 अथ संचिप्य वक्ष्यामि लक्षणं गुरुशिष्ययोः ॥ २२ ॥
 स्वच्छ. स्वच्छन्दचरितोऽस्तुच्छधीस्यक्तद्वच्छयः ।
 देशकालादिविद्देशे देशे देशिक उच्यते ॥ २३ ॥
 अग्रगण्यः समयज्ञो नियहानुग्रहे क्षमः ।
 पङ्क्त्यवर्गविजयव्यग्रोऽनुग्रो विशदविग्रहः ॥ २४ ॥
 शुक्तः शुक्तांशुकोऽस्तिष्टकम्भाविकृत्यमानसः ।
 वेदवेदाङ्गविद्यादिवेदिता विदितागमः ॥ २५ ॥
 इष्टदोऽनिष्टसंहर्त्ता दृष्टादृष्टसुखावहः ।
 रतोऽविरतमर्चासु परं पुरसुरद्विपोः ॥ २६ ॥
 दाता दान्तः शान्तमना नितान्तं कान्तविग्रहः ।
 स्वदुःखकारणेनापि परं परसुखोद्यतः ॥ २७ ॥
 ऊहापोहविदध्यात्मव्याकुलो मोहवर्जितः (१) ।
 अन्नानुकम्पी विज्ञातज्ञानो ज्ञातपरद्वितः ॥ २८ ॥
 निरङ्गः माङ्गवित् सर्वसङ्गयच्छिदसङ्गयः ।
 नयविद्विनयोपेतो विनीतनीतिरात्मवान् ॥ २९ ॥
 व्याधिरप्रापितव्याधिः समाधिविधिमङ्गुतः ।
 नृतिशूरोऽतिधीरय वीरो वाक्पविगारदः ॥ ३० ॥
 वर्गोपेतममारम्भो गभीरो दम्भवर्जितः ।
 पादगं इव विद्यानां न तु दगंनदूषकः ॥ ३१ ॥
 अमो मृग्यय दृग्दय सेव्यपाभीष्टमिच्छता (२) ।
 गिद्यन्तादावर्ज्यलदेहेन द्रविण्येन च ॥ ३२ ॥

(१) "ऊहापोहादिदिदिहान् मोहमोहविर्जितः" इति वाङ्मयम् ।
 (२) "अमो मृग्यय सेव्यय सेव्यपाभीष्टमिच्छता" इति वाङ्मयम् ।

ततोऽग्निमाधाय चरुञ्च कृत्वा सङ्कल्प्य तद्दक्षिणमुत्तरञ्च ।
 भागक्रमात् पैलकदैविक तथील्यै तु पूर्वञ्चुडयात क्रमेण ॥ १० ॥
 स्मृत्वा निज पितरमप्यधरा निपश्य सान्नाय्यपिण्डयुगलं घृतसङ्गतं तत् ।
 हुत्वा ध्रुवेण घृतसं पुटितं तथैव मन्त्री पितामहमथ प्रपितामहञ्च ॥ ११ ॥
 व्याहृतिभिरथ पक्षहोमत सर्वंश्च प्रतिजुहोत सर्पिंषा ।
 मातृवर्गगुरुतत्पितृद्वयं पूर्ववत्समवदाय साधक ॥ १२ ॥
 कलायुते षोडशमूर्त्तिमन्त्रैर्यस्त्रेयाष्टाक्षरजैश्च वर्णैः ।
 अष्टौ समस्तेन च तेन पञ्चाक्षरेण चाष्टाक्षरवज्जुहोत ॥ १३ ॥
 पञ्चाहुतीनामिति वर्णस्य चतुर्गुणं त्रापि घृताहुतीनाम् ।
 हुत्वावदानद्वितयञ्च पुस्तोमेदप्रभिन्नं हविषा करोत ॥ १४ ॥

पञ्चाक्षरेण पुरुषात्मकमन्यदष्ट

वर्णेन चाष्टशतयुग्ममथ प्रजप्य ।

सुयोग्यं तदयुगलमप्यभिजप्य विष्णु

योन्यादिकेन मनुना च कपर्दिमन्यम ॥ १५ ॥

पुरुषं पुरुषात्मकं प्रकृत्यात्मकमन्याय समाहितोपयुज्य ।

अथदानयुगं क्रमान्नखौ पुनराचम्य समर्चयेदुतागम ॥ १६ ॥

गुरवेऽप्यथ दक्षिणां प्रदत्त्वाऽन्ननमुदास्य च भोजयेद्द्विजातीन् ।

प्रतिपर्वकमेवमेकहहारा मतिमान् वत्सरकं प्रपूरयीत ॥ १७ ॥

एकस्त्रासादन्यमप्यद्विजातीन् भभोज्यान् प्रपूरयेदकहहारा ।

सपूर्व्यमाणादेवमेव त्रिकाष्टादश्याक् पुत्रो जायते दैवगत्तम ॥ १८ ॥

पितृदेवताप्रसादान्नेधायुः कान्तिमयुतो विद्वान् ।

अम्भोतिजोयुक्तो धर्मैरुचिर्भवति जन्तते कर्त्ता ॥ १९ ॥

समुन्निभुरपिलभ्या प्रद्व्यचयणं यज्ञे

अन्निविधमृणसपत्यैश्चैव समाचयेद्य ।

युतिवचनकृद्गन्ध्यापि लोके परस्मि

चिति मनु गृहमधी पूज्यत साधुनाके ॥ २० ॥

[आदित्सं कुत्सितं वत्सं वीभत्सं मत्सरात्मकम्] (१) ।

परदारपरं भीरुं दारुणं वैरिणं सताम् ॥ ४५ ॥

तुच्छं त्वलब्धवैराग्यं स्वार्थं (२) लुप्तकवान्धवम् ।

स्वादित्सं कुत्सितं वीतवीभत्सं मत्सरात्मकम् ।

सुखिनं सुखरं दुष्टं दुर्मुखं मूर्खमानसम् ॥ ४६ ॥

प्रत्ययसुग्रं व्यग्रैहमग्रगण्यं दुरात्मनाम् ।

भ्रष्टव्रतं तमःस्पृष्टं क्षिष्टमिष्टापहं नृणाम् ॥ ४७ ॥

स्वार्थकृत्ये प्रसक्तार्थं निरर्थारम्भणं शठम् ।

इष्टद्विधं गुरुः शिष्यं न गृह्णीयात् कथञ्चन ॥ ४८ ॥

यदि गृह्णाति तद्दोषः प्रायो गुरुमपि स्पृशेत् ।

मन्त्रिदोषो यथा राज्ञि पत्न्यौ जायाकृतौ यथा ॥ ४९ ॥

तथा गिष्यकृतौ दोषो गुरुमेति न भंग्यः ।

स्नेहाद्वा लोभतो वापि योऽनुगृह्णाति (३) दीक्षया ॥ ५० ॥

तस्मिन् गुरो सगिष्ये तु देवतागाप प्रापतेत् ।

मधुद्विपि महादेवे मातापित्रोर्महीभृति ॥ ५१ ॥

भक्तिर्या सा पदाम्भोजे कार्या निजगुरोः सदा ।

छायाप्रापादुकोपानदृष्टांश्च शयनामने ।

यानं मनोगतं चान्यदस्तेवासी न लङ्घयेत् ॥ ५२ ॥

व्याख्या (४) विवादं स्वातन्त्र्यां कामितां कामजुभिकाम् ।

निद्राकृतकक्रोधांश्च त्यजेद्गुरुगृहे सदा ॥ ५३ ॥

मयाम्यधर्मविषमूत्रोत्सर्गनिष्ठोपनादिकम् ।

परित्यजेत् परिज्ञाता वमिष (५) गुरुमन्दिरं ॥ ५४ ॥

(१) विद्विष्यतोऽयं इत्यत्रात्मने ह्यस्ते ।

(२) "वृत्तं वाच्यवैराग्यं" इत्यम् "इति वाङ्मयम् ।

(३) "लोभोऽनुगृह्णाति" इति वाङ्मयम् ।

(४) "आत्मिकम्" इति वाङ्मयम् । (५) "वमिषम्" इति वाङ्मयम् ।

तस्य पादारविन्दोत्थरजःपटलभूषणः (१) ।
 स्नानमप्राप्य न प्राप्यं प्रायो बुद्धिमतेष्वितम् ॥ ३२ ॥
 नित्यगः कायवाक्चित्तैस्त्रिहोकाब्दाधिकावधि ।
 परिचर्यापरः शिष्यः स्थात् सुसंयतमानसः ॥ ३४ ॥
 तन्तयाविधमालक्ष्यं तथाऽपितथवादिनम् ।
 माहृतः पिबृतः शृङ्गं बुद्धिमन्तमलोलुपम् ॥ ३५ ॥
 अस्त्येष्टवृत्तिमास्तिक्ययुक्तं मुक्तिं कृतोद्यमम् ।
 अकलहं सृष्ट्वा ह्रीनमह्रीनद्रव्यमानसम् ॥ ३६ ॥
 ब्रह्मचर्यरतं नित्यं परिचर्यापरं गुरोः ।
 अन्त्यागनिद्रं पूजायामनल्पकृतकल्पनम् ॥ ३७ ॥
 अधीतवेदं स्वाधीनमनाधिं व्याधिवर्जितम् ।
 तरुणं करुणावासं परितोषकरं गुरोः ॥ ३८ ॥
 सुवेपथेपणातीतममलं विमलाग्रयम् ।
 सुप्रसन्नमसन्नाहं सदा सविहितं गुरोः ॥ ३९ ॥
 परोपकारनिरतं विरतं परद्रूपणे ।
 माहवदगुरुपद्मोश्च भाहवत्तत्सुतानपि ॥ ४० ॥
 अरन्तमभरावार्यं क्षितोपेतमविस्मितम् ।
 परिग्रहेत् परोक्षैवं शिष्यमेवंगुणं गुरुः ॥ ४१ ॥
 अनमं मनसं क्लिबं (२) क्लिष्टं कटान्वयायजम् ।
 दम्भान्वितमगभीरं चण्डं पण्डितमार्तिनम् ॥ ४२ ॥
 रागिणं रोगिणं भोगलालसं वानसम्भितम् ।
 रौद्र दलितं निद्रालुसायून् सुद्रवेष्टितम् ॥ ४३ ॥
 नृगणमम्यं वधिर पटुं व्यद्वममङ्गलम् ।
 अतिदोषमतिहृष्यमतिस्थूलं लुगात्मकम् ॥ ४४ ॥

(१) "रजः पटलभूषण" इति पाठान्तरम् ।

(२) "वधममम्य" इति पाठान्तरम् ।

यदायया विप्रकृतिस्त्रभावतो
विभिन्नतारादिसमुत्थितौजसः ।
जगन्ति पुष्पान्ति रवीन्दुवङ्कयो
नमोऽस्तु तद्यै परिपूर्णतेजसे ॥ ६३ ॥

॥ * ॥ इति श्रीमपञ्चसारे त्रयस्त्रिंशः पटलः ॥ * ॥

प्राप्नोतिमृतं निद्रामृणञ्च क्रयविक्रयम् (१)
 परित्यज्य गुरौ तस्य सपत्नैश्च समागमम् ॥ ५५ ॥
 इष्टं वानिष्टमादिष्टं गुरुणा यत्तु गुर्वपि ।
 त्वरया परया कुर्याद्गुह्यं सम्यगजिज्ञया ॥ ५६ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा सदा भक्तियुजा गुरुम् ।
 निर्व्याजं पूजयेच्छिष्यो निजकार्यप्रसिद्धये ॥ ५७ ॥
 लोकोद्देगकरी या च या च मर्म्मनिहन्तनी ।
 स्थित्युच्छेदकरी (२) या च तां गिरं नैव भापयेत् ॥ ५८ ॥
 रम्यमप्युज्ज्वलमपि मनसोऽपि (३) समौहितम् ।
 लोकविहेषणं वेशं न गृह्णीयात् कदाचन ॥ ५९ ॥
 इत्याचारयुतः सम्यगाचार्यं यः समर्चयेत् ।
 क्षतकृत्यः स वै शिष्यः परवेह च नन्दति ॥ ६० ॥
 देवानृषीनपि पितृनतिर्घांस्तथाग्नी-
 व्रित्योद्यतेन मनसा दिनगोऽर्चयेद्युः ।
 इष्टानवाप्य सकलानिह भोगजातान्
 प्रेत्य प्रयाति परमं पदमादिपुंसः ॥ ६१ ॥
 इत्थं मूलप्रकृत्यचरविकृतिलिपित्रातजातग्रहर्चं
 चेद्वाद्यावद्भूतन्द्रियगुणरविचन्द्राग्निसंप्रोतरूपैः ।
 मन्त्रैस्तद्देवताभिर्गुणिभिरपि जपध्यानहोमार्चनाभि
 स्तन्त्रैश्चिन् पञ्चभेदैरपि (४) कमलज ते दर्शितोऽयं प्रपञ्चः ॥ ६२ ॥

(१) "विक्रयम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "स्थित्युद्देगकरी" इति पाठान्तरम् ।

(३) "मनसावि" इति पाठान्तरम् ।

(४) "पञ्चभेदैरपि" इति पाठान्तरम् ।

यदाश्रया विप्रकृतिस्त्रिभावतो
 विभिन्नतारादिसमुत्थितौजसः ।
 जगन्ति पुष्पन्ति रवीन्दुवङ्गयो
 नमोऽस्तु तस्मै परिपूर्णतेजसे ॥ ६३ ॥

॥ * ॥ इति श्रीमत्पञ्चसारे त्रयस्त्रिंशः पटलः ॥ * ॥

1

चतुस्त्रिंश. पटलः ।

अथ लवणमनुं वदामि साङ्गं सजपं सप्रतिपत्तिकं सहोमं ।
विधिधद्विहितेन येन सर्व्वा जगतीमात्मवशे करोति मन्त्री ॥ १ ॥
लवणाम्भसि चेत्याद्या द्वितीया लवणेति च ।
दहेति च तृतीया स्यात् दग्धेति च चतुर्थ्यपि ॥ २ ॥
ऋक् पञ्चमी च या ते स्यादयथा प्रोक्तमथर्व्वणि ।
ऋग्भिराभिस्तु पञ्चाङ्गं पञ्चभिर्व्वा समीरितम् ॥ ३ ॥
विद्याचरैः पडङ्गं वा प्रणवाद्यैर्निगद्यते ।
पञ्चभिश्च विभिरपि पञ्चभिः करणाचरैः ।
सपञ्चभिर्युगार्णेन जातियुक्तेः समीरितम् ॥ ४ ॥
अङ्गिराः स्यादृषिच्छन्दोऽनुष्टुप् तद्देवता अपि (१) ।
अग्नीरात्रिस्तथा दुर्गा भद्रकाली समीरिता ॥ ५ ॥
अरुणोऽरुणपद्मजसन्निभः स्रुवगन्तिवराभययुक्तकरः ।
अमिताधिंरजातगतिर्विलसन्नयनत्रितयोऽवतु यो दहनः ॥ ६ ॥
नीलतराशुककेयकलापा नीलतनुर्निविडस्तनभागा (२) ।
साहुगपागसशूलकपाला यामवती भवतोऽवतु नित्यम् ॥ ७ ॥

करकमलविराजञ्चक्रगङ्गासिशूला

परिन्सितकिरीटा पातितानेकदेव्या ।

त्रिनयनलम्बिताङ्गी देवसिन्धुदिपूज्या (३)

पद्ममखनिभाङ्गी पातु कात्यायनी य ॥ ८ ॥

(१) "अनुष्टुप्पिष्टुप् च देवता" इति पाठान्तरम् ।

(२) "विषुवज्जनभारा" इति पाठान्तरम् ।

(३) 'तिन्मरश्मिपञ्चाया' इति पाठान्तरम् ।

सुरौद्रसितदंष्ट्रिका चिनयनोर्हृकेशोत्थणाः ।
 कपालपरशुलसड्डमरुकतिशूलाकुलाः ।
 घनाघननिभारणद्रुचिरकिङ्किणीमालिका
 भवद्विभवसिद्धये भवतु भद्रकाली चिरम् ॥ ८ ॥
 अयुतं नियतो मन्त्रमृक्पञ्चकंसमन्वितम् (१) ।
 प्रजपेत्तिसहस्रं वा सम्यगेन समाहितः ॥ १० ॥
 दशांशेन हुनेत्सिद्धौ हविषा दृतसंयुजं ।
 एवं कृते प्रयोगार्हो मन्त्री भूयान्नचान्यथा ॥ ११ ॥
 वज्रिरात्री वरे स्यातां वश्याकंपणकर्मणोः ।
 दुर्गाभद्रे (२) तथा देव्यौ शस्त्रे मारणकर्मणि ॥ १२ ॥
 भारभ्य कर्मकामन्त्री तृतीयां कृष्णपञ्चजाम् ।
 संदीचितो भवेत्पूते (३) मन्दिरे मन्त्रजापवान् ॥ १३ ॥
 निखन्यात्तत्र कुण्डञ्चे दोर्मन्त्रं तास्त्रमेखलम् ।
 चतुष्कं सुन्दराकारं पुत्तलीनाञ्च कारयेत् ॥ १४ ॥
 एकां साध्यर्चवृत्तेण शालीपिष्टेन चापराम् ।
 चक्रिहस्तसंदा चान्या मधूच्छिष्टेन चापराम् ॥ १५ ॥
 तासु हृद्देशलिखितसाध्याख्यासु समाहितः ।
 सम्यक् संस्थापयेत् प्राणान् साध्यादानीये साधकः ॥ १६ ॥
 उत्तानां दारवीं कुण्डे खनेन्मन्त्राभिर्मन्त्रिताम् ।
 पिष्टजां विष्टरंस्याधः पादस्थाने च मृत्तमयीम् ॥ १७ ॥
 लम्बयेदम्बरे सिक्त्यमयीमूर्धमधोमुखीम् ।
 पुनः कृष्णाष्टमीरात्री पूर्व्यामे गते सति ॥ १८ ॥

(१) "नियतो मन्त्री मन्त्रमृक्पञ्चकान्वितम्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "दुर्गाकाली" इति पाठान्तरम् ।

(३) "पूतः" इति पाठान्तरम् ।

रक्तमाख्याम्बरो मन्त्री कृतरक्तानुलेपनः ।
 सम्यक् कृतलिपिन्यासः प्राणायामादिकृच्छुचिः ॥ १८ ॥
 कुङ्कुमं पीतलवर्णं सुशङ्खं परिचूर्णितम् ।
 दधिलोद्विष्टतक्षीरैः प्रोचयित्वा सुशोधितम् ॥ २० ॥
 आलोच्य गुडमध्वाज्यैर्विस्मृष्टावयवामथ ।
 तेन पुत्तलिकां मन्त्री चार्चयित्वा कारयेद्बुधः ॥ २१ ॥
 तस्याश्च स्थापयेद्ब्राह्मणान् गुर्वादेशविधानतः ।
 अष्टोर्द्विगुणसंख्यं वा तथाष्टोर्द्विसहस्रकम् ॥ २२ ॥
 ऋक्पञ्चकं पञ्चविंशत्संख्यं प्रतिक्रतिं सृशन् ।
 जपित्वाङ्गानि विन्यसेत् स्नात्वे प्रतिक्रतावपि ॥ २३ ॥
 सतारैर्यष्टिमन्त्राण्यनुसृज्यति संख्यकैः ।
 शिरीललाटदृक्कर्णनासास्यचिबुकैश्चपि ॥ २४ ॥
 सकण्ठद्वयोरोजनाभिकुक्षिकटीषु च ।
 मेट्पायूरुजान्वयजङ्गाद्विषु च विन्यसेत् ॥ २५ ॥
 अधोगुह्यादभेदः स्याद्गूर्हं भेदो द्विके सति ।
 आत्मन्येवं प्रविन्यस्य पुनः प्रतिक्रतौ न्यसेत् ॥ २६ ॥
 अङ्गुष्ठसन्धिप्रपदजङ्घानूरुपायुषु (१) ।
 सनिङ्गनाभिजठरद्वयेषु स्तनद्वये ॥ २७ ॥
 कन्धराचिवुकास्येषु घ्राणदृक्कर्णयुग्मके ।
 ननाटगिरसोर्यस्येत् प्रतिमायाश्च संघगः ॥ २८ ॥
 उपनिसेऽयं कुण्डेऽन्तर्ज्वहिर्गोमयवारिणा ।
 साध्यसंमुखमासीन आदध्याह्न्यवाहनम् ॥ २९ ॥
 प्रज्वालय साध्योद्भुतवकाशेरभ्यर्च्य दिक्क्रमात् ।
 राजीकुगीतपुष्पाद्विषयके राजतादिके ॥ ३० ॥

देवतां प्रति पादार्घ्यं दत्त्वा कार्यार्थसिद्धये ।
 उपतिष्ठेद्भुतस्यादावन्ते मन्त्रैरितीरितैः ॥ ३१ ॥
 त्वमाननममित्रघ्नं (१) निग्राया हव्यवाहनः ।
 हविषा मन्त्रदत्तेन दत्तो भव तया सह ॥ ३२ ॥
 जातवेदो महादेव तप्तजाम्बूनदप्रभ ।
 स्वाहापते विश्वभक्त लवणं ददृशुः ॥ ३३ ॥
 ईशे शर्व्वरि सर्वाणि यस्तं मुक्तं त्वया जगत् ।
 महादेवि नमस्तुभ्य वरदे कामदा भव ॥ ३४ ॥
 तमोमयि महादेवि महादेवस्य सुव्रते ।
 एषा मे पुरुषं हृत्वा वशमानय देहि मे (२) ॥ ३५ ॥
 दुर्गे सर्गादिरहिते दुर्गसरोधनार्गले ।
 चक्रशङ्खधरे देवि दुष्टशत्रुभयङ्करि (३) ॥ ३६ ॥
 नमस्ते ददृशुः मे वशमाय चण्डिके ।
 शाकम्भरि महादेवि शरणं मे भवानघे ॥ ३७ ॥
 भद्रकालि भवाभीष्टे भद्रसिद्धिप्रदायिनि ।
 सपत्नान् मे हन हन ददृशुः शोषय तापय (४) ॥ ३८ ॥
 शूलासिगन्धिविषाद्यैरुत्कृत्योत्कृत्य मारय ।
 महादेवि महाकालि रक्षास्त्रानक्षतात्मके ॥ ३९ ॥
 पुनः प्रतिकृतेरङ्गसप्तकं निशितायसा ।
 दक्षपादादिकं हित्वा पञ्चैव प्रजपेन्मनुम् ॥ ४० ॥
 साध्यं संस्मृत्य सितधीर्जुहुयात् सप्तसंख्यया ।
 दक्षिणं चरणं पूर्वं ततो दक्षार्धकं पुनः ॥ ४१ ॥

(१) "देवाननममित्रघ्न" इति पाठान्तरम् ।

(२) "देव्युमे" इति पाठान्तरम् ।

(३) "दुष्टशत्रुभयङ्करि" इति पाठान्तरम् ।

(४) "शतय" इति पाठान्तरम् ।

पूर्वोक्ताभिः पुत्तलीभिः कुण्डे दक्षिणदिक्षुषः ।

दुर्गां वा भद्रकालीं वा प्रणिपत्य यथोचितम् ॥ ५३ ॥

उपस्थितेऽर्द्धरात्रे तु सव्यपाणिस्थस्रस्तकः ।

वामपादं समारभ्य जुहुयात् पूर्वसंख्यया ॥ ५४ ॥

समापयेद्दक्षपादे विकारेणायसे वशी (१) ।

त्रिसंसाहप्रयोगेण मारयेद्विप्रमात्मनः ॥ ५५ ॥

तस्यां रात्र्यामुपोष्याथ परेऽहनि तु साधकः ।

प्राणायामादिभिरपि गायत्रीजपहोमकैः ।

विमुक्तपातको भूत्वा स पुनर्विहरेद्दशी ॥ ५६ ॥

अथवा लवणैः परागभूतैश्चैधुराक्षैः पुनरष्टमीनिशीथम् ।

जुहुयाच्च चतुर्दशीनिशान्तं कुड्बोन्मितमेभिरिव मन्त्रैः ॥ ५७ ॥

नारीं नरं वा नगरं नृपान् वा ग्रामान् द्विजान् वा मनसोऽनुरूपम् ।

वशीकरोत्येव हुतक्रियेयं चिराय नैवात्र विचारणीयम् ॥ ५८ ॥

इति लवणमनोर्विधानमेवं प्रणिगदितं विविधप्रभेदभिन्नम् ।

विधिवदमुमादरेण संप्रयुञ्जन् व्रजति फलं निजवाञ्छितं चिराय ॥ ५९ ॥

आकल्पयन्त्यपामार्गराजीष्टतद्वीथि च ।

पृथगष्टोत्तरशताष्ट्या हुत्वा बलिं हरेत् ॥ ६० ॥

दशस्त्राशास्तु दिवि च मन्त्रैरेतैर्यथाक्रमम् ।

यो मे पूर्वगतः पाप्मा पावकेनेह कर्मणा ॥ ६१ ॥

इन्द्रस्त्वं देवो राजा जम्भयतु स्तम्भयतु मोहयतु वधयतु मारयतु

नाशयतु बलि तस्मै प्रयच्छतु कृतं मम शुभं मम शिवं मम शान्ति

स्वस्थयनं मम यो मेऽग्निगतः यो मे यमगतः यो मे निषट्गति गतः

यो मे वरुणगतः यो मे वायुगतः यो मे सोमगतः यो मे ईशानगतः

यो मे अधोगतः यो मे ऊर्ध्वगतः यो मे पातालगतः यो मे दिवि गतः

दत्तहस्तं तृतीयं स्याद्देलादूर्ध्वं चतुर्थक्रमम् ।
 पञ्चमं वामहस्तं स्यात् षष्ठं वामार्धमेव च ॥ ४२ ॥
 सप्तमं वामपादं स्यादन्यापि स्यादुत्क्रिया ।
 सप्तसप्तविभागो वा क्रमादङ्गेषु सप्तसु ॥ ४३ ॥
 एकादशांशभिर्द्वैत्वा तदङ्गेः सप्तभिर्हुनीत् ।
 होमोऽन्यथा वा पूर्व्वन्तु दक्षिणं चरणं भवेत् ॥ ४४ ॥
 द्वितीयो दक्षिणकरस्तृतीयं शिर उच्यते ।
 वामबाहु (१) चतुर्थन्तु मध्यादूर्ध्वन्तु पञ्चमम् ॥ ४५ ॥
 अधोभागस्तु षष्ठः स्याद्द्वामपादेस्तु सप्तमः ।
 हुत्वेवं पूर्व्वसं प्रीक्षैरुपस्थाप्य च मन्त्रकैः ॥ ४६ ॥
 अर्चयित्वा दण्डदीर्घं प्रणमेद्व्यवाहनम् ।
 सुवर्णवस्त्रयुक्तां गां (२) शोणां दद्यात् सतर्णकाम् ॥ ४७ ॥
 दक्षिणां सप्तकर्षन्तु दद्यान्मारणकश्रेणि ।
 अशुकं रुचकं धान्यं दत्त्वा संप्रीणयेद्दंशुकम् ॥ ४८ ॥
 एवं कृतेन मन्त्रीष्टं लभते होमफलमपि ।
 अथवा मारणाकाङ्क्षी साध्यवासाद्विपांश्चभिः ॥ ४९ ॥
 सनिम्बतिलसिद्धार्थव्रणकृत्तैलसंयुतैः ।
 हिङ्गुत्रिकटुकोपेतैश्चहिपीमूत्रविड्विषैः ॥ ५० ॥
 वराहपारावतयोः पुरोषेण समन्वितैः ।
 एतैर्विमिश्रयित्वा तु लोणं पूर्व्वोक्तसंख्यकम् ॥ ५१ ॥
 पूर्व्ववत् पुत्तलीं तेन लोणचूर्णेन कारयेत् ।
 प्राणान् प्रतिष्ठापयेच्च तत्र पूर्व्वोक्तसंख्यया ॥ ५२ ॥

(१) "वामपादं" इति पाठान्तरम् ।

(२) "सवर्णांश्च वसन्ता नाम्" इति पाठान्तरम् ।

पूर्वोक्ताभिः पुत्तलीभिः कुण्डे दक्षिणदिक्षुषुः ।

दुर्गां वा भद्रकालीं वा प्रणिपत्य यद्योचितम् ॥ ५३ ॥

उपस्थितेऽर्चरात्रे तु सव्यपार्णिस्यशस्त्रकः ।

वामपादं समारभ्य जुहुयात् पूर्वसंख्यया ॥ ५४ ॥

समापयेच्चपादे विकारेणायसे वगी (१) ।

त्रिसंज्ञाहप्रयोगेण मारयेद्विपुमात्मनः ॥ ५५ ॥

तस्यां रात्र्यामुपोष्याथ परेऽहनि तु साधकः ।

प्राणायामादिभिरपि गायत्रीजपहोमकैः ।

विमुक्तपातको भूत्वा स पुनर्विहरेद्दशी ॥ ५६ ॥

अथवा लवणैः परागभूतैर्मधुराक्तैः पुनरष्टमीनिशीथम् ।

जुहुयाच्च चतुर्दशीनिशान्तं कुड्बोन्मितमेभिरेव मन्त्रैः ॥ ५७ ॥

नारीं नरं वा नगरं नृपान् वा ग्रामान् द्विजान् वा मनसोऽनुरूपम् ।

वगीकरोत्येव हुतक्रियेयं चिराय नैवात्र विचारणीयम् ॥ ५८ ॥

इति लवणमनोर्विधानमेवं प्रणिगदितं विविधप्रभेदभिन्नम् ।

विधिवदमुमादरेण संप्रयुञ्जन् व्रजति फलं निजवाञ्छितं चिराय ॥ ५९ ॥

आकल्पयन्त्यपामार्गराजीष्टतर्हवींषि च ।

पृथगष्टोत्तरशताहृत्या हुत्वा बलिं हरेत् ॥ ६० ॥

दशस्वाशासु दिवि च मन्त्रैरेतैर्यथाक्रमम् ।

यो मे पूर्वगतः पाप्मा पावकेनेह कर्मणा ॥ ६१ ॥

इन्द्रस्त्वं देवो राजा जम्भयतु स्तम्भयतु मोहयतु वधयतु मारयतु

नाशयतु बलि तस्मै प्रयच्छतु कृतं मम शुभं मम शिवं मम शान्ति

स्वस्त्वयनं मम यो मेऽग्निगतः यो मे यमगतः यो मे निजगति गतः

यो मे वरुणगतः यो मे वायुगतः यो मे सोमगतः यो मे ईशानगतः

यो मे अधोगतः यो मे ऊर्ध्वगतः यो मे पातानगतः यो मे दिवि गतः

पाप्मा पावकेनेह कर्मणा सूर्यस्त्वं देवो राजा जन्मयतु स्तन्मयतु मोहयतु
मारयतु नाशयतु वलिं तस्मै प्रयच्छतु कृतं मम शुभं मम शिवं मम
शान्तिस्त्वस्ययनं मम यो मे सर्वगतः ।

एव दिशासु दशसु देवताभ्यो वलिं हरेत् ।

वन्नावेवं कृते शत्रोराशु कृत्या प्रणश्यति ॥

प्रणवयुगलग्वीभ्यां युगान्तं स्वकण्ठे गतञ्च तद्वत् स्वकुलिय संतेपामणे
ध्रुवो भ्रमति वासरपुरगं द्वारे द्वारे अद्भुतमायया वलयितमञ्जे जन्मयलिखेत्
कुरुते जडम् ।

स्तन्मयस्तन्मयी वीक्ष्य तथा वन्मयमोहयी ।

इत्यनन्तास्तथास्युक्ते जन्माद्यष्टौ द्विष्टान्तिकाः ॥ ६२ ॥

॥ * ॥ इति श्रीप्रपञ्चसारे चतुस्त्रिंशः पटलः ॥ * ॥

पञ्चविंशः पटलः ।

प्राणप्रतिष्ठानमनोर्विधानं प्रवक्ष्यते संप्रति सर्व्वसिद्धे ।
 यस्मादृतेऽस्मिन् कथिताः प्रयोगा व्यर्था भवेयुर्गतजीवकल्पाः ॥ १ ॥
 प्रोक्ता पूर्व्वममुष्य शब्दमय च प्राणा इह प्राणका
 स्तद्वज्जीव इह स्थितेति च तथा सर्व्वेन्द्रियाणीति च ।
 तद्वदाश्नस्य दृशं श्रुतिमयो घ्राणश्च स्पर्शकं
 सेवेहागतयामयुक् सुखचिरे तिष्ठन्तु ठहन्त्ययुक् ॥ २ ॥
 मन्त्रस्यास्य विधिर्हरिश्च हर इत्येते मुनिव्ये स्थिता-
 ऽह्मद्वयर्ग्यक्षुपं समामकमघोऽतिच्छन्दसं वा भवेत् ।
 स्रष्टी या जगतामनादिनिधना सर्व्वस्य चेष्टाकरी
 प्राणास्या प्रकृतिः क्रियामयवपुर्देवी परा देवता ॥ ३ ॥
 प्रत्येकं कादिवर्गैः प्रतिगतलिपिभिर्विन्दुयुक्तेर्धराव्यैः
 गन्दादौ श्रोत्रमुख्यैर्व्यदनकरमुखैस्तत्क्रियाभिः क्रमेण ।
 बुद्ध्यैयात्मनोऽस्तौरुपरि च विनमज्जातिभिः पङ्क्तिरेव
 कुर्यादद्भानि सम्यग्विगदमतिरयो विग्वरूपत्वसिद्धे ॥ ४ ॥
 नाभीदेगादापदं पागवीजं हृद्देगादानाभिदेगश्च गतिम् ।
 आहृद्देगं मस्तकादङ्गुष्ठाख्यं न्यस्ता यादीन् धातुषु न्यस्य सप्त ॥ ५ ॥
 प्राणे जीवे चैव हंसद्वयार्ण न्यस्येद्भूर्न व्यापकं मस्तकादि ।
 एवं न्यस्य प्राणगतिस्वरूपा विम्बीं ध्यायेदात्मरूपाश्च देवीम् ॥ ६ ॥
 रक्ताभोधिस्यपोतोन्नमदरुणसरोजाधिरुद्रा कराजैः (१)
 पागं कीदण्डमिच्छूद्रवमयगुणमप्यदुर्गं पञ्चवाचान् ।

विभ्राणासृक्कपालं त्रिनयनलसितापीनवक्षोरहाद्या
 देवी वालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परा वः ॥ ७ ॥
 ध्यात्वा देवीमेवं प्रजपेत्तत्तं मनु' समाहितधीः ।
 आन्येनान्ते जुहुयाच्चरुणा वा तद्दशांशतो मन्त्री ॥ ८ ॥
 शक्ते पीठे देवीं पट्कोणस्थैः प्रजेशहरिरुद्रैः ।
 त्राणीलक्ष्मीगिरिजासहितैरङ्गैश्च मातृलोकेशैः ॥ ९ ॥
 जपेच्चतुर्भिरेवं प्रतिवारैर्नित्यमेव मन्त्रितमः ।

[एवं संसिद्धमनुर्व्यश्यायान्यारभेत कर्माणि] (१) ॥ १० ॥

पाशाङ्कुशान्तरितशक्तिमनीः परस्तादुच्चार्य यादिवसुवर्णगणं सहस्रं ।
 पयादमुष्य पदमुख्यतमः प्रयोगं मन्त्रोऽयमित्यसुदितो(२) यद्दसंख्यया वा ॥ ११ ॥
 मृता वैवस्वता चैव जीवहा प्राणहा तथा ।
 आकृष्या यसना (३) चैव भ्रमदा (४) विष्कृलिङ्गिनी ॥ १२ ॥
 चैव प्रप्रतिहन्तीति प्राणदूत्यय यादिकाः ।
 यद्वा साध्यं पाशवीजेन यत्तथा गृह्णन्नाकृष्याङ्कुशेनाथ यादीन् ।
 दूतीयोक्ता साध्यनामाय धातूनेवं मन्त्रो यावदात्मा सर्वोऽर्थः ॥ १३ ॥
 सुतायेपजने निगीयसमये साध्ये स्वपित्वादरा
 दारुघ्न स्ववर्गं निधाय हृदये साध्याकृतेः कीटकम् ।
 यद्वा तच्च निपीडयेद्य सद्यसा कालस्य यद्य्वागिर-
 स्याताद्य सुभिताखिलेन्द्रियगणं साध्यं स्मरेत् साधकः ॥ १४ ॥
 यायव्याग्नेयैन्द्रवारीयमङ्गेकथ्यात्सोमप्रेतराण्यध्यगेषु ।
 स्यानेवेति च यदीन् सहस्रान् भृङ्गान् ध्यायेत् विन्दुतन्तुप्रवहान्(५) ॥ १५ ॥

(१) चिञ्जितायोऽयं पुस्तकालये न दृश्यते ।

(२) "पयादमुष्य पदमुख्यतमः प्रयोगं" इति पाठान्तरम् ।

(३) "यसना" इति पाठान्तरम् ।

(४) "भ्रमदा" इति पाठान्तरम् ।

(५) "लीलाविन्दुप्रवहान्" इति पाठान्तरम् ।

स्त्रीयेऽप्येवं संस्मरेद्वृक्षरोजे भृङ्गीरुपाद्विर्गतान् ग्वासमार्गैः ।
 साध्याजस्यान् चक्षरीकान् गृहीत्वा स्त्रीयं स्थानं पूर्व्ववत् संप्रविष्टः (१) ॥ १६ ॥
 बीजानि रक्तानि तु वयस्कर्मण्यभोधराभाण्यभिचारकाले ।
 धूम्राणि विहेपविधौ सहोमे पीतानि संस्तभविधौ स्मरेच्च ॥ १७ ॥
 अथवा साध्यप्राणान् मण्डूकाकारधारिणो ध्यायेत् ।
 स्त्रीयान् भुजगाकारानभिचारादौ नृगंसकर्मविधौ ॥ १८ ॥
 प्राणप्रतिष्ठाकर्मैवं विधायैकादशावरम् ।
 पुत्तल्यादौ स्रचित्ते वा तांस्तु संस्तभयेद्भुवा (२) ॥ १९ ॥
 धातुटानां साध्यदेशादसूनां पुत्तल्यादावप्ययं स्यात्प्रकारः ।
 किन्तु स्त्रीये हृक्षरोजे प्रवेशो वग्याकृष्ट्योरथ नावाभिचारे ॥ २० ॥
 पाशादित्त्रिकयुक्तमूलहृदयभूमध्यसूत्रायिता (३)
 साग्निः साध्यललाटरन्मृपयतोऽप्यामूलमाजग्मुषी ।
 योन्यावाक्महृदज (४) मेवमनिगं भ्राम्यत्वसौ चिन्तिता
 गतिर्जन्मगतान्यपीह व्रजेत् साध्यं तथाकर्षयेत् ॥ २१ ॥
 प्राणप्रतिष्ठाविधिरेवमुक्तः साङ्गः सयोगो विनियोगयुक्तः ।
 अग्निं प्रवीणो गिरिकाननादीन् प्रचालयेत् किं पुनरात्मयुक्तान् ॥ २२ ॥
 ॥ ५ ॥ इति त्रीमपञ्चसारे पञ्चविंशः पटलः ॥ ५ ॥

(१) "संप्रवेष्ट्यात्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "धुवम्" इति पाठान्तरम् ।

(३) "मूत्रापिता" इति पाठान्तरम् ।

(४) "योन्यावाक्महृदजम्" इति पाठान्तरम् ।

षट्त्रिंशः पटलः ।

धर्मवित्तसुखमोक्षफलाप्तौ योषितामपि नृणां प्रवरं यत् ।
 मन्त्ररत्नमतिगुह्यमिदानीं वक्ष्यते मतिमतामपि रम्यम् ॥ १ ॥
 दीर्भाग्यव्याधिदारिद्र्यजराशोकभयातुराः ।
 भर्तृराजाभिभूताश्च स्त्रीविघ्नार्त्तास्तदीप्सवः ॥ २ ॥
 पुत्रभृत्यार्थिनो युद्धजयकामान्यवञ्चिताः (१) ।
 हतार्थाः (२) क्षिप्तससारवश्यसंवननार्थिनः ॥ ३ ॥
 बलसिद्धार्थिन (३) यैव अन्तर्हानाभिकाङ्क्षिणः ।
 शत्रुभिः परिभूताश्च सर्वविघ्नैरुपद्रुताः ॥ ४ ॥
 मारणोच्चाटनद्वेषस्तम्भाकर्षणकाङ्क्षिणः ।
 भजेयुः सर्वधैर्यैर्न मग्न त्रैलोक्यमोहनम् ॥ ५ ॥
 हृदयपुरुषोत्तमान्ते त्वप्रतिरूपेति चापि संभाष्य ।
 लक्ष्मीनिवासपरतो जगदादौ सकल इत्युदाहृत्य ॥ ६ ॥
 श्रीभय (४) सर्वपदान्ते स्त्रीहृदयविदारण (५) त्रिभुवनेति ।
 समनोन्मादकरेति च सुरासुरान्ते यदेन्मनुजपदम् ॥ ७ ॥
 भूयश्च सुन्दरीजनमनांस्यथो तापयादिकान् वीक्ष्य ।
 तापय दीपय गोपय मारय भृगुकामिकालवान्ते तु (६) ॥ ८ ॥

(१) "जवकामान्यवञ्चिता" इति पाठान्तरम् ।

(२) "भूतार्त्ता" इति पाठान्तरम् ।

(३) "कवविश्रथिन" इति पाठान्तरम् ।

(४) "श्रीभय" इति पाठान्तरम् ।

(५) "स्त्रीहृदयविदारण" इति पाठान्तरम् ।

(६) इत्याद्यान्ते "कलानेन" इत्याद्यान्ते "मोक्षय" इत्याद्य वाक्यं "निर्गुणं वाचिनमाभाष्य
 भूयादिति ततः परम्" इत्याधिक श्लोकान् इत्यन्ते ।

मोहय (१) द्वावयेति च भूयद्याकर्षयेत्युदीर्यान्तः ।
 समस्त परमसुभगं (२) सर्वप्रदयोस्तु मध्यतः प्रवदेत् ॥ ८ ॥
 सौभाग्यसृष्टिवह्नीन् ससर्वादिकं कामशब्दश्च ।
 मन्त्री श्रीकण्ठाख्यं (३) सश्रवणं कं हनद्वयश्च वदेत् ॥ १० ॥
 चक्रेण वाथ गदया खड्गेन च सर्ववाणैश्च ।
 भिन्दद्वयश्च पाशेनान्ते घट्टयद्वयं समाभाष्य ॥ ११ ॥
 भूयोऽङ्गुशेन ताडय तुरुयुग्मकश्च किञ्च प्रवदेत् ।
 तिष्ठसि तावदयावत् समीहितं मे समाभाष्य ॥ १२ ॥
 सिद्धं भवतु च हुंफट् नमोऽन्तिकं मन्त्रमुद्धरेन्मन्त्री ।
 मन्मथवीजोपेतं ताराद्यं सर्वसिद्धिदं भवति ॥ १३ ॥
 मन्त्रपदानि द्वादश विद्यादाज्ञापदानि तावन्ति ।
 सम्बुद्धान्ता हुंफट् नमोऽन्विताद्यैश्च मन्त्राः स्युः (४) ॥ १४ ॥
 मध्यलवान्ते च परे गदिता मुनिभिर्मनोरमुष्य पुनः ।
 ऋषिस्तु जैमिनिः प्रोक्तश्छन्दश्च जगतीयते ॥ १५ ॥
 सर्वलोकशरणोऽसौ देवता पुरुषोत्तमः ।
 पुरुषोत्तमत्रिभुवनमनोन्मादकरेति च ॥ १६ ॥
 हृदयं सकलान्ते च जगत्क्षोभण इत्यपि ।
 सनष्मोदयितेत्येवं शिरोमन्त्र उदाहृतः ॥ १७ ॥
 मन्मथोत्तमशब्दान्ते अङ्गजं कामदीपिनि ।
 शिखा तु भगशब्दन्तु परमाश्रितदन्ततः ॥ १८ ॥
 शर्व्वसौभाग्य इत्यन्ते करभप्रतिरूपकम् (५) ।
 कैवल्यस्तरवर्णान्ते जातिश्च कवचं त्रिदुः ॥ १९ ॥

- (१) "भवह" इति पाठान्तरम् । (२) "परमसुभान्ते रं बान्तम्" इत्यपि पाठः कुतश्चिद्व्यस्यते ।
 (३) "तन्त्री श्रीकण्ठाद्याश्चवर्णकम्" इति पाठान्तरम् ।
 (४) "सम्बुद्धानां हुंफट् पदान्विताद्यैश्च मन्त्राः स्युः" इति पाठान्तरम् ।
 (५) "करभप्रतिरूपकम्" इति पाठान्तरम् ।

सुरासुरहृदययोर्मध्ये भवजसुन्दरी ।
 विदारणपदं तस्मात् सर्वप्रहरणेति च ॥ २० ॥
 धरसर्वपदान्ते तु कामिकां हनयुग्मकम् ।
 हृदयान्ते वन्धनानीत्यथाकर्षयवीप्सवेत् ॥ २१ ॥
 ततो महावलेत्येतदस्त्रमन्त्रमुदीरितम् ।
 त्रिभुवनेश्वरसर्वान्ते जनेत्युक्ता मनांसि च ॥ २२ ॥
 हनदारययोर्युग्मं पृथङ्मे वगमानय ।
 नेत्रं तारादिकाः सर्वे हुंफट्टान्ता नमोऽन्तिकाः ॥ २३ ॥
 चैनोक्त्वमोहनान्ते तु हृषीकेश प्रतीति च ।
 रूपमग्नय सर्वस्त्रीहृदयाकर्षणेति च ॥ २४ ॥
 पागच्छागच्छ च नमो मन्त्रः स्याद्वापकाद्वयः ।
 आवाहादिविसर्गान्तेपूजोऽयं चापि सूरिभिः ॥ २५ ॥
 सुदर्शन (१) महाचक्रराजेत्युक्ता धमद्वयम् ।
 सर्वदुष्टभयान्ते तु कुरुच्छिन्दयुगन्ततः ॥ २६ ॥
 विदारयद्वयान्ते तु परमन्वान् (२) यस्य यस्य ।
 भवयद्वयभूतानि त्रासयद्वयवर्धफट् (३) ॥ २७ ॥
 चक्राय नमस्त्येष चक्रमन्त्रः प्रकीर्तितः ।
 शङ्खमन्त्रो जलचराय स्वाहेति परिकीर्तितः ॥ २८ ॥
 कोमोदकि महान्ते तु वले सर्वसुरान्तकि ।
 प्रसीद हुंफट् स्वाहेति गदामन्त्र उदाहृतः ॥ २९ ॥
 सम्बर्त्तकान्ते सुमन पोषयद्वितयं ततः ।
 हुंफट् स्वाहा मौमन्त्रकः शार्ङ्गाय सशराय च ॥ ३० ॥

(१) "सुदर्शनं" इति पाठान्तरम् ।

(२) "परमन्वान्" इति पाठान्तरम् ।

(३) "भवय त्रासयद्वयं वीर्यं हुंफट् उदाहृतः" इति पाठान्तरम् ।

[अति विह्वलं स्मरस्य शरीरतिरुचिरा ।
 अङ्गुमाद्यं कुन्दयुगं अङ्गुगस्य समीरितः] (१) ॥ ३१ ॥
 सानन्तलोहितवकौ बन्धाकर्षयवीप्सकौ ।
 वह्निजाया च मागस्य स्रमुद्राभिर्न्यसेदिमान् ॥ ३२ ॥
 स्वाहान्तः पक्षिराजाय तस्य मन्त्रः प्रकीर्तितः ।
 त्रैलोक्यमोहनायान्ते विघ्नहे तु समुच्चरन् ॥ ३३ ॥
 स्मराय धीमहीत्युक्त्वा तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ।
 गायत्रेपा तयार्चासु स्थानद्रव्याणि शोधयेत् ॥ ३४ ॥
 व्यस्तैर्द्वादशभिर्भान्त्रैर्नमोऽन्तैर्यार्चते हरिः ।
 भृगुः सविन्दुः खड्गीशो देव्या मन्त्र उदाहृतः ।
 सूक्तामर महासेन क्लीवहीनैः स्वरैरसी ।
 लक्ष्मणादीनान्तु शक्तीनां मन्त्राः पूजाविधौ स्मृताः ॥ ३५ ॥
 उदादिनेन्दुपयोदभ्रमरपिकारावकुसुमसौरभ्ये ।
 सुमनोहरे च कल्पकवृक्षोद्यानि रमापतिं ध्यायेत् ॥ ३६ ॥
 अरुणारविन्दकर्णिकामध्यगगरुडोपरि स्थितं देवम् ।
 उदादिनकरकोटिप्रतिमं सिन्दूरनवजवाकान्तिम् ॥ ३७ ॥
 दरचापमुसलपाशान् चक्रासिगदाङ्गुशान् भुजैर्दधानम् ।
 अतिहृदययौवनोन्मुखसौन्दर्यातिशयसाम्यनिर्मुक्तम् ॥ ३८ ॥
 औदार्यं कान्तिसौरभलावण्यसुधारसैर्जगत् सकलम् ।
 सिद्धन्तमिव समस्तानुग्रहिणं श्रीसुखालसक्तसुदृगम् ॥ ३९ ॥
 वामीरुजह्वगतयान्निहितदेहं श्रिया मदोक्तटया ।
 तदङ्गाम्बुरुहासवपिपासितभ्रान्तनेत्रपट्पदया ॥ ४० ॥

(१) उक्तकालरे चिह्नितलोकस्थले एवविध पाठो दृश्यते ।

वया—“गङ्गांश्च खड्गतीक्ष्णान्ते हिन्दुयुक् चङ्गमन्त्रक ।

अङ्गुमाद्यं अङ्गुयुगं अङ्गुगस्य समीरित” ॥

रोमाञ्चहर्षनिर्गतजलमुक्तालङ्घ्यताङ्गया सततम् ।
 वामकरस्थाम्बुजया प्रतप्तकनकाभयातिसुन्दरया ॥ ४१ ॥
 अनुपमसौन्दर्येण च सर्वाभरणैरुपेतयातिसुदा ।
 विष्यत्प्रकारानेकैः सपरिच्छदैश्च देवगणैः ॥ ४२ ॥
 गन्धर्वदेत्यरक्षोयक्षपन्नगैर्मनीन्द्रैश्च ।
 संसेवितं पुरश्चीष्टन्दैश्चानङ्गवाणसन्तप्तैः ॥ ४३ ॥
 भावद्वाव (१) मधुरस्मितवक्त्रप्रेक्षणसुखलितभाषणजातैः ।
 स्पष्टकचजवनस्तनभारैः स्तवस्तवस्त्रचिकुरैः (२) शृङ्गदलोलैः ॥ ४४ ॥
 चरितमदनवारिस्त्रेदकस्त्रैर्विष्वस्त्रै-
 र्मदनविगतलज्जैः सन्दमानाधरीष्ठैः ।
 मृदुतरकरपद्माङ्गुलनल्यञ्जलीकैः
 गिरिसि मुपितधैर्यैः कम्पिताशेषगात्रैः ॥ ४५ ॥
 ज्वराक्षतैः खसद्भिः पतद्भिः शरीरैः
 शरीरैर्हीरितैश्चैक्यस्यातिघोरैः ।
 समाप्यायितैस्तस्य लावण्यदृष्ट्या
 समुत्थाय विष्णोस्तमेवाभियातैः ॥ ४६ ॥
 करतलकल्पितकोकनदैस्तत्पदयुगलं च पुनः परिपूज्य ।
 नयनजलैः सगद्गदवाक्यैर्भव परमेश्वर पतिः (३) शरणं नः ॥ ४७ ॥
 इत्थं संप्रार्थितं तं सकलसुरवरस्त्रीसहस्रैरजस्रं
 दिव्यैर्भोगार्थिभिर्वाप्यखिलमुनिवरैर्भक्तितो मुक्तिकामैः ।
 ध्यात्वा लक्षार्धसंख्यं जपतु मनुमिमं प्राप्तदौष्टोऽभिपिक्तो
 द्रष्टारैतैश्च लुप्तं भवति मनुवरस्याधिकारी क्रियासु ॥ ४८ ॥

(१) "भावगर्भ" इति पाठान्तरम् ।

(२) "स्वस्त्रचिकुरैः" इति पाठान्तरम् ।

(३) "वरमेश्वर पतिः" इति पाठान्तरम् ।

शतं दधि घृतं पयः पृथगद्यायुतं साज्यहविषा
 ऋतेन पयसा हुनेद्रविमितं तथा साक्षततिलैः ।
 तथा दशशतोन्मितं त्रिमधुभिर्वैशार्त्तवफलैः
 पलाशसमिधां शतं समभितोपयेत् स्वं गुरुम् ॥ ४८ ॥
 ततो लक्षत्रयं जप्त्वा कुण्डे चार्द्धेन्दुसन्निभे ।
 हुनेदश्वोरुहैर्जातिकुसुमैश्च यदैरपि ।
 दगांश्च वैष्णवे वज्रौ ब्राह्मणांश्चैव तोपयेत् (१) ॥ ५० ॥
 अभोधाराः सदा भिक्षे सेतौ संसिद्धयोऽखिलाः ।
 यथाभोनिधमायान्ति तथा यान्ति निरन्तरम् ॥ ५१ ॥
 मन्त्रिणः क्षतकृत्यत्वं काङ्क्षमाणाः पुनः पुनः ।
 पीठे तु वैष्णवे नित्यं पूजयेत् पुरुषोत्तमम् ॥ ५२ ॥
 अङ्गानि कर्णिकायामग्न्यादिदलेषु चाष्ट लक्ष्म्याद्याः ।
 तायः स्युर्नसत्प्रोतिकास्त्रचाद्याः (२) सुदर्शने ज्ञेयाः ॥ ५३ ॥
 दरचक्रगदामुसलाः पूर्वाद्यागासु चायकोणेषु ।
 वज्रादिषु (३) शार्ङ्गखट्वाङ्गुगपाशा दिशाधिपाः पूज्याः ॥ ५४ ॥
 अङ्गानि देववर्माणि (४) मदविवशाः शक्तयोऽष्ट लक्ष्म्याद्याः ।
 चामरहस्ताः सर्वाः स्वलङ्घ्यतायाश्च सुन्दर्यः ॥ ५५ ॥
 योऽर्चयेत् सत्तदप्येवं पुरुषः पुरुषोत्तमम् ।
 प्राप्य राज्यं सितं लक्ष्मीं प्राप्नोत्यमरवन्दिताम् ॥ ५६ ॥
 दुर्भगो वसुसहस्रहुतेन स्यादतीव सुभगश्च मनोज्ञः ।
 दीप्तिमत्प्रभवतैलवरेण व्याधिमोक्षणपरम् तथैव ॥ ५७ ॥

(१) "भोजयेत्" इति पाठान्तरम् ।

(२) "तायः स्युर्नसत्प्रोतिकाः स चाद्याः" इत्यपि पाठो दृश्यते ।

(३) "वज्रादिषु" इत्यपि पाठः पुस्तकालये दृश्यते ।

(४) "देववर्माणि" इति पाठान्तरम् ।

श्रीकनै. प्रजुहुयात्कमलैर्व्याकिञ्चनोऽपि रविसहस्रमतोऽसौ ।
 स्यादनाधिपसमोऽयुतसंख्यं जसुराधिरुपयाति विनाशम् ॥ ५८ ॥
 यां प्रमदामभिकाङ्क्षति तस्या नामयुतं प्रजपेन्ननुमेतम् ।
 पञ्चमहर्षदनेऽष्टसहस्रं (१) सा वश्यमेति न तत्र विचारः ॥ ५९ ॥
 ह्यारिकुसुमैर्हरिं समभिपूज्य चाष्टोत्तरं
 सहस्रमपि जुह्वतः शशिभवप्रसूनैः शुभैः ।
 भवत्यवगगा नृपास्त्रिदशभिर्हिनैः किङ्कराः
 परैर्हृतधनस्तथा कटुभवेन तैलेन वा ॥ ६० ॥
 समिद्धिरथ बोधिजैर्हृशगतं तथाष्टोत्तरं
 त्रिमासमथवा जपेद्दशगतं तथा नित्यशः ।
 स एव पुनरेत्य तदसु समाहृतं मन्त्रिणं
 प्रणम्य पुनरप्येकमभितोष्य चोपायनैः ॥ ६१ ॥
 राजोयाष्टोत्तरगतं जप्त्वा गद्गुह्ये खनेत् ।
 ह्यारिकुसुम वापि पक्षे शुक्लेऽसिते क्रमात् ॥ ६२ ॥
 शुक्लं रक्तं वेष्टितञ्च कैश्याटनकद्रिपो ।
 नित्यं नेत्रसमिद्धिस्तु चाष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ६३ ॥
 पण्मासन्तु ततस्तोजोवत्यास्त्रैलं सहस्रकम् ।
 जुह्वतो म्रियते गजुद्धंटा मासचतुष्टयात् ॥ ६४ ॥
 अनेन विधिना वायु स्तम्भनं स्यात्तथैव च ।
 तथैवाज्याक्तदूर्वाणां होमतो मुच्यते भयात् ॥ ६५ ॥
 पयोव्रतार्चाजपतत्परय त्रिमासमद्भोलघृतं सहस्रम् ।
 नित्यं हुनेद्यैव ततस्त्रिमासे पूर्णे हुताग्नेऽपि च ह्यमाने ॥ ६६ ॥
 प्राप्ते च मध्ये दिवसस्य षष्ठे. पार्श्वे गगाद्वप्रतिमा सुदीप्ता ।
 मंह्यगते वै गुलिका सभानुः सहस्रमष्टोत्तरमेव मन्त्रम् ॥ ६७ ॥

प्रतिमन्त्रा च तां वदतो गुलिकाममरैरपि दर्शनमस्य भवेत् ।

इह सिद्धिरयास्य भवत्यखिला वडवामुखपुष्करयानमुखा ॥ ६८ ॥

इति सिद्धमुनौन्द्रयक्षविद्याधरगन्धर्वसमहाप्सरोरगाद्यैः ।

प्रतिसेवितमुत्तमं विधानं गदितं तत् पुरुषोत्तमस्य विष्णोः ॥ ६९ ॥

इति जपहुतपूजाध्यानकैः श्रीधरं यो

भजति (१) स तु समग्रां सम्पदैश्वर्यलक्ष्मीम् ।

अधरक्तविपचां (२) प्राप्य लोकैकवन्द्यो

व्रजति पदमनन्तं लोकवन्द्यस्य विष्णोः ॥ ७० ॥

॥ * ॥ इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यशङ्कराचार्यविरचिते

श्रीप्रपञ्चसारे षट्त्रिंशः पटलः ॥ * ॥

समाप्तोऽयं प्रपञ्चसारः ।

(१) "यजति" इति पाठान्तरम् ।

(२) 'स च युवतिषुक्ताम्' इति पाठान्तरम् ।

सूचीपत्रम् ।

सूचीपत्रम् ।

प्रथमपटले ।

मङ्गलाचरणम्,
प्रनयावसाने प्रधानात् ब्रह्मादीना-
मुत्पत्तिः,
कुत उत्पत्तिः किमर्थं वेत्त्यजानतां
तेषां क्षीरोदगायिनो भगवतः
समाश्रयणं तत्समीपे स्वविषयक-
प्रश्नश्च,
श्रीविष्णोः ब्रह्मादीनामपरेषामपि
उत्पत्तिवर्णनम्,

द्वितीयपटले ।

उत्पत्तिकथनप्रसङ्गे जीवानां
पद्मादिसंस्थानम्,
जीवगरीरे प्राणायानां
वायूनां अधिकारः,
पट्कोपकथनम्
क्षेत्रज्ञस्य विषयासक्तिः,
पञ्चभूतानाम् इन्द्रियाधिपत्यम्,
ज्योतिराधारस्य सूनाधारत्वम्,
परापद्मस्तीक्ष्णरोभावाः,

गर्भाशये जीवानां सुहृद्भिः

सह सम्बन्धः,
जीवानां गर्भाशयान्निष्क्रमितुं प्रयासः,
कुण्डलिन्याः प्रणवादित्वम्,
तारभेदाः,
शक्तेः सप्त भेदाः,

तृतीयपटले ।

अग्नीषोमभेदेन वर्णानां द्वैविध्यम्,
चन्द्रसूर्याग्निभेदेन पुनर्द्वैविध्यम्,
स्वराः षोडश,
स्पर्शाख्याः पञ्चविंशतिः,
व्यापका दश,
द्रुमदीर्घभेदेन स्वराणां द्वैविध्यम्,
वर्णानां निम्नभेदाः,
स्पर्शानां वर्गसंज्ञा,
वर्णानामुत्पत्तिम्यानम्,
कनानामुत्पत्तिः नामानि च,
वर्णानां मूर्त्तिज्ञानम्,
वर्णानां शक्तयः,
वर्णानां शोषधयः,

परस्परस्वरयोगात् सन्ध्यन्तरवर्णादीनाम्

उत्पत्तिः,

अभ्यन्तरस्वरवर्णानां यद्भिर्गमनप्रकारः,

वर्णैः स्तम्भनादिकथनम्,

चतुर्थपटले ।

वर्णानां गुणकथनम्,

स्वराणां सर्ववर्णमूलत्वम्,

कुण्डलिन्याः सर्वोत्पत्तिबीजत्वम्,

ब्रह्मोत्पत्तिः,

हररुत्पत्तिः,

हरस्योत्पत्तिः,

विष्णोः सर्वव्याप्तत्वम्,

हंसोत्पत्तिः,

तस्य पुंस्त्वप्रकृतित्वञ्च,

हंसव्याप्तकं जगत्,

हमस्यैव प्रणवत्वम्,

पञ्चभूतोत्पत्तिः,

प्रकृतेस्तुविंशतिभेदाः,

यणैर्भ्यः सूर्यादिप्रहाणां उत्पत्तिः,

हस्तेष्वामंशा,

मेपादिद्वादशराशिनामुत्पत्तिः,

नक्षत्रघटितरागयः,

राशिनां जातिकथनम्,

राशिनामधिपतिकथनम्,

द्वादशराशिनां जन्मादिद्वादशमंशा,

भूम्यादिवक्रादयः,

राशिनां चरादिभेदेन त्रैविध्यम्,

नक्षत्राणामुत्पत्तिः,

नक्षत्रहस्ताः,

नक्षत्राणामधिपतिकथनम्,

नक्षत्राणां योनिकथनम्,

त्रिंशत्तिययः,

पक्षभेदव्यवस्था,

तिथीनामधिपतिकथनम्,

करणानामुत्पत्तिः,

करणानामधिपतिकथनम्,

पञ्चमपटले ।

दीक्षापदस्य व्युत्पत्तिः,

मन्त्रपदस्य व्युत्पत्तिः,

देवादिकादिवत्सरादौ दीक्षारम्भः,

दीक्षादौ वास्तुवलेरावश्यकत्वम्,

वास्तुदेवस्योत्पत्तिः चितौ स्थापनञ्च,

वास्तुदेहस्थितानां देवतानां चर्चना-

क्रमः,

वास्तुपुरुषप्रभृतीनां बलिद्रव्याणि,

वास्तुमण्डलरचनप्रकारः,

राशिचक्रविरचनप्रणाली,

अन्यथाकरणे दीपश्रुतिः,

गुण्डिकापञ्चकानां द्रव्याणि,

गुण्डिकाविन्यासस्याननिर्णयः,

षष्ठपटले ।

ऋपिच्छन्दोदेवतानां विन्यासस्थानानि,
 ऋपिशब्दव्युत्पत्तिः,
 छन्दःपदव्युत्पत्तिः,
 देवतापदव्युत्पत्तिः,
 षडङ्गन्यासस्य स्थानानि वीजानि च,
 अङ्गन्यासवीजानां यौगिकव्युत्पत्तिः,
 पञ्चाङ्गन्यासपक्षे नेत्रयोर्हीनता,
 करन्यासे अङ्गुलीव्यवस्था,
 पूजोपकरणद्रव्याणां स्थापनस्थान-
 नियमः,
 धामदक्षिणादिभेदेन देवतानां
 पूजानियमः,
 कुम्भस्थापनविधिः,
 शैवादिभेदेन गन्धाष्टकभेदः,
 प्रणवोऽङ्गुलैर्ऋक्पञ्चकैः कुम्भपूरणं,
 प्राणप्रतिष्ठामन्त्रोद्धारः,
 कुम्भमुखे देयपक्षवानां नामानि,
 धासोयुग्मेन कुम्भवेष्टनम्,
 षोडशोपचाराः, ✓
 दशोपचाराः, ✓
 पञ्चोपचाराः, ✓
 अर्घ्यप्रदानद्रव्याष्टकम्, ✓
 पाद्यादिदाने द्रव्यनिरूपणम्,
 प्रशस्तपुष्पाणि,

त्याज्यपुष्पाणि,
 धूपदीपयोर्दानम्,
 नैवेद्यद्रव्याणि,
 चैलोक्यमोहनप्रयोगः,
 अङ्गदेवतानां पूजाक्रमः,
 लोकपालास्त्राणां वर्णादिनिरूपणम्,
 होमाग्निज्वालनम् तत्तन्त्रय, ✓
 सात्विकादिभेदेन वक्त्रेः सप्तजिह्वानां
 चैविध्यम् तस्य च दिव्यकाम्य-
 क्रूरताभेदेन आद्यत्वम्,
 अग्नेर्जिह्वाश्रिता देवताः,
 अग्नेर्जिह्वायामाहुतिदाने सर्वदेवानां
 होतुः सिद्धिदानम्,
 अग्निजिह्वानां साधारणनामानि,
 अग्नेरष्टौ मूर्त्तयः,
 अग्निमन्त्रोद्धारः,
 अग्नेर्ध्यानम्,
 व्याहृतिपूर्वकेन मनुना होमः,
 गर्भाधानादिविवाहान्तकर्मणि
 प्रणवेन होमः,
 होमव्यवस्था,
 पूर्णाहुतिप्रदानमन्त्रोद्धारः,
 राश्यादीनां बलिप्रदानम्,
 षष्ठाङ्गप्रणामः,
 पञ्चाङ्गप्रणामः,
 गुरोः शिष्याभिषेचनम्,

परस्परस्वरयोगात् सञ्चरवर्णादीनाम्

उत्पत्तिः,

अभ्यन्तरस्वरवर्णानां वह्निर्गमनप्रकारः,

वर्णैः स्तम्भनादिकथनम्,

त्रतुर्थपटले ।

वर्णानां गुणकथनम्,

स्वराणां सर्ववर्णमूलत्वम्,

कुण्डलिन्याः सर्वोत्पत्तिबीजत्वम्,

मध्मोत्पत्तिः,

हरेरुत्पत्तिः,

हरस्योत्पत्तिः,

विष्णोः सर्वोक्तत्वम्,

हंसोत्पत्तिः,

तस्य पुंस्व प्रकृतित्वञ्च,

हंसात्मकं जगत्,

हमस्यैव प्रणवत्वम्,

पञ्चभूतोत्पत्तिः,

प्रकृतेस्तुविंशतिभेदाः,

वर्णभ्यः सूर्यादिपद्धानां उत्पत्तिः,

हस्तेष्वर्षज्ञा,

मेषादिद्वादशरागोनामुत्पत्तिः,

नक्षत्रघटितरागयः,

रागोनां जातिकथनम्,

रागोनामधिपतिकथनम्,

द्वादशरागोनां जगतादिद्वादशमंज्ञा,

भूम्यादिवक्तादयः,

रागोनां चरादिभेदेन त्रैविध्यम्,

नक्षत्राणामुत्पत्तिः,

नक्षत्रहस्ताः,

नक्षत्राणामधिपतिकथनम्,

नक्षत्राणां योनिकथनम्,

त्रिंशत्तिथयः,

पञ्चभेदेव्यवस्था,

तिथीनामधिपतिकथनम्,

करणानामुत्पत्तिः,

करणानामधिपतिकथनम्,

पञ्चमपटले ।

दीक्षापदस्य व्युत्पत्तिः,

मन्त्रपदस्य व्युत्पत्तिः,

देवादिकादिवत्सरादौ दीक्षारम्भः,

दीक्षादौ वासुवलेरावश्यकत्वम्,

वासुदेवस्योत्पत्तिः चितो स्थापनञ्च,

वासुदेवस्थितानां देवतानां अर्चना-

क्रमः,

वासुपुरुषभूतोना वलिद्रव्याणि,

वासुमण्डलरचनप्रकारः,

राशिचक्रविरचनप्रणाली,

अन्यथाकरणे दीपश्रुतिः,

शुण्डिकापञ्चकानां द्रव्याणि,

शुण्डिकादिन्यासस्याननिर्णयः,

षष्ठपटले ।

ऋषिच्छन्दीदेवतानां विन्यासस्थानानि,
 ऋषिशब्दव्युत्पत्तिः,
 हृन्द.पदव्युत्पत्तिः,
 देवतापदव्युत्पत्तिः,
 पङ्कन्यासस्य स्थानानि बीजानि च,
 अङ्गन्यासबीजानां योगिकव्युत्पत्तिः,
 पञ्चाङ्गन्यासपत्रे नेत्रयोर्हीनता,
 करन्यासे अङ्गुलीव्यवस्था,
 पूजोपकरणद्रव्याणां स्थापनस्थान
 नियमः,
 धामदक्षिणादिभेदेन देवतानां
 पूजानियमः,
 कुम्भस्थापनविधिः,
 शैवादिभेदेन गन्धाष्टकभेदः,
 प्रणवोऽङ्गुतैर्ऋक्पञ्चकैः कुम्भपूरणं,
 प्राणप्रतिष्ठामन्त्रोद्धारः,
 कुम्भमुखे देयपल्लवानां नामानि,
 धामोयुग्मेन कुम्भवेष्टनम्,
 षोडशोपचाराः,
 दशोपचाराः,
 पञ्चोपचाराः,
 अर्घ्यप्रदानद्रव्याष्टकम्,
 पाद्यादिदाने द्रव्यनिरूपणम्,
 प्रशस्तपुष्पाणि,

त्याज्यपुष्पाणि,
 धूपदीपयोर्दानम्,
 नैवेद्यद्रव्याणि,
 त्रैलोक्यमोहनप्रयोगः,
 अङ्गदेवतानां पूजाक्रमः,
 लोकपालास्त्राणां वर्णादिनिरूपणम्,
 होमाग्निज्वालनम् तन्मन्त्रश्च,
 सात्विकादिभेदेन वक्त्रेः सप्तजिह्वानां
 त्रैविध्यम् तस्य च दिव्यकाम्य-
 क्रूरताभेदेन याज्ञत्वम्,
 अग्नेर्जिह्वाश्रिता देवताः,
 अग्नेर्जिह्वायामाहुतिदाने सर्वदेवानां
 होतुः सिद्धिदानम्,
 अग्निजिह्वानां साधारणनामानि,
 अग्नेरष्टौ मूर्त्तयः,
 अग्निमन्त्रोद्धारः,
 अग्नेर्ध्यानम्,
 व्याहृतिपूर्वकेन मनुना होमः,
 गर्भाधानादिविवाहान्तकर्मणि
 प्रणवेन होमः,
 होमव्यवस्था,
 पूर्णाहुतिप्रदानमन्त्रोद्धारः,
 राश्यादीनां बलिप्रदानम्,
 अष्टाङ्गप्रणामः,
 पञ्चाङ्गप्रणामः,
 गुरोः शिष्याभिषेचनम्,

सप्तमपटले ।

वाग्देश्या जपादिविधानम्,
 अस्या ऋष्यादिन्यासः,
 पङ्कन्यासः,
 ध्यानम्,
 व्यापकादिन्यासस्थानानि,
 जपसंख्या होमसंख्या च,
 पूजामण्डलम्,
 नवगङ्गीनां नामानि,
 अष्ट मातरः,
 मन्त्राभिपिक्तजलपाने मूकानामपि
 कवित्वगतिप्राप्तिः,
 वन्यानां स्त्रीणामपि गुणवत्पुत्रप्रसव-
 प्रकारः,
 रोगनाशनादिप्रकारः,
 रुद्रगतयोर्ध्यानान्तरं,
 न्यासकर्त्तव्यता,
 प्रपञ्चयागः,
 प्रपञ्चयागे मन्त्रपञ्चकम्,
 अस्मामन्त्रव्युत्पत्तिः,
 हुतिर्हिप्रकारा,
 हवनीयद्रव्याणि,
 भस्मना तिलकधारणफलम्,

अष्टमपटले ।

प्राणाग्निहोत्रविधिः,

तस्मिन् कुण्डचिन्तनम्,
 नवग्रहाणां नव रत्नानि,
 हुतविधेः फलश्रुतिः,
 होमादौ विषयभेदेन
 वज्रिनामभेदनिर्णयः,
 ईसलक्षणम्,
 पञ्चाग्निधरणप्रकारः,
 दशाक्षरमन्त्रः,
 न्यासस्थानानि,
 चङ्कन्यासबीजानि,
 भारतीध्यानम्,
 लक्षसंख्यकी जपः,
 होमद्रव्याणि,
 अष्ट मातृका,
 मन्त्रजलजलपानफलम्,
 अनुष्ठानभेदेन फलस्य विभिन्नता,
 भारतीमन्त्रः,
 न्यासस्थानानि,
 पङ्कविधिः,
 भारतीध्यानान्तरम्,
 पुरयरणजपसंख्या,
 आयरणदेवताः,
 भारत्याः श्रुतिः,

नवमपटले ।

त्रिपुराप्रकरणारम्भः,

त्रिपुरापदव्युत्पत्तिः,
 मन्त्रोद्धारः,
 मन्त्रवर्णानां सार्धकव्युत्पत्तिः,
 न्यासस्थानानि,
 त्रिपुराध्यानम्,
 पुरस्करणजपसंख्या,
 बाह्यपूजादि,
 नवयोनिचक्रम्,
 त्रिपुरायाः शक्तयः,
 षष्टौ मातरः,
 षष्टौ भैरवाः,
 आराधनफलानि,
 आराधकानां स्त्रीवश्यकारित्वम्,
 पृथक्पृथग्द्रव्यहोमे पृथक्पृथक्फल-
 प्राप्तिः,

दशमपटले ।

मूलप्रकृतेरर्चनाप्रकारः,
 तन्मन्त्रोद्धारः,
 ऋत्यादिन्यासः,
 पङ्कजन्यासः,
 देहसृष्टिः,
 वर्णानां संहारक्रमः,
 सुधास्रावणप्रकारः,
 सुधाया लिपिमयत्वं,
 मूलप्रकृतिध्यानम्,
 पायाद्गुग्गुदयोर्व्युत्पत्तिः,

वरदशब्दव्युत्पत्तिः,
 मण्डलरचनाप्रकारः,
 पूजायन्त्रम्,
 न्यासस्थानानि न्यस्यदेवताश्च,
 पीठदेवताः,
 घटस्थापनप्रकारः,
 पञ्चगव्यशोधनमन्त्राः,
 अष्टघटेषु पूज्या देवताः,
 तत्तद्देवतानां स्वरूपकथनम्,
 होमविधिः,
 आराधकानां फलश्रुतिः,
 आराधनप्रकारभेदेन फलभेदः,

एकादशपटले ।

द्वादशगुणितमहायन्त्ररचनाप्रकारः,
 पद्मदलस्य षोडश शक्तयः,
 तद्द्विर्वृत्तस्य द्वाविंशच्छक्तयः,
 तद्द्विस्त्रित चतुःषष्टिः शक्तयः,
 शक्तिमन्त्रोद्धारः,
 शक्तिश्रुतिः,

द्वादशपटले ।

लक्ष्मीमन्त्रोद्धारः,
 ऋत्यादिन्यासः,
 लक्ष्मीध्यानम्,
 होमद्रव्याणि,
 नव शक्तयः,

आवरणदेवतानां पूजाया आवश्यकत्वम्,
 दारिद्र्यामोचनप्रकारः,
 अलक्ष्मीदूरीकरणम्,
 धनाभिन्नापिणां मेव्यमन्त्रोद्धारः,
 एतन्मन्त्रस्य ध्यानम्,
 अस्य पुरश्चरणं दशलक्षजपः,
 महालक्ष्मीमन्त्रः,
 अस्या ध्यानम्,
 अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः,
 एतन्मन्त्रोपासकानां श्रीसूक्तादिजपः
 कर्त्तव्यः,
 श्रीसूक्तादिजपे ध्यानम्,
 द्वाविंशच्छक्तीनां पूजायां मन्त्रनिर्णयः,
 धनार्थिनां वर्ज्यद्रव्याणि कर्त्तव्यानि च,

तथोद्देशपटले ।

त्रिपुटामन्त्रोद्धारः,
 त्रिपुटाया वामस्थानम्,
 त्रिपुटाया ध्यानम्,
 अस्याः पुरश्चरणं द्वादशलक्षजपः,
 अग्निमन्त्रे होमद्रव्यम्,
 अनेन मन्त्रं वगीकरणम्,
 धरणीमन्त्रोद्धारः,
 अस्या ध्यानम्,
 होमद्रव्याणि,
 त्वरितानामयोगार्थः,

त्वरितामन्त्रोद्धारः,
 त्वरिताया रूपवर्णनम्,
 अस्याः पुरश्चरणं लक्षजपः,
 अस्याः पूजाविधिः,
 अस्याः पूजाफलश्रुतिः,
 होमद्रव्याणि,
 अस्या यन्त्रम्,
 अनुग्रहचक्रम्,
 नित्यामन्त्रोद्धारः,
 नित्याध्यानम्,
 अस्याः पुरश्चरणं दशसहस्रजपः,
 वज्रप्रस्तारिणीमन्त्रोद्धारः,
 अस्या ध्यानम्,
 अस्याः पुरश्चरणं लक्षजपः,
 अस्या धारणयन्त्रम्,

चतुर्दशपटले ।

दुर्गामन्त्रोद्धारः,
 दुर्गाध्यानम्,
 महासिंहमन्त्रोद्धारः,
 दुर्गाया अष्टायुधानि,
 अस्या मन्त्रस्य पुत्रादिप्रदत्तः,
 अस्या मन्त्रान्तरम्,
 अस्या ध्यानान्तरम्,
 कात्यायन्याः स्वरूपवर्णनम्,
 अस्याः पुरश्चरणं चतुर्लक्षजपः,

होमद्रव्याणि,
गुग्गुलीमन्त्रोद्धारः,
गुग्गुलीध्यानम्,
पद्माः पुरस्करणं नक्षत्रपः,
विषादहरणक्रमः,

पञ्चदशपटले । ✓

भुवनेश्वरीमन्त्रोद्धारः,
पद्मा ध्यानम्,
पद्माः पुरस्करणं चतुर्नक्षत्रपः,
नवग्रहोनां पूजामन्त्रोद्धारः,
गुरुर्षीष्टमन्त्रोद्धारः,
गुरुर्षीष्टप्रदानविधिः,
ऐश्वर्यविलसप्रकारः,
पञ्चशममन्त्रोद्धारः,
पञ्चशमोद्धारध्यानम्,
पद्म पुरस्करणं द्वादशमन्त्रपः,
निमग्नधारणमन्त्रः,
गुरुर्षीध्यानम्,
पद्माणां गरीश्वरीदिक्कणम्,
पद्माणां चर्मद्रव्याणि,
पद्माणां होमद्रव्याणि,
गुरुर्षीष्ट मन्त्राण्यम्,
गुरुर्षीष्ट ध्यानक्रमः,

षोडशपटले ।

पञ्चमन्त्रोद्धारः,

चन्द्रध्यानम्,
पद्म पुरस्करणं षड्मन्त्रपः,
पद्माराधने पूर्णातिथिः प्रागल्भ्यम्,
चन्द्राय नव गन्धयः,
चटौ कलाः,
चन्द्राय चटोत्तरगतार्घ्यप्रदानम्,
चर्मप्रदाने विद्यामन्त्रः,
पद्मिमन्त्रोद्धारः,
पद्मिध्यानम्,
पद्म पुरस्करणं षड्मन्त्रपः,
पद्मेर्नव गन्धयः,
होमद्रव्यभेदेन फलतारतम्यम्,
मन्त्राण्यम्,
पद्म पुरस्करणं द्वादशमन्त्रपः,
पद्म होमद्रव्याणि,
मन्त्राण्यम्,
पद्म ध्यानम्,
पद्म पुरस्करणं नक्षत्रपः,
होमद्रव्यभेदेन फलतारतम्यम्,

सप्तदशपटले ।

महागणेशमन्त्रोद्धारः,
श्यामविधिः,
पद्म वसतिध्यानम्,
पद्म ध्यानम्,
पद्म पूजायां पूज्यदेवताः,

अस्य पुरयरणं चतुष्टवारिंशत्सहस्रं
 धिक्चतुर्लक्षजपः,
 होमीयाष्टद्व्याणि,
 अस्य नव शक्तयः,
 आसनमन्त्रः,
 प्रकारभेदेन फलवैषम्यम्,
 गजनिषुनरपतीनां कर्त्तव्यता,
 गणेशस्य पूजामन्त्रोद्धारः होममन्त्रो-
 द्धारश्च.

ध्यानान्तरम्,
 स्तम्भनकारिभूमन्त्रोद्धारः,
 वगीकारे गणेशमन्त्रान्तरम्,
 अस्य ध्यानम्,
 होतव्यद्रव्यभेदेन फलवैशिष्ट्यम्,

अष्टादशपटले ।

मन्त्रयमन्त्रोद्धारः,
 अस्य ध्यानम्,
 अस्य पुरयरणं द्वादशलक्षजपः,
 अस्य शक्तयः,
 अप्य यन्त्रम्,
 अप्य गायत्री,
 अप्याष्टत्वारिंशदक्षरमन्त्रोद्धारः,
 अप्य षोडश शक्तयः,
 अप्य षोडश परिवारकाः,
 अप्याष्टौ प्रियाः,

शक्त्यादीनां पूजायां मन्त्रयोजना,
 स्वामिसौख्यवहारः,
 श्रीलक्ष्णमन्त्रोद्धारः,
 अस्य ध्यानम्,
 अस्य त्रैकालिकपूजायां त्रिविधरूपम्,

एकोनविंशपटले ।

प्रणवमन्त्रोद्धारः,
 त्रिष्टुध्यानम्,
 अस्य मूर्त्तयः मूर्त्तिशक्तयश्च,
 योग्यशब्दार्थः,
 वैरिपट्टकम्,
 अष्टौ योगाङ्गानि,
 तत्र यमः,
 ” नियमः,
 ” पद्मादिभेदेनासनपञ्चकम्,
 ” प्राणायामवैविध्यम्,
 ” प्रत्याहारः,
 ” धारणा,
 ” ध्यानम्,
 ” समाधिः,
 योगसाधनप्रणाली,
 नयकरणप्रकारः,
 प्रकारान्तरयोगसाधनम्,
 जाग्रदादिभेदेन योगिनां पञ्चावस्थाः,
 अत्र जाग्रत्,

» सप्तः,
 » सुपुमिः,
 » तुरीयम्,
 » तुरीयातीतम्,
 प्रकारान्तरयोगः,

विंशपटले ।

नारायणाष्टाक्षरमन्त्रोद्धारः,
 मन्दाचराणां प्रत्येकाक्षरार्धः,
 अस्य मन्त्रस्य ध्यानम्,
 षडेहे मन्त्रवर्णानां न्यासनियमः,
 किरीटादिमन्त्रोद्धारः,
 संवेपतो दीक्षाविधानम्,
 अस्य पुरश्चरणं द्वाविंशलक्षजपः,
 तदर्थसंस्त्यकजपो वा,
 अचमानया अद्भुतिभिर्व्याजपः
 कार्यः,
 पूजायायातुर्विध्यम्,

एकविंशपटले । ✓

मेपादिद्वादशरागीनां द्वादश यन्त्राणि
 तत्तद्विहितकर्मणि च,
 द्वादशरागिणु पूजितदेवतानां
 प्रीत्यर्थं श्रीहरिस्तुतः,
 द्वाविंशपटले ।
 वायुदेवस्य द्वादशाक्षरमन्त्रोद्धारः,

मन्त्रन्यासक्रमेण संहारस्थिति
 सृष्टयः,
 अस्य त्रैविध्यकरणे दोषादीनां
 विनाशः,
 श्रीहरिध्यानम्,
 अस्य पुरश्चरणं पञ्चाशलक्षजपः,
 अस्य होमविधानम्,
 सुदर्शनमन्त्रोद्धारः,
 अनेन दिग्वन्धनम्,
 अग्निप्राकारकल्पनामन्त्रः,
 सुदर्शनध्यानम्,
 सुदर्शनगायत्री,
 सुदर्शनस्य रक्षाकरमन्त्रोद्धारः,
 सुदर्शनयन्त्रम्,
 सुदर्शनपूजामन्त्रः,
 पूजान्ते द्वादशाक्षरमन्त्रस्य द्वादशलक्ष-
 जपः,
 पूजायन्त्रम्,
 होमद्रव्याणि,
 वलिमन्त्रोद्धारः,
 होमीयद्रव्यभेदेन फलभेदः,
 त्रयोविंशपटले ।
 श्रीकरनामाष्टाक्षरमन्त्रोद्धारः,
 अस्य मन्त्रस्य ध्यानम्,
 अस्य पुरश्चरणं षटलक्षजपः,

होमद्रव्याणि,
महावराहमन्त्रोद्धारः,
अस्य ध्यानम्,
अस्य पूजायां अष्टदलपद्मम्,
अस्य पुरयरणं लक्षजपः,
होमद्रव्यविशेषेण विशेषकार्यसिद्धिः,
अस्य यन्त्रम्,

चतुर्विंशपटले ।

नृसिंहस्यानुष्टुप्मन्त्रोद्धारः,
ऋष्यादिन्यासः,
पङ्कजन्यासः,
प्रसन्नताक्रूरताभेदेन मन्त्रस्य द्वैविध्यम्,
नृसिंहध्यानम्,
अस्य प्रणामः,
अस्य पुरयरणं द्वाविंशत्सहस्रजपः,
षोडशसहस्रं होमः,
अस्य पूजायन्त्रम्,
अस्य मन्त्रान्तरम्,
अनेन विविधोपद्रवगान्तिः,
मन्त्रान्तरम्,
ध्यानान्तरम्,
नृसिंहचक्रम्,
नृसिंहयन्त्रम्,
होमोपद्रव्यभेदेन विविधकर्म-
साधनम्

पञ्चविंशपटले ।

विष्णुपञ्चरमन्त्रस्य विग्रेषविधानम्,
मन्त्रोद्धारः,
मन्त्रवर्गेभ्यश्चक्रादीनामुत्पत्तिः,
यन्त्रे बीजाक्षरस्थापनव्यवस्था,
गदादीनां मन्त्राः,
गङ्गमन्त्रः,
सुसलमन्त्रः,
दण्डादीनां मन्त्राः,
गरुडमन्त्रः,
विष्णुमन्त्रः,
चक्रादीनां वर्णादीनि,
महावराहध्यानम्,
महानृसिंहध्यानम्,
आराधनाप्रयोगः,

षड्विंशपटले ।

प्रासादमन्त्रोद्धारः,
प्रासादपदयोगार्थः,
ऋष्यादिन्यासः,
पङ्कजन्यासः,
पार्वतीश्वरध्यानम्,
मन्त्राणां देवताः पञ्च,
अस्य पुरयरणं एकादशलक्षजपः,
होमोपद्रव्याणि,
पीठमन्त्रः,

अधोरध्यानम्,
 अष्टविंशत्कलान्यासविधिः,
 चैत्रलक्षणम्,
 पञ्चाक्षरमन्त्रः,
 अस्य ध्यानम्,
 गोलकन्यासः,
 पुष्पाञ्जलिमन्त्रः,
 श्रीशिवस्तवः,
 मन्त्रान्तरम्,
 ध्यानम्,

सप्तविंशपटले ।

दक्षिणामूर्त्तिमन्त्रः,
 न्यासस्थानानि,
 ध्यानम्,
 अस्य पुरघरणं विंगतिसहस्राधिक
 सचत्रितयजपः,
 होमीयद्रव्याणि,
 मन्त्रान्तरम्,
 अस्य ध्यानम्,
 होमीयद्रव्याणि,
 तद्देन विविधकार्यविधिः,
 अधोरयन्त्रम्,
 मन्त्रान्तरम्,

ध्यानम्,
 यन्त्रान्तरम्,

अष्टाविंशपटले ।

श्रीशिवस्य चिन्तामणिसंज्ञकमन्त्रोद्धारः,
 ऋथादिन्यासः अङ्गन्यासश्च,
 अस्य ध्यानम्,
 अस्य पुरघरणं लक्षजपः,
 रोगोपशमनमन्त्रः,
 रोगोपशान्त्यादौ विविधप्रकारोः,
 सर्व्वरक्षाकरविधानम्,
 सर्व्वरक्षाकरयन्त्रम्,
 सर्व्वरक्षाकरमन्त्रः,
 अस्य ध्यानम्,
 अस्य पुरघरणं त्रिलक्षजपः,
 चण्डगायत्रीमन्त्रोद्धारः,
 चण्डमन्त्रोद्धारः,
 अनेन दिविधफलाप्तिः,

एकीनविंशपटले ।

गायत्रीमन्त्रोद्धारः,
 सप्त व्याहृतयः,
 व्याहृतिपदयोगाद्यः,
 गायत्रीमण्यप्योरैक्यम्,
 गायत्रीवर्णानां योगविज्ञानम्,

भीकारगायत्रीब्रह्मणामेकता,
गायत्रीजपप्रकारः,
निरुच्छासप्राणायामः,
गायत्रीजपक्रमः,

त्रिंशपटले ।

त्रिष्टुप्विद्याया विधिः,
न्यासक्रमः,
कात्यायनीध्यानम्,
पूजाप्रयोगः,
तत्र नव शक्तयः,
चतुर्थत्वारिंशच्छक्तयः,
होमविधिः,
अस्त्रकथनम्,
मन्त्राक्षरेर्देवताङ्गकल्पना,
होमद्रव्याणि,
नक्षत्राणां चरादिसंज्ञा
मानुपादिसंज्ञा च,
वारनियमः,
विविधकार्यसिद्धिः,
यनिप्रदानम्,

एकत्रिंशपटले ।

महत्तमम्व्यानुष्टुमो विधानम्,
चट्यादिन्यासः,
षट्द्रव्याणि मन्त्रवर्णानां नियमः,

न्यासस्थानानि,
ध्यानम्,
अस्याष्टावरणम्,
द्वात्रिंशच्छक्तयः,
अस्य पुरस्करणं लक्षजपः,
दश होमद्रव्याणि,
दशद्रव्याणां समस्तैर्होमः,
व्यस्तहोमेन पृथक् पृथक्
कामनासिद्धिः,
होमद्रव्यभिदात् विविधकामनासिद्धिः,
शताक्षरमन्त्रोद्धारः,
ध्यानान्तरम्,
अस्य पुरस्करणं लक्षजपः,
होमविधिः,
संवादसूक्तविहितध्यानम्,
अत्र होमविशेषः,
वरुणमन्त्रः,
अस्य ध्यानम्,
होमविधिः,

द्वात्रिंशपटले ।

यन्त्ररचनाभिर्विविधकार्याणि,
पार्वत्या एकपटलमन्त्रः,
अस्य ध्यानम्,
होमविधिः,
होममन्त्रः,

अन्नप्रदायकमन्त्रः,
 अस्य होमविधिः,
 बृहस्पतिमन्त्रोद्धारः,
 होममन्त्रः,
 शुक्रमन्त्रः,
 व्यासमन्त्रोद्धारः,
 व्यासध्यानम्,
 मन्त्रान्तरम्,
 अस्य पुरस्करणं षोडशसहस्रजपः,
 परमेश्वरमन्त्रोद्धारः,
 अस्य पुरस्करणं अयुतजपः,
 पार्वत्या ध्यानम्,

त्रयस्त्रिंशपटले ।

अपत्यताकारणानि,
 अपत्यहीनानां स्त्रिया पितृणाञ्च अध-
 पतनम्,
 अपत्योत्पत्तिकरो यागविधिः,
 सद्बोचकमन्त्रेण पञ्चगव्यप्राशनम्,
 सद्बोचकमन्त्रः,
 शुद्धलक्षणम्,
 पाद्यगन्धिलक्षणम्,
 वर्ज्यगन्धिलक्षणम्,
 वर्ज्यगन्धिलक्षणे दोषश्रुतिः,
 शुद्धेभिमतद्रव्याणि गन्धैस्ताज्यानि,
 शुद्धमृदे गन्ध्यानां वर्ज्यगन्धैर्वि,

तन्त्रेऽस्मिन् पञ्च भेदाः,
 ब्रह्मनमस्कारः,

चतुस्त्रिंशपटले ।

लवणमन्त्रोद्धारः,
 अग्निध्यानम्,
 रात्रिध्यानम्,
 दुर्गाध्यानम्,
 भद्रकालीध्यानम्,
 कार्यभेदे देवताभेदः,
 विविधकार्याणि,
 अग्नेः प्रार्थनामन्त्रः,
 धत्तिप्रदानमन्त्रः,

पञ्चत्रिंशपटले ।

प्राणप्रतिष्ठामन्त्रोद्धारः,
 ऋष्यादिन्यासः,
 अङ्गन्यासः,
 न्यासस्थानानि,
 प्राणशक्तिरूपाया देव्या ध्यानम्,
 पुरस्करणं मध्यजपः,
 अग्नेः विविधकार्यविधिः,

षट्त्रिंशपटले । ✓

ज्योतिषमोहनमन्त्रोद्धारः,
 रमापतिविमानम्,
 ऋष्यादिन्यासः,

पङ्कजमन्त्राः,
 सुदर्शनमन्त्रः,
 शङ्खमन्त्रः,
 गदामन्त्र ,
 सुपलमन्त्रः,
 अद्भुतमन्त्रः,
 पाशमन्त्रः,
 गरुडमन्त्रः,

त्रैलोक्यमोहनगायत्री,
 हरेः पूजामन्त्र ,
 देवीमन्त्रः,
 शक्त्यादीनां मन्त्रः,
 त्रैलोक्यमोहनध्यानम्,
 पञ्चायुतजपः,
 होमविधिः,
 होमीयद्रव्यभेदेन

सूचीपत्रं सम्पूर्णम् ।

